

Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA
JULKAISSUT
SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

117

SILVO HIETANEN

SIIRTOVÄEN
PIKA-ASUTUSLAKI 1940

Asutuspoliittinen tausta ja sisältö sekä toimeenpano

SILVO HIETANEN

**SIIRTOVÄEN
PIKA-ASUTUSLAKI 1940**

Asutuspoliittinen tausta ja sisältö sekä toimeenpano

Summary:

The Prompt Settlement Act of 1940 for displaced persons
— its background, content and execution

HELSINKI 1982

Tekijä on saanut avustusta Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvaroista

ISSN 0073-2559

ISBN 951-9254-35-8

Helsingin Yliopiston Monistuspalvelu

Painatusjaos Helsinki 1982

Esipuhe

Ensimmäiset virikkeet tutkimukselleni ovat peräisin Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen lisensiaattiseminaarista 1970-luvun alkupuoliskolta. Ratkaisevaa tutkimusteemani syvenemiselle nyt esitettävälle tasolle on ollut kuitenkin se, että olen voinut suorittaa tutkimustyöni osana Suomen Akatemian rahoittamaa ”Suomi 2. maailmansodassa”-projektia (SUOMA-projekti). Tämän projektin tutkimussuunnitelmassa on alusta lähtien ollut keskeisellä sijalla siirtoväen ja rintamamiesten asuttamiskysymysten selvittäminen. Niinpä valmistelen paraikaa tutkimusta maanhankintalakiin liittyvästä problematiikasta. Se tulee muodostamaan kiinteän jatkon nyt ilmentyvälle tutkimukselle. Tärkeä merkitys tutkimukseni kysymyksenasettelun syvenemiselle on ollut myös niillä opinto- ja tutkimusmatkoilla ns. itäisen Keski-Euroopan maihin, joita olen voinut tehdä opetusministeriön ja Suomen Akatemian vaihtostipendien turvin.

Tutkimukseni suoritustapa poikkeaa totutusta akateemisesta kaavasta sikäli, että se on tehty valtakunnallisen projektin piirissä, mutta esitetään kuitenkin myös tarkastettavaksi opinnäytteenä Helsingin yliopistossa. Työni ohjaajista sen eri vaiheissa haluan kiittää poliittisen historian laitoksen entistä ja nykyistä esimiestä, alivaltiosihteeri Keijo Korhosta ja professori Jukka Nevakiveä, jotka molemmat ovat ymmärtämyksellä suhtautuneet tutkimukseeni, vaikka eivät kannakaan vastuuta sen alullepanosta. Kiitokseni eivät enää tavoita professori Mauno Jääskeläistä ja Lauri Hyvämäkeä, jotka avarakatseisina esimiehinä tarjosivat tasapuolisesti tukensa kaikille tieteen saralla ensiaskeleitaan ottaville. Professori Hannu Soikkasta haluan kiittää siitä, että hän ”naapurilaitoksen” edustajana on tiedekunnan määräämänä tarkastajana ja projektin pyytämänä opponenttina nurkumatta suorittanut työn eri vaiheisiin liittyvät viralliset ja epäviralliset tarkastukset. Erityisesti kiitän häntä siitä, että hän on ollut aina tarvittaessa valmis keskustelemaan työhöni liittyvistä ongelmista. Dosentti Jaakko Paavolainen väitöskirjani toisena esitarkastajana on lukuisissa keskusteluissa antanut tutkimukselleni sellaista ”paikallisväriä”, jota pelkästään arkistolähteiden varassa työskentelevä tutkija ei tavoita.

SUOMA-projektin johtokuntaa ja tutkijaseminaaria kiitän niistä lukuisista kriittisistä mutta aina ystävällisistä neuvoista, joita olen

työssäni vuosien varrella saanut. Erityisesti kiitän projektin puheenjohtajaa professori Olli Vehviläistä, joka on taannut aina tutkijalle työrauhan, vaikka tutkimustyön ja projektin tutkimussuunitelman aikataulut ovatkin olleet ristiriidassa. Toivomukseni on, että tutkimustulokset ovat odottamisen arvoisia. Keskustelut tutkijatovereidен kanssa ovat useinkin pakottaneet arvioimaan uudelleen omia luutuneita näkemyksiä ja samalla projektin tutkijayhteisö on tarjonnut monessa suhteessa opettavaisen näköalapaikan eri yliopistojen historian laitoksilla tehtävään tutkimustyöhön. Niinpä haluan kiittää tutkijatovereitani Britta Hiedanniemeä, Antti Lainetta, Ilkka Nummelaa, Timo Salinia, Erja Sarastetta, Ilkka Seppistä ja Martti Turtolaa.

Poliittisen historian laitoksella 1970-luvulla varttuneen, nyt jo hajooneet väljärajaisen mutta erittäin antoisan tutkijayhteisön jäsenistä haluan kiittää erityisesti Jorma Kalelaa, Eira Johanssonia, Paula Kuusterää ja Jussi Turtolaa.

Helsingin Yliopiston Monistuspalvelun henkilökuntaa haluan kiittää siitä ystävällisyydestä ja avuliaisuudesta, jolla he ovat ensikertalaista perehdyttäneet ”kirjantekoon”. Saima Immosta kiitän tutkimukseni puhtaaksikirjoituksesta optista lukua varten ja Pirkko Nummista karttojen piirtämisestä sekä Hal Martinia tiivistelmän kääntämisestä.

Suomalais-ruotsalaista kulttuurirahastoa kiitän saamastani matkaapurahasta, joka on tarkoituksensa lisäksi avannut näkymät tämän tutkimuksen problematiikkaa laajemmalle erityistutkimukselle. Karjalan Kannaksen rahastoa kiitän tuesta, joka on keventänyt tutkimuksen julkaisemiseen liittyvää taloudellista taakkaa. Tässä suhteessa kiitän erityisesti Suomen Historiallista Seuraa siitä, että se on hyväksynyt tutkimukseni julkaisusarjaansa ja samalla ottanut kantaakseen suurimman osan sen julkaisukustannuksista.

Erityisellä lämmöllä kiitän vaimoani Maila Hietasta, jonka apu kirjanteon viime vaiheissa on ollut ratkaiseva.

Helsingissä 28.6.1982
Silvo Hietanen

Sisällys

Johdanto	13
1. Maakysymys eurooppalaisena ilmiönä	14
2. Katsaus Suomessa tällä vuosisadalla harjoitettuun asutustoimintaan	24
2.1. Asutustoiminnan kohteina Suomessa tällä vuosisadalla olleet väestöryhmät	31
2.2. Asutustoimenpitein perustettaviksi suunnitellut tilatyypit	31
2.3. Yksityismaan pakkolunastus asutustarkoituksiin	35
3. Tutkimustehtävä	38
3.1. Tutkimustehtävän rajaaminen	39
3.2. Aikaisempi tutkimus ja lähteet	43
I Vuoden 1936 asetuslain syntytausta ja säätäminen	47
1. Vuoden 1922 asetuslaki eli Lex Kallio	47
2. Asutustoimintakomitea	50
3. Vuoden 1936 asetuslain säätäminen	54
3.1. Hallituksen esitys laiksi asutustoiminnasta	54
3.2. Lakiesityksestä käyty julkinen keskustelu	55
3.3. Lakiesityksen eduskuntakäsittely	59
II Luovutetun Karjalan maanomistussuhteet	67
1. Alueelliset erot luovutetun Karjalan maatalouden rakenteessa	75
2. Maatilametsälöiden kokosuhteet luovutetun Karjalan alueella	86
2.1. Alueelliset erot luovutetun Karjalan metsälöiden kokosuhteissa	88
3. Maatalous karjalaisen pienviljelijäväestön toimeentulolähteenä	91
4. Luovutetun Karjalan poliittiset suhteet	98
III Siirtoväen pika-asetuslain säätäminen	105
1. Siirtoväkikysymyksen synty	105
2. Sotapakolaisista siirtoväeksi	114

3. Asutusratkaisu muutoutuu	116
3.1. Hiljainen maaliskuu	116
3.2. Kivimäen komitea	121
3.3. Siirtoväki järjestäytyy	128
4. Pika-asutuslain eduskuntakäsittely	131
4.1. Maatalousvaliokunnan mietintö	134
4.2. Ensimmäinen käsittely	139
4.3. Suuren valiokunnan mietintö ja lain lopullinen muoto	144
IV Pika-asutuslain toimeenpano	151
1. Toimeenpanoviranomaiset	151
2. Siirtoväen sijoitussuunnitelman laatiminen	153
3. Siirtoväen sijoitussuunnitelma	162
3.1. Pika-asutuslain toimeenpanossa käytettäväksi suunniteltu maa	162
3.2. Sijoitussuunnitelma ja siirtoväen uudet tilakoot	167
4. Siirtokuntien tilakokosuhteet sijoitussuunnitelmassa	171
5. Syyt muutoksiin tilakokosuhteissa	181
6. Pika-asutuslaki ja metsä	187
V Siirtoväen pika-asutuslaki ja supistunut Suomi	191
1. Pika-asutuslaki ja supistuneen Suomen agraariset suhteet	191
2. Pika-asutuslaki ja kielisuhteet	198
VI Kamppailu pika-asutuslain toimeenpanosta	205
1. Avainkysymyksenä vastikemaa	211
2. Tilinpäätös	226
Siirtoväen pika-asutuslaki — lopullisen ratkaisun ennakkonäytös	231
Liitekartta	236
Liitteet	238
Liitetaulukot	254
Lähdeluettelo	288
Henkilöhakemisto	305
Summary	308

Taulukkuuettelo

Taulukko 1.	Peltoala (ha) ja sen kasvu (%) luovutetun Karjalan alueella vuosina 1910—1939 verrattuna koko Viipurin lääniin ja maahan.	68
Taulukko 2.	Väkiluku ja sen kasvu (%) luovutetun Karjalan maaseudulla vuosina 1910—1939 verrattuna maaseutuväestöön koko Viipurin läänissä ja maassa.	69
Taulukko 3.	Peltohehtaaria kohden asuvan maaseutuväestön määrässä tapahtunut kehitys luovutetulla Karjalan alueella verrattuna vastaavaan kehitykseen koko Viipurin läänissä ja maassa vuosina 1910—1939.	71
Taulukko 4.	Viljelmät ja niiden määrän kasvu (%) luovutetun Karjalan alueella vuosina 1910—1929 verrattuna koko Viipurin lääniin ja maahan.	72
Taulukko 5.	Viljelmien keskimääräinen peltopinta-ala luovutetun Karjalan alueella vuosina 1910—1929 verrattuna koko Viipurin lääniin ja maahan.	73
Taulukko 6.	Viljelmien jakautuminen peltopinta-alan mukaan eri kokoluokkiin luovutetun Karjalan alueella vuonna 1929 verrattuna koko Viipurin lääniin ja maahan.	73
Taulukko 7.	Peltoalan jakautuminen eri viljelmäkokoluokkiin Viipurin läänissä verrattuna Hämeen lääniin ja koko maahan vuonna 1929.	74
Taulukko 8.	Erisuuruisten metsälöryhmien osuus Viipurin läänin metsälöiden kokonaisalasta vuonna 1929 verrattuna koko maahan ja Hämeen lääniin.	87
Taulukko 9.	Viljelmien ja metsälöiden suuruussuhteet Viipurin läänissä vuoden 1929 metsälötilaston mukaan.	87
Taulukko 10.	Eri maanomistajaryhmiltä pika-asutukseen otettavaksi suunniteltu maatalousmaa lääneittäin.	164
Taulukko 11.	Yksityisviljelmiltä lääneittäin otettavaksi suunniteltu viljelty- ja viljelyskelpoinen maa verrattuna kyseisillä viljelmillä olleeseen luovutusvelvollisuuden alaiseen maahan.	166
Taulukko 12.	Yli 25 peltohehtaarin viljelmien %-osuus kaikista yli 0.5 ha:n viljelmistä sekä niiden %-osuus pelto-alasta lääneittäin.	167
Taulukko 13.	Siirtoväen sijoitusuunnitelman mukaan perustettaviksi aiotut tilat lääneittäin.	170

Kaavioluettelo

Kaavio 1.	Asutustoiminnan kohderyhmät ja asutettujen määrä Suomessa tällä vuosisadalla.	32
-----------	---	----

Kaavio 2.	Asutustoimenpitein Suomessa tällä vuosisadalla perustettaviksi suunnitellut tilatyypit ja muodostettujen tilojen keskimääräinen koko.	36
Kaavio 3.	Varsinaisen viljelijäväestön omistaman maan pakkolunastus asutustarkoituksiin Suomessa tällä vuosisadalla.	40
Kaavio 4.	Siirtoväelle maatalousministeriön asutusasiainosaston ohjeiden mukaan luovutettavaksi suunniteltujen metsälöiden alat tilakokoluokittain ja alueittain.	188
Kaavio 5.	Kielellinen jaotus Suomessa vuosina 1936—1942 sekä siinä vuonna 1943 tapahtuneet muutokset.	200

Karttaluettelo

Kartta 1.	Moskovan rauhassa 1940 luovutettu Karjala.	70
Kartta 2.	Peltohehtaaria kohden asuvan maaseutuväestön määrä kunnittain luovutetulla alueella v. 1929.	76
Kartta 3.	Viljelmien keskimääräinen peltoala kunnittain luovutetulla alueella v. 1929.	79
Kartta 4.	Alle 10 peltohehtaarin viljelmien osuus kaikista viljelmistä luovutetulla alueella kunnittain v. 1929.	80
Kartta 5.	3—10 peltohehtaarin viljelmien osuus kaikista alle 10 peltohehtaarin viljelmistä luovutetulla alueella kunnittain v. 1929.	82
Kartta 6.	5—10 peltohehtaarin viljelmien osuus kaikista 3—10 peltohehtaarin viljelmistä luovutetulla alueella kunnittain v. 1929.	84
Kartta 7.	Maatilametsälöiden keskimääräiset pinta-alat luovutetulla alueella kunnittain v. 1929.	89
Kartta 8.	Sivuansioiden tarve luovutetun alueen maatalousväestön toimeentulonmuodostuksessa kunnittain laskettuna keskimääräisen viljelmäkoon ja vuoden 1938 pienviljelijätutkimuksen perusteella.	96
Kartta 9.	Maalaisliiton kannatus luovutetun alueen maalaiskunnissa vuoden 1939 eduskuntavaaleissa.	101
Kartta 10.	Maataloussiirtoväen kunnittainen sijoitussuunnitelma v. 1940.	172
Kartta 11.	Pika-asutustilojen keskimääräiset pinta-alat siirtokunnittain siirtoväen sijoitussuunnitelman mukaan (maatalousmaa).	175
Kartta 12.	Viljelystilojen osuus kaikista alle 15 hehtaarin tiloista siirtokunnittain sijoitussuunnitelman mukaan.	177
Kartta 13.	9—15 hehtaarin viljelystilojen osuus kaikista viljelystiloista siirtokunnittain sijoitussuunnitelman mukaan.	179
Kartta 14.	Suurten viljelystilojen osuuden väheneminen siirtokunnittain sijoitussuunnitelman mukaan verrattuna vuoden 1929 maataloustiedusteluun.	183

Kartta 15.	Sekamuotoistilatyyppeiden tilojen väheneminen siirtokunnittain sijoitussuunnitelman mukaan verrattuna vuoden 1929 maataloustiedusteluun.	185
Kartta 16.	Siirtoväen pika-asutuksen mukaan perustettaviksi suunniteltujen tilojen osuus sijoituskuntien viljelmäluvusta (v. 1941 maataloustiedustelu).	192
Kartta 17.	Pika-asutustiloihin käytettäväksi suunnitellun maatalousmaan osuus sijoituskuntien peltoaloista (v. 1941 maataloustiedustelu).	196

Kuvioluettelo

Kuvio 1.	Viljelmäkokosuhteet luovutetulla alueella ja siirtokunnissa vuoden 1929 maataloustiedustelun ja siirtoväen sijoitussuunnitelman mukaan.	181
----------	---	-----

Johdanto

Suomessa säädettiin toisen maailmansodan aikana ja välittömästi sen jälkeen kaksi lakia, joilla pyrittiin asuttamaan uudelleen talvi- ja jatkosodan rauhanteoissa Neuvostoliitolle luovutetuilta alueilta supistuneeseen Suomeen siirtynyt maatalousväestö. Ensimmäisen näistä — pika-asutuslain — toimeenpano raukesi loppukesällä 1941 sen jälkeen, kun maaliskuussa 1940 Suomen menettämien alueiden liittäminen uudelleen valtakuntaan alkoi näyttää todennäköiseltä. Sen sijaan vuonna 1945 säädettyä maanhankintalakia toimeenpantiin aina 1960-luvulle asti ja sen vaikutukset näkyvät selvästi vielä tänäkin päivänä suomalaisen maaseudun kuvassa. Pika-asutuslailla pyrittiin asuttamaan yksinomaan siirtoväkeä, kun taas maanhankintalain toimeenpanoon kytkettiin myös muun väestön, lähinnä maaseutuväestön, maa- ja asutuskysymyksen hoito.

Tutkijoiden näkemykset näiden lakien luonteesta kirjallisuudessa ja lakien tiimoilta käydyssä julkisessa keskustelussa eroavat varsin jyrkästi toisistaan. Tyypillisimmiksi voidaan toisaalta kiteyttää akateemikko Heikki Wariksen esittämät luonnehdinnat siitä, että pika-asutuslaki ei sisältänyt mitään siirtoväen asuttamiselle vieraista tarkoituseriä, jollaisena hän pitää maanhankintalain yhteydessä siirtoväen asuttamisen lisäksi suoritettua laajaa maareformia.¹ Toisaalta omalla tahollaan tyypillisiä ovat professori Kyösti Haatajan tulkinnat pika-asutus- ja maanhankintalain luonteesta. Hänestä edellinen oli radikaali pakkolunastuslaki ja jälkimmäistä tulisi pitää järkeviin uudistuksiin tähtäävän maareformin sijasta sodan aiheuttamana vallankumouksellisena ”agraarimullistuksena”.²

Wariksen objektiivisuuteen pyrkivässä tulkinnassa on tyypillistä erikoisesti se, että siinä tarkastellaan sota-ajan asutuksellisia ratkaisuja epähistoriallisesti irrallaan aikakauden yleisestä yhteiskuntapolitiikasta. Tästä syystä hän ei tule yhdistäneeksi kumpaakaan lakia siihen vankkaan asutuslainsäädännölliseen perintöön, jolle molemmat sota-ajan lait perustuivat. Haatajan näkökulma taas tutkijanakin on

1. Waris, Heikki, Siirtoväen sopeutuminen, 106, 111—112, 133.

2. Haataja, Kyösti, Vuoden 1945 asutuslainsäädäntö, 73 ja Jordpolitiken i Norden. Finland, 66.

enemmän asutuspolitiikan pitkäaikaisen vaikuttajan saarnaa, jossa maanomistussuhteiden muutosta tarkastellaan melko yksipuolisesti maanomistajan katsannosta.

Tässä tutkimuksessa selvitetään vuonna 1940 säädetyn pika-asutuslain yleistä asutuspoliittista taustaa ja sisältöä sekä säätämistä ja toimeenpanoa. Tarkoituksena on pyrkiä selittämään syitä siihen, että Suomessa varsin nopeasti talvisodan jälkeen pystyttiin säätämään laki, joka mitä suurimmalla todennäköisyydellä olisi taannut maataloussiirtoväen aseman järjestämisen tyydyttävällä tavalla. Tutkimustavoitteen saavuttamiseksi joudutaan varsin seikkaperäisesti paneutumaan asutuspolitiikan ja -toiminnan yhteiskuntahistoriallisiin taustatekijöihin. Tästä syystä tutkimuksen johdantoluku on tuntuvasti tavanomaista laajempi. Toisaalta monia pika-asutuslain toimeenpanoon liittyviä teknisluontoisia kysymyksiä on jätetty käsittelyssä vähälle huomiolle tai kokonaan sivuutettu juuri tehtävänasettelusta johtuen. Pyrkimyksenä on saada Wariksen esittämiin tulkintoihin historiallista syvyyttä, jolloin havaitaan varsin nopeasti miksi pika-asutuslaki jo syntyvaiheessaan viritti kiivaan yhteiskunnallisen keskustelun. Tällöin tulevat ymmärrettäviksi myös ne tulkinnot, joita Haataja esitti näkemyksinään noista kahdesta laista. Näin selviää myös se, etteivät hänen uumoilemansa vallankumouksen idut olleet yksinomaan sota-ajan oraita, vaan että ne olivat kylvetyt jo paljon varhemmin.

1. Maakysymys eurooppalaisena ilmiönä

Euroopan eri osat voidaan jakaa pääpiirteissään kolmeen ryhmään sen perusteella, milloin niissä nykyisin vallitsevat maanomistus- ja viljelmäkokosuhteet ovat syntyneet.³ Länsi-Euroopassa nämä suh-

3. Luvun kirjoittamisessa on käytetty lähteenä alaviiteissä olevan kirjallisuuden lisäksi muun muassa seuraavia tutkimuksia: Berend, I.T. and Ranki, G., Hungary. A Century of Economic Development; Borbandi, Gyula, Der Ungarische Populismus; Collwitzer, Heinz, (hrsg.), Europäische Bauernparteien im. 20. Jahrhundert; Korbonski, Andrzej, Politics of Socialist Agriculture in Poland: 1945—1960. Sisältää hyvän katsauksen myös maailmansotien väliseen kehitykseen; Mitrany, David, The Land and The Peasant in Rumania ja The Effect of The War in Southeastern Europe. Edellistä voidaan pitää maareformitutkimuksen klassikkona, jossa on nimenomaan pyritty selvittämään Romanian tapahtumien historiallista taustaa eikä varsinaista tapahtumahistoriaa; Narkiewicz, Olga A., The Green Flag. Polish Populist Politics 1867—1970; Polonsky, Anthony, The Little Dictators. The History of Eastern Europe since 1918. Sisältää melko laajan vertailevan tilasto-osan; Sering, Max, (hrsg.), Die agrarischen Umwälzungen im ausserrussischen Osteuropa; Tomasevich, Jozo, Peasants, Politics, and Economic Change in Yugoslavia; Warriner, Doreen, Economics of Peasant Farming; Volgyes, Ivan, (ed.), The Peasantry of Eastern Europe Volume II/20th Century Developments.

teet saivat muotonsa jo yleensä viime vuosisadan loppuun mennessä. Itä-Euroopassa ennen ensimmäistä maailmansotaa alkanut kehitys kulminoitui useimmiten vasta toisen maailmansodan jälkeen. Merkittävin poikkeus tästä on luonnollisesti Neuvostoliitto, jossa nämä suhteet vakiintuivat jo 1920- ja 1930-luvulla vallankumouksen seurauksena. Monissa Etelä-Euroopan maissa tilanne on vieläkin osittain muutoksille alttiina. Perinnäinen jako maataloushistoriallisessa kirjallisuudessa on tehty Elben läntiseen ja itäiseen puoleen.⁴ Tässä jaossa Etelä-Eurooppa on tosin unohtunut, mutta muuten se on ollut sangen osuva rajanveto.

Tyypillinen piirre kehitykselle Itä-Euroopassa, jos jätämme Neuvostoliiton tarkastelun ulkopuolelle, on ollut toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti ulottunut tilakokorakenteen jatkuvasti selvempi painottuminen pienviljelmiin.⁵ Toisaalta varsinaiset suurtilat ja suuret talonpoikaistilat sekä toisaalta puhtaat asuntotilat maaseudulla ovat saaneet väistyä pienviljelmien tieltä. Vasta toinen maailmansota oli useissa Itä-Euroopan maissa se yhteiskunnallinen tekijä, joka laukaisi lopullisesti pidäkkeet tältä kehitykseltä. Monista erisyistä ilmiö ei luonnollisestikaan edennyt tasatahdissa kaikissa maissa, mutta on kuitenkin kuvattavissa lähes kaikkialta.

Suurena osana Itä-Eurooppaa 1940-luvun radikaalien maareformien seurauksena pientilavaltaiseksi hahmottunut viljelmäkokorakenne muuttui kuitenkin nopeasti niiden jyrkkien poliittisten murrosten seurauksena, joita alueella tapahtui. Kapitalistinen Suomi sekä toisaalta sosialistiset Puola ja Jugoslavia ovat Itä-Euroopan maista ne, joissa talonpoikaiseen pienomistukseen perustuva maatalous on kehittynyt loppuun asti eli siihen uuteen kriisivaiheeseen maataloudessa, jossa taloudellinen pakko on edellyttänyt väistämätöntä siirtymistä talonpojasta tuottajaksi. Kuvaavaa tälle prosessille on ollut sen samanaikaisuus yhteiskunnan hitaan, mutta vääjäämättömän teollistumisen kanssa.

Teollinen vallankumous 1800-luvun puolivälissä laukaisi Länsi-Euroopassa lopullisesti ne sosiaaliset tekijät, jotka olivat esteinä siirtymiselle feodaalisesta järjestelmästä kapitalistiseen. Useiden länsieurooppalaisten yhteiskuntien maanomistussuhteissa ilmenneet feodaaliset piirteet alkoivat menettää merkitystään. Teollisen vallankumouksen seurauksena porvaristo nousi hallitsevaksi yhteiskunta-luokaksi entisen maanomistajaylimystön sijaan. Murros näkyi varsin

4. Jakoa Elben itä- ja länsipuolisiin alueisiin ovat käyttäneet muun muassa Mitrany, David, Marx against the Peasant..., 2 ja Berend, Ivan- Ranki, György, Economic Development in East-Central Europe..., 5.

5. Tässä tutkimuksessa käytetään yleiskielen mukaisesti käsitteitä tila ja viljelmä toisensa synonyymeinä ellei sekaannuksen vaaraa ole. Ne määritellään vasta myöhemmin.

pian myös länsieurooppalaisten yhteiskuntien agraarisessa rakenteessa. Maanomistussuhteet saivat ilmeen, jossa hallitsevina olivat varsin vauraat talonpoikaistuottajat. Näiden tuottamille elintarvikkeille teolliset markkinat tarjosivat kasvavan kysynnän. Teollisuuden ja palveluiden työvoimankysyntä oli niin suurta, että maaseudun maataomistamattomalle väestölle tarjoutui työpaikkoja kaupungeista. Näin ei maaseudulla enää viime vuosisadan lopulla syntynyt sanottavaa sosiaalista painetta maanjakoihin. Kun tähän lisätään vielä varsinkin eräiltä läntisen Euroopan lievealueilta, kuten Ruotsista ja Saksan itäosista, valtameren taakse Amerikkaan suuntautunut voimakas siirtolaisuus, ovat harmonian sävyttämän läntisen Euroopan agro-sosiaalisen historian peruspiirteet tulleet esitetyiksi. Ne kriisilanteet, jotka ovat tuota harmoniaa särkeneet, ovat olleet yhteiskunnalliselta lataukseltaan niin merkityksettömiä, ettei niillä yleensä ole sanottavaa sijaa länsieurooppalaisten yhteiskuntien historiankirjoituksessa.

Kehityksen kulku Itä-Euroopassa on ollut varsin toisenkaltainen. Vaikka teollinen vallankumous ei siellä sinänsä ollut paljoakaan ajallisesti jäljessä, oli sen laajuus rajattu ja erityisesti teollistumisen vauhti verkkainen. Koska tällöin esimerkiksi porvariston määrä pysyi pienenä, säilyttivät vanhan agraarisen yhteiskunnan hallitsevat ryhmät edelleen poliittisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävän asemansa. Kun maanomistus oli suurelta osalta keskittynyt juuri hallitsevien ryhmien käsiin, on ymmärrettävää, että siitä tuli poliittis-yhteiskunnallisen valtataistelun avainkysymys. Näin ennen kaikkea siksi, että yhteiskunnan väestöllisesti ja aikaa myöten myös poliittisesti dynaamisimman osan — pientalonpoikaiston ja maaseudun maattoman väestön — elinolosuhteet olivat ankeat. Yhteiskunnalliset kriisit Itä-Euroopassa ovatkin tällä vuosisadalla kulminoituneet, toisin kuin lännessä, hyvin suureksi osaksi juuri maakysymyksen tai sen ratkaisemisesta käydyn poliittisen kamppailun ympärille.

On kuitenkin huomattava, että maakysymys on vain yksi osa tuntuvasti laajempaa yhteiskunnallista pakettia, joka on pitänyt sisällään koko sen problematiikan, joka on liittynyt itäeurooppalaisten yhteiskuntien runsaslukuisen maaseutuväestön aseman järjestämiseen hitaasti teollistuvassa yhteiskunnassa. Monista eri tekijöistä on riippunut, onko talonpoikaissävästö ja maaseudun maataomistamaton väestö ollut näissä järjestelyissä subjektina vai objektina. Maakysymys on luonnollisesti ollut aina ensimmäinen ja konkreettista ratkaisua vaativa ydinkysymys.

Keskeisimpänä taustatekijänä, joka ei riippunut suoranaisesti maanomistussuhteista ja yhteiskunnan hitaasta teollistumisesta, voidaan Itä-Euroopan maakysymyksessä tapahtuneessa kehityksessä pitää voimakasta, viime vuosisadan puolivälissä alkanutta väestönkas-

vua. Erottava piirre läntiseen Eurooppaan verrattuna oli sen jatkuminen aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti. Länsi-Euroopan väestönkasvu hidastui tai jopa pysähtyi kokonaan tämän vuosisadan alussa. Valtaosa Itä-Euroopan väestöstä eli maaseudulla. Kun korkea syntyväisyys lähes poikkeuksetta on ruraalinen ilmiö, niin luonnonlainomaisena seurauksena tästä oli nopea väestönkasvu. Vaikka Amerikka sai siirtolaisuutena lukea hyväkseen tuntuva osan tästä kasvusta, niin väestöllisistä syistä johtuva sosiaalinen paine Itä-Euroopassa lisääntyi jatkuvasti maakysymyksen ratkaisemiseksi.

Tämän väestökysymyksen kuvaamisessa käytetään usein käsitettä maaseudun suhteellinen liikaväestö. Sen avulla on tarkoitus ilmaista kuinka suuri osa maaseudun työvoimasta ja väestöstä on ylimääräistä saavutetun maataloustuotannon määrään verrattuna. Käsite liittyy yleensä vaiheeseen, jolloin maatalouden piirissä on tapahtunut jo osittaista siirtymistä talonpojista tuottajiksi, mutta kuitenkin suurin osa väestöstä edelleen asuu maaseudulla omavaraistalouden piirissä. Liikaväestön määrää on pyritty laskemaan hyvin yksinkertaisesti vain vertaamalla toisiinsa maaseutuväestön määrää, viljellyn maan pintaaloja ja keskimääräisiä hehtaarisatoja.⁶ Näiden laskelmien perusheikkous on se, että niissä pidetään kulloistakin maataloustuotannon tasoa vakiona eikä oteta huomioon sitä, että maanomistussuhteissa olleet yhteiskunnalliset pidäkkeet ovat rajanneet ”liikaväestön” osallistumismahdollisuuksia tuotantoon. Tästä johtuen ”liikaväestön” mahdollisuudet ravinnontarpeensa tyydyttämiseen ovat usein olleet myös huonot. Näin muutokset maanomistussuhteissa ovat lähes poikkeuksetta johtaneet maatalouden voimaperäistymiseen ja sitä kautta tuotannon kasvamiseen, josta varsin suuri osa on mennyt maaseutuväestön omaan kulutukseen. Historiallisessa katsannossa liikaväestökäsite tuntuu harhaiselta ja on ainakin vuosisadan alun Euroopassa pikemminkin yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden mitta kuin tieteellisen keskustelun argumentti. Väestökysymys liittyy koko agraariyhteiskunnan problematiikkaan eikä suinkaan ole rajattavissa ahtaasti maataloudelliseksi ongelmaksi.

6. Tyypillinen tällainen laskelma on teoksessa Moore, W.E., *Economic Demography of Eastern and Southern Europe*, 55—98. Sinänsä Mooren tutkimus on hyvä esimerkki Kansainliiton aloitteesta tehtyjen yhteiskuntatieteellisten tutkimusten korkeasta tasosta; Käsitteen heikkous paljastuu myös suurista eroista, joita eri laskijat saivat. Esimerkiksi maailmansotien välisen Puolan suhtellisen liikaväestön määrä vaihteli eri arvioissa 2.5 milj. ja 8 milj. välillä. Landau, Zbiegniew, *Polish Economy of the Years 1918—1939...*, 152.

Ainoa todellinen vaihtoehto Itä-Euroopan uusille itsenäisille valtioille maailmansotien välillä väestökysymyksensä järjestämiseksi oli maaseudun elinolosuhteiden parantamisessa. Agraaristen yhteiskuntien ensimmäisinä ratkaisumalleina olivat tällöin yleensä erilaiset ja eriasteiset maareformit pienviljelijöiden ja maataomistamattoman väestön maakysymyksen hoitamiseksi. Näiden reformien luonne ja laajuus riippui, paitsi historiallisen kehityksen muovaamista maanomistussuhteista myös siitä, minkälaiset poliittiset ryhmät olivat niiden suunnittelusta ja toimeenpanosta vastuussa. Vaikka siirtolaisuus oli vielä ensimmäisen maailmansodan jälkeen reaalin vaihtoehto leveämpää leipää hakevalle maaseutuväestölle, ei se yhteiskuntapoliittisena ohjenuorana soveltunut uusille, kansallista identiteettiään luoville valtioille. Lopullisesti siirtolaisuus todella päättyi kuitenkin siksi, että Amerikan Yhdysvallat rajoitti siirtolaisten vastaanoton lähes minimiin 1930-luvulla.

Varsin usein Suomessakin kotoisen maakysymyksen ratkaisumallin — asutustoiminnan — merkityksestä käydyssä keskustelussa vaihtoehtona on esitetty teollistaminen. Se ei kuitenkaan maailmansotien välisessä Itä-Euroopassa eikä vielä välittömästi toisen maailmansodan jälkeenkään tarjonnut todellista ratkaisuvaihtoehtoa maaseudun väestön elinolosuhteiden parantamiseksi. Useissa Itä-Euroopan maissa oli varsin mittaviakin teollistamissuunnitelmia. Perusedellytykset teolliselle kasvulle olivat erittäin rajalliset Länsi-Eurooppaan verrattuna. Itä-Euroopan tehtäväksi maailmantaloudessa oli urautunut jo ennen ensimmäistä maailmansotaa lähinnä elintarvikkeiden tuottaminen läntiselle Euroopalle. Tämän lisäksi alue oli tärkeä eräiden perusraaka-aineiden kuten puun tuottajana. Kaikille Itä-Euroopan vientituotteille kansainvälisessä kaupassa oli tyypillistä niiden suhdanneherkkyys.

Idän markkinoiden sulkeutuminen vaikutti varsinkin Suomessa ja Puolassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen työvoimavaltaisen teollisuuden tilaan. Kotimarkkinoiden erittäin rajallinen ostokyky oli kuitenkin merkittävin yhteiskunnan sisäinen jarru voimakkaan teollisen kehityksen alkuunpääsyle. Maakysymyksen ja pääasiassa kotimarkkinoihin perustuvan teollistumisen väliseen suhteeseen ovat eräät itäeurooppalaiset tutkijat kiinnittäneet huomiota. Koko yhteiskunnan kannalta merkittävän kotimarkkinateollisuuden syntymisen perusedellytyksenä luonnollisesti on suurten väestökerrosten kulutusmahdollisuuksien nousu. Tässä kehityksessä erityyppisillä maareformeilla oli tärkeä merkitys maaseutuväestön elinolosuhteiden parantamiseksi.⁷ Suomen kotimarkkinateollisuuden tuntuva

7. Landau, 151.

kasvu maailmansotien välisenä aikana tarjoaa tästä hyvän esimerkin. Perustuihan kotimarkkinoiden lisääntynyt ostokyky Suomessa mitä ilmeisimmin maaseutuväestön kysyntämahdollisuuksien kasvuun.⁸

Luonnollista on, että myös hitaasta teollistumisesta huolimatta väestön muuttoliike maalta kaupunkeihin oli varsin runsasta. Teollisuus ei kuitenkaan ratkaisevassa määrin pystynyt käyttämään hyväkseen maaseudun työvoimapotentialiaa. Olennaisena rajoittavana piirteenä muuttoliikkeeseen kuului se, että suuri osa muuttajista joutui urbaanissa ympäristössä kokemaan työttömyyden seurauksena taloudellista ahdinkoa. Varsin usein tutkijatkin erehtyivät siinä, että olettavat muuton ruraalisista elinoloista välittömästi merkinneen leveämpää leipää. Unohdetaan se, että kaupunkeihin siirtyneen, yleensä ammattitaidottoman väestön asema ei suinkaan ollut sosiaalisesti aina edes niin turvattu kuin maaseudulla. Tällöin ei myöskään ole ihme, että pienviljelijät ja tilattomat näkivät maakysymyksen ratkaisemisessa välittömän avaimen omien taloudellisten ongelmiansa poistamiseen. Tunnetulla ”maannälän” -käsitteellä on näin kasvualustansa yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Kun muuttoliikkeen taustana on pidettävä ainakin yhtä paljon maaseudun sosiaalisten epäkohtien aiheuttamaa työntöä kuin kaupunkeihin siirtymisen syynä ollutta parempien elinmahdollisuuksien vetoa, niin muuttoliikekin sinänsä maailmansotien välisessä Itä-Euroopassa on hyvä indikaattori erilaisista ja eritasoisista yhteiskunnallisista ongelmista, kuten siirtolaisuuskin hieman aikaisemmin oli.⁹

Maakysymykseen liittyviä ratkaisuja maaseutuväestön elinmahdollisuuksien parantamiseksi ruokkivat ennen kaikkea ne lupaukset, joita valtaapitävät tai kansalliset itsenäisyysliikkeet olivat ensimmäisen maailmansodan aikana antaneet saadakseen talonpoikaista ja maatyöläisväestön nurkumatta kantamaan sotaponnistukset tai otolliseksi itsenäisyysliikkeiden asialle.¹⁰ Maaperä näille lupauksille oli

8. Kotimarkkinateollisuuden kasvupohjaa Suomessa maailmansotien välillä ei ole sanottavasti tutkittu. Olli Vehviläinen on todennut sen kasvun kuitenkin tapahtuneen osaksi juuri maatalouden kysynnän ansiosta. Vehviläinen, Olli, *Kotimarkkinateollisuus 1919–1939*, 89 ja 94. Teollisuuden työvoiman kasvu vuosina 1918–1938 painottui selvästi kotimarkkinateollisuuteen. Vehviläinen, 92, taulukko 2.

9. Kts. esim. Waris, Heikki, *Työläisyhteiskunnan syntyminen...*, 70–84. Waris on nähnyt selvästi maaseudun työnnon, mutta korostaa kuitenkin liikaa siirtymistä ”vanhasta maalaisesta uuteen teolliseen yhteiskuntaan” (lainaus Warikselta, 80).

10. Ranki, György, *Structural Crisis in Agriculture...*, 105. Venäjän armeijan talonpoikaissotilaiden ja maakysymyksen suhdetta käsittelee lyhyesti Wildman, Allan K., *The End of the Russian Imperial Army...*, 64, 79, 109, 222–223, 235, 244–245, 323, 347, 366, 368, 371–372, 378. Perusteellisempaa tutkimusta ei kysymyksestä liene kuitenkaan tehty.

erittäin hedelmällinen johtuen maanomistuksen keskittymisestä yleensä sangen harvoin käsiin. Ensimmäinen maailmansota sotilaallisine ja yhteiskunnallisine kokemuksineen oli itäeurooppalaisen agraariväestön itsetunnon todellinen herättäjä. Tämä näkyy siinä, että erilaiset talonpoikaipuolueet laajenivat vasta sen jälkeen merkittäviksi joukkopuolueiksi. Tässä tilanteessa oli luonnollista, että poliittisesti herännyt maaseutuväestö itse ja toisaalta Venäjän vallankumouksen antaman esimerkin pelossa myös yhteiskunnallisesti liberaalein osa valtaapitävistä näki väistämättöminä ratkaisumalleina suuriin sosiaalisiin ongelmiin erilaiset maareformit.¹¹ Vaikka suoranaiset vallankumoukselliset virtaukset eivät maaseutuväestön keskuudessa olleetkaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen yhtä voimakkaita kuin teollisuustyöväestön keskuudessa, olivat yhteiskunnalliset muutospaineet korkeita.¹² Varsin oireellinen oli ollut jo vuoden 1907 talonpoikaiskapina Romaniassa.¹³ Eräillä alueilla Puolan itäosissa talonpojat suorittivat omatoimisia maanjakoja ensimmäisen maailmansodan jälkiselvittelyissä.¹⁴ Myös Suomen tapahtumat vuonna 1918 koettiin tuolloin hyvin leimallisesti Etelä-Suomen maalaisköyhälistön vallankumouksellisenä liikehdintänä. Tähän viittaa selvästi se nopeus, jolla maanvuokrauskysymys hoidettiin välittömästi kansalaissodan jälkeen.

Maanomistussuhteiden historiallisesta taustasta johtuvista eroista seurasi, että Itä-Euroopassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen käytetyt tai käytettäväksi suunnitellut ratkaisumallit maakysymyksessä olivat hyvin erityyppisiä. Esimerkiksi Suomessa oli vuosisadan alusta lähtien tehty varsin merkittävää suunnittelutyötä, joka hallinnollisella tasolla oli johtanut asutushallituksen perustamiseen jo vuonna 1917.¹⁵ Baltiassa ja Slovakiassa oli radikaalien maareformien suorittamisen motiivina paitsi sosiaaliset epäkohdat myös kansallis-

11. Venäjän vallankumouksen aiheuttamasta pelosta ja sen antamasta esimerkistä löytyy kirjallisuudesta monia viitteitä, mutta sitäkään ei liene seikkaperäisemmin tutkittu. Kts. esim. Rauch, Georg V., *The Baltic States*, 87 ja Ranki, 108.

12. Ranki, 108.

13. Kts. Romanian tapahtumista Rothschild, J., *East Central Europe....*, 290. Mielenkiintoisen tulkinnan tapahtumien taustasta on esittänyt Edelberg, Philip Gabriel, *The Great Rumanian Peasant Revolt of 1907*.

14. Kieniewicz, Stefan, *The emancipation of the Polish Peasantry*, 245.

15. Välttämättömän perusedellytyksen suunnittelutyölle tarjosi tilattoman väestön alakomitean suorittama laaja tilastollisen aineiston keruu vuosisadan alussa. Tärkeää suunnittelutyötä teki agraarikomitea vuosina 1906—1907. Agraarikomitean mietinnöt I—II ja ensimmäisen osan liitteet I—III: Asutushallitus perustettiin 24.10.1917. Kts. tästä Aminoff, Tauno, *Katsaus asutustoiminnan hallinnolliseen kehitykseen*, 72.

ten vähemmistöjen hallitsevan aseman perusteiden murtaminen.¹⁶ Radikaaleimmat maareformit toimeenpantiin Jugoslaviassa ja Romaniassa, joissa molemmissa tilakokorakenne muuttui selvästi pien-tilajelälyvaltaiseksi myös maanomistamisen suhteen. Huolimatta väestötyksymyksen vaikeudesta Puolassa ja Tšekkoslovakian itäosissa, jäivät näissä maissa säädetty suhteellisen laajamittaiset maareformilait varsin keskeneräisiksi toimeenpanoltaan. Unkarissa, jossa maanomistus oli Itä-Euroopan keskittyneintä, ei edes säädetty merkityksellistä maareformilakia. Unkarin urbaaneihin lähtökohtiin pitäytynyt, epäonnistunut sosialistinen vallankumous jätti yhteiskunnan vastavallankumouksen puristukseen, jossa minkäänlaiset muutokset maaseudun sosiaalisessa tilanteesta eivät olleet mahdollisia. Muutokset Bulgariassa, jossa historiallisista syistä olivat vallitsevina pienet talonpoikaistalot, jäivät vähäisiksi, mutta tekivät maasta entistäkin selvemmin pien- ja kääpiötilojen luvattuun maan.¹⁷

Erottava piirre Suomessa harjoitetulle asutustoiminnalle ja toisaalta muun Itä-Euroopan maareformeille oli se, että Itä-Euroopassa yleensä asetettiin lainsäädännöllä tietyt ylärajoja maanomistukselle. Tosin nämä suomalaisen mittapuun mukaan olivat varsin korkeita. Ilmeisenä syynä tähän oli pyrkimys murentaa suurmaanomistajien poliittista valtaa. Suomessa äänioikeuden radikaali laajennus vuosisadan alussa siirsi valtaa kansalle. Itse asiassa suomalaiseen asutustoimintaan sisältyi kuitenkin erityisesti toisen maailmansodan jälkeen niin terävä ”luovutusleikkuri”, että maanomistukselliset rajoitukset olivat osittain tiukempia kuin muualla Itä-Euroopassa, vaikka lainsäädännöllinen ajattelutapa oli perusteiltaan eroava.¹⁸

Keskeisin syy siihen, että maaomistukset lähes kaikissa Itä-Euroopan maissa jäivät puolitiehen tai eivät päässeet laisinkaan alkuun, oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen valtaan nousseiden talonpoikaistalouksien aseman vähittäinen heikkeneminen. Käytännössä niiden vahvaa valtaa hallitustasolla ja kansanedustuslaitoksessa ra-

16. Rauch, 88—89 ja Ranki, 109. On kuitenkin muistettava, että ensimmäisen maailmansodan jälkeen toimet kohdistuivat lähes poikkeuksetta suurmaanomistajiin ja vauriaisiin talonpoikiin eikä kansallisessa vähemmistöasemassa olleisiin pienmaanomistajiin.

17. Kattavaa tutkimusta ei Itä-Euroopan maareformeista maailmansotien väliseltä ajalta ole olemassa. Niitä käsittelee kuitenkin varsin yksityiskohtaisesti esimerkiksi Berend- Ranki, *Economic Development ...* 186—195. Samat tutkijat pitävät Unkarin sosialistisen vallankumouksen (maaliskuu 1919 — elokuu 1919) ratkaisevana virheenä sitä, että talonpoikaistalouksien ongelmat jäivät vallankumouksellisuudelle täysin vieraiksi. Berend, Ivan T. — Ranki, György, *East Central Europe in the 19th and 20th Centuries*, 79—80.

18. Maanomistuksellisia ylärajoista Ranki, 109—110. Lainsäädännölliset ylärajat maanomistukselle olivat myös Suomessa esillä vielä itsenäisyyden ajan alussa, mutta lainsäädäntöön ne eivät koskaan päässeet. Vennola, J.H., *Maakysymys*, 168—186.

joittivat pääasiassa entisistä maanomistajaluokista rekrytoituneet virkamiehet.¹⁹ Aikaisempien maanomistussuhteiden ylläpitämiseen kytkettyyn vastavallankumous palautti oikeastaan Suomea ja Tšekkoslovakiaa lukuunottamatta entisille vallanpitäjille heidän hieman aikaisemmin menettämänsä poliittiset asemat. Tämä tapahtui viimeistään suuren maailmanpulan vuosina 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa.

Väestökysymyksen kannalta eivät osittaiset maareformit tuoneet lopullista ratkaisua, varsinkin kun niiden jälkihoidolle välttämätön poliittinen valta luisui talonpoikaispuolueiden käsistä. Pienviljelijäväestöstä tuli pikemminkin valtion kasvaviin menoihin tarvittavien tulojen keruun kohde kuin maatalouden kehittymiselle välttämättömän lainarahoituksen ja muun taloudellisen tuen saaja.²⁰ Suomi oli tässäkin suhteessa poikkeus, sillä maaseutuväestön vahvan poliittisen aseman välitön seuraus oli tuntuvan taloudellisen tuen ohjaaminen valtion budjetin kautta toisaalta maaseudun sosiaalisten epäkohtien korjaamiseen ja toisaalta maatalouden tukemiseen.

Maannälkä ja elinedellytysten parantamisen todellinen tarve pienviljelijöiden ja tilattoman väestön keskuudessa oli niin suuri, etteivät käytettävissä olevat maaresurssit olisi kaikkialla riittäneet, vaikka poliittista tahtoa olisi löytynyt uudistuksiin. Kun muistetaan kuitenkin se, että maaseutuväestön määrä kasvoi monissa Itä-Euroopan maissa maailmansotien välillä, ei ole ihmeteltävää, että maakysymys oli vielä toisen maailmansodan aikana ja välittömästi sen jälkeen käydyssä valtataistelussa erittäin ratkaisevasti määrittämässä uutta poliittista suuntaa itäisen Euroopan maissa.²¹ Viime vuosina on Itä-Euroopan sosialististen maiden tutkijoiden keskuudessa virinnyt kasvava kiinnostus selvittää maittensa yhteiskuntahistoriaa myös maareformien osalta huomattavan epädogmaattisesti verrattuna ns. stalinistisella kaudella vallalla olleeseen tutkimusotteeseen.²² Meillä Itä-Euroopan maakysymyksessä toisen maailmansodan jälkeen tapahtunutta kehitystä on tarkasteltu usein kylmän sodan näkökulmasta. Tällöin on jäänyt havaitsematta siihen liittyvä kansallinen viivaitekuus. Kiteyttäen voidaan sanoa, että Itä-Euroopan maissa maaseutuväestön toimeentulokysymyksen järjestäminen oli yhteiskunnallinen aikapommi, joka lopullisesti räjähti toisen maailmanso-

19. Agrarian problems from the Baltic to the Aegean, 41—42.

20. Polonsky, Anthony, *Politics in Independent Poland 1921—1939...*, 15—16.

21. Esimerkiksi vuonna 1942 allekirjoittivat Bulgarian, Tšekkoslovakian, Kreikan, Unkarin, Puolan, Romanian ja Jugoslavian edustajat Lontoossa talonpoikaisohjelman, josta oli tarkoitus tulla sodanjälkeisen yhteiskuntapolitiikan peruskirja koko Itä-Eurooppaan. *Agrarian problems ...*, 10 ja 17.

22. Kts. esim. Dolmanyos, Istvan, *A few problems of the land reforms in Eastern Europe (1917—1939)*.

dan jälkeen. Räjähdyksen voima riippui ratkaisevasti ensimmäisen maailmansodan jälkeen toimeenpantujen maareformien radikaaliudesta. Mitä pienempiä olivat reformit tuolloin, sitä suurempia olivat 1940-luvun mullistukset.²³

Suomalaiset tutkijat ovat verranneet viime ja tällä vuosisadalla Suomen maanomistussuhteissa, viljelmäkokorakenteessa ja yleisemminkin koko yhteiskuntahistoriassa tapahtunutta kehitystä läntiseen Eurooppaan ja erityisesti Ruotsiin. Ruotsin yhteiskuntakehitys on idealisoitu malliksi, johon Suomessakin tulisi pyrkiä. Varsin tyyppillinen on juuri vertailu Ruotsin ja Suomen viljelmäkokorakenteen kehityksen välillä. Havaintona on ollut se, että samanaikaisesti kun Suomessa on menty yhä pienempiin tilakokoihin, Ruotsissa on kehitys ollut päinvastainen.²⁴ Tällainen johtopäätös on kuitenkin ennakolta selvä, sillä Ruotsissa teollistuminen alkoi luonnollisista edellytyksistään johtuen vetää työvoimaa maaseudulta jo ennen kuin sieläläkin maanomistussuhteisiin liittyvät epäkohdat alettiin tiedostaa ja tuntuvasti aikaisemmin kuin väestökysymys Suomessa saavutti akuuteimman vaiheensa. Ruotsin kehitykseen kuului myös Suomea aikaisempi ja lukumääräisesti suurempi maalaisköyhälistön siirtolaisuus.²⁵ On aivan ilmeistä, että tutkittaessa tämän vuosisadan Suomen yhteiskuntahistoriaa vertailukohteet olisi haettava nimenomaan itäeurooppalaisista agraarisista yhteiskunnista, jollainen Suomikin leimallisesti oli aina 1950-luvulle asti. Tämän on huomannut laajassa maataloushistoriallisessa tutkimuksessaan Folke Dovring, joka toteaa, että vuosisadan alun Suomessa maanomistusolot olivat piirteiltään hyvin itäeurooppalaiset.²⁶

Suomessa ja muualla Itä-Euroopassa maanomistussuhteissa ja tilakokorakenteessa tällä vuosisadalla tapahtuneella kehityksellä on historiallisista taustaeroista huolimatta monia yhteisiä piirteitä. Tämä johtuu hyvin suureksi osaksi siitä, että maakysymyksellä on ollut keskeinen sija maiden hidastempoisessa kehityksessä agraarisista yhteiskunnista teollisiksi. Sekä erot että yhtäläisyydet ovat tutkijalle kiintoisia, sillä niiden kautta avautuu näköaloja erilaisten historiallisten kehityslinjojen ymmärtämiselle, kun yhteiskunnalliset taustatekijät ovat likipitään samat. Erot ja yhtäläisyydet eivät useinkaan noudata valtiollisia rajoja. Esimerkiksi maanomistussuhteissa löytyy yk-

23. Spulber, N., *The Economics of Communist Eastern Europe*, 243.

24. Haatanen, Pekka, *Suomen maalaisköyhälistö ...*, 228—229.

25. Jutikkala, Eino, *Suomen talonpojan historia*, 379—380; Rasila, Viljo, *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe*, 18—19; Kilpi, O.K., *Suomen ammatissatoimiva väestö ja sen yhteiskunnalliset luokat*, 164—175.

26. Dovring, Folke, *Land and Labor in Europe 1900—1950*, 228.

sinomaan tämän vuosisadan Suomessa merkittäviä alueellisia eroja. Nämä näkyvät vaikkapa verrattaessa ruotsinkielistä Uuttamaata ja luovutetun Karjalan aluetta ennen toista maailmansotaa.

Edellä on viitekehystenomaisesti hahmotettu eräitä Itä-Euroopan maatalousyhteiskuntien historiaan tällä vuosisadalla keskeisesti vaikuttaneita tekijöitä. Ne ovat olleet olennainen osa alueelle tunnusmerkillistä hidasta teollistumisprosessia, jonka rinnalla monissa agraarisissa suhteissa tapahtuneet muutokset ovat jättäneet lähtemättömät merkkinsä yhteiskunnalliseen kehitykseen. Harppaukset teollistumisessa ovat yleensä olleet kiinteässä vuorovaikutuksessa agraarisen kehityksen kanssa. Tässä tutkimuksessa on perinnäisestä traditiosta poiketen haluttu liittää Suomen yhteiskuntahistoria osaksi Itä-Euroopan maatalousyhteiskuntien muodostamaa laajempaa kokonaisuutta. Ratkaisulla pyritään siihen, että Suomessa 1900-luvulla harjoitettu asutustoiminta sijoittuisi luonnollisiin historiallisiin yhteyksiinsä eikä jäisi irralliseksi oudoksi ilmiöksi, jonka paikantamisessa tutkijoilla on ollut yleensä suuria vaikeuksia. Tätä kautta on helpompi luoda historiallista syvyyttä nyt tutkimuksen kohteena olevalle karjalaisen siirtoväen asuttamiselle talvisodan jälkeen. Suurimmaksi osaksi maatalousväestönä karjalaisen siirtoväen kohtalo oli riippuvainen niistä ratkaisumalleista, joita agraarisella yhteiskunnalla oli tarjolla ja joita se pystyi käyttämään.

2. Katsaus Suomessa tällä vuosisadalla harjoitettuun asutustoimintaan

Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan asutustoiminnalla kaikkia niitä toimia, joilla yhteiskunta on puuttunut vallitseviin maanomistussuhteisiin ja joista asutus- tai muu valtionhallinto on käytännön tasolla vastannut. Asutustoiminnan piiriin luetaan näin kuuluviksi esimerkiksi lahjoitusmaakysymyksen ratkaisu, torpparivapautus, tilattoman väestön asuttaminen, erilaiset lisämaakysymykset ja siirtoväkeen sekä rintamamiehiin kohdistuneet asutukselliset toimet. Asutustoimintaa on myös eräiden maakysymyksen läheisesti liittyvien sosiaalisten ongelmien hoito, joista asutusviranomaiset ovat vastanneet. Tärkein näistä on maaseudun asutokysymys, joka ei tässä tutkimuksessa tule kuitenkaan merkittävästi esille.

Kun Suomessa puhutaan asutustoiminnasta, nimitetään vastaavia ilmiöitä kansainvälisessä käytännössä maareformeiksi. Suomalaisen termin taustana on tosiasia, että täällä harvasta väestötiheydestä joh-

tuen on ollut mahdollista muusta Euroopasta poiketen harjoittaa laajamittaista uudisraivausta aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti ja olisi ilmeisesti vieläkin. Asutustoimintaa sanataarkasti käännettynä vastaava saksankielinen (Innere Kolonisation) ja englanninkielinen (land settlement) termi eivät ole sisällöltään yhtä laajoja kuin suomalainen asutustoiminta.²⁷ Suomessa maareformit ovat yleensä aina merkinneet myös viljelykseen raivauskelpoisen maan omistussuhteiden muutosta eli uusien alueiden valtaamista ihmisten asumisen piiriin.

Maanomistussuhteiden ja maaseudun väestön voimakkaan kasvun seurauksena maakysymyksestä tuli polttava yhteiskunnallinen ongelma viime vuosisadan lopun Suomessa. Tilanteen pääulottuvuuksina olivat toisaalta maanvuokraajien ja toisaalta tilattoman väestön asema. Maaseudun vähäväkisten asia tuli keskeiseksi myös poliittisella tasolla. Tähän vaikutti erityisesti suoritettu radikaali äänioikeus-uudistus. Sosialidemokraattien nousussa joukkopuolueeksi oli välttämättä ehtona maaseutuväestön kannatus, koska kaupunkien työväestön määrä oli vielä pieni. Suomalaisten porvarillisten puolueiden piirissä oli edustettuina myös mielipidesuuntauksia, joiden esittäjät olivat valmiita suuriinkin reformeihin maakysymyksessä. Perusteena oli paitsi luonnollinen halu kilpailla äänestäjistä, myös yritys hidastaa sosialismin oletettua leviämistä maaseutuväestön keskuuteen. Maauudistuksella uskottiin vietävän myös pohja pois niiltä lupauksilta, joita venäläisten tiedettiin levittävän maanjaoista Suomen kansallisen yksimielisyyden hajoittamiseksi.²⁸

Koko valtakunnan tasolla ensi kertaa konkreettista tietoa maanomistussuhteista ja torppareiden sekä tilattoman väestön asemasta käytävälle keskustelulle tarjosivat vuonna 1901 tilattoman väestön alakomitean suorittaman tutkimuksen perusteella laaditut mietinnöt.²⁹ Keskeisin niistä oli Hannes Gebhardin julkaisema Suomen maanomistussuhteita käsittelevä tutkimus.³⁰ Sen tiedot, tosin vanhentuneina, olivat pitkään argumentteina Suomessa ennen toista maailmansotaa käydyssä asutuspoliittisessa keskustelussa.

Gebhardin tutkimustuloksia on arvosteltu sangen jyrkästikin, mutta hän pystyi kuitenkin kiistatta osoittamaan sen, että maataomistamattoman väestön määrä koko maataloudesta toimeentulon-

27. Kts. saksan- ja englanninkielisistä termeistä esim. Pihkala, K.U., *Asutustoiminta ja maareformit*. (Maanviljelijän Tietokirja 3), 470.

28. Kts. esim. Jutikkala, Suomen 374—376.

29. Tutkimuksen perusteella laaditut kuusi mietintöä julkaistiin vuosina 1908—1918.

30. Gebhard, Hannes, *Viljellyn maan ala ja sen jakautuminen*.

sa saavasta väestöstä oli erittäin suuri.³¹ Jutikkalan myöhemmin korjaamien tietojen mukaan vuonna 1901 maanomistajaruokakuntien osuus maatalousväestöstä oli 35.5 %, vuokraajien 16.8 % ja maatyöväen 47.7 %.³²

Rasila on arvostellut Gebhardin tutkimustuloksistaan tekemiä johtopäätöksiä siitä, että ne olivat agraarivaltaisen ajattelun synnyttämiä.³³ Gebhard näki kuitenkin varsin selvästi ne tunnusmerkit, jotka olivat hallitsevina maa- ja väestökysymyksessä seuraavina vuosikymmeninä tapahtuvassa kehityksessä. Arvionsa tästä hän perusti tekemiinsä vertailuihin yleisen eurooppalaisen muutosprosessin suunnasta. Parannusta vaativana epäkohtana Gebhard piti erityisesti sitä, että sosiaalisista syistä johtuva maatalousväestön suhteellisen määrän väheneminen johti samanaikaisesti ammattitaidottoman työväestön määrän kasvuun.³⁴

Kansalaissodan jälkeen eduskunnan porvarilliset puolueet pyrkivät järjestämään maanvuokraajien aseman nopeasti kuntoon, ettei se pääsisi muodostumaan enää uudelleen yhteiskuntajärjestelmän säilymistä uhkaavaksi tekijäksi. Niinpä vuonna 1918 säädettiin laki, joka itsenäisti pääosan maanvuokraaja-asemassa olleesta maaseutuväestöstä 1920-luvulla.

Torpparien ja mäkitupalaisten maakysymyksen ollessa vireillä eduskunnassa jäi varsinaisen tilattoman väestön ongelma taka-alalle, mutta ajankohtaistui uudelleen heti torpparivapautuksen jälkeen.³⁵

Ensimmäisinä hyväksyttiin monien vaiheiden jälkeen valtion maita ja virkataloja koskevat asetuslait vuonna 1922.³⁶ Suuremmat vaikeudet olivat kuitenkin yksityismaiden asuttamista koskevan lain säätämisessä. Tämä laki hyväksyttiin kiivaan eduskuntakäsittelyn jälkeen vuonna 1922. Lex Kallion lisänimen saaneena se astui voimaan vuoden 1924 alusta lukien. Eniten eduskunnassa kiisteltiin lain pakkolunastuspykälästä.³⁷

Ne poliittiset ryhmät, jotka ajoivat asutustoimintaa, eivät olleet kuitenkaan tyytyväisiä Lex Kallion toteutumiseen käytännössä. Niinpä Tannerin sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus asetti lähes

31. Rasila, Torpparikysymyksen, 14–17 ja Jutikkala, Suomen..., 378–379.

32. Jutikkala, Suomen, 378–379.

33. Rasila, Torpparikysymyksen, 14–17.

34. Gebhard, Hannes, Maanviljelysväestö. Sen suhde muihin elinkeinoryhmiin ja sen kokoonpano. 47–48.

35. Haataja, Kyösti, Maa-oikeus II, Asetuslainsäädäntö, 116.

36. Haataja, Maa-oikeus II, 110–115.

37. Jääskeläinen, Mauno, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938.

viime hetkillään komitean valmistelemaan uutta asutuslakia.³⁸ Sosiaalidemokraattien lisäksi olivat eduskunnassa Lex Kallion mukaista asutuksellista linjaa olleet tukemassa edistyspuolue ja erityisesti maalaisliitto.

Komitean mietinnön pohjalta säädettiin vuonna 1936 uusi asutuslaki, joka oli voimassa pitkälle 1950-luvulle asti. Tosin sen merkitys jäi käytännössä vähäiseksi, sillä sota-ajan asutuslait — pika-asutus- ja maanhankintalaki — syrjäyttivät tämän ns. normaaliaikojen asutuslain toimeenpanon. Lain pitkän eduskuntakäsittelyn kiistanalaisin ongelma oli Lex Kallion tavoin yksityismaan³⁹ käyttö asutustarkoituksiin. Vuoden 1936 asutuslaissa yhdistettiin julkisen vallan ja yksityisten omistamien maiden asuttaminen saman lain piiriin.

Moskovan rauha vuonna 1940 pakotti järjestämään luovutetuilta alueilta siirtyneen väestön aseman uudelleen supistuneessa Suomessa. Pääongelman muodosti maataloussiirtoväen asuttamiskysymys. Lainsäädännöllisen ratkaisumallin nopea löytäminen on ennen kaikkea osoitus siitä, että Suomessa vuosisadan alun, Lex Kallion aikaisen ja erityisesti vuoden 1936 asutuslain asutuspoliittisen ja -lainsäädännöllisen suunnittelun seurauksena oli vahva traditio näissä kysymyksissä.⁴⁰ Pika-asutuslain suunnitteluvaihe jäi erittäin lyhyeksi, koska siinä voitiin hyödyntää lähes valmiita suuntaviivoja edellisten vuosikymmenten asutuslainsäädännöstä. Tätä jatkuvuutta kuvastaa se, että eräs 1920- ja 1930-lukujen tunnetuin asutuslainsäädännöllinen asiantuntija professori T.M. Kivimäki sai hallitukselta jo talvisodan aikana tehtäväksi suunnitella rauhanteossa mahdollisesti siirtymään joutuvan maatalousväestön uutta sijoittamista.⁴¹

Pääosiltaan siirtoväen asuttamista suunnitelleessa Kivimäen komiteassa seurattiinkin niitä linjoja, jotka olivat tuttuja jo Lex Kalliosta ja vuoden 1936 asutuslaista. Vaikka siirtoväen asuttamisella oli omat erityispiirteensä, muodostuivat keskeisimmiksi ongelmiksi jälleen aikaisemmasta asutushistoriasta tutut pulmat eli kenen maata otetaan, kuinka paljon ja millaisin ehdoin sekä toisaalta minkälaisia tiloja asutettaville muodostetaan. Kivimäen komitean mietinnön pohjalta annetun hallituksen esityksen perusteluissa siirtoväen asutta-

38. Asutustoimintakomitean mietintö 1933:11, 1—2; Jääskeläinen, 79; Tannerin hallitus erosi 9.12. ja komitea oli asetettu 10.11. 1927.

39. Yksityismailla tarkoitetaan maanviljelijöiden omistamia maita.

40. Maatalousministeriön asutusasianosaston aktuaari Väinö Erkiö on korostanut vuosisadan alun asutuspoliittista suunnittelutyötä tärkeänä taustaedellytyksenä Lex Kalliolle. Erkiö, Väinö, Kyösti Haataja. Asutuslainsäädäntö. Arvostelu Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa vuonna 1941. 95.

41. Karjalainen sosialidemokraatti Eeno Pusa kertoo Kivimäen epävirallisesta nimitämisestä jo talvisodan aikana. Eeno Pusan kokoelma, kansio 2. VA.

mista ei nähty suinkaan irrallisena talvisotaa edeltäneen ajan maanomistussuhteista eikä pienviljelijöiden ja tilattoman väestön toimeentulokysymyksestä. Vuoden 1936 asetuslain tavoitteena oli ollut nimenomaisesti pienviljelijäväestön lisämaakysymyksen ratkaiseminen. Tässä suhteessa luovutetun Karjalan alue muodosti hankalan kokonaisuuden, sillä siellä oli lisämaantarpeessa olevaa pienviljelystä erittäin runsaasti, jopa niin paljon, että vuoden 1933 asutustoimintakomitea oli nähnyt tilanteen tältä osin ratkaisemattomaksi alueella käytettävissä oleviin maaresursseihin nähden.⁴² Siirtoväen asuttamiskysymys haluttiin ratkaista suureksi osaksi niiden ihanteiden mukaan, jotka olivat olleet määräävinä säädettyä vuonna 1936 asetuslakia. Tästä johtui, että asuttamisen yhteydessä haluttiin antaa lisämaita niille, joiden aikaisemmat tilat olivat olleet sellaisten tarpeessa. Toisaalta vuoden 1936 asetuslain määrittämä viljelystila oli tilatyyppi, jota suurempia siirtoväelle ei yleensä annettu, huolimatta aikaisemmasta mahdollisesti suuremmasta tilasta.⁴³

Vaikka pika-asutuksen toimeenpanoa hidastivat eräät poliittiset ja tekniset hankaluudet, ehdittiin sitä toteuttaa ennen uuden sodan alkua jonkin verran. Siirtoväen asuttamisiongelma poistui kuitenkin päiväjärjestyksestä, kun karjalaiset osoittivat voimakkaan muuttohalunsa takaisin entisille, syksyllä 1941 uudelleen valtakuntaan liitetyille kotiseuduilleen.

Yleinen asutuskysymys jäi kuitenkin edelleen vireille. Hallitus asetti jo marraskuussa 1941 toimikunnan tutkimaan sodanjälkeistä asutustoimintaa silmälläpitäen ennen kaikkea rintamamiehiä ja muita sodasta kärsimään joutuvia väestöryhmiä. Eräänä virikkeenä toimikunnan asettamiselle oli nimenomaan pika-asutuksessa valtion haltuun otettujen maiden tulevan kohtalon suunnittelu.⁴⁴

Tuore vuoden 1936 asetuslaki oli edelleen voimassa, vaikka sen toimeenpano oli saanut väistyä tulevaisuuteen siirtoväen asuttamisen tieltä. Suomen väestörakenteesta seurasi, että Jutilan komitean tehtäväksi annettu rintamamiesten asuttamisen suunnittelu merkitsi nimenomaan ratkaisuyrityksen etsimistä pienviljelijöiden ja maaseudun tilattoman väestön maakysymykseen. Suomen väkilukuun nähden erittäin suuri armeija oli muodostettu juuri maaseudun pieneläjästä. Vuoden 1936 asetuslain ja suunniteltavaksi annetun rintamamiesten asuttamisen kohderyhmän ollessa pääpiirteissään sama

42. Asutustoimintakomitea, 207.

43. Kts. Asutustoimintakomitea; Kivimäen komitean mietintö, 5 ja hallituksen esitys n:o 41. VpAk 1940 I—II.

44. Asetuslainsäädäntötoimikunnan I mietintö 1943:6, 5—6. Tästä lähtien käytetään myös nimitystä Jutilan komitea. Toimikunnan puheenjohtajana toimi professori K.T. Jutila.

ei voi välttyä johtopäätökseltä, ettei vuoden 1936 laki tyydyttänyt enää niitä, joilla oli asutuspoliittista valtaa.

Kun siirtoväen lopullinen lähtö kotiseuduiltaan alkoi näyttää jälleen kesällä 1944 väistämättömältä, lopetettiin luonnollisesti yksinomaan rintamamiehiin kohdistuvien asutustoimenpiteiden lainsäädännöllinen valmistelu. Jutilan komitean vuonna 1943 esittämät suuntaviivat yhdessä pika-asutuslain kokemusten kanssa olivat ohjenuorina sen toimikunnan suunnitelmille, jonka tehtävänä oli laatia lakiluonnos siirtoväen maanhankinnasta vuodenvaihteessa 1944—1945.⁴⁵ Tästä syystä asutettavien piiri laajeni radikaalisti pika-asutuslakiin verrattuna. Rinnan siirtoväen kanssa aiottiin antaa maata nyt myös rintamamiehille, sotainvalideille ja erälle muille sodasta kärsimään joutuneille. Vuoden 1936 laista poiketen tuli jälleen mahdolliseksi perustaa asutuksellisin toimin uusia tiloja pakkolunastustitse myös yksityismaille. Asutuslain mukaan voitiin yksityismaista ottaa vain lisämaita jo olemassa olleille viljelmille. Valtion maille ja vapaaehtoisin kaupun ostetuille yksityismaille saatettiin sen sijaan perustaa uusiakin tiloja.

Samanaikaisesti maanhankintalain toimeenpanon kanssa alettiin vuonna 1945 suunnitella ns. normaaliaikojen asutuslain eli vuoden 1936 lain uudistamista. Maankäyttölainsäädäntökomitean piti saamansa tehtävän mukaan selvittää miten niille henkilöille, jotka eivät olleet maanhankintalaissa maansaantiin oikeutettuja, voitaisiin hankkia maata. Sen oli myös selvitettävä, miten maanhankintalaissa omaksuttuja periaatteita voitaisiin soveltaa ns. normaaliaikojen asutustoimintaan.⁴⁶

Komitean mielestä tulevaisuuden asutustoiminnassa olisi kaksi päälinjaa. Etelä-Suomeen ei voitaisi enää perustaa uusia tiloja siitä syystä, että maanhankintalaki oli niin perusteellisesti muuttanut maanomistussuhteita. Jo olemassa olevien tilojen lisämaantarve sen sijaan pitäisi pyrkiä tyydyttämään asutuksellisin keinoin. Pohjois-Suomeen voitaisiin perustaa edelleen uusia tiloja valtion omistamille maille.⁴⁷

Maankäyttölaki hyväksyttiin vasta pitkällisen prosessin jälkeen eduskunnassa keväällä 1958. Komitean esittämästä muodosta laki oli melkoisesti muuttunut. Nopean yhteiskuntarakenteen muutoksen seurauksena perinnäistä asutustoimintaa alettiin pitää tarpeettomana, sillä samanaikaisesti kun viimeisiä maanhankintalain mukaisia

45. Vuoden 1944 asutuskomitean mietintö 1945:3. Komitea tunnetaan parhaiten Nissisen komiteana puheenjohtajansa maanviljelysneuvos Tatu Nissisen mukaan. Maanhankintalaki säädettiin toukokuussa 1945.

46. Maankäyttölainsäädäntökomitean I—II mietintö 1950:10, 7—8.

47. Maankäyttölainsäädäntökomitea, 176—177.

asutustoimenpiteitä suoritettiin ja maankäyttölakia säädettiin eduskunnassa, alkoi maaseudulta vääjäämätön muuttovirta kaupunkeihin. Pienviljelijäväestön toimeentulokysymyksen järjestämisessä alkoivat korostetummin tulla esiin erilaiset maatalouden yhteiskunnalta saamat taloudellisen tuen muodot. Maapoliittisten toimenpiteiden merkitys koettiin huomattavasti vähäisemmäksi.

Tilakorakenne ja maanomistussuhteet ovat tällä vuosisadalla muuttuneet Suomessa lähes täydellisesti. Vielä vuosisadan alussa eräillä seuduilla varsin tyypillinen suurmaanomistus on lähes tyystin hävinnyt. Asutustoiminta yksinään ei voi kantaa kunnia tai häpeää tästä. Sen merkitys pientilavaltaistumiseen on ollut suuri, mutta samanaikaisesti tilakorakenteessa on tapahtunut vieläkin suurempia muutoksia varsinaisten tilanjakojen kautta. Ratkaisevaa tälle kehitykselle oli vuoden 1895 maanositusasetuksen antaminen ja vuonna 1916 tapahtunut maanmittauslainsäädännön uudistaminen. Näillä toimilla tilojen osittaminen tuli käytännössä lähes vapaaksi.⁴⁸ Syy näihin merkittäviin lainsäädännöllisiin muutoksiin oli polttavaksi tulleet maakysymyksessä. Varsinkin Länsi-Suomessa tilojen osittamismahdollisuus aloitti kehityksen, jossa isojaon yhteydessä maanomistusmonopolin käytännössä saanut tilajärjestelmä nopeasti murtui jaoissa perillisten kesken tai muiden jakojen yhteydessä. Tuolloin sissa oloissa oli luonnollista, että jaot yleistyivät, koska painetta maansaantiin oli. Itä-Suomessa tilanjaot olivat yleisiä jo 1800-luvulla.⁴⁹ Mitkään lainsäädännölliset rajoitukset osittamisvapauden kumoamiseksi eivät ole Suomessa poliittisista ja sosiaalisista syistä saaneet kantavuutta.⁵⁰ Tämä onkin ymmärrettävää, koska maansaanti on suomalaisella maaseudulla koettu keskeiseksi väyläksi yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen nousuun.

48. Soininen, Arvo. Maanosituslainsäädäntö Suomen maatalouden pienviljelyvaltaistumiseen vaikuttavana tekijänä. 353.

49. Sama. 355.

50. Kts. osittamisvapautta rajoittavista suunnitelmista esim. Haataja, Kyösti. Maakysymyksemme. Periaatteellista selvittelyä. 106–119. Soininen rakentaa artikkelissaan epähistoriallisen sillan viime vuosisadan lopun aikalaisarvostelun ja nykyisen viljelmäkokorakenteen välille. Tällöin häneltä unohtuu kuitenkin se tosiasia, että osittamisrajoitukset sinänsä olivat myös merkittävä jarru maatalouden kehittymiselle. Soininen, Maanosituslainsäädäntö. 363.

2.1. Asutustoiminnan kohteina Suomessa tällä vuosisadalla olleet väestöryhmät

Arviot asutustarpeesta ovat olleet varsin summittaisia, sillä asutus-toimintaa suunnitelleet komiteat eivät myöskään asutuslakiesityksiä eduskunnalle antaneet hallitukset ole kovinkaan tarkasti selvittäneet asutettavien määrää. Suurimpana syynä tähän ”suunnittelemattomuuteen” ovat olleet joko vanhentuneet tai muuten puutteelliset tilastot. Kaaviossa 1 on esitetty pääpiirteissään Suomessa tällä vuosisadalla suoritettujen tai suunnitellun asutustoiminnan kohderyhmän suuruus ja asutettujen todellinen määrä.

Kaaviosta havaitaan, että maanvuokraajien itsenäistämisen jälkeen jäi ratkaisematta yhteiskunnallisesti yhtä ongelmallinen tilattoman väestön kysymys. Toisaalta torpparireformi ei myöskään taannut kovinkaan monelle oman pellon pientareella astelevälle riittävää toimeentuloa, vaan lisämaakysymys aktualisoitui entisillä torpparialueilla. Lisämaantarve oli suuri myös pien- ja kääpiöviljelmävaltaisissa Pohjanmaan ja Karjalan osissa. Suomalaisessa asutustoiminnassa tällä vuosisadalla on keskeisenä piirteenä tilattoman väestön maakysymyksen ohella ollut maaseudun pienviljelijäväestön kroonisen lisämaantarpeen tyydyttäminen.

Siinä, miten säädetyt asutuslait ovat käytännössä toteutuneet, voidaan kaavion perusteella erottaa kaksi päälinjaa. Oma ryhmänsä ovat tiettyihin yhteiskunnallisiin murrosvaiheisiin ajoittuvat ratkaisut, joiden sisällön muotoutumiseen yhteiskunnallisella poikkeustilalla on kiistatta ollut suuri vaikutus. Tällaisia asutustoimenpiteitä ovat olleet torpparivapautus, pika-asutuslaki ja maanhankintalaki. Toisaalta 1920-, 1930- ja 1950-luvun asutuslait ovat syntyneet yhteiskunnallisesti huomattavasti seestyneemmissä oloissa. Vertailtaessa näitä kahta päälinjaa havaitaan selvästi, että kriisiaikojen asutuslait ovat johtaneet toimeenpanovaiheessa huomattavasti konkreettisempiin tuloksiin kuin ns. normaaliaikojen asutuslait.

2.2. Asutustoimenpitein perustettaviksi suunnitellut tilatyypit

Asutustoiminnan kautta omaan tilaan kiinni päässeen kannalta on erittäin keskeinen kysymys ollut se, kuinka suuria muodostettavat tilat olivat ja kuinka ne käyttötarkoitukseltaan vastasivat asutettavan tarpeita. Luonnollisesti myös yhteiskunnan etu vaati, että tiloista käyttötarkoitukseensa nähden muodostettiin riittävän suuria takaa-

Kaavio 1. Asutustoiminnan kohderyhmät ja asutettujen määrä Suomessa tällä vuosisadalla.

toimenpide	kohderyhmä	kohderyhmän suuruus	asutettujen määrä
maanvuokraajien itsenäistämisen 1918	torpparit ja mäkitupalaiset	vuonna 1912 oli 55 112 torppaa ja 95 290 mäkitupaa ¹	itsenäiseksi lunastettiin 126 162 vuokra-alueita ⁶
vuoden 1922 asetuslaki ja asutustoiminta valtion mailla	tilaton väestö ja lisämaantarvitsijat	vuoden 1901 tilaston mukaan oli tilattomia 81 223 ruokakuntaa ja 253 210 henkeä ²	pääasiassa asutuskassa-rahoituksella noin 36 260 tilaa tai aluetta vv. 1918-1939 ⁷
vuoden 1936 asetuslaki	tilaton väestö ja lisämaantarvitsijat	ei arviota	määrä pieni

siirtoväen pika-asutuslaki 1940	maataloussiirtoväki	noin 230 000 henkeä ja hyväksyttyjä hakemuksia 38 873 ³	toimeenpano keskeytettiin
vuoden 1943 asutuslainsäädäntötoimikunta	rintamamiehet yms.	ei arviota	ei toimeenpantu
maanhankeintalaki 1945	maataloussiirtoväki ja rintamamiehet yms.	siirtoväen hyväksyttyjä hakemuksia 46 000 ja muiden maansaajien hyväksyttyjä hakemuksia noin 76 000 ⁴	127 210 tilaa tai lisäaluetta v. 1966 mennessä ⁸
maankäyttölaki 1958	tilaton väestö ja lisämaantarvitsijat	tilattomiksi arvioitiin 150 000 henkeä ja lisämaantarvitsijoista ei arviota ⁵	11 995 tilaa tai lisäaluetta v. 1966 mennessä ⁹

1 Rasila, 14.

2 Sama, 15.

3 Jutilan komitea, 7.

4 Maankäyttölainsäädäntökomitea, 123.

5 Sama, 144.

6 Rasila, 14.

7 Asutushallinto 1917—1957, 128, taulu 1 ja Hietanen, Silvo, Asutustoiminta Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla, 7.

8 Asutushallinto 1917-1967, 116, taulu 29.

9 Sama, 95, taulu 3.

maan asutettavalle toimeentulo. Kaaviossa 2 on pääpiirteissään esitetty ne tilatyypit, joita eri asutusratkaisuilla pyrittiin muodostamaan ja niiden suunniteltu koko sekä käytettävissä olevien, puutteellisten tietojen perusteella muodostettujen tilojen keskimääräiset pinta-alat todellisuudessa.

Kaikki kaaviossa esitetyt asutustoimenpiteet perustuivat tilakokojen suhteen kunkin tilatyyppin elinkelpoisuudesta tehtyihin selvityksiin lukuunottamatta torpparireformia. Siinä ei ollut mitään mittapuuta itsenäiseksi lunastettavan tilan elinkelpoisuudesta. Ainoa pääsääntöinen kriteeri oli torpan aikaisempi pinta-ala ja toisaalta 10 hehtaarin maksimikoko.⁵¹ Sen sijaan muissa toimenpiteissä oli tilakokoa määriteltäessä tavoitteena se, että viljelystila tarjoaisi omistajaperheelleen pääasiallisen toimeentulot. Muut tilatyypit oli tarkoitettu perustaa seuduille, joilla intensiivinen maanviljelys — esimerkiksi puutarhaviljelmät — olisi markkinasuhteiden vuoksi mahdollista. Vaihtoehtona tälle oli se, että seutukunta tarjoaisi riittävät mahdollisuudet sivuansioiden saamiseen. Luonnollisesti asuntotilat perustuitvat aina lähes yksinomaan sivuansioihin.⁵²

Viljelystilojen koolle asetettavat vaatimukset vakiintuivat jo 1920-luvulla. Kaaviossa 2 olevista eroista hehtaarimäärissä ei voi tehdä sitä johtopäätöstä, että vuoden 1958 lain mukaan olisi näitä kokovaatimuksia tarkastettu. Suurimpana syynä hehtaarirajan nostamiseen 15:sta 20:een oli se, että vuoden 1958 lain mukaan viljelystilat suunniteltiin perustettaviksi pääasiassa Pohjois-Suomeen, missä toimeentulon hankkimisvaatimukset tilakokoon nähden olivat suuremmat kuin etelässä.

Siirtoväen pika-asutuslain myötä tuli asutustilakäsitteistöön uusi tilatyyppi: sekamuotoistila, jonka Jutilan komitea risti asuntoviljelystilaksi. Tämä nimi omaksuttiin myös maanhankintalakiin. Syynä uuden tilatyyppin luomiseen voidaan pitää luovutetun Karjalan muusta maasta poikennutta viljelmäkokorakennetta, jolloin pika-asutuslakiin oli tarpeen ottaa viljelystilan ja asuntotilan sekamuoto. Merkittävä syy oli myös se, että asutettavien yhtäkkiä lisääntyneeseen määrään nähden maaresurssit alkoivat käydä riittämättömiksi. Kun maaresurssit erityisesti Etelä-Suomessa olivat maanhankintalain seurauksena hvenneet 1950-luvulla lähes olemattomiin, on luonnollista, että suurimmaksi osaksi sivuansioista saatavaan toimeentuloon perustuva asuntoviljelystila edelleen säilytettiin asutustilatyyppinä vielä 1950-luvun lopullakin. Alunperin sekamuotoistila suunniteltiin

51. Esim. Nieminen, Elis, Asutustilojen suuruus, 42, Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja n:o 2.

52. Kts. näistä tutkimuksista seuraavasta luvusta.

yksinomaan voimaperäistä maataloutta varten suurten asutuskeskusten liepeille, mutta jo pika-asutuslain eduskuntakäsittelyn yhteydessä lakiesitystä muutettiin niin, että tiloja oli mahdollista perustaa myös sivuansioiden varaan seuduille, joilla siihen oli varmat edellytykset. Toisin sanoen alunperin ainoastaan rintamaille suunnitellusta tilatyypistä tuli vuoden 1958 lain aikaiset asutusmahdollisuudet huomioonottaen lähes yksinomaan syrjäseutujen tila.⁵³

Tarkkojen johtopäätösten tekeminen muodostettujen tilojen elinkelpoisuudesta vaatisi analyysiä näiden alueellisesta sijainnista ja monista muista elinkelpoisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Kaaviosta 2 nähdään kuitenkin selvästi se, että asutustilat ovat jääneet yleensä niiden koolle asetettuja tavoitteita pienemmiksi. Toisin sanoen ne eivät läheskään aina täyttäneet esimerkiksi viljelystilan kokovaatimusta, jonka mukaan normaali perhe pystyi tilalta hankkimaan pääasiallisen toimeentulonsa. Muiden tilojen kohdalla ei johtopäätöksiä voi tehdä pelkän tilakoon perusteella, koska sivuansiomahdollisuudet eivät siitä tule näkyviin. Erityisesti torpparivapautuksesta voidaan todeta, että se maareformina loi kroonisen lisämaantarpeen entisen torppariväestön keskuuteen. Tilanne oli sama entisen mäkitupalaisväestön piirissä siellä, missä ei ollut pysyviä ja riittäviä sivuansioita tarjolla.

2.3. Yksityismaan pakkolunastus asutustarkoituksiin

Tärkein syy siihen, miksi asutuskysymyksestä toistuvasti on tullut tällä vuosisadalla Suomessa yhteiskunnallisia kiistoja aiheuttanut ongelma, on se, että vallitsevista maanomistusolosuhteista johtuen on yksityismaata jouduttu tavan takaa käyttämään asutustarkoituksiin. Yksityismaa on sijainnut pääosiltaan maataloudellisilta olosuhteiltaan edullisessa Etelä-Suomessa, jossa myös asutettavien määrä on ollut suuri. Valtion varsin runsaat viljelyskelpoisetkin maat ovat taas suureksi osaksi maataloudellisesti epäedullisemmissa osissa maata joko Itä- tai Pohjois-Suomessa. Näin jokainen asutuslaki on yleensä merkinnyt yhteiskunnan puuttumista yksityisomistuksessa olevaan maahan. Vaikka yksityismaata on asutustoimenpiteiden yhteydessä pyritty hankkimaan vapaaehtoisin kaupoin, on lakeihin sisällytetty mahdollisuus myös pakkolunastukseen.

53. Kts. sekamuotoistilakäsitteen sisällöllisestä muutoksesta luvusta III.

Kaavio 2. Asutustoimenpitein Suomessa tällä vuosisadalla perustettaviksi suunnitellut tilatyytit ja muodostettujen tilojen keskimääräinen koko.

toimenpide	tilatyytit	suunniteltu koko	todellinen koko
maanvuokraajien itsenäistäminen 1918	torpat mäkituvat	max. 10 ha peltoa ja kotitarvemetsä max. 2 ha peltoa	4.8 ha peltoa 0.4 ha ¹
vuoden 1922 asutuslaki	viljelystila asuntotila	max. 20 ha viljelyskelpoista maata ja kotitarvemetsä enint. 20 ha max. 2 ha peltoa	5 ha peltoa ja 6 ha vilj. kelp. sekä 10 ha metsämaata 1.6 ha ²
vuoden 1936 asutuslaki	viljelystila asuntotila	max. 15 ha vilj.kelp. maata ja kotitarvemetsä enint. 75 k-m ³ /vuosi polttopuumetsä max. 2 ha peltoa	— —
siirtoväen pika-asutuslaki 1940	viljelystila sekamuotoistila asuntotila	sama kuin v. 1936 laissa 6 ha vilj.kelp. maata ja max 2 ha peltoa	37.6 ha kokonaisala ³ 15.5 ha kokonaisala 1.3 ha kokonaisala

vuoden 1943 asutuslain- säädäntötoimikunta	viljelystila	sama kuin v. 1936 laissa	—
	asuntoviljelystila	sama kuin pika-asutuslain sekamuotoistila	—
	asuntotila	sama kuin v. 1936 laissa	—
maanhankintalaki 1945	viljelystila	sama kuin v. 1936 laissa ja tuki- metsä 75—125 k-m ³ /vuosi	5 ha peltoa ja 10 ha vilj.kelp. maata
	asuntoviljelystila	sama kuin pika-asutuslaissa	3 ha peltoa ja 3 ha vilj.kelp. maata
	asuntotila	sama kuin v. 1936 laissa	0.7 ha peltoa ja 0.3 ha vilj.kelp. maata ⁴
	asuntotontti	2000 m ²	—
maankäyttölaki 1958	viljelystila	max. 20 ha vilj.kelp. maata ja tukimetsä 75—125 k-m ³ /vuosi	—
	asuntoviljelystila	max. 4 ha vilj.kelp. maata ja polttopuumetsä	—
	asuntotila	sama kuin v. 1936 laissa	—

1 Esim. vuoden 1933 asutuskomitea, 71—72.

2 Sama, 84—87.

3 Esim. vuoden 1943 asutuskomitea, 13.

4 Asutushallinto 1917—1967, 116 taulu 28. Hehtaarimäärät on laskettu taulussa olevien tietojen perusteella ja koskevat vain tiloja, jotka perustettiin valtion maille tai pakkolunastuksella. Taulussa 27 on esitetty vastaavat tiedot vapaaehtoisilla kaupoilla syntyneistä tiloista. Niiden peltosalat olivat suurempia kuin edellisessä ryhmässä, mutta viljelyskelpoisen maan määrä pienempi.

Kaaviossa 3 on tarkasteltu pakkolunastusoikeuden laajuutta nimenomaan varsinaisen viljelijäväestön omistuksessa olleesta maasta samoin kuin pakkolunastuksen käyttöä todellisuudessa tämän omistajaryhmän maista. Muiden yksityisten kuten yhtiöiden tai rappio- ja harrastelijaviljelijöiden kohdalla yhteiskunta saattoi yleensä puuttua tuntuvasti ankarammalla kädellä omistusoikeuteen kuin varsinaisen viljelijäväestön maahan.

On varsin ymmärrettävää, että paine varsinaisen viljelijäväestön omistaman maatalousmaan pakkolunastukseen kasvoi silloin, kun asutettavien määrä oli suuri. Tähän vaikuttivat paitsi asutettavien odotukset säädettyjen lakien nopeasta toimeenpanosta, myös asutustoimintaan soveliaan maan jatkuva väheneminen varsinkin Etelä-Suomessa. Näin tulivat maanviljelijäväestön omistamat maat lunastuksen piiriin huolimatta siitä, että ne yleensä olivat pakkolunastukseen nähden toissijaisessa asemassa verrattuna muiden maanomistajaryhmien maihin. Tämä linjan tiukkeneminen näkyy vuoden 1922 asutuslaista aina maanhankintalain toimeenpanoon asti. Maanhankintalain pakkolunastusasteikko ei käytännössä kuitenkaan noudattanut lain sallimaa enimmäismäärää, vaan sitä lievennettiin tuntuvasti lain toimeenpanovaiheessa. Myös pika-asutuslain mukaan olisi luovutusvelvollisuus voinut olla yhtä tiukka, mutta asutusviranomaiset omaksuivat alusta lähtien lievemmän asteikon.

3. Tutkimustehtävä

Edellä esitetty lyhyt katsaus asutustoiminnan historiaan Suomessa osoittaa, että toinen maailmansota yhteiskunnallisine seurausvaikutuksineen oli asutustoiminnan kannalta merkittävä murrosvaihe, jota voidaan laajuudeltaan verrata kotoiseen torpparivapautukseen ja toisaalta muun itäisen Euroopan agraariyhteiskunnassa 1. ja 2. maailmansodan jälkeen tapahtuneisiin maareformeihin.

Suomalaisen asutustoiminnan tarkastelunäkökulmana on tässä tutkimuksessa sen kiinteä yhteenkuuluvuus huomattavasti laajempiin yhteiskunnallisiin, väestöllisiin ja poliittisiin ilmiöihin, jotka ovat peruselementtejä maatalousyhteiskunnan historiassa viimeisen sadan vuoden aikana. Pyrkimättä tässä yhteydessä tarkemmin erittelemään syitä ja seurauksia saivat viime vuosisadan loppuun ajoittuneet kapitalismin esiinmurtautuminen, teollinen vallankumous, väestölliset tekijät ja vallitsevat maanomistussuhteet itäeurooppalaiset yhteiskunnat käymistilaan, joka johti alueen monessa suhteessa

aivan erilaiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen verrattuna läntisen Euroopan valtioihin. Tälle kehitykselle on ollut tyypillistä erittäin verkkainen teollistuminen, jonka lomassa on ollut pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti yhteiskunnallisesti välttämättöntä suorittaa merkittäviä järjestelyitä agraarisissa suhteissa. Juuri näissä järjestelyissä maakysymykseen liittyvillä ratkaisuilla on ollut keskeinen sija.

Suomessa tapahtuneessa asutuksellisessa kehityksessä voidaan rajata pitkä yhtenäinen linja aina tilattoman väestön kysymyksen synnystä 1800-luvun lopulta maanhankintalain toimeenpanovaiheisiin asti 1950- ja 1960-lukujen vaihteeseen. Tässä mielessä vuoden 1958 maankäyttölaki edustaa jo uutta aikakautta, sillä sen säätämisaikana asutustoiminnan merkitys maa- ja väestökysymyksen ratkaisumallina oli lähes täysin väistynyt. Yhteiskunnan teollinen kehitys oli jo saavuttanut vaiheen, jossa perinnäinen talonpoikaistalous oli väistämättä muuttanut luonnettaan. Talonpojasta oli tullut tuottaja, jonka asemaan liittyvä problematiikka oli kokonaan toisenlaista kuin perinnäisessä agraarisessa yhteiskunnassa elävän talonpojan. Ilman vaikeata yhteiskunnallista sopeutumiskriisiä ei tuo muutos suinkaan tapahtunut. Vielä toisen maailmansodankin jälkeen selvästi maaseudulle painottunut väestönkasvu purkautui ennennäkemättömänä muuttoliikkeenä kaupunkeihin. Ensimmäistä kertaa itsenäisen Suomen historiassa myös siirtolaisuus pääsi vauhtiin, nyt kohteena ei tosin ollut valtamarentakainen Amerikka vaan naapuri Ruotsi, joka sai Suomesta 1950- ja 1960-luvuilla nimenomaan maaseudun väestöä.

3.1. Tutkimustehtävän rajaaminen

Suomalaisen modernin asutustoiminnan pitkän linjan selvittäminen yhdessä ainoassa tutkimuksessa on mahdottomuus, koska useimmista sen osakysymyksistä puuttuu perustutkimusta. Tästä syystä joudutaan suorittamaan väistämättä tutkimuksellisia rajauksia. Käytännöllisenä rajauksena tälle tutkimukselle on ollut, että se on suoritettu Suomen Akatemian rahoittaman ”Suomi 2. maailmansodassa” -projektin piirissä. Sille, että tutkimuksen kohteeksi on valittu siirtoväen pika-asutuslaki vuodelta 1940, voidaan esittää kuitenkin myös vankan tutkimukselliset perustelut. Kesäkuussa 1940 säädetty siirtoväen pika-asutuslaki on selvä taitekohta suomalaisen asutustoiminnan historiassa. Tässä kehityslinjassa se oli alku radikaaleimmalle vaiheelle. Siirtoväkeen kohdistuneena sitä kuten maanhankintalakiakin on

Kaavio 3. Varsinaisen viljelijäväestön omistaman maan pakkolunastus asutustarkoituksiin Suomessa tällä vuosisadalla.

toimenpide	pakkolunastusehdot	pakkolunastuksen käyttö
maanvuokraajien itsenäistäminen 1918	vuokraajalla oli oikeus lunastaa tilansa	lunastetun maan määrä oli 1 306 617 ha ¹
vuoden 1922 asetuslaki	pakkolunastus mahdollinen yli 200 ha tiloista (Oulun lääni yli 400 ha) 2%/200 ha — 50%/5000 ha	pakkolunastettiin 2041 ha ²
vuoden 1936 asetuslaki	pakkolunastus mahdollinen 50 ha ylitävän maatalouskelpoisen maan osalta	—
siirtoväen pika-asetuslaki 1940	25—50 peltoheht. tiloista 15% — yli 900 peltoheht. tiloista 60%	kesäkuuhun 1941 mennessä lunastettu 12 377 ha ³

vuoden 1943 asutus- lainsäädäntö- toimikunta	yli 140 ha tiloista niin, että omistajalle jää väh. 60 ha peltoa ja 80 ha metsää	—
maanhankintalaki 1945	pakkolunastus mahdollinen aina viljelys- tilakäsitteeseen asti eli 15 ha vilj. kelp. maata jää luovuttajalle	pakkolunastettiin 237 089 ha, josta peltoa 44 558 ha ⁴
maankäyttölaki ja siihen liittyvä erill. pakkolu- nastuslaki 1958	toisarvoisia maita niin, että omistajalle jää vähintään viljelystilakäsit. suuruinen tila	vuoteen 1966 mennessä 544 ha ⁵

1 Asutushallinto 1917—1967, 127.

2 Sama.

3 Vuoden 1943 asutuskomitea, 10.

4 Asutushallinto 1917—1957, 134, taulu 13.

5 Asutushallinto 1917—1967, 93, taulu 1. Lähde ei erittele mitkä yksityiseltä omistaja-
ryhmältä kyseinen maa on otettu.

usein pidetty itsestäänselvänä ratkaisuna. On kuitenkin muistettava, että hyvin monissa Euroopan maissa jouduttiin painiskelemaan toisen maailmansodan aikana samanlaisten kysymysten parissa. Vain harvassa maassa päädyttiin kuitenkin samaan ratkaisumalliin kuin Suomessa. Historiantutkimuksessa pyritään varsin usein hahmottamaan menneisyyttä juuri erilaisten murrosvaiheiden kautta. Tässä mielessä myös siirtoväen pika-asutuslaki on kiintoisa tutkimuskohde, vaikka sitä ei käytännössä ehditty toimeenpanna.

Torpparivapautuksen jälkeen ratkaisematta oli edelleen maaseudun varsinaisten tilattomien maakysymys.⁵⁴ Toisaalta torpparivapautus kriisitilanteessa ilman merkittävää etukäteissuunnitelmaa suoritettuna maareformina johti itsenäistyneiden viljelmien kohdalla hyvin usein krooniseen lisämaantarpeeseen. Tilanne oli sama myös sittemmin Moskovon rauhassa 1940 Neuvostoliitolle luovutetulla Karjalan alueella. Historiallisista syistä alueelle olivat tyypillisiä pien- tai kääpiöviljelmät.

Suomalaisen asutustoiminnan suunnittelussa maailmansotien välillä korostuikin näin kaksi linjaa: tilattoman väestön asuttaminen ja jo olemassa olleen talonpoikaisen pienmaatalouden lisämaantarpeen tyydyttäminen. Nämä piirteet tulivat esille sekä Lex Kalliossa että vuoden 1936 asutuslaissa. Agraarisilta suhteiltaan pienviljelmävaltaiseksi kehittynyt Suomi joutui Moskovon rauhan seurauksena syvään kriisitilaan, jossa oli ratkaistava karjalaisen maataloussiirtoväen asuttaminen, sillä muuta mahdollisuutta ei ollut jos haluttiin säilyttää Suomi yhteiskunnallisilta ja poliittisilta suhteiltaan sellaisena kuin se marraskuussa 1939 oli. Näin siirtoväen asuttamisen ratkaisumalli oli selvä linjanveto vastaiselle yhteiskuntahistorialliselle kehitykselle.

Me, jotka tunnemme historian myöhemmän kehityskulun, tiedämme, että siirtoväen asuttamiskysymys oli vain suuri kenraaliharjoitus toisen maailmansodan jälkeiselle asuttamiselle. Sen merkitys yhteiskunnallisena ennakkotapauksena oli kuitenkin niin peruuttamaton, ettei vuoden 1944 jälkeen lopullisesti supistuneeseen Suomeen sijoitetulle siirtoväelle voitu ajatella muuta ratkaisumallia. Näin varsinkin siksi, että sodan pitkät vuodet olivat radikalisoineet odotuksia maakysymyksen järjestämiseksi myös rintamamiesten keskuudessa.

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään siirtoväen vuonna 1940 säädetyin pika-asutuslain suunnittelua, säätämistä ja toimeenpanoa,

54. Tähän on kiinnittänyt huomiota esimerkiksi Heikki Waris. Waris, Heikki, Suomalaisen yhteiskunnan rakenne, 134–135.

joka tosin varsin pian eli kesällä 1941 uuden sodan seurauksena keskeytyi. Jotta pika-asutuslaki saataisiin sijoitetuksi oikeisiin historiallisiin yhteyksiinsä, on katsottu välttämättömäksi taustaksi selvittää itsenäisen Suomen kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä vallalla olleita asutuspoliittisia näkemyksiä, jotka selvimmin konkretisoituivat Lex Kalliossa ja vuoden 1936 asutuslaissa. Pika-asutuslain olemuksen ymmärtämiseksi on välttämätöntä myös valottaa luovutetun Karjalan omaleimaisia maanomistussuhteita ja viljelmäkokorakennetta. Yleisenä tarkastelunäkökulmana on koko ajan johdannossa hahmotettu kuva suomalaisen yhteiskuntahistoriallisen kehityksen suhteuttamisesta laajempaan itäeurooppalaiseen kehitykseen.

Asetetun tutkimustavoitteen saavuttamiseksi ensimmäisessä luvussa selvitetään vuoden 1936 asutuslain syntytaustaa ja säätämistä. Toisessa luvussa tutkitaan luovutetun alueen maanomistussuhteita ja niiden seurauksena alueen maatalousväestön toimeentuloedellytyksiä sekä lyhyesti myös Karjalan poliittista ilmettä. Kolmannessa luvussa luodaan aluksi katsaus siirtoväkikysymyksen syntyyn ja sen jälkeen paneudutaan pika-asutuslain suunnittelu- ja säätämisvaiheen tutkimiseen. Neljännessä luvussa kartoitetaan lain toimeenpanon suunnittelua, joka lokakuussa 1940 konkretisoitui siirtoväen sijoitussuunnitelmaksi. Luvun lopussa analysoidaan sijoitussuunnitelman pohjalta sitä, millaiseksi lain asutuksellinen sisältö olisi muovautunut, jos laki olisi säädettyssä muodossa toimeenpantu. Viidennessä luvussa ennakoitaan pika-asutuslain eräitä keskeisimpiä vaikutuksia supistuneen Suomen agraarisiin suhteisiin, sikäli kuin se toimeenpanoltaan keskeytyneen lain kohdalla on mahdollista. Kuudennessa luvussa tutkitaan sitä poliittista kamppailua, joka talvella 1940—1941 käytiin lain toimeenpanon tiimoilta. Luvussa luodaan lyhyt katsaus myös niihin suunnitelmiin, joita alettiin laatia lain toimeenpanon rauettua. Valtion hallintaan pika-asutuslain seurauksena jääneiden maiden tulevasta kohtalosta käynnistyi monella eri intressitasolla vilkas toiminta.

3.2. Aikaisempi tutkimus ja lähteet

Suomessa viimeisen sadan vuoden aikana agraarisissa suhteissa tapahtuneita muutoksia on huolimatta niiden keskeisestä yhteiskuntahistoriallisesta merkityksestä tutkittu erittäin vähän. Se yhteiskuntatutkimuksen traditio, joka syntyi Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä maakysymyksen ympärille ja tuli korostuneena esille tilattoman väestön alakomitean töiden yhteydessä, katkesi meillä lähes koko-

naan 1920-luvulle tultaessa.⁵⁵ Suomi on tässä suhteessa muusta Itä-Euroopasta poikkeava, sillä lähes kaikkialla muodostui yhteiskunta-historiallisia koulukuntia, jotka paneutuivat agraaristen suhteiden tutkimiseen. Varsin dogmaattisen stalinistisen kauden jälkeen tämä tutkimusperinne on ollut taas 1960-luvulta lähtien nousussa. Erittäin tärkeätä on ollut myös Länsi-Euroopassa ja Amerikassa harjoitettu ns. itäisen Keski-Euroopan tutkimus, jonka perinne on ollut lähes yhtenäinen jo vuosisadan alusta lähtien.

Suomalaisen modernin asutustoiminnan historiasta ei ole tehty yhtään tutkimusta, jossa olisi selvästi tuotu esiin edellä hahmotettu pitkä linja. Eräät osa-alueet siitä ovat tulleet kuitenkin varsin hyvin selvitettyiksi. Ansiokkaimpia ovat Viljo Rasilan torpparitutkimukset.⁵⁶ Suureksi osaksi käytyyn julkiseen keskusteluun pitäytyen Rasila ei ole ottanut tehtäväkseen selvittää koko torpparilaitoksen olemusta monine ulottuvuuksineen. Maanvuokraajaväestön maiden lunastusprosessi sinänsä on kokonaan tutkimatta. Maanhankintalain säättämisen yhteydessä käytyä julkista keskustelua on Keijo K. Kulha kartoittanut väitöskirjassaan.⁵⁷

Varsin monissa tutkimuksissa on sivuttu asutuskysymystä, mutta näiden töiden tavoitteet ovat kuitenkin olleet selvästi muualla kuin varsinaisen asutustoiminnan tutkimisessa. Tunnetuin näistä on Heikki Wariksen jo alussa mainittu tutkimus siirtoväen sopeutumisesta.⁵⁸

Metsätalouden näkökulmasta sota-ajan asutustoimintaa on tutkinut Mikko Ilvessalo.⁵⁹ Anti tämän tutkimuksen kannalta jää kuitenkin varsin vähäiseksi, koska pika-asutuksen toimeenpanon keskeytyessä asutettaville annettavaksi suunnitellun metsän luovutusjärjestelyt olivat vasta aivan alkuvaiheissaan. Yleisenä piirteenä koko modernin suomalaisen asutustoiminnan historiasta voidaan lisäksi sanoa, ettei metsä ole muodostanut kovinkaan keskeistä kiistakysy-

55. Kansantaloudellinen Yhdistys nimenomaan perustettiin maakysymyksen ympärille jo vuonna 1884. Kts. Harmaja, Leo, Kansantaloudellinen Yhdistys 1884—1934, 13—18.

56. Rasila, em. teos ja Suomen torpparikysymys vuoteen 1909 sekä läheisesti torpparikysymystä sivuava Kansalaissodan sosiaalinen tausta.

57. Kulha, Keijo K., Karjalaiset Kanta-Suomeen. Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944—1948.

58. Waris, Siirtoväen..., ja Haatanen sekä Lento, Reino, Maassamuutto. Uusinta oikeustieteellistä tutkimusta, jossa sivutaan myös asutuslainsäädännöllisiä kysymyksiä edustaa Teuvo Pohjalaisen tutkimus kansalaisten perusoikeuksista. Pohjalainen, Teuvo, Kansalaisten perusoikeudet ja poikkeuslainsäädäntö. Tutkimus ei kuitenkaan liity siihen laajaan asutuslainsäädännölliseen kirjallisuuteen, jota Suomessa julkaistiin runsaasti aina 1950-luvulle asti. Tämä kirjallisuus on keskeinen lähde-ryhmä tässä tutkimuksessa.

59. Ilvessalo, Mikko, Suomen vuosien 1939—40 ja 1941—44 sotien jälkeinen asutus-toiminta metsätalouden kannalta.

mystä. Kaikki tärkeät ratkaisut on tehty viljelysmaan tiimoilta ja metsät ovat seuranneet mukana omalla painollaan.

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisin lähdeaineisto muodostuu painetuista ja painamattomista alkuperäislähteistä sekä tilastoista. Pika-asutusta toimeenpanemaan perustettiin varsin monia erillisorganisaatioita, jotka kuitenkin toimivat jo olemassa olleen valtionhallinnon tai sitä lähellä olevan hallinnon piirissä. Tärkeimpiä lähteitä ovat olleet maatalousministeriön asutusasiainosastoon siirtoväen pika-asutuksen johtajan avuksi asetetun neuvottelukunnan pöytäkirjat. Maatalousseurojen Keskusliitto sai myös eräitä tehtäviä hoitaakseen pika-asutuslain toimeenpanossa. Tässä tutkimuksessa on käytetty sekä Keskusliiton pika-asutusasiain neuvottelukunnan että asutusvaliokunnan arkistoja. Eduskuntatyöhön liittyvästä arkistomateriaalista on käytetty maatalous- ja suuren valiokunnan arkistoja. Kaikki käytettävissä olevat puoluearkistot sekä puolueiden eduskuntaryhmien asiakirjat on systemaattisesti käyty läpi. Etujärjestöjen arkistoista on käytetty Karjalan Liiton ja Maataloustuottajain Keskusliiton arkistoja. Yksityiskokoelmista on käytetty hyväksi kaikki, joista on oletettavasti löydetty tämän tutkimuksen aihepiiriin liittyvää aineistoa. Niiden antia tutkimukselle vähentää kuitenkin se, että suurin osa niissä olevasta aineistosta on erilaista asutustoiminnan suunnitteluun ja hallintoon liittyvää monistettua muistio- yms. aineistoa, joka on ollut saatavilla eri viranomaisarkistoista.

Käytetystä tilastomateriaalista ovat tärkeimpiä olleet vuosien 1929–30 ja 1941 maataloustiedustelun pohjalta tehdyt Suomen virallisen tilaston osat sekä saman aineiston perusteella laadittu metsälötilasto.⁶⁰ Vuosien 1929–1930 maataloustiedustelu oli viimeinen, joka suoritettiin luovutetulla alueella. Varsinaisen arkistomateriaalin ryhmään kuuluu lokakuussa 1940 valmistunut maataloussiirtoväen sijoitussuunnitelma, jota säilytetään maatalousministeriön asutusasiainosaston arkistossa. Sijoitussuunnitelman merkitys tämän tutkimuksen kannalta on ollut keskeinen, sillä sen pohjalta on voitu laatia osa niistä tutkimuksen liitetaulukoista, jotka ovat olleet välttämättömiä pika-asutuslain sisällön analysoimiseksi.

Asuttaminen jos mikään on ollut aina luonteeltaan toimintaa, jossa yhteiskunnallisen suunnittelun merkitys on ollut suuri. Niinpä tämänkin tutkimuksen painetussa alkuperäisaineistossa on runsain mitoin mukana erilaisia komiteamietintöjä. Asutushallinnon tuot-

60. Vuoden 1929–30 maataloustiedustelu ilmestyi kolmiosaisena. Tässä on käytetty ensimmäistä, SVT III 26:1. Vuoden 1941 maataloustiedustelu ilmestyi myös kolmiosaisena. Tässä on käytetty kolmatta, SVT III 38:3. Metsälötilasto ilmestyi N.A. Osaran toimittamana. Metsälötilasto vuodelta 1929.

tamat virallisjulkaisut ja eräiden etujärjestöjen julkaisema kirjallisuus ovat myös olleet tärkeitä. Erittäin laaja on myös sen kirjallisuuden määrä, joka on julkaistu asutustoiminnan tiimoilta. Tämän kirjallisuuden spektri ulottuu asiallisen tieteellisistä aina äärimmäisen poleemisiin esityksiin. Koska tutkimuksen kohteena on yhteiskuntapoliittisesti merkittävä laki, on selvää, että eduskunnan pöytä- ja asiakirjat ovat olleet keskeisinä lähteinä.

Sanomalehdistöä ei ole käytetty systemaattisesti. Toisaalta valtioneuvoston tiedotuselinten arkistossa olevat leikekokoelmat pika-asutuksen ympärillä käydystä lehdistökeskustelusta ovat hyvin riittäneet tämän tutkimuksen tarpeisiin. Tätä leikekokoelmaa täydentävät erittäin hyvin vielä samassa arkistossa olevat Valtioneuvoston Tiedotuskeskuksen lehdistökatsaukset.

I Vuoden 1936 asetuslain syntytäusta ja säätäminen

1. Vuoden 1922 asetuslaki eli Lex Kallio

Torppari- ja mäkitupalaiskysymyksen saatua lainsäädännöllisen ratkaisunsa tuli tilattoman väestön maakysymys uudelleen ajankohtaiseksi. Ilman varsinaista komiteavalmistelua antoi J.H. Vennolan keskustahallitus vuonna 1921 lakiesityksen maanhankinnasta asutustarkeituuksiin.¹ Lakiesityksen laadinnassa oli käytetty hyväksi kokemuksia, joita torpparivapautuslaki maan pakkolunastuksesta antoi.²

Esitys annettiin eduskunnalle vuoden 1921 valtiopäivien viime hetkillä maaliskuussa 1922. Valtiopäivät olivat tuolloin venyneet jo huomattavasti ohi normaalin päättymisajan. Tätä on pidetty hallituksen vaalitaktisena temppuna, sillä eduskuntavaalit odottivat jo heinäkuussa.³ Todennäköisempää on kuitenkin, että hallituksen motiivina oli saada esitys käsittelyyn jo vuoden 1921 valtiopäivillä. Se aavisti eduskunnan vastustavan yksityismaan pakkolunastusta sen verran ponnekkaasti, että perustuslain säätämisjärjestystä vaativa laki äänestettäisiin yli vaalien. Näin hallitus saattoi laskea, että esitys voitaisiin hyväksyä vaalien jälkeen jo samana vuonna.

Seuraavilla valtiopäivillä tämä valmisteluvaiheen aikaisen maatalousministerin Kyösti Kallion mukaan Lex Kallioksi ristitty asetuslaki hyväksyttiin kiivaan eduskuntakäsittelyn jälkeen. Olipa lepäämässä ollut lakiesitys estänyt yhtenäisen porvarillisen hallitusrintaman syntymisen.⁴

1. Hallituksen esitys n:o 10/1921. VpAk III:1. Sitä, että lakiesitys annettiin ilman asialle ominaista komiteavalmistelua on polemisoinnut Kyösti Haataja. Hän katsoo, että asiaa valmisteltiin suppeassa piirissä maatalousministeriössä. Haataja, Kyösti, Asetuslainsäädäntö, 117 ja Suomen maanmittauksen historia II, 15–16. Haatajan näkemyksissä heijastuu selvästi katkeruus, että hänet vanhasuomalaisen ja sittemmin kokoomuksen asutusasiantuntijana oli syrjäytetty. Asutushallinnossa oli aloitevalta siirtynyt maalaisliitolle ja edistyspuolueelle.

2. Jutikkala, 425.

3. Jääskeläinen, 37.

4. Jääskeläinen, 44, 45 ja 47.

Lailla, joka astui voimaan vuoden 1924 alusta lähtien, pyrittiin toisaalta hankkimaan tilattomalle väestölle maata ja toisaalta pienviljelijäväestölle lisämaata. Tilattomille hankitusta maasta oli tarkoitus muodostaa joko viljelys- tai asuntotiloja maa-alan suuruudesta riippuen.⁵

Ellei maata asutettaville ollut saatavilla valtion, seurakuntien, kuntien, yhtiöiden yms. maista, tarjosi laki mahdollisuuden pakkolunastukseen yksityisten omistamista tiloista. Ankarin lunastusuhka oli sellaisilla tiloilla, joita ei joko viljelty järkiperaisesti tai joilla omistaja ei itse asunut. Tällaisilta tiloilta voitiin lunastaa — lukuunottamatta joutomaata — 40 hehtaaria ylittävä tilanosa kokonaan. Tavallisilta yli 200 hehtaarin tiloilta voitiin lunastaa Etelä-Suomessa yhtä monta prosenttia kuin tilalla oli täysinä satoja hehtaareja lukuunottamatta joutomaata. Pohjoisessa vastaava raja oli 400 hehtaaria. Maksimiluovutusprosentti oli 50 eli yli 5000 hehtaarin tilasta joutui luovuttamaan puolet mikäli lakia olisi toteutettu tiukimman asteikon mukaan.⁶

Luovutusasteikko perustui näin ollen kokonaispinta-alaan eikä peltopinta-alaan. Jutikkalan mukaan tällainen järjestelmä omaksuttiin lakiin toisaalta siksi, että viljelyskelpoisen maan uudisraivaus olisi lisääntynyt ja toisaalta siksi, etteivät uudisraivauksen syystä tai toisesta laiminlyöneet maanomistajat olisi tulleet asetetuiksi luovutusvelvollisuuteen nähden parempaan asemaan. Näinhän olisi käynyt jos peltopinta-ala olisi määrännyt luovutusvelvollisuuden.⁷ Varsin monet seikat vaikuttivat lieventävästi luovutusvelvollisuuteen.⁸

Viljelystilan enimmäiskooksi määriteltiin laissa 20 hehtaaria viljeltyä tai viljelyskelpoista maata sekä saman verran metsää kotitarvepuun hankintaa varten. Pohjois-Suomessa metsän enimmäisala oli heikommista kasvuolosuhteista johtuen tuntuvasti suurempi. Asuntotila sai yleensä olla enintään 2 hehtaaria.⁹

Lunastettavista alueista valtio maksoi maanluovuttajalle käyvän hinnan joko rahassa tai obligaatioissa tai molemmissa. Viljelystilan saaja joutui vuosittain lyhentämään tätä valtion välitystä seitsemällä prosentilla, josta neljä laskettiin koroksi. Asuntotilallisen maksuehdot olivat hieman tiukemmat.¹⁰

5. Kotonen, A. — Kivimäki, T.M., Asutuslaki ja sen toimeenpanoasetus, 32—33 (3 §) ja 29 (1 §).

6. Kotonen—Kivimäki, 38 (4 §), 42 (5 §) ja 52 (8 §) sekä 15—16.

7. Jutikkala, 425—426.

8. Kotonen—Kivimäki, 42—44 (5 §).

9. Sama, 52—55 (8 ja 9 §).

10. Sama, 58—64 (15—17 §).

Ratkaisevinta vuoden 1922 asutuslain tavoitteiden toteuttamiselle oli, kuinka paljon voitiin vuosittain käyttää valtion varoja lain edellyttämien vapaaehtoisten kauppojen rahoitukseen ja toisaalta lunastuksiin. Kenelläkään ei ollut ehdotonta oikeutta maansaantiin, vaan ratkaisevana tekijänä oli asutustoiminnan rahoitustilanne.¹¹

Asutuslaki toimeenpanoasetuksineen sisälsi yhteensä 244 pykälää. Kun otetaan huomioon, että samaan aikaan valtion mailla tapahtunutta asutustoimintaa säädeltiin usealla eri lailla, ei asutusviranomaisien tehtäväkenttää voida pitää suinkaan kovin selvärajaisena.

Varsin suurta levottomuutta eduskunnan oikeistossa herättänyt Lex Kallion pakkolunastusuhka osoittautui käytännössä sangen lieväksi. Lain voimassaoloaikana lunastettiin vain runsaat 2000 hehtaaria maata. Kirjallisuudessa esitetään kuitenkin usein ajatus, että pakkolunastuksen pelko lisäsi uhanalaisten maanomistajien halukkuutta myydä vapaaehtoisesti maata asutettaville.¹² Vapaaehtoisen asutustoiminnan kautta syntyi tuntuvasti enemmän uusia tiloja kuin pakkolunastuksella, mutta tämä ei johdu yksinomaan Lex Kalliosta.¹³ Asutusrahastoksi vuonna 1920 muutettu Tilattoman väestön lainarahasto oli luonut jo vahvan perinteen asutustoiminnan rahoittamiseen ennen vuoden 1922 asutuslakia.¹⁴

Lex Kallion säätämisaikana mennessä oli eduskuntaan noussut uusi suurpuolue, maalaisliitto, joka perustamisestaan lähtien oli suopea asutustoiminnalle. Vuoden 1921 puolueohjelmansa mukaisesti sen tavoitteena oli tilattoman väestön asuttaminen. Paitsi valtion viljelyskelpoisia maita halusi se käyttää asutukseen yhtiöiden, harrastelijaviljelijöiden ja myös suurimpien tilojen maita.¹⁵ Yhtä ongelmatonta ei asutustoiminta ollut Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen näkökulmasta. Vaikka puolueen äänestäjäkunta oli suureksi osaksi maaseutuväestöä, ei yleisestä sosialismin teoriasta lähtevien aatteellisten näkemysten ja käytännön yhteiskunnallisen toiminnan yhteensovittaminen ollut asutus- ja pienviljelyskysymyksessä aina helppoa. Vuoden 1922 puoluekokouksessa hyväksyttiin kuitenkin maatalousohjelma, jossa pienviljelyskysymystä tarkasteltiin vallitsevat tosiasiat tunnustaen.¹⁶

Ruotsinkieliseltä maanomistajataholta lakia kritisoitiin perinnäisin näkemyksin, joissa kuvastui luonnollinen hätä mahdollisesti eteen-

11. Sama, 10 ja 131–132 (ALTpa 22 §).

12. Jutikkala, 426 ja Rasila, Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja muu asutustoiminta, 1919–1939, 58.

13. Em. Rasila, 60. Sisältää tietoja vapaaehtoisesta asutustoiminnasta.

14. Haataja, Kyösti, Asutuslainsäädäntö, 288–289.

15. Maalaisliiton vuoden 1921 puolueohjelma. 29–31.

16. Soikkanen, Hannu, Kohti kansanvaltaa I, 399–400.

tulevista maanluovutuksista. Kiintoisampaa tämän tutkimuksen kannalta on sen sijaan tuolloin esitetty pelko suomalaistumisvaarasta asutuslain seurauksena.¹⁷

Myöhemmän tutkimuksen tehtävänä on selvittää syyt, jotka vaikuttivat siihen, ettei vuoden 1922 asetuslakia eli Lex Kalliota toimeenpantu läheskään siinä laajuudessa kuin laki olisi mahdollistanut.

2. Asutustoimintakomitea

Väinö Tannerin sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus asetti vuoden 1927 marraskuussa komitean selvittämään asutuslain uudistamista. Tämä tapahtui vain neljän vuoden kuluttua siitä, kun Lex Kallio oli tullut voimaan. Kun yhteiskunnassa sinänsä ei ollut ilmeisesti tapahtunut sellaisia merkittäviä muutoksia, jotka olisivat pakottaneet asutustoiminnan sisällön uudelleenarviointiin, on komitean asettaminen tulkittavissa siten, että ne puolueet, joihin yhteiskunnallinen paine maansaantiin kanavoitui, eivät olleet tyytyväisiä vuoden 1922 asetuslakiin.

Komitean puheenjohtajana oli aluksi tohtori T.M. Kivimäki. Hänen ollessaan ministerinä johti komiteaa ensin professori K.T. Jutila ja Kivimäen tultua uudelleen hallituksen jäseneksi toimi puheenjohtajana maanmittaushallituksen ylijohtaja Väinö Parkkali.¹⁸

Komitea sai jo seuraavana vuonna valmiiksi osamietinnön seurakuntien maiden käyttämisestä asutustarkoituksiin.¹⁹ Kun komitea jätti lopullisen mietintönsä valtioneuvostolle vasta vuonna 1933, joutui se oletettavasti punnitsemaan asutuslainsäädännön uudistamista pula-ajan kokemusten valossa. Mietintö oli erittäin laaja sisältäen perusteellisen katsauksen myös Suomessa aikaisemmin harjoitettuun asutustoimintaan.²⁰

Mietinnössään komitea perusteli asutustoiminnan välttämättömyyttä ennen kaikkea väestöllisillä tekijöillä. Tilastollisen päätoimiston johtaja M. Kovero oli laatinut komitealle selvityksen Suomen odotettavissa olevasta väestökehityksestä. Tämän selvityksen perusteella olivat kirjoitetut mietinnön asutustoiminnan tarpeellisuutta käsitte-

17. Born, Ernst von, Den finländska lagstiftningen om anskaffande av jord för kolonisationsändamål "Lex Kallio", 5—13 ja 12—15.

18. Asutustoimintakomitean mietintö 11/1933, 1—2.

19. Komiteamietintö 9/1928.

20. Mietinnön suomenkielinen osuus oli laajuudeltaan noin 350 sivua.

levät luvut.²¹

Väestönkasvu oli myös Suomessa kuten useissa muissakin Euroopan maissa tuntuvasti hidastunut. Komitea uskoi kuitenkin Suomen väkiluvun kasvavan seuraavien kymmenen vuoden aikana 300 000 hengellä. Tärkeä syy tähän oli siirtolaisuuden jyrkkä väheneminen sen jälkeen, kun Yhdysvallat oli pienentänyt suomalaisten vuosikiintiön pariksi sadaksi hengeksi. Yleismaailmallinen pula taas oli supistanut muualle kuin Yhdysvaltoihin suuntautuvan siirtolaisuuden lähes olemattomaksi. Esimerkiksi vuonna 1931 siirtolaisuus oli ainoastaan 741 henkeä. Tyypillisin maastamuuttaja oli komitean mukaan siirtolaisuuden kulta-aikana ollut nimenomaan tilattomaan väestöön kuuluva henkilö.²²

Tästä syystä komitea ei nähnyt väestönkasvulle muuta sijoittumisvaihtoehtoa kuin kotimaa. Sen mielestä Suomi oli nopeasti teollistumassa, koska maaseutuväestö oli lähes koko ensimmäisen maailmansodan jälkeisen ajan vähentynyt. Lamakausi oli kuitenkin merkittävästi hidastanut myönteistä taloudellista kehitystä sekä teollisuudessa että maataloudessa. Laman aiheuttama työttömyys oli komitean mielestä iskenyt pahimmin kaupunkien teollisuustyöväestöön. Nimenomaan tällä perusteella päädyttiin siihen, että suuri osa maaseudun odotettavissa olevasta väestönlisäyksestä pitäisi sijoittaa maatalouteen. Komitean näkemys oli, ettei Suomen teollisuus voi tulevaisuudessa enää paljoakaan lisätä tuotantoaan kotimaisen kulutuksen varassa eikä vientikään ollut helppoa, koska lähes kaikkialla pyrittiin saavuttamaan teollinen ja maataloudellinen omavaraisuus.²³

Vaikka komitea mietinnössään koki väestön sijoittumisen ongelmalliseksi, se toisaalta katsoi asutustoiminnan tehokkaaksi keinoksi kohonneiden elintasovaatimusten seurauksena tapahtunutta syntyvyyden alenemista vastaan. Näin sen vuoksi, että syntyväisyys oli viljelystilaa hallitsevissa talouksissa komitean selvitysten mukaan korkeampi kuin tilattomalla tai teollisuusväestöllä.²⁴

Tutkiessaan väestön sijoittumista eri elinkeinoihin päätyi komitea tulokseen, jonka mukaan maalaisväestö väheni erityisesti niiltä seuduilta, joilla tilattoman väestön osuus maalaisväestöstä oli suuri.²⁵

Yleisperusteluissa asutustoiminnan tarpeellisuudesta piti komitea välttämättömänä tavoitteena sitoa tilaton väestö maatalouteen, kos-

21. Asutustoimintakomitea, 141.

22. Sama, 145—151.

23. Sama, 151—156.

24. Sama, 156—158.

25. Sama, 159—163.

ka vain siten voitaisiin tulevaisuudessa taata maan kehityksen kanalta välttämätön väestönkasvu ja torjua jatkuvasti uhkaava työttömyys.²⁶

Kun komitea määrittä kantansa asutustilalliselle riittävän toimeentulon takaavaan tilakokoon, oli sillä käytössään Suomen oloista tohtori E. Cajanderin tekemä tutkimus.²⁷ Cajander oli tutkimuksessaan päätynyt siihen, että asutustilallinen tarvitsee normaaleissa oloissa vähintään 9—10 hehtaaria peltoa tai viljelyskelpoista maata saadakseen tilaltaan pääasiallisen toimeentulonsa. Sillä perusteella, että yhteiskunnan taloudelliset resurssit eivät riittäisi näin suurten tilojen perustamiseen päättyi komitea kuitenkin siihen, että Cajanderin minimiä voitaisiin hieman alentaa lisäämällä vastaavasti viljelyn voima-peräisyyttä.²⁸

Vuoden 1922 asutuslaissahan oli määritelty vain yläraja viljelystilan koolle eli 20 hehtaaria peltoa tai viljelyskelpoista maata. Käytännössä ei aina suinkaan ollut tarkoituksena muodostaa suurimpia mahdollisia tiloja ja niinpä pinta-alat jäivät tuntuvasti pienemmiksi.²⁹

Arvioidessaan Suomessa olevan viljelyskelpoisen maan määrää oli komitealla tukenaan valtakunnan metsien arviointityössä vuosina 1921—24 saadut tiedot viljelyskelpoisen metsämaan pinta-alasta. Tuolloin katsottiin Suomessa olleen noin 5 milj. hehtaaria viljelyskelpoista metsää eli silloinen peltoala kaksinkertaisena.³⁰

Komitea torjui mielestään sen varsin yleisen käsityksen, että valtion mailla olisi rajattomat asutusmahdollisuudet. Maantieteellisen sijaintinsa ja heikon maalaatunsa vuoksi valtion runsaat metsät soveltuvivat huonosti laajamittaiseen asutustoimintaan. Niiden käyttöä rajoittivat myös maan väestösuhteet. Valtion viljelyskelpoisista maista pääosa oli Pohjois-Suomessa, jossa asui maan koko väestöstä samoin kuin asutustoiminnan piiriin kuuluvasta väestöstä vain noin 10%.³¹

Kuntien, seurakuntien ja yhtiöiden maat tarjosivat komitean selviytyksen perusteella varsin huomattavan lisän asutusmahdollisuuksiin. Erityisesti komitea oli kiinnostunut seurakuntien viljelysmaista, jotka olivat yleensä vuokrattuina sekä yhtiöiden maista, joita huolimatta ns. palautuslaista oli vielä varsin runsaasti komitean mukaan Etelä-Suomessa.³²

26. Sama, 166 ja 231.

27. Cajander, E., Asutustilallisen toimentulomahdollisuuksista Suomessa. Asutushallituksen julkaisuja 11.

28. Asutustoimintakomitea. 187 sekä 168—169 ja Cajander. 76—77.

29. Asutustoimintakomitea. 84—85.

30. Sama, 197.

31. Sama, 197—199.

32. Sama, 200—202.

Yksityisten viljelijöiden omistaman maan käyttöä asutukseen rajoitti 1920-luvulla pienentynyt tilakoko, vaikka yksityismaat olivatkin joka suhteessa asutuksellisesti edullisempia kuin valtion maat. Varsinkin niillä seuduilla, joilla kipeimmin tarvittiin lisämaata kuten esimerkiksi Viipurin läänissä, oli sen saaminen yksityismaasta pientilavaltaisuuden vuoksi lähes mahdotonta. Komitea piti kuitenkin yksityismaiden käyttöä asutustoiminnassa edelleenkin hyvin keskeisenä.³³

Komitea painotti maanhankinnassa asutustarkoituksiin vapaaehtoisia kauppoja. Tästä huolimatta pakkolunastusmahdollisuus olisi tullut säilyttää edelleen, vaikka vuoden 1922 laista saadut kokemukset sen osalta eivät olleet rohkaisevia. Komitean enemmistön mielestä ei kuitenkaan varsinaisen viljelijäväestön omistamasta kiinteistöstä saanut pakkolunastaa maata muuksi kuin lisämaaksi. Lunastus olisi ollut mahdollinen vain tiloilta, joilla oli yli 50 hehtaaria maatalousmaata.³⁴

Vuoden 1922 asutuslaki oli komitean mielestä tehnyt pakkolunastuksen mahdolliseksi vain seuduilla, joilla oli yli 200 hehtaarin suurtiloja. Laissa olleet lunastusta lieventävät pykälät olivat lisäksi varsin tehokas jarru maanomistajan suojaksi. Komitean näkemyksen mukaan 50 hehtaarin raja takaisi sen, että pientiloille voitaisiin saada kaikkialla pakkolunastusteilse lisämaita. Mietinnössä katsottiin Lex Kallion olleen tässä suhteessa hankala myös siksi, että pakkolunastusuhka väijyi koko ajan potentiaalisten luovutusvelvollisten harteilla, koska pakkolunastuksen vireillepano riippui suureksi osaksi myös maantarvisijoiden aloitteesta. Komitea ehdotti, että uuden lain mukaan valtioneuvosto saisi vuosittain määrätä käytettävissä olevien asutusmäärärahojen puitteissa ne kunnat, joissa pakkolunastukseen ryhdyttäisiin kertakaikkisena operaationa.³⁵

Komitea ei ollut yksimielinen vastaisen asutustoiminnan suunta- viivoista, vaan mietintöön liitettiin peräti kuusi vastalauseetta. Näistä neljässä käsiteltiin mietinnön kannalta keskeisiä kysymyksiä.³⁶

Tohtori Rurik Pihkala vastusti jyrkästi pakkolunastusoikeutta. Hänen kannanottonsa enteili asutuslain sisällöstä myöhemmin käytävää keskustelua, sillä MTK:n johtokunnan jäsenenä hän edusti komiteassa tärkeän eturyhmän — maanluovuttajien — näkemyksiä.³⁷

Sosialidemokraatit Mauno Pekkala ja Eeno Pusa eivät olleet kumpikaan tyytyväisiä siihen, että heidän mielestään pakkolunastusoi-

33. Sama, 203—207 ja 237.

34. Sama, 239—244.

35. Sama, 239—243.

36. Sama, 328—342.

37. Sama, 333—334.

keutta oli typistetty Lex Kallioon nähden, koska sitä saatettaisiin käyttää enää ainoastaan lisämaiden hankintaan. Pusan mielestä tilakoot olisi pitänyt vahvistaa pienemmiksi kuin mitä komitea esitti.³⁸

Komitea esitti myös varsin tuntuva muutosta asutustoiminnan organisaatioon siten, että itsenäinen asutushallitus lakkautettaisiin. Sen tehtävät siirtyisivät perustettavalle maatalousministeriön asutusasiainosastolle. Valtion metsien asuttamisen hoitaisi metsähallitus.³⁹ Tätä muutosta vastusti maalaisliiton kansanedustaja Janne Koivuranta. Hänestä metsähallitus ei saisi päättää valtion metsien asuttamisesta.⁴⁰

Yhteenvedona mietinnöstä voidaan sanoa, että komitea perusti sen ja siihen sisältyvän lakiesityksen uudeksi asutuslaiksi nimenomaan väestöllisten tekijöiden pohjalle. Maaseudun tilaton väestö olisi asutettava omille kotiseuduilleen eli pääpainoisesti Etelä- ja Keski-Suomeen jakamalla tällä alueella olevia maaresursseja. Myös lisämaantarpeen painopiste oli olemassa olevan pienviljelyksen piirissä eli etelässä. Komitea ei tavoitellut asutustoiminnalla sanottavasti uusien alueiden valtaamista ihmisasutukselle Pohjois-Suomessa. Uudisraivaus oli alisteinen varsinaiselle päätavoitteelle eli väestön asuttamiselle. Tietysti asutustoiminnan tuloksena tällöin olisi peltoalan lisääntyminen ja näin myös maataloustuotannon kasvu, koska asutettaville valmiin pellon ohella oli tarkoitus antaa viljelyskelpoista maata raivattavaksi. Valmiin pellon jakaminen on yleensä pakottanut myös luovuttajan raivauksiin tai maataloutensa tehostamiseen muuta tietä. Tätä voidaan pitää eräänä asutustoiminnan merkittävimpana maataloudellisena kerrannaisvaikutuksena.

3. Vuoden 1936 asetuslain säätäminen

3.1. Hallituksen esitys laiksi asutustoiminnasta

Hallitus antoi eduskunnalle esityksen asetuslainsäädännön uudistamisesta runsas vuosi sen jälkeen, kun asutustoimintakomitea oli saanut mietintönsä valmiiksi.⁴¹ Esityksen perustelut ja varsinainen

38. Sama, 331—333 ja 334—341.

39. Sama, 257—262.

40. Sama, 328—331.

41. Asutustoimintakomitea jätti mietintönsä 31.5.1933 ja hallituksen esitys annettiin syyskuun alussa 1934. Hallituksen esitys n:o 89/1934. VpAk II—III.

lakiteksti seurasivat pääpiirteissään mietintöä ja siinä esitettyä lakiehdotusta. Tämä oli luonnollista, koska lakiesityksen antaneen hallituksen pääministeri Kivimäki oli pitkään toiminut komitean puheenjohtajana. Häntä voidaan pitää komitean näkemysten ”isänä”.

Näin ollen asutustoimintaa piti tulevaisuudessa harjoitettaman itsenäisen pienviljelijäväestön lisäämiseksi ja tukemiseksi sekä maaseudun asunto-olojen parantamiseksi (1 §). Tuloksiin tässä työssä päästäisiin luovuttamalla tarkoitukseen valtion maita, ostamalla vapaaehtoisin kaupoin yksityismaita ja pakkolunastamalla seurakuntien, kuntien sekä puutavarayhtiöiden maita. Lisämaita pienviljelijäväestölle voitaisiin lunastaa myös varsinaisen viljelijäväestön maista (2 §).

Kaikkiaan voitaisiin viljelystilaan erottaa maata viittätoista muunnettua pellohehtaaria vastaava määrä sekä lisäksi metsää kotitarvepuun saantia varten. Asuntotilojen enimmäispinta-ala olisi 2 hehtaaria (6 ja 7 §). Lisämaata olisi mahdollisuus hankkia jo olemassa oleviin tiloihin niin, että 15 hehtaarin maksimi saavutettaisiin (8 §).

Lakiesityksessä säädeltiin tarkoin myös vapaaehtoisen asutustoiminnan kulkua (17—28 §). Huomattava ero voimassa oleviin asutuslakeihin oli se, että nyt myös valtion maiden asuttaminen tulisi tapahtumaan saman lain piirissä kuin yksityismaankin (34—48 §).

Kuten Lex Kalliossakin pakkolunastuksen käyttöoikeutta esitettiin rajoitettavaksi niin, ettei sitä voitaisi käyttää alueisiin, jotka sopivat paremmin yleishyödyllisiin tarkoituksiin, eikä tiluksiin, jotka maataloustuotannollisten syiden perusteella olisi edullisinta säilyttää päätölsä yhteydessä (51—52 §).

3.2. Lakiesityksestä käyty julkinen keskustelu

Asutuslakiesityksen eduskuntakäsittelyn aikana siitä käytiin mittava julkinen keskustelu, joka lopullisesti laantui oikeastaan vasta siirtövän asuttamiskysymyksen tultua keväällä 1940 ajankohtaiseksi.

Seuraavassa kartoitetaan julkista keskustelua asutuslain säätämisprosessin ajalta ainoastaan kirjallisuuden pohjalta, sen sijaan sanomalehdistöä ei ole käytetty. Hyvän mahdollisuuden tällaisen analyysin tekemiseen tarjoaa se, että asutuslakia hallituksen esittämässä muodossa vastustaneet olivat kirjallisesti sangen tuotteliaita julkaisien aihepiiristä useita tutkimuksia tai lentokirjasia.

Asutustoimintakomiteahan perusteli asutustoiminnan jatkuvaa tarvetta erityisesti väestöllisillä syillä. Se ei uskonut teollisuuden kykyyn enää imeä maaseudun väestöä edes niin paljoa kuin oli 1920-

luvulla tapahtunut. Tästä johtuen asutustoiminta oli komitean mielestä ainoa turva jatkuvasti uhkaavaa työttömyyttä vastaan, varsinkin kun siirtolaisuus oli tyrehtynyt. Lisäksi komitea luotti siihen, että asuttamisella sen esittämässä muodossa voitaisiin elvyttää hidastuva väestönkasvu.

Keskeisimmän hallituksen esitystä julkisuudessa vastustaneen puheenvuoron käytti syksyllä 1935 maa- ja metsäministeriön asiantuntija, kokoomuksen maatalousekspertti, professori Kyösti Haataja.⁴² Hän kannatti kyllä varauksetta komitean näkemystä asutustoiminnan väestöpoliittisesta välttämättömyydestä. Hän torjui myös jyrkästi ajatukset, joita tohtori Br. Suviranta oli vastikään esittänyt asutustoiminnan tarpeettomuudesta.

Haataja kritisoi komiteaa erityisesti siitä, ettei se ollut tehnyt vertailuja vuosisadan alun ja 1930-luvun olojen välillä. Haatajan mielestä asutuksellinen hätätila, joka vallitsi vuosisadan alussa, jolloin enemmistö maalaisväestöstä kuului maattomien joukkoon, oli väistynyt. Asutustoiminnan harjoittamiseen ei Haatajan mukaan enää ollut tarvetta entisessä laajuudessaan saati tehostetussa muodossa.⁴³

Hän suhtautui myös yksityismaiden käyttöön asutuksessa varauksellisemmin kuin komitea.⁴⁴ Näin ollen on luonnollista, että Haataja suositteli vastaiselle asutustoiminnalle tuntuvasti verkkaisempaa taktia kuin mitä hallituksen esityksessä edellytettiin.⁴⁵

MTK:n johtokunnan puheenjohtaja tohtori Juho Jännes osallistui myös aktiivisesti keskusteluun.⁴⁶ Hänkin tunnusti asutustoiminnan tärkeyden, mutta korosti Haatajaa lainaten, että siinä oli alkamassa uusi aikakausi.⁴⁷ Jänneksen mielestä maataloustuottajien olisi helppo löytää syytä asutustoiminnan vastustamiseen, koska hän katsoi sen esimerkiksi lisäävän ylituotannon vaaraa ja korottavan maataloustyöväen palkkoja.⁴⁸ Tästä huolimatta hän piti asutustoimintaa tarpeellisena erityisesti siksi, että hän oli huolissaan väestönkasvun hidastumisesta. Maisteri Gunnar Modeenin tutkimuksiin negatiivisesta väestökehityksestä nojautuen Jännes vaati erityisen komitean asettamista tutkimaan väestönkasvun ja asutustoiminnan välistä suhdetta.⁴⁹

42. Haataja, Kyösti, Maakysymyksemme. Periaatteellista selvittelyä.

43. Sama, 26—27.

44. Sama, 27—32.

45. Sama, 34—37 ja Haataja, Maakysymyksemme ja metsäpolitiikka, 11—15.

46. Jännes, Juho, Onko Suomen asutustoiminnan suunnittelu oikealla pohjalla ja Nykypäivän näkökohtia Suomen asutustoiminnan suunnitteluun.

47. Jännes, Nykypäivän ..., 3—5.

48. Jännes, Onko..., 3.

49. Jännes, Nykypäivän..., 13—18 ja kts. myös Modeen, Gunnar, Suomen väkiluvun tuleva kehitys ja sen taloudelliset seuraukset.

Tohtori Br. Suvirannan esittämät ajatukset asutustoiminnan tarpeettomuudesta teollistuvassa maassa eivät saaneet laajempaa vastakaikua.⁵⁰

Suvirannan mielestä komiteassa ja sen pohjalta laaditussa hallituksen esityksessä oli jätetty kokonaan huomiotta asutustoiminnan kansantaloudellisuus. Tällä hän tarkoitti lähinnä sitä, ettei oltu selvitetty asutustoiminnalla aikaansaatuja uusien tilojen soveltumista yhteiskunnan tuotanto- ja kulutusprosessiin.⁵¹

Suviranta päätyi analyysissään tulokseen, jonka mukaan uudisraivaukseen perustuvan asuttamisen seurauksena tuotannon ja kulutuksen tasapainotila Suomessa järkkäisi. Tällöin kärsisivät jo olemassa olevan maatalouselinkeinonharjoittajat, sillä samoista markkinoista tulisi heidän kanssaan kilpailemaan kokonaan uutta tuotantoa. Tilannetta sykentäisi vielä se, että maataloustuotteiden vientinäkyvät olivat huonot.⁵²

Toisaalta Suvirannan mukaan sellaiset asutustoiminnan muodot, jotka eivät perustuneet uudisraivaukseen, eivät sinänsä järkyttäisi kansantaloudellista tasapainotilaa.⁵³ Kuten muistetaan, ei hallituksen esityksessä päätavoitteena ollut uuden maataloustuotannon luominen, vaan väestöllisiin tekijöihin vedoten maanjakaminen maaseudun väestön elinehtojen parantamiseksi. Tietysti tätä kautta olisi syntynyt myös uutta peltoa, mutta varsinainen tavoite se ei ollut. Kun Suviranta kuitenkin kritisoi uudisraivauslinjaa, osoittaa se, ettei hän ollut selvästi ymmärtänyt esityksen keskeisintä sisältöä.

Suvirannan arvostelijat Haataja ja Jännes eivät kumpikan pitäneet maatalouden ylituotantoa ajankohtaisena ongelmana Suomessa. Tältä pohjalta he katsoivat Suvirannan ajatukset Englannissa vallalla olleiden taloudellisten oppien jäljittelyksi.⁵⁴ Paradoksaalista onkin, että nimenomaisesti MTK:n ja kokoomuksen näkemysten mukaisesti, joita Jännes ja Haataja aika hyvin edustivat, olisi yhteiskunnan pitänyt suosia juuri uudisraivauksellista linjaa asutustoimintaan, josta Suviranta komiteaa väärin tulkiten esitti kritiikkinsä. Vaikka Suvirannan näkemykset eivät 1930-luvulla saaneet ymmärtämystä osakseen, on niitä pidetty myöhemmin kirjallisuudessa kaukonäköisi-

50. Suviranta, Br., Asutustoiminta ja kansantaloudellisuus. Myöhemmin hän julkaisi vielä kirjoituksen maataloudesta paosta, jossa hän käsitteli asutustoimintakirjoituksen saamaa arvostelua ja toisaalta pyrki syventämään näkemyksiään myös asutustoiminnasta. Kts. Suviranta, Br., Pako maataloudesta.

51. Suviranta, Asutustoiminta ..., 159—160 ja kts. myös Suviranta, Pako ..., 22—23.

52. Suviranta, Asutustoiminta ..., 160—168.

53. Sama, 172.

54. Haataja, Maakysymyksemme ..., 21—24 ja Maakysymyksemme ja metsäpolitiikka, 9—11 sekä Jännes, Nykypäivän ..., 6—7.

nä.⁵⁵ Tästä syystä on paikallaan pohtia niitä hieman perusteellisemmin, koska artikkeli ”Pako maataloudesta” tarjoaa siihen tilaisuuden. Kun Suviranta luonnehtii maataloudesta paon yleisiä syitä 1800-luvulta lähtien, ei hän ole havainnut laisinkaan näitä merkittäviä yhteiskunnallisia syitä, jotka pakottivat maaseutuköyhälistön liikkeelle.⁵⁶ Kuten aikaisemmin on huomautettu, maaseutuyhteisön sosiaaliset epäkohdat olivat keskeinen syy muuttoliikkeelle eikä sinänsä teollisen yhteiskunnan houkutus. Hänen ajattelulle on ominaista, että teollisuus on automaatti, jolla on rajattomat kasvumahdollisuudet.⁵⁷ Tässä suhteessa Haatajan kritiikki englantilaisten taloudellisten oppien jäljittelystä lienee paikallaan. Tilanne esimerkiksi Englannissa ja koko Länsi-Euroopassa, kuten on aikaisemmin esitetty, rakentui aivan toiselle pohjalle kuin Suomessa. Teollisuuden kasvuedellytykset olivat erittäin rajalliset ja läheisessä yhteydessä esimerkiksi agraarisissa suhteissa tapahtuneisiin muutoksiin. Kiistan historiallinen kehityskulku on osoittanut, että Suomessa ja muissa samankaltaisissa maissa yhteiskunnan teollistuminen on edennyt kiinteässä vuorovaikutuksessa kotimarkkinoiden kasvavan kysynnän kanssa, ja tässä maatalousväestön piirissä tapahtuneilla kysyntämahdollisuuksien kasvulla on ollut merkitsevä asema. Kun tarkastellaan teollistumisen ja maaltapaon välistä vuorovaikutusta asutustoiminnan näkökulmasta, on lisäksi muistettava, että teollisuustuotannon volyymin kasvu sinänsä ei ole paras mittayksikkö. Oleellisempi tekijä tässä suhteessa on teollisen työvoiman kasvu, mikä Suomessa on liittynyt juuri kotimarkkinateollisuuteen eikä niinkään metsäteollisuuteen.

Asutustoiminnan yleisen merkityksen lisäksi keskusteltiin erityisesti lakiesityksessä olevasta pakkolunastuspykälästä. Keskustelun hallitsevana teemana oli tällöin tietyksi yksityinen omistusoikeus, mutta myös pakkolunastuspykälässä mainittujen seurakuntien maiden kohtalo. Yksityismaan pakkolunastuksen vastustajat halusivat esittää vaihtoehdoksi valtion viljelyskelpoisia maita.

Maaoikeuden asiantuntijana Haataja käsitteli keskustelussa innokkaasti pakkolunastuksen oikeutukseen liittyvää problematiikkaa. Niinpä hänen esittämistään tulkinnoista muodostuikin sitten suosittuja argumentteja eduskuntakeskusteluun. Käydyn keskustelun päätepiteenä voidaan tavallaan pitää Haatajan vuonna 1940 julkaistua tutkimusta asutuslainsäädännöstä, jossa pakkolunastusky-

55. Jutikkala, 426—427.

56. Suviranta, *Pako ...*, 9 ja 14.

57. Sama, 19.

symyksen selvittelyllä oli huomattava sija.⁵⁸ Tosin vuoden 1936 asutuslain mukaista pakkolunastusongelmaa ovat oikeusoppineet myöhemminkin käsitelleet.⁵⁹

Haataja ei hyväksynyt niitä hänestä Suomessa varsin yleisiä näkemyksiä, joiden mukaan yksityismaan pakkolunastusta ei voitaisi käyttää tilattoman väestön maakysymyksen ratkaisemiseen. Hänen mielestään omistuskäsite oli siinä määrin muuttunut, että toimenpide voitaisiin tietyissä oloissa hyväksyä. Ensimmäinen edellytys sen käytölle olisi sellaisen yhteiskuntarakenteeseen vaikuttavan epäkohdan poisto, joka saattaisi jatkuessaan vaarantaa koko yhteiskunnan olemassaolon. Mikäli pakkolunastus olisi keino tällaisen tilanteen laukaisemiseen, sitä voitaisiin Haatajan mielestä käyttää. Sitä ei saisi kuitenkaan soveltaa laajemmin kuin tilanne vaatii ja maanluovuttajille olisi maksettava täysi korvaus menetyksistään. Yksityisen omistusoikeuden säilyminen yhteiskunnassa olisi taattava edelleen.⁶⁰

Koska yhteiskunnassa ei Haatajan mielestä enää kuitenkaan ollut samanlaista pakkoa mittavaan asutustoimintaan, kuin esimerkiksi ennen torpparivapautusta tai vielä Lex Kallion säätämisaikoihin, piti hän pakkolunastuspykälää tarpeettomana uudessa laissa. Hyvänä tosiasiallisena esimerkkinä tästä oli hänen mukaansa Lex Kallion pakkolunastusmahdollisuuden vähäinen käyttö. Suorittamiensa laskelmien perusteella hän arvioi uuden lain avulla saatavan pakkolunastetuksi maata vain noin 10 000 tilattomalle.⁶¹

Jännes uskoi, että maanviljelijäväestöstä tulisi asutustoiminnan vihollinen, mikäli yksityismaan pakkolunastusmahdollisuus lisämaita varten hyväksyttäisiin.⁶²

3.3. Lakiesityksen eduskuntakäsittely

Hallituksen esitys uudeksi asutuslaiksi lähti 14.9.1934 muutamilla puheenvuoroilla höyrytettyä maatalousvaliokuntaan.⁶³ Valiokunta laati mietintöään runsaan vuoden. Sen valmistumista hidasti luon-

58. Haataja, *Asutuslainsäädäntö* ..., 214—229.

59. Melander, Ilmari, *Asutusmaan pakkolunastuksen yleiset perusteet. Vuoden 1936 asutuslain ja maanhankintalain mukaan. I osa.*

60. Haataja, *Maakysymyksemme* ..., 37—39.

61. Sama, 40—52 ja *Maakysymyksemme ja metsäpolitiikka*, 15.

62. Jännes, *Onko* ..., 3.

63. *VpPk 1934 II*, 1815.

nollisesti asian laajakantoisuus. Tosiasiallinen syy viiveeseen oli kuitenkin se, että hallitus alkoi epäillä omaa esitystään seurakuntien maiden käytön osalta. Niinpä hallitus pyysi asiasta lausunnon ylimääräiseltä kirkolliskokoukselta, joka oli yksimielisesti eduskunnassa käsiteltävää lakiesitystä vastaan seurakuntien maiden kohdalta. Kokous piti hallituksen edustajana läsnäollutta maatalousministeri Jutilaa todellisessa kiirastulessa. Kärsimänsä arvovaltatappion jälkeen hallitus pyysi asiasta korkeimman oikeuden lausuntoa, joka sitten — tosin äänestysratkaisuna annettuna — pelastikin hallituksen esityksen laillisuuden.⁶⁴

Maatalousvaliokunta ei muuttanut lakiesitystä mistään oleellisesta kohdasta. Asutuskysymyksen kiistanalaisuutta kuvastaa kuitenkin hyvin se, että mietintöön oli liitetty 9 vastalauseetta.⁶⁵

Kuusi sosialidemokraattia V. Eskolan johdolla piti lakiesityksen pakkolunastusoikeutta selvästi huonompana kuin Lex Kallion, koska yksityismaata voitaisiin lunastaa vain lisämaaksi. Ruotsalaisen kansanpuolueen H. Kullberg ei voinut hyväksyä seurakuntien maiden pakkolunastusmahdollisuutta. Kokoomuksen A. Korvenoja ei hyväksynyt pakkolunastusta hallituksen esittämässä muodossa ja IKL:n S. Honkala ehdotti, että koko laki hylättäisiin juuri pakkolunastusperiaatteen vuoksi.⁶⁶

Lakiesityksen ensimmäisessä käsittelyssä alkoi eduskunnan puhemylly pyöriä pääasiassa kolmen teeman tiimoilta. Ensimmäisenä oli pakkolunastus yleensä, toisena sen soveltaminen seurakuntien maihin ja kolmantena asutustoiminnan organisaation uudistuskysymys.

Kukaan puheenvuoron käyttäneistä sosialidemokraateista ei pitänyt pakkolunastusoikeutta riittävän laajana, koska uusien tilojen muodostaminen yksityismaille tyrehtyisi.⁶⁷ Maalaisliittolaiset olivat samoilla linjoilla hallituksen kanssa.⁶⁸ Kokoomuksen ja IKL:n puhuja

64. Kts. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuoden 1935 ylimääräisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat: Korkeimman oikeuden lausunto 12.5.1935 ja myös Juva, Mikko. Kirkon parlamentti, 136—137.

65. Maatalousvaliokunnan mietintö n:o 7/1935. VpAk III.

66. Em. mietintö. 22—37. Korvenoja ja Honkala olivat kumpikin MTK:n johtokunnan jäseniä.

67. Eskola, V., 1716, VpPk 1935 II, Lepistö, M., 1726, Pekkala, M., 1697 ja Tolonen, J., 1711. Eduskuntapuheenvuoron yhteydessä ilmoitettava sivunumero valtiopäivien pöytäkirjasta on sivu, jolta ao. edustajan puheenvuoro alkaa. Edustajien puheenvuorot on käsitelty sisällönanalyysinomaisesti yhtenä kokonaisuutena, siksi ilmoitetaan vain sivu, jolta puheenvuoro alkaa. Valtiopäivien pöytäkirjojen ao. nide ei mainita erikseen jokaisen puheenvuoron kohdalla ellei se sekannuksen välttämiseksi ole tarpeen. Pöytäkirjan nide ilmoitetaan vain "ensimmäisen" puheenvuoron yhteydessä kuten yllä V. Eskolan kohdalla.

68. Alestalo, A., 1732, Koivisto, J., 1691, Koivuranta, J., 1701 ja Vilhula, T., 1729.

olivat kumpikin kielteisellä kannalla pakkolunastukseen nähden.⁶⁹

Lähinnä ruotsalaiset vastustivat tiukimmin seurakuntien maiden mahdollista pakkolunastamista, kun taas maalaisliiton J. Koivisto ihmetteli ylimääräisen kirkolliskokouksen jyrkän kielteistä kantaa asiassa.⁷⁰

Maalaisliiton Koivuranta jatkoi jo komiteassa ja maatalousvaliokunnassa aloittamaansa taistelua ehdotettua organisaatiomuutosta vastaan.⁷¹

Suuri valiokunta päätyi maaliskuussa 1936 antamassaan mietinnössä suurin piirtein hallituksen esittämille ja maatalousvaliokunnan kannattamille linjoille.⁷²

Eduskunta teki kuitenkin yllättäen toisessa käsittelyssä maalaisliiton V. Kalliokosken aloitteesta muutoksen pakkolunastuspykälään. Siihen nimittäin lisättiin momentti, jonka mukaan pakkolunastusta olisi voitu soveltaa Lex Kallion periaatteiden tavoin yli 200 hehtaarin tiloihin myös uusien tilojen perustamiseksi. Äänestyksessä, jossa Kalliokosken esitys hyväksyttiin, lähinnä maalaisliiton eduskuntaryhmä hajosi.⁷³

Maalaisliiton sisällä Lex Kallion mukaisesta pakkolunastusperiaatteesta myös uusien tilojen muodostamiseksi oli kyllä keskusteltu jo aikaisemminkin. Kun puolueen keskushallituksen työvaliokunta oli käsitellyt J. Koivurannan puoluekokousalustusta asutustoiminnan linjoiksi, oli tämä periaate hyväksytty yhdeksi puheen avaintemaksi.⁷⁴

Eri puolueiden edustajien käyttämissä puheenvuoroissa toistuivat jo ensimmäisestä käsittelystä tutut teemat. Sosialidemokraatit pitivät pakkolunastusta edelleenkin liian lievanä.⁷⁵ Useimmat maalaisliittolaiset kannattivat sitä esitetyssä laajuudessa ja tulipa siihen edellä mainittu lisäyskin.⁷⁶ Tosin eräät maalaisliiton edustajat vastustivat pakkolunastusta.⁷⁷ Varsinkin seurakuntien maiden ottamista epäoikeisiin ryhmissä.⁷⁸

69. Soini, K., 1708 ja Honkala, S., 1711.

70. Kullberg, H., 1718, Wickman, M., 1731 ja Koivisto, 1691.

71. Em. Mtv:n mietintö, 33—36 ja VpPk 1935 II, 1701 sekä Asutustoimintakomitean mietintö, vastalause I, 328—329.

72. Suuren valiokunnan mietintö n:o 109/1935, VpAk 1935 III.

73. Kalliokoski, 3735, VpPk 1935 IV ja äänestys 3761—3762.

74. Maalaisliiton keskushallituksen työvaliokunta 15.4.1935. K-MA.

75. Eskola, 3728, VpPk 1935 IV, Jokinen, E., 3788, Lepistö, 3763, Marttila, O., 3657 ja Pekkala, 3755.

76. Alestalo, 3712, Ikonen, T., 3742, Kalliokoski, 3705 ja 3735 sekä Lohi, K., 3738.

77. Vehkaoja, H., 3674.

78. Halonen, A., 3738, Janhonen, T., 3729, Kukkonen, A., 3740 ja Lampinen, J., 3755.

Kokoomuksen ja IKL:n piiristä löytyivät kuitenkin pakkolunastuksen järkkymättömimmät vastustajat, samoin eräät ruotsalaiset suhtautuivat siihen jyrkän torjuvasti.⁷⁹ Erityisesti paheksuivat kahden ensin mainitun puolueen pappiskansanedustajat seurakuntien maiden joutumista uhanalaisiksi.⁸⁰

Kysymys organisaatiomuutoksesta sai nyt jo laajempia ulottuvuuksia, kun maalaisliitossa katsottiin, että metsähallitus valtion maiden asuttamisesta vastaavana estäisi asutustoiminnan Pohjois-Suomessa, jolloin painopiste asuttamisessa jäisi etelän yksityismaihin.⁸¹ Sosialidemokraatit olivat jo aikaisemmin vastustaneet tätä ”sisäisen siirtolaisuuden” linjaa, johon he katsoivat maalaisliiton pyrkivän sen halutessa alistaa valtion metsämaiden asuttamisen suoraan asutusviranomaisille.⁸² Eduskunnan oltua eri mieltä suuren valiokunnan kanssa lakiesityksestä se joutui uudelleen mietittäväksi suureen valiokuntaan. Tämä säilytti kuitenkin kantansa muuttumattomana, ja esitys palasi jatkettuun toiseen käsittelyyn.⁸³

Suuren valiokunnan uuden käsittelyn aikana oli maalaisliiton ryhmässä järjestetty rivit uudelleen, sillä Kalliokosken esitystä toisessa käsittelyssä kannattaneet muuttivat mielensä. Näin eduskunta hyväksyi pakkolunastuksen laajuuden suuren valiokunnan muuttumattoman kannan mukaisena eli siinä muodossa kuin hallitus oli alunperin esittänyt.⁸⁴ Täten pakkolunastus yksityismaista oli mahdollista vain lisämaiksi.

Maalaisliiton huhtikuussa 1936 pidetyssä Viipurin puoluekokouksessa varsinkin karjalainen kenttäväki paheksui luopumista Lex Kallion mukaisesta pakkolunastusperiaatteesta. Puoluekokouksen julkilausumassa tätä ei kuitenkaan otettu huomioon.⁸⁵

Koska asutuslaki vaati perustuslain säätämisyjärjestyksen, oli se kolmannessa käsittelyssä äänestettävä kiireelliseksi, mikäli laki aiottiin hyväksyä vielä vuoden 1935 valtiopäivillä. Vaihtoehtona oli hyväksyä se lepäämään seuraaville vaalien jälkeisille valtiopäiville hyväksyttäväksi tai hylättäväksi sellaisenaan.

Lähestyvät vaalit kirvoittivat edustajien kielet, joten käydyssä keskustelussa kertailtiin tuttuja teemoja, jos mahdollista, entistäkin kii-

79. Forstadius, Hj., 3700, Honkala, 3726, Jern, J., 3692 (Rkp), Kares, K., 3728, Korvenoja, 3669 ja 3721, Pennanen, P., 3738, Schildt, Y., 3677, Soini, 3734 ja Tuomivaara, E., 3749.

80. Kares, 3728, Tapaninen, L., 3717 ja Virkkunen, P., 3652.

81. Kalliokoski, 3705 ja Koivuranta, 3659.

82. Lepistö, 1726. VpPk 1935 II.

83. Suuren valiokunnan mietintö 109a/1935. VpAk III.

84. VpPk 1935 IV, 4011–4012.

85. ML:n Viipurin puoluekokouksen pöytäkirja 13.—14.4.1936. K-MA.

vaammin.⁸⁶

Ratkaisevassa äänestyksessä lain julistamisesta kiireelliseksi maalaisliitto hajosi taas kahtia. Äänin 130 kiireellisyyden puolesta ja 56 vastaan eduskunta hylkäsi kiireelliseksi julistamisen. Lakiesitys hyväksyttiin kuitenkin helposti lepäämään yli vaalien. Maalaisliiton jakaantumisella sinänsä ei ollut ratkaisevaa vaikutusta äänestyksen lopputulokseen.⁸⁷

Maalaisliiton puoluearkistot antavat yllättävän vähän lisätietoja asetuslain eduskuntakäsittelyn eri vaiheista. Eräänä syynä tähän vaihteluun voidaan pitää sitä, että asia oli puolueen sisällä niin arka kysymys, ettei siitä ristiriitojen välttämiseksi haluttu avoimesti keskustella. Tähän viittaa kansanedustaja A. Alestalon puheenvuoro maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouksessa jo lain käsittelyn varhaisvaiheessa. Alestalo oli huhtikuussa 1935 sitä mieltä, ettei lakia saada käsiteltyksi vuoden 1935 valtiopäivillä, koska maalaisliiton eduskuntaryhmä oli asiassa eripurainen.⁸⁸

Lakiesityksen takana olleet pääpuolueet säilyttivät vaaleissa suurin piirtein entisen paikkalukunsa.⁸⁹ Näin vuoden 1936 eduskuntavaalien tulos jo tavallaan sinetöi lakiesityksen kohtalon uusilla valtiopäivillä.

Lepäämässä ollut lakiesitys hyväksyttiin ainoassa käsittelyssä 6.10.1936 tarvittavalla 2/3 osan enemmistöllä sosialidemokraattien, edistyspuolueen ja lähes kaikilla maalaisliiton äänillä luvuin 137—55. Äänestystä edelsi keskustelu, jossa toisteltiin samoja jo kuluneiksi käyneitä teemoja.⁹⁰

Näin saatettiin päätökseen lähes 10 vuotta vireillä ollut asetuslain uudistusprosessi. Laki hyväksyttiin pääpiirteissään siinä muodossa kuin asutustoimintakomitea ja hallitus olivat esittäneet. Itsenäinen asutushallitus lakkautettiin ja sen tehtävät siirrettiin maatalousministeriön asutusasiainosastolle, joka maanhankintalain toimeenpanovuosina tuli yleisesti tunnetuksi Asona.

Laki astui voimaan vuoden 1938 alusta lukien. Hallitus määräsi jo samana vuonna toimeenpantavaksi pakkolunastuksen seitsemässä

86. Alestalo, 4112. VpPk 1935 IV, Eskola, 4097, Honkala, 4101, Hämäläinen, A., 4115, Kalliokoski, 4088, Kivisalo, V., 4156. Korvenoja, 4093, Kosonen, A., 4127, Kullberg, 4133. Kämäräinen, K., 4150, Lepistö, 4102, Pekkala, 4134, Pyy, J., 4122. Oksanen, K., 4100, Räisänen, Y., 4153 ja Schildt, 4125.

87. VpPk 1935 IV, 4167—4168, Maalaisliittolaisista 11 oli kiireellisyyttä vastaan.

88. Ml:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 12.4.1935. K-MA.

89. Jääskeläinen, 281—282.

90. Äänestys: VpPk 1936 I, 327—328 ja keskustelu: alkaen sivulta 279.

kunnassa.⁹¹ Talvisodan seurauksena syntynyt siirtoväen asuttamiskysymys keskeytti kuitenkin lähes kaikki ns. normaaliaikojen asutustoimet.⁹² Käytännössä tämä poikkeustila asutustoiminnassa jatkui aina 1950-luvun lopulle asti, eikä näin ole mahdollisuutta arvioida vuoden 1936 asutuslain tuloksellisuutta niiden varsin vähäisten asutustoimenpiteiden perusteella, joihin laki johti.⁹³

Vuoden 1936 asutuslakia voidaan pitää eräiltä keskeisiltä osiltaan kompromissina. Lex Kallioon eli vuoden 1922 asutuslakiin verrattuna siitä jäi pois mahdollisuus pakkolunastaa uusien tilojen muodostamiseen yksityisten omistamaa maata, jota voitiin kuitenkin edelleen ottaa lisämaiksi jo olemassa oleville pienviljelmille. Yritys laajentaa pakkolunastusmahdollisuutta Lex Kallion mukaiseksi eduskuntakäsittelyn aikana aiheutti ristiriitoja maalaisliiton sisällä. Tämä on tulkittavissa siten, että osa puolueen kansanedustajista koki edustavansa alueita, joilla laajennettu pakkolunastus olisi saattanut merkitä vauraimpien talonpoikaistilojen joutumista luovutusuhanalaisiksi. Tätä johtopäätöstä ei voi kuitenkaan perustella maalaisliiton ”ryhmäkuvalla”, sillä puolue oli parlamentissa edelleen maan pohjoisten ja itäisten osien edustaja.⁹⁴

Vaikka puolueen karjalainen kenttäväki edusti nimenomaan aluetta, jolla lisämaantarve oli erityisen korostunut, vaati se tästä huolimatta laajennettua pakkolunastusta.

Vuoden 1936 asutuslaissa painottuivat selvästi maailmansotien välisen Suomen asutuspolitiikan kaksi päälinjaa. Toisaalta eräillä alueilla jo pitkään olemassa ollut pienviljelys ja torpparivapautuksen sekä tilanjakojen kautta syntynyt uusi pienviljelys tarvitsivat kipeästi tuekseen valtion toimia maakysymyksessä. Toisaalta maaseudun sangen runsaslukuinen tilaton väestö odotti edelleen maa- ja asuntokysymyksenä ratkaisua. Tosiasiassa vuosien 1922 ja 1936 asutuslakien välillä ei ollut niin suurta eroa kuin eduskunnassa pakkolunastuksen laajentamisesta käydyn kiistan perusteella voisi arvioida. Näin siksi, että Suomi jakaantui asutuspoliittisesti selvästi kahteen maantieteelliseen alueeseen. Maan eteläosissa, Karjalassa ja Pohjanmaalla lisämaantarve oli suurin ja uudet tilat olisi ollut mahdollista muodostaa

91. Parkkali, V. — Kivimäki, T.M., Asutuslaki selityksineen ja sen toimeenpanoasetus, 82 ja Maatalousministeriön asutussasiainosaston vuosikertomus 1938, 23—24.

92. Kts. siirtoväkikysymyksen vaikutuksesta ns. normaaliin asutustoimintaan Maatalousministeriön asutussasiainosaston vuosikertomukset vv. 1940—1943, 23.

93. Vuoden 1936 asutuslain toimeenpanoa Pohjois-Suomessa 1950-luvulla on käsitellyt DI Pentti K. Leino. Leino, Pentti K., V:n 1936 asutuslain toteuttamisesta Pohjois-Suomessa.

94. Kts. maalaisliiton kansanedustajien maantieteellisistä taustasta Suomen Eduskunta 1936—1937.

muiden maanomistajaryhmien kuin yksityisten maita käyttämällä. Sen sijaan Keski-, Itä- ja Pohjois-Suomessa paine nimenomaan uusien tilojen perustamiseen oli suuri, mutta siellä oli juuri tähän tarkoitukseen soveltuvaa yhtiöiden ja valtion omistamaa maata runsaasti tarjolla.

Edellä on tutkittu vuoden 1936 asutuslain säätämistä lähinnä asutuspoliittisesta näkökulmasta. Pääasiassa julkiseen keskusteluun tuotetun kirjallisen aineiston ja eduskunnan asiakirjojen varaan rakennetun analyysin on katsottu riittävän tämän tutkimuksen tarpeisiin. Näin on jätetty syrjään esimerkiksi kokonaan 1930-luvun asutustoiminnan rakenteellisen taustan selvittäminen. Vuoden 1936 asutuslaki oli tulosta asutuspoliittisesta suunnittelusta, jossa olivat hallitsevina maalaisliiton ja edistyspuolueen ”agraarisiveen” yhteiskuntapoliittiset näkemykset. Nämähän olivat päässeet hallitsevaan asemaan jo asutushallituksen perustamisen yhteydessä. Maannälkä kanavoitui poliittisesti sosialidemokraattiseen puolueeseen ja maalaisliittoon, joten nämä kaksi puoluetta olivat ne, jotka eduskunnassa vaikuttivat keskeisimmin asutuslain säätämiseen. Asutuslakien säätämisprosessit ovat tyypillisimmillään olleet eduskunnassa sellaisia, joissa eri puolueiden johtomiehillä on ollut varsin vähän mahdollisuuksia sopia ratkaisuista ohi rivikansanedustajien. Voidaan sanoa, että vuoden 1936 asutuslain säätämisessä yhdistyivät asutuspolitiikan suunnittelu ja eduskunnan näkemykset erittäin hyvin.

Suomessa oli jo lähes neljäkymmentä vuotta jatkuneen asutustoiminnallisen suunnittelun tuloksena valmiina toisen maailmansodan alkaessa asutuslaki, jonka sisältö heijasteli juuri niitä yhteiskunnallisia arvoja, joiden edustajat olivat itsenäisen Suomen ensimmäisinä vuosikymmeninä nousseet valtaan poliittisella tasolla ja samalla yhteiskuntapoliittisiksi vaikuttajiksi. On aivan ilmeistä, että monia piirteitä maailmansodanaaton Suomessa voitaisiin kutsua talonpoikaisvallankumouksen tuntomerkeiksi.⁹⁵ Ainakin vuoden 1936 asutuslaki oli sellainen. Luonnollista on, että Suomessa maailmansotien välillä tapahtuneella yhteiskuntapoliittisella kehityksellä oli vahva oppositionsa. Sen näkemykset tulivat selvästi esille vuoden 1936 asutuslain säätämisvaiheiden aikana.

Todennäköisesti Suomessa oli voimassa Euroopan tehokkain asutuslaki maan joutuessa toisen maailmansodan pyörteisiin. Tosin poliittista tahtoa lain toimeenpanemiseksi ei koskaan punnittu. Kehit-

95. Ehkä parhaan luonnehdinnan talonpoikaisvallankumouksesta tarjoaa David Mitrany. Tosin hänen analyysinsä painopiste on välittömästi ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä ajassa. Kts. Mitrany, Marx ..., 87–118.

tyneen asutusalainsäädännön taustana oli pitkä suunnitteluperinne ja toimiva hallintojärjestelmä. Nämä olivat valmiina eväskontissa, kun Suomen yhteiskuntarakenne ja erityisesti siihen liittyvät agaariset elementit joutuivat jo välittömästi talvisodan jälkeen syvään kriisiin, kun karjalainen siirtoväki vaelsi kohti supistunutta Suomea.

II Luovutetun Karjalan maanomistussuhteet

Moskovan rauhassa 1940 Neuvostoliitolle luovutettu Karjala oli maanomistussuhteiltaan varsin omaleimainen muusta Suomesta poikkeava kokonaisuus. Vallitsevina tilatyyppeinä alueella olivat 3–10 peltihehtaarin kääpiö- ja pienviljelmät.

Syynä eroon olivat historialliset kehitystekijät. Aluehan oli kuulunut Uudenkaupungin ja Turun rauhan ajoista Venäjään. Tuona aikana syntynyt lahjoitusmaajärjestelmä piti tämän ns. Vanhan Suomen maanomistussuhteet epävakaina aina tämän vuosisadan vaihteeseen asti. Lahjoitusmaajärjestelmän ohella vaikutti maanomistussuhteiden tilaan myös viime vuosisadan lopulta lähtien varsinkin Kannakselle syntynyt runsas venäläinen huvila-asutus.¹ Tilojen osittamiset oman erityislainsäädännön puitteissa olivat Viipurin läänissä 1800-luvun lopulla jopa yleisempiä kuin koko muussa Suomessa yhteensä.² Tämä liittyi osittain lahjoitusmaajärjestelmän purkamiseen, joka tapahtui valtion välityksellä. Toimenpidettä voidaan pitää alkuna modernille asutustoiminnalle. Se oli myös osa laajempaa useissa Euroopan maissa 1800-luvulla tapahtunutta maaorjuuden lakkauttamista. Samaan ja osin varhaisempaan aikaan kuin lahjoitusmaajärjestelmän purkaminen liittyy toinen suuri muutos karjalaisessa yhteisössä, nimittäin alueelle tyypillisen suurperheinstituution hajoaminen.³ Nämä tekijät olivat historiallisena taustana luovutetun Karjalan omaleimaiselle tilakokorakenteelle. Siihen, että varsinkin Karjalan kannakselle syntyi erityisen paljon köyhiä pientiloja, vaikutti lisäksi valtiovallan haluttomuus luovuttaa lahjoitusmaista muodostetuille tiloille sellaisia metsäalueita, joiden tuotto ylitti kotitarvekäytön.⁴

1. Kts. lahjoitusmaajärjestelmän purkamisesta esim. Jutikkala, 368—370 ja Hämmäläinen, Vilho, Karjalan kannaksen venäläinen kesäasutus ..., 15—17. Hämmäläinen on käsitellyt yksityiskohtaisesti venäläistä huvila-asutusta Kannaksella. Lahjoitusjärjestelmä kokonaisuutena ja useimpien yksityiskohtiensa osalta on merkittävimpiä tutkimattomia aukkoja Suomen historiassa.

2. Soininen, Maanosituslainsäädäntö ..., 355—356.

3. Kts. karjalaisen suurperheen hajoamisesta Voionmaa, Väinö, Suomen karjalaisen heimon historia, 449—469.

4. Jutikkala, 367—369.

Suomen itsenäistymisen seurauksena tapahtunut taloudellisten yhteyksien katkeaminen Pietari—Leningradin suuntaan muutti varsinkin Kannaksen väestön taloudellis-sosiaalista asemaa ratkaisevasti. Suurkaupungin tarjoamien ansiomahdollisuuksien yhtäkkinen tyrehtyminen lisäsi painetta toimeentulon hankkimiseksi maataloudesta. Yhtenä osoituksena tästä voidaan pitää sitä, että jo viime vuosisadalla alkanut vilkas tilanjako perillisten kesken pikemminkin lisääntyi kuin väheni 1920- ja 1930-luvuilla niillä alueilla, jotka olivat olleet aikaisemmin Pietarin välittömimmässä vaikutuspiirissä.⁵

Seuraavassa vertaillaan tilastollisesti eräitä luovutetun Karjalan alueen viljelmäkokoasuhteisiin ja maanomistukseen vaikuttaneita tekijöitä.⁶

Taulukko 1. Peltoala (ha) ja sen kasvu (%) luovutetun Karjalan alueella vuosina 1910—1939 verrattuna koko Viipurin lääniin ja maahan.¹

alue	peltoala (ha) 1910	peltoala (ha) 1920	kasvu (%) 1910-1920	peltoala (ha) 1929	kasvu (%) 1920-1929	peltoala (ha) 1939	kasvu (%) 1929-1939
luov. alue	153 704	155 729	1.3	197 511	26.8	228 770	15.8
Viip. lääni	238 699	244 925	2.6	306 494	25.1	385 069	25.6
koko maa	1 864 694	2 015 175	8.1	2 245 219	11.4	2 631 192	17.2

¹ Luvut perustuvat seuraaviin tilastoihin: SVT III 9 (edellinen osa), 17, 26:1 ja 36. Vuoden 1939 tiedot luovutetun alueen osalta on laskettu E. Pusan kokoelmassa (VA) olevan päiväämättömän ja allekirjoittamattoman selvityksen mukaan, jota on käytetty pika-asutuslain yhteydessä. Kuten edellä on mainittu, vuoden 1929 maataloustiedustelu on viimeinen, joka luovutetulla alueella toimitettiin. Pusan tietoja on verrattu vuoden 1939 maataloustilaston antamiin tietoihin koko Viipurin läänin osalta ja ne tuntuvat varsin oikeasuuntaisilta, joten niitä on parempien puutteessa käytetty. Siinänsä myös käytettyjä virallisia tilastoja on monesti arvosteltu epätarkkoina. Kts. luovutetun Karjalan uudisraivauksesta vuosina 1910—1940 Jutikkala, Eino, Suomen korvenraivauksen loppukiri, 146 (kartta).

5. Taloudellinen tutkimus Suomenlahden itäisellä rannikkoalueella. Komiteanmietintö 5/1938, 63—65.

6. Luovutetulla Karjalan alueella tarkoitetaan tästä lähtien vain niitä kuntia, jotka pääosiltaan jäivät Neuvostoliitolle. Suomenlahden saaristokunnat on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Kts. luovutetun alueen käsitteen rajat kartasta 1.

Taulukosta 1 havaitaan, että peltoalan kasvu luovutetulla alueella samoin kuin koko Viipurin läänissäkin oli erityisen voimakasta 1920-luvulla. Tämä on selvä osoitus muutoksesta, joka tapahtui maatalouden asemassa toimeentulon antajana idän yhteyksien katkettua. Karjalainen väestö oli pakotettu uuden pellon raivaukseen. Sen sijaan 1930-luvulla luovutetulla alueella pysähtynyttä peltoalan kasvua voidaan pitää merkinä siitä, että alueen elinkeinoelämä oli sopeutunut tapahtuneeseen muutokseen idän suhteissa.

Toimeentulopaine purkautui maataloudesta muihin elinkeinoihin, mikä näkyi uudisraivauksen hidastumisena. Tietysti tähän vaikutti myös maareservien ehtyminen.

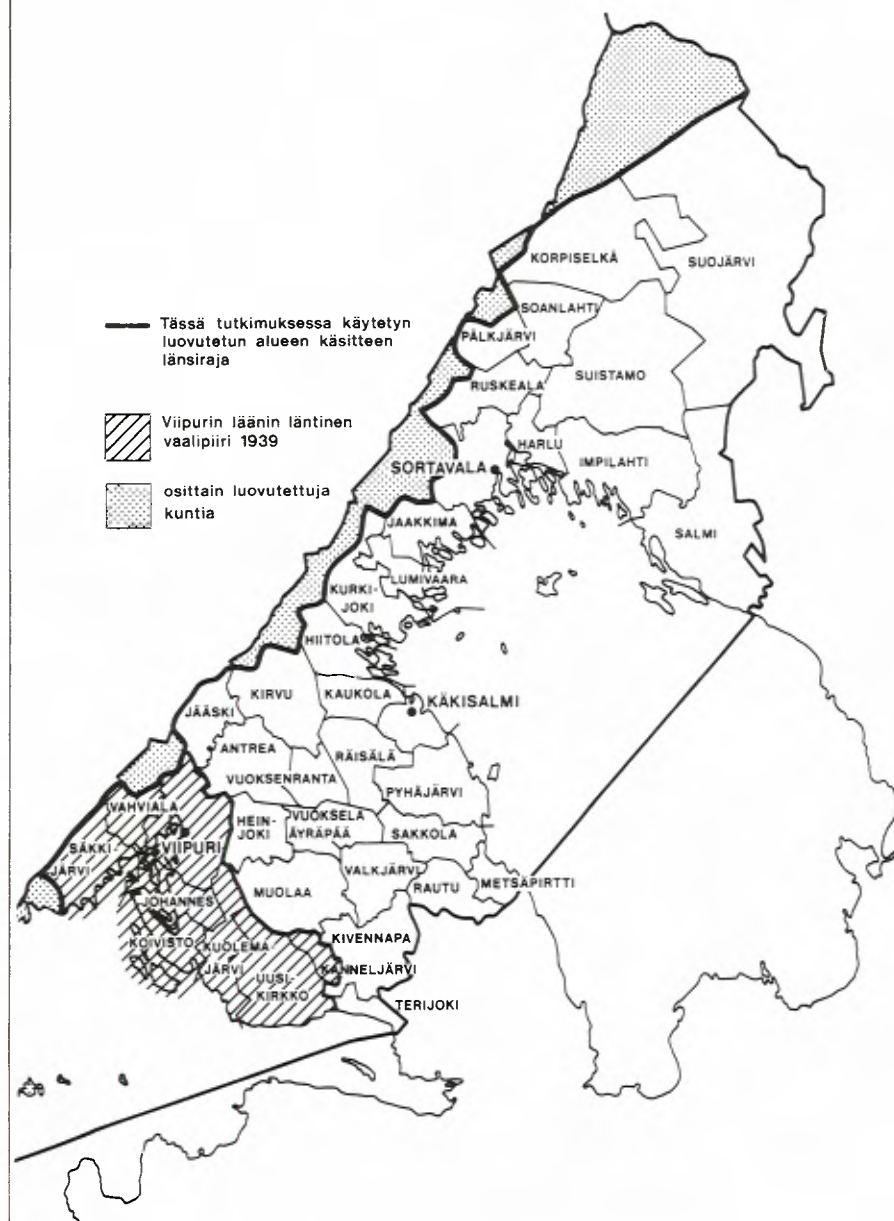
Taulukko 2. Väkiluku ja sen kasvu (%) luovutetun Karjalan maaseudulla vuosina 1910—1939 verrattuna maaseutuväestöön koko Viipurin läänissä ja maassa.¹

alue	väkiluku 1910	väkiluku 1921	kasvu (%) 1910-1921	väkiluku 1929	kasvu (%) 1921-1929	väkiluku 1939	kasvu (%) 1929-1939
luov. alue	310 267	340 439	9.7	346 981	1.9	344 906	—0.6
Viip. lääni	472 238	508 628	7.7	527 205	3.6	532 706	1.4
koko maa	2 658 324	2 853 685	7.3	2 982 400	4.5	3 010 069	0.9

¹ Luvut perustuvat väestötilastoon SVT VI, 45:1 (1910), 57 (1921), 70 (1929) ja 93 (1939). Luvut ovat näin seurakunnankirjojen ja siviilirekisterin mukaisia. Ne perustuvat tilanteeseen 31.12. Alueliitoksista johtuvia vähäisiä muutoksia ei ole voitu ottaa huomioon.

Maaseutuväestön määrässä tapahtunut kehitys vuosina 1910—1939 on luovutetulla alueella ollut hyvin samansuuntaista kuin koko Viipurin läänissä ja muualla maassa. Vuosien 1910—1921 nopeaa väestönkasvua voitaneen selittää paluumuutolla Pietarista. Koko Viipurin lääniä ja muuta maata aikaisemmin pysähtynyt ja jopa taantunut väestökehitys on hyvä osoitus maatalouden tarjoamien elinmahdollisuuksien ehtymisestä luovutetulla alueella.

Kartta 1. Moskovan rauhassa 1940 luovutettu Karjala.

Taulukko 3. Peltotehtaaria kohden asuvan maaseutuväestön määrässä tapahtunut kehitys luovutetulla Karjalan alueella verrattuna vastaavaan kehitykseen koko Viipurin läänissä ja maassa vuosina 1910—1939.¹

asukkaita peltotehtaaria kohden				
alue	1910	1920	1929	1939
luov. alue	2.02	2.19	1.76	1.51
Viip. lääni	1.98	2.08	1.72	1.38
koko maa	1.42	1.42	1.33	1.14

¹Suhdeluvut laskettu kahden edellisen taulukon perusteella.

Taulukosta 3 havaitaan, että luovutetulla alueella samoin kuin koko Viipurin läänissäkin peltotehtaaria kohden asuvan maaseutuväestön määrä alkoi vähetä vasta 1920-luvulla. Taulukoiden 1 ja 2 perusteella voidaan päätellä, että syynä tähän oli toisaalta itsenäisyyden ensimmäisen vuosikymmenen voimakas uudisraivaus ja toisaalta maaseutuväestön kasvun hidastuminen. Koko maassa peltotehtaaria kohden asuvan maaseutuväestön määrä ei vuosina 1919—1929 noussut enää laisinkaan, vaan tilanne pysyi lähes vakiona. Luovutetulla alueella 1930-luvulla hidastunut uudisraivaus ja yleinen maataloudellisten resurssien ehtyminen näkyy taulukosta 3 selvästi, jos verrataan aluetta koko Viipurin lääniin tai maahan. Koko maan luvussa tulee esille vasta 1930-luvulla maan syrjäseutulääneissä alkanut uudisraivaus, joka oli osaksi seurausta asutustoiminnasta. Peltotehtaaria kohden asuvan maaseutuväestön määrässä luovutetut alueet säilyttivät omaleimaisuutensa. Suhteellinen ero koko maahan verrattuna ei paljoakaan pienentynyt, ja vuonna 1939 luovutetun alueen suhdeluku oli korkeampi kuin koko maan vuonna 1910.

Viljelmien määrä kasvoi luovutetulla alueella 1910-luvulla suurin piirtein yhtä paljon kuin koko Viipurin läänissä ja koko maassa. Sen sijaan seuraavalla vuosikymmenellä kasvu oli tuntuvasti suurempi luovutetulla alueella kuin vertailuryhmissä. Syynä tähän on ilmeisesti pidettävä edellä esitettyä toimeentulopaineen kohdistumista maatalouteen Pietarin yhteyksien katkettua, mikä näkyi tilanjakoina. Tätä käsitystä tukevat Suomenlahden itäisen rannikkoalueen komitean esittämät luvut erittäin runsaista tilanjaoista Kannaksen rannikkoseuduilla. Komitean mukaan tilaluku kasvoi vuosina 1918-1936 lä-

hes 30%. Tämä luku ei ole kuitenkaan suoraan verrattavissa maataloustiedustelun tuloksiin, koska siihen sisältyvät kaikki maarekisteriin merkityt tilat, jolloin mukana on runsaasti myös alle 0.5 hehtaarin tiloja.⁷

Taulukko 4. Viljelmät ja niiden määrän kasvu (%) luovutetun Karjalan alueella vuosina 1910—1929 verrattuna koko Viipurin lääniin ja maahan.¹

alue	viljelmiä 1910	viljelmiä 1920	kasvu (%) 1910-1920	viljelmiä 1929	kasvu (%) 1920-1929
luov. alue	25 722	29 122	13.5	32 644	11.8
Viip. lääni	38 577	44 540	15.5	46 665	4.8
koko maa	221 339	250 749	13.3	271 589	8.3

¹ SVT III, 9, 17 ja 26:1. Vuoden 1929 maataloustiedustelussa otettiin huomioon 0.25 peltihehtaaria suuremmat viljelmät. Tässä 0.25—0.50 hehtaarin viljelmät on vähennetty vuoden 1929 luvuista, jotta ne olisivat vertailukelpoiset vuosien 1910 ja 1920 lukuihin.

Taulukosta 5 havaitaan, että viljelmien keskimääräiset peltoalat ovat 1920-luvulla selvästi nousseet. Erityisen voimakasta kasvu oli maan kaakkoisosissa eli luovutetulla alueella ja koko Viipurin läänissä. Syynä tähän oli laajamittainen uudisraivaus. Siitä huolimatta keskimääräiset peltoalat jäivät luovutetulla alueella edelleen tuntuvasti pienemmiksi kuin koko maassa.

Taulukossa 6 on vertailtu viljelmien jakautumista eri kokoluokkiin. Tällöin havaitaan, että luovutetulla alueella varsinaisten pientilojen — alle 10 peltihehtaarin viljelmien — osuus on hieman suurempi kuin koko Viipurin läänissä ja tuntuvasti suurempi kuin koko maassa. Toisaalta yli 10 peltihehtaarin viljelmien kohdalla tilanne on päinvastainen. Taulukosta havaitaan myös, että pien- ja kääpiötilo-

7. Komiteanmietintö 5/1938, 63—65. Tässä yhteydessä on syytä tehdä ero käsitteiden viljelmä ja tila välille. Viljelmä on maataloudellinen käsite, johon voi kuulua yksi tai useampia tiloja. Tila, jota käytetään puhekielessä rinnan viljelmän kanssa, on taas maanmittauksellinen käsite. Tilaluku Suomessa on tällä vuosisadalla ollut jatkuvasti huomattavasti suurempi kuin viljelmäluvu.

jen (alle 10 ha) ryhmässä luovutetulla alueella samoin kuin koko Viipurin läänissäkin 3—10 hehtaarin viljelmät ovat selvästi hallitsevampina kuin koko maassa.

Taulukko 5. Viljelmien keskimääräinen peltopinta-ala (ha) luovutetun Karjalan alueella vuosina 1910—1929 verrattuna koko Viipurin lääniin ja maahan.¹

alue	keskimääräinen peltopinta-ala (ha)		
	1910	1920	1929
luov. alue	6.0	5.3	6.0
Viip. lääni	6.2	5.5	6.6
koko maa	8.4	8.0	8.3

¹ Keskimääräiset peltopinta-alat on saatu laskemalla ne taulukoiden 1 ja 4 luvuista. Mukana ovat vain yli 0.5 pellohehtaarin viljelmät.

Taulukko 6. Viljelmien jakautuminen peltopinta-alan mukaan eri kokoluokkiin luovutetun Karjalan alueella vuonna 1929 verrattuna koko Viipurin lääniin ja maahan.¹

koko- luokka (ha)	viljelmät (kpl)					
	luov. alue	%	Viip. lääni	%	koko maa	%
0.25—						
3.00	11 576	34.5	14 845	30.9	109 155	38.2
3.00—						
10.00	16 329	48.7	23 913	49.8	108 642	38.1
10.00—						
15.00	3 479	10.3	5 703	11.9	28 893	10.1
yli						
15.00	2 132	6.4	3 568	7.4	38 700	13.6
yht.	33 516	100.0	48 029	100.0	285 390	100.0

¹Taulukon tiedot on laskettu SVT III, 26:1 taulun 1 mukaan.

Edellisen taulukon kuva täsmentyy vielä, jos tutkimme sitä, kuinka paljon peltoalasta kuului eri viljelmäkokoluokkiin. Valitettavasti emme saa tällöin eritellyksi luovutettua aluetta koko Viipurin läänin tiedoista, koska vuoden 1929 maataloustiedustelua ei tältä osin ole laadittu kuntakohtaisena.

Taulukko 7. Peltosalen jakautuminen eri viljelmäkokoluokkiin Viipurin läänissä verrattuna Hämeen lääniin ja koko maahan vuonna 1929.¹

koko- luokka (ha)	peltoala (ha)					
	Viipurin lääni	%	Hämeen lääni	%	koko maa	%
0.25— 3.00	21 291	7.0	12 201	4.5	145 369	6.5
3.00— 10.00	133 876	43.8	48 587	17.8	601 518	26.9
10.00— 15.00	66 454	21.7	34 325	12.6	342 442	15.3
yli 15.00	84 188	27.5	177 791	65.1	1 149 009	51.3
yht.	305 809	100.0	272 908	100.0	2 238 338	100.0

¹Taulukon tiedot laskettu SVT III, 26:1 taulun 6 mukaan.

Taulukosta nähdään, että Viipurin läänissä kahden pienimmän viljelmäkokoluokan osuus peltoalasta on jopa yli 50%. Toisaalta vertailuun otetussa tyypillisessä eteläsuomalaisessa vauraiden talonpoikaistilojen läänissä — Hämeen läänissä — ylimmän kokoluokan osuus peltoalasta on tuntuvasti yli puolet ja koko maassakin noin 50%.

Yhteenvetona voidaan todeta, että perinnäisten Pietarin yhteyksien katkeaminen lisäsi luovutetulla alueella painetta toimeentulon hankkimiseksi maataloudesta ja sen sivuelinkeinoista. Pietarin yhteyksien aikana pääasiassa vain tukikohdan erilaisille esi-urbaaneille maatalouden sivuelinkeinoille tarjonnut kotitila oli muutettava pääasiallisen toimeentulon lähteeksi.⁸ Tämä heijastui alueen oloihin siten, että ennestäänkin peltohehtaaria kohden tiheään asuneen

8. Kts. Pietarin yhteyksistä Karste-Liikkanen, Greta, Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämäkentässä 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918.

maaseutuväestön määrä pysyi korkeana ja toisaalta tilanjakojen kautta syntyi varsinkin 1920-luvulla jatkuvasti uusia viljelmiä. Näin luovutetulle alueelle ominainen pientilavaltaisuus ja siihen liittynyt suuri maaseutuväestön määrä peltohehtaaria kohden pysyivät suhteellisesti ennallaan 1920- ja 1930-luvuilla koko maahan verrattuna. Voitaneen väittää, että nämä ominaispiirteet jopa korostuivat.

1. Alueelliset erot luovutetun Karjalan maatalouden rakenteessa

Edellä on selvitetty eräitä luovutetun Karjalan alueen maatalouden rakenteeseen vaikuttaneita tekijöitä yhtenä kokonaisuutena. Tarkastelussa ovat alueen sisäiset erot jääneet huomiotta, niinpä tässä luvussa syvennetään analyysia kuntatasolle asti.

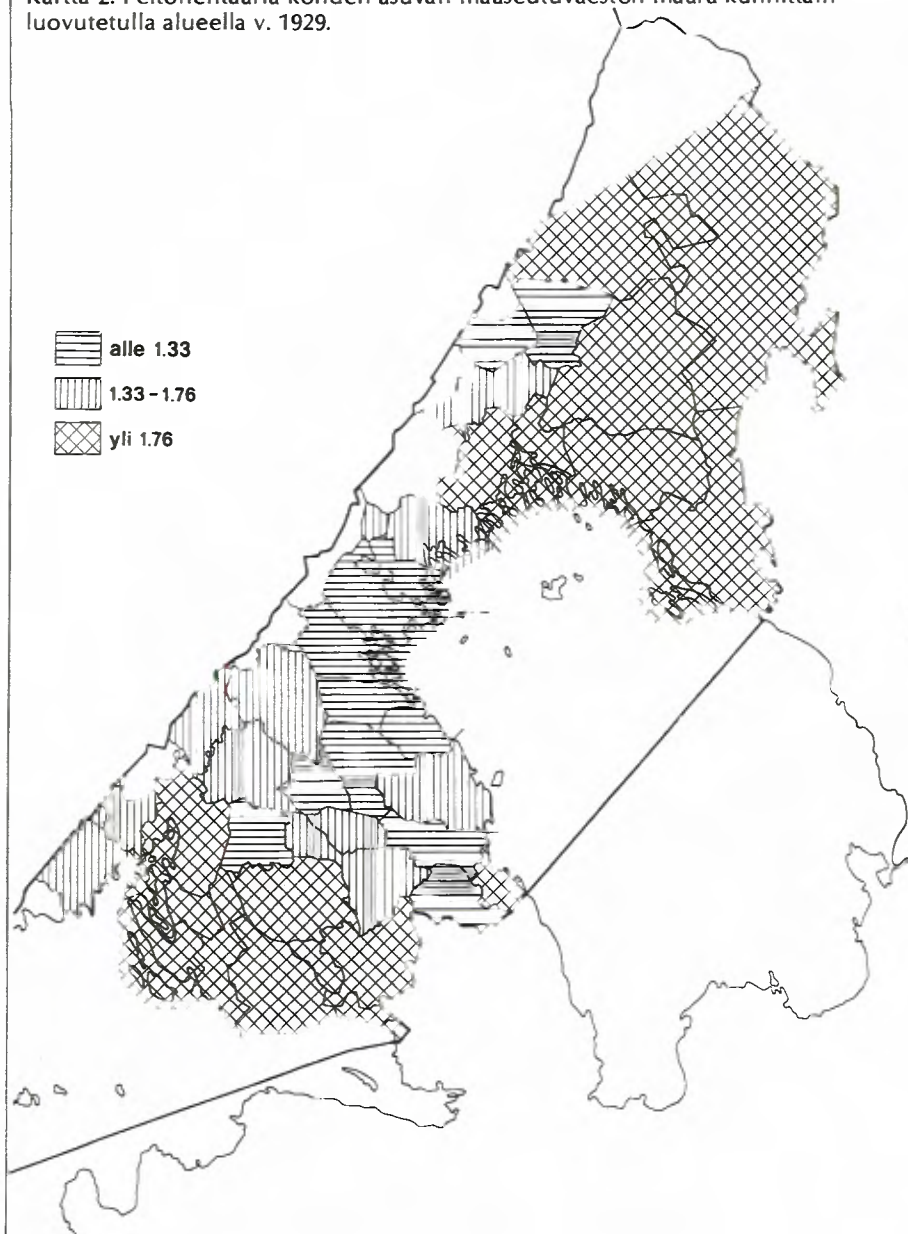
Taulukossa 3 laskettiin peltoalan ja maaseutuväestön välinen suhdeluku luovutetulla alueella. Tuloksena oli havainto, että Karjalassa asui peltohehtaaria kohden tuntuvasti enemmän maaseutuväestöä kuin koko maassa. Kartta 2 on piirretty vastaavien kunnittain luovutetulle alueelle laskettujen suhdelukujen perusteella.⁹ Kunnat on kartassa jaettu kolmeen ryhmään: ensimmäiseen on sijoitettu kunnat, joissa tuo suhdeluku on alle 1.33 eli pienempi kuin koko maan luku, toisessa kunnat väliltä 1.33—1.76 ja kolmanteen ne kunnat, joiden suhdeluku on yli luovutetun alueen arvon eli yli 1.76.

Kartasta nähdään, että suhdeluku on erityisen korkea Etelä-Kannaksella ja Laatokan pohjoispuolella Raja-Karjalan kunnissa. Väli-ryhmän muodostavat Vuoksen alueen ja Laatokan länsirannan kunnat. Tällä Keski-Karjalan alueella on suhdeluku jopa koko maankin arvoa pienempi.

Etelä-Kannaksen kunnista voidaan erottaa osittain omaksi ryhmäkseen kunnat, joissa teollisten tai palvelutyöpaikkojen määrä oli maaseutuoloihin nähden korkea ja joissa suhdeluku ei sinänsä ole kovin käyttökelpoinen maataloudesta toimeentulonsa saavan maaseutuväestön maataloudellisen asumistiheyden kuvaajana. Tällaisia kuntia olivat lähinnä Viipurin maalaiskunta, Johannes ja Terijoki. Näistä Viipurin maalaiskunta oli tyypillistä esikaupunkialuetta, joka menetti alueitaan liitoksissa Viipurin kaupungille. Terijoki oli perin-

9. Suhdeluvut on esitetty kunnittain liitetaulukossa 1. Tiedot perustuvat vuoden 1929 tilanteeseen, koska tuolloin suoritettiin viimeinen maataloustiedustelu luovutetun Karjalan alueella.

Kartta 2. Pellohehtaaria kohden asuvan maaseutuväestön määrä kunnittain luovutetulla alueella v. 1929.

näisesti puoliksi kaupunkimainen taajama.¹⁰

Raja-Karjalan kunnista olivat teollistuneita ennen kaikkea Harlu, Impilahti, Sortavalan maalaiskunta ja Suojärvi.¹¹ Sen sijaan muiden kuntien kohdalla korkea suhdeluku antaa totuudenmukaisen kuvan. Ilmeistä on kuitenkin, että metsätyöt olivat peltoalaan nähden tiheästi asuvalle väestölle tärkeä toimeentulolähde.

Keski-Karjalan kunnista Jääski oli selvästi teollistunein.¹² Toisaalta kunnan elinkeinorakenne oli selvästi kaksijakoinen, sillä huolimatta suhteellisen suuresta teollisten työpaikkojen määrästä ei suhdeluku Jääskessä ole kovinkaan suuri. Kunnan viljelmärakenne on toisin sanoen ollut samankaltainen kuin muuallakin Keski-Karjalassa, jossa suhdeluku kertoo melko yhtenäisestä, luovutetun alueen oloissa tavallista suuremmasta tilakoosta. Mielenkiintoinen on Äyräpään kunta, jossa teollisten työpaikkojen määrä laski merkittävästi vuosina 1929—1938.¹³

Vaikka käytetty suhdeluku maaseutuväestön maataloudellisen asumistiheyden kuvaajana ei ole kaikkialla tarkka, on se kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta riittävän hyvä eikä johda virhepäätelmiin. Luovutetun Karjalan teollisuus oli alueellisesti niin keskittynyttä, että maaseudun harvat teollisuuskeskukset erottuvat helposti agaraarisesta yleiskuvasta. Toisaalta puhtaasti tutkimuksellisista syistä ei ole haluttu ryhtyä jakamaan luovutetun Karjalan alueen maaseutuväestöä elinkeinoryhmiin, vaikka Tilastokeskus onkin julkaissut selvityksen väestön kunnittaisesta elinkeinorakenteesta vuosilta 1880—1975.¹⁴ Karjalainen maaseutu eli vielä maailmansotien välillä varsin perinnäisessä talonpoikaistaloudessa, jolle oli tyypillistä, että toimeentulon hankkimiseksi pienviljelijäväestö teki mitä lukuissampia töitä myös kotitilansa ulkopuolella. Näissä olosuhteissa suureen tarkkuuteen pyrkivät elinkeinojaotukset saattavat olla melko keino-tekoisia.¹⁵ Toinen syy siihen, että tässä tutkimuksessa on maaseutuväestöä käsitelty yhtenä kokonaisuutena, on itse pika-asutuslaissa.

10. SVT XVIII A. Teollisuustilastoa. 55 (1938). taulu 1. 12-15. Vuoden 1938 tilasto oli viimeinen rauhanaikaista luovutettua aluetta kattava. Kts. myös Paavolainen, Erkki, Sellainen oli Karjala, 211—242. Kirja sisältää tekijän hyvään paikallistuntumukseen perustuvat luonnehdinnat luovutetun alueen kunnista. Viipurin maalaiskunnan aluemenetykset näkyvät teollisten työpaikkojen vähenemisenä. Kts. em. teollisuustilasto ja SVT XVIII A 46 (1929). taulu 1. 12—15.

11. Em. lähteet.

12. Em. lähteet.

13. Em. vuosien 1929—1939 teollisuustilastot.

14. Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880—1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63.

15. Kts. tietoja luovutetun alueen maaseutuväestön elinkeinojakautumasta em. lähde, 304—328. Esimerkiksi sekatyömiessryhmän luokitteluperusteet tuntuvat vaihtelevan varsin suuresti.

Siinä ei tehty luovutetun Karjalan maaseutuväestön maansaantioikeuden kohdalla kovinkaan selvälinjaista jakoa.

Taulukosta 5 nähtiin, että keskimääräinen peltoala luovutetussa Karjalassa oli viimeisen siellä suoritettun maataloustiedustelun mukaan yli kaksi hehtaaria pienempi kuin koko maassa. Kartta 3 on piirretty kunnittain luovutetulle alueelle laskettujen keskimääräisten peltoalojen mukaan.¹⁶ Kunnat on jaettu kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ne, joissa keskimääräinen peltopinta-ala oli alle luovutetun alueen keskiarvon eli alle 6.0 hehtaaria vuonna 1929, toiseen kunnat väliltä 6.0—8.3 hehtaaria ja kolmanteen ne, jotka olivat yli koko maan keskiarvon eli yli 8.3 hehtaaria.

Kartasta havaitaan, että Etelä-Kannaksen kunnat muodostavat jälleen yhtenäisen alueen, jolle oli tyypillistä pieni keskimääräinen viljelmäkoko. Toisen yhtä yhtenäisen alueen tässä suhteessa muodostavat Raja-Karjalan kunnat. Vaikka Etelä-Kannas ja Raja-Karjala näyttävät varsin yhteneväsiltä edellä esitettyjen kahden maatalouden rakenteen kannalta keskeisen tekijän osalta, ei alueita voida suoraan rinnastaa toisiinsa. Metsänomistuksella oli Raja-Karjalassa ainakin yleispiirteissään toinen asema kuin Etelä-Kannaksella, ja toisaalta tilitattomien määrä Raja-Karjalassa lienee ollut suurempi kuin Kannaksella.¹⁷

Edellä mainittujen kahden alueen väliin jäävä Keski-Karjala on sekin suhteellisen yhtenäinen kokonaisuus siten, että keskimääräinen peltopinta-ala oli vuonna 1929 kaikissa kunnissa yli luovutetun alueen keskiarvon.

Taulukosta 6 havaittiin, että luovutetulla alueella noin 83% tiloista oli peltoalaltaan alle 10 hehtaaria, kun vastaava luku koko maassa oli vuonna 1929 noin 76%. Kartta 4 on piirretty kunnittain luovutetulta alueelta tehdyn laskelman pohjalta, joka kuvaa alle 10 pellohehtaarin tilojen osuutta kaikista kunnassa olleista viljelmistä vuonna 1929. Kunnat on luokiteltu kolmeen ryhmään, joista ensimmäisen muodostavat ne, joissa tuo osuus oli alle koko maan arvon eli alle 76%, toisen kunnat väliltä 76—83% ja kolmannen ne kunnat, joissa oli alle 10 hehtaarin tiloja yli luovutetun alueen osuuden eli yli 83%.¹⁸

Etelä-Kannas ja Raja-Karjala muodostavat taas selvät yhtenäiset kokonaisuudet, joissa kummassakin alle 10 pellohehtaarin tilojen osuus on erittäin korkea.

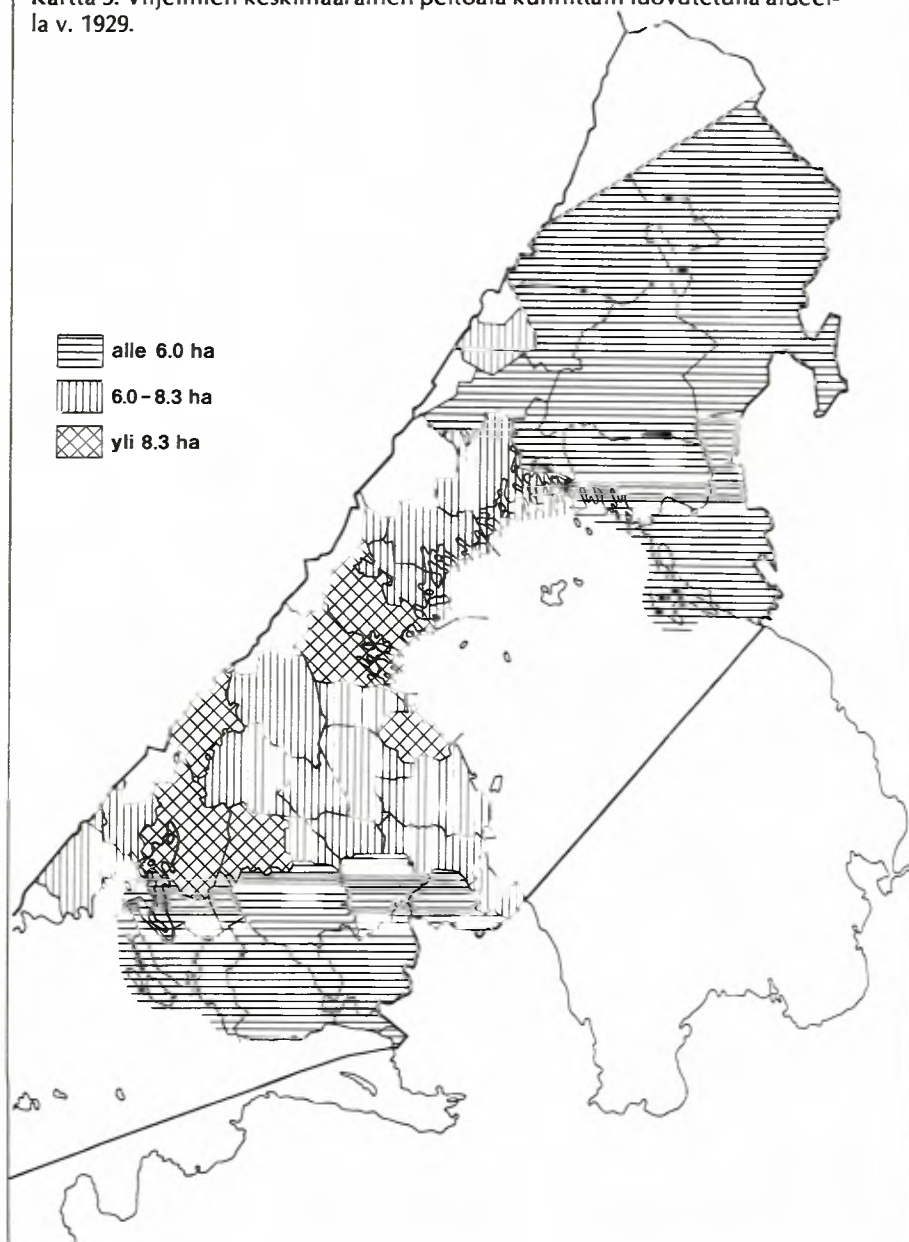
Samoin Keski-Karjalan alue on sangen yhtenäinen. Tosin eräät alueen kunnat, jotka jo kahdessa aikaisemmassakin kartassa ovat

16. Kunnittaiset luvut ovat liitetaulukossa 1.

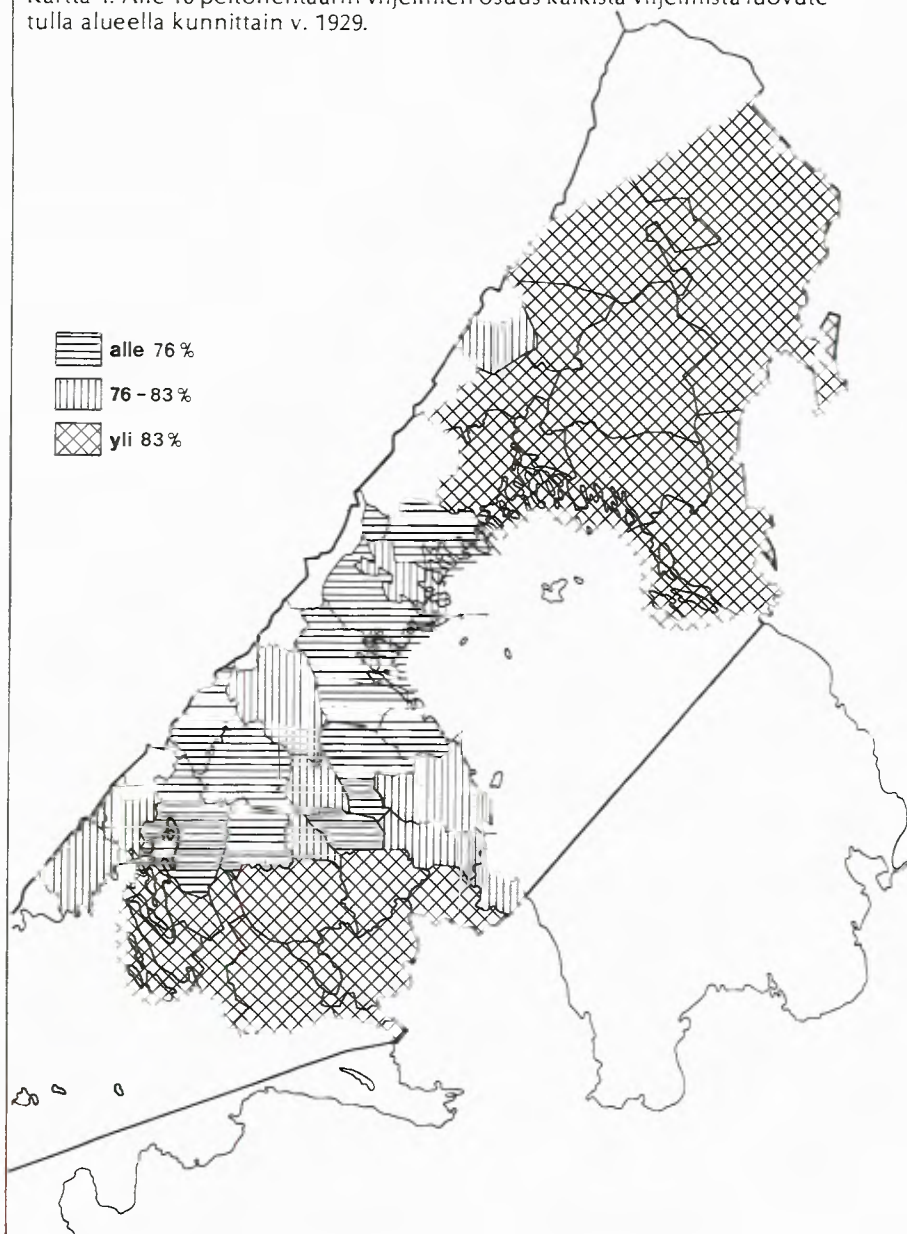
17. Kts. metsänomistuksen taustasta Jutikkala, 368—369.

18. Kunnittaiset osuudet ovat liitetaulukossa 1.

Kartta 3. Viljelmien keskimääräinen peltoala kunnittain luovutetulla alueella v. 1929.

Kartta 4. Alle 10 pellohehtaarin viljelmien osuus kaikista viljelmistä luovutetulla alueella kunnittain v. 1929.

olleet oikeastaan lähempänä Etelä-Kannaksen tyyppikuntia, ovat taas hyvin lähellä kannaslaista mallia.¹⁹ Monissa Keski-Karjalan kunnissa alle 10 peltihehtaarin tilojen osuus on jopa pienempi kuin koko maassa.

Kartan 4 kuva luovutetun alueen sisäisistä eroista selvenee vielä huomattavasti, jos tutkitaan kunnittain alle 10 peltihehtaarin tilojen jakautumista toisaalta alle 3 hehtaarin ja toisaalta 3—10 hehtaarin viljelmiin.

Taulukon 6 perusteella voidaan laskea seuraava asetelma, josta näkyy edellä mainittu jakauma luovutetulla alueella ja koko maassa.

viljelmäkoko	luovutettu alue	koko maa
0.25— 3.00 ha	41.5%	50.1%
3.00—10.00 ha	58.5%	49.9%
	100.0%	100.0%

Karttaan 5 luovutetun alueen kunnat on luokiteltu kolmeen ryhmään. Luokitteluperusteena on ollut 3—10 hehtaarin viljelmien osuus kaikista alle 10 peltihehtaarin viljelmistä. Ensimmäisessä ryhmässä ovat ne kunnat, joissa osuus oli alle 50% eli alle koko maan arvon. Toisin sanoen näissä kunnissa alle 3 hehtaarin tilojen osuus oli puolet tai enemmän kaikista alle 10 peltihehtaarin tiloista. Toiseen ryhmään kuuluvat kunnat väliltä 50—58% ja kolmanteen kunnat, joissa osuus oli yli luovutetun alueen arvon eli yli 58%.²⁰

Kartasta 5 näkyy, että Raja-Karjala on myös nyt yhtä yhtenäinen kokonaisuus kuin aikaisemmin. Harlua ja Impilahtea lukuunottamatta alueen kaikissa kunnissa oli alle 10 peltihehtaarin pientiloista yli puolet alle 3 hehtaarin tiloja. Suojärvellä tällaisten tilojen osuus oli jopa yli 83%.

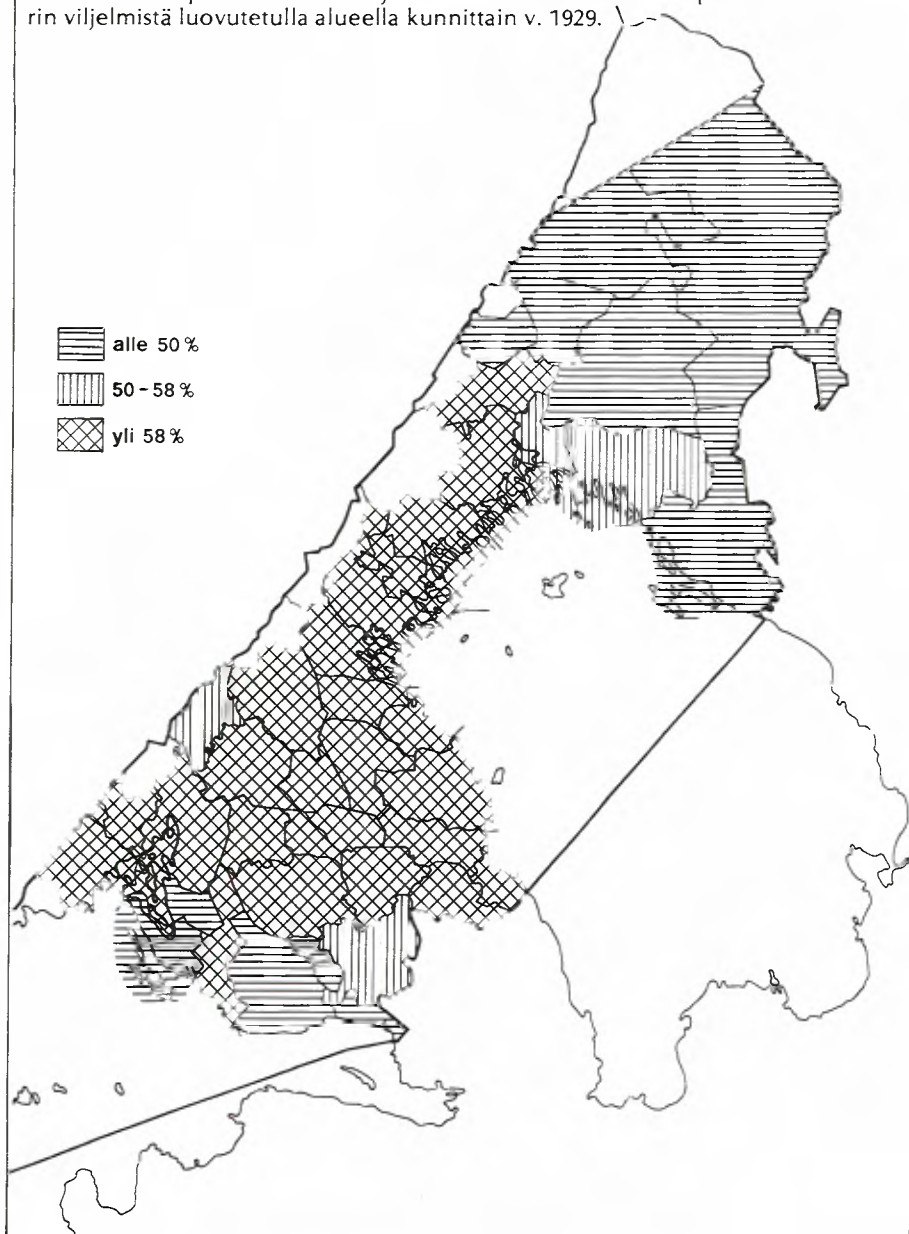
Edellisissä vertailuissa yhtenäinen Etelä-Kannaksen alue on supistunut siten, että vain rannikkokunnat muodostavat oman kokonaisuutensa, jossa alle 3 hehtaarin viljelmät olivat hallitsevana.

Kannaksen rannikkoalueen ja Raja-Karjalan väliin jäävä ”laajentunut” Keski-Karjala on tässä vertailussa erittäin yhtenäinen, sillä paria poikkeuskuntaa lukuunottamatta muualla oli 3—10 hehtaarin tiloja yli luovutetun alueen osuuden kaikista alle 10 peltihehtaarin tiloista.

19. Tällaisia kuntia ovat esim. Säkkijärvi ja Metsäpirtti. Kts. liitetaulukko 1.

20. Kunnittaiset osuudet ovat liitetaulukossa 1.

Kartta 5. 3—10 pellohehtaarin viljelmien osuus kaikista alle 10 pellohehtaarin viljelmistä luovutetulla alueella kunnittain v. 1929.

Kartassa 6 on selvitetty vielä 3—10 peltihehtaarin tilojen jakautumista 3—5 hehtaarin ja 5—10 hehtaarin tiloihin. Kunnat on ryhmitelty kahteen luokkaan. Ensimmäisessä ovat ne, joissa 5—10 hehtaarin tilojen osuus oli alle luovutetun alue alueen arvon eli alle 56% ja toisessa tuon prosenttimäärän ylittävät kunnat.²¹

Kartasta 6 huomataan, että edellisessä kartassa supistunut Etelä-Kannaksen alue on nyt puolestaan laajentunut. Niissä kunnissa, joissa alle 3 hehtaarin tilat olivat hallitsevina, on nyt myös 3—5 hehtaarin tilojen osuus suurin kaikista 3—10 hehtaarin tiloista. Useimmissa niissä Etelä-Kannaksen kunnissa, joissa 3—10 hehtaarin viljelmien osuus oli suurempi kuin alle 3 hehtaarin viljelmien, ovat 3—5 hehtaarin viljelmät nyt hallitsevina.

Myös Raja-Karjalassa on Etelä-Kannaksen tavoin jälleen pienempi tilakokoryhmä yliedustettuna. Samoin Keski-Karjalan kuntien ominaisluonne korostuu edelleen, sillä niissä äskeisen vertailun tavoin suurempi tilakokoluokka (5—10 ha) on jälleen hallitsevampi.

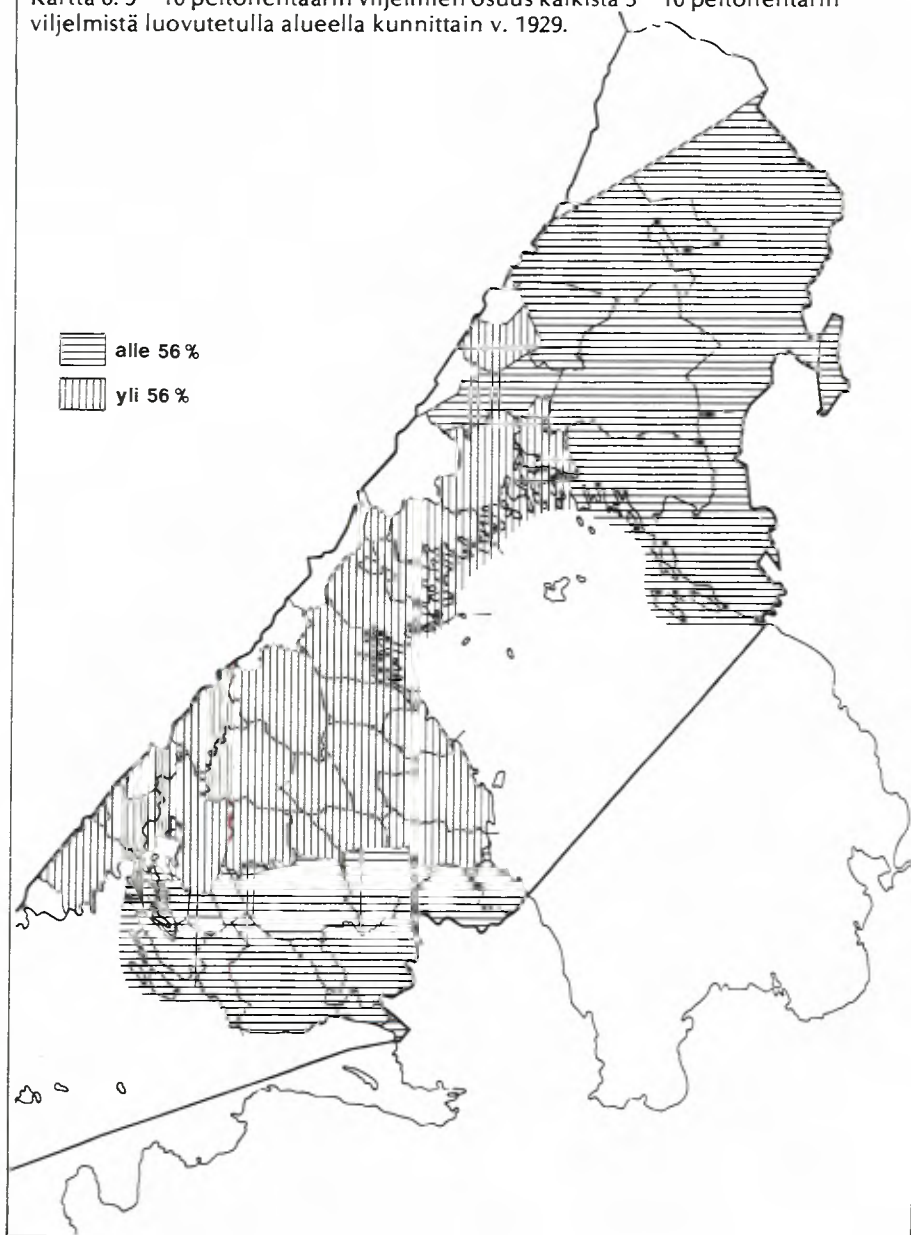
Luovutettu Karjala oli viljelmäkarakenteeltaan korostuneesti pienten talonpoikaistilojen aluetta. Seuraavassa tarkastellaan kuitenkin vielä lyhyesti karjalaista suurviljelyä. Liitetaulukon 1 ja vuoden 1929 maataloustiedustelun perusteella on laskettu asetelma, jossa vertaillaan luovutetun Karjalan ja eräiden muiden alueiden sekä koko maan suurviljelmien prosentista osuutta viljelmäkarakenteessa. ”Suurviljelmän” raja on vedetty niinkin alas kuin 25 peltihehtaariin. Perusteluna on, että tällöin paljastuu selvemmin ero toisaalta vauraan talonpoikaistalouden ja toisaalta karjalaisen pientalonpoikaistalouden välillä.

	yli 25 ha (%)	yli 100 ha (%)
luovutettu alue	1.5	0.8
Uudenmaan lääni	15.0	1.3
Turun ja Porin lääni	9.9	0.6
Hämeen lääni	9.3	0.7
koko maa	5.5	0.3

Asetelmasta voidaan havaita, että vauraiden talonpoikaistalouksien ja varsinaisten suurviljelmien osuus luovutetussa Karjalassa oli erittäin vähäinen kokoryhmässä 25—100 peltihehtaria verrattuna koko maahan ja erityisesti Etelä-Suomen lääneihin. Vuoden 1929 maataloustiedustelu ei anna tietoja omistussuhteista. Ilmeisesti luo-

21. Kunnittaiset osuudet ovat liitetaulukossa 1.

Kartta 6. 5—10 peltihehtaarin viljelmien osuus kaikista 3—10 peltihehtarin viljelmistä luovutetulla alueella kunnittain v. 1929.

vutetun alueen yli 100 peltihehtaarin viljelmistä osa oli yhteiskunnan omistamia maatalousoppilaitoksia tai muita vastaavia.

Liitetaulukosta 1 havaitaan, että merkittäviä alueellisia eroja ei karjalaisessa suurviljelyssä ollut. Tosin se näyttää ryhmittyneen aikaisemmin hahmottuneen kuvan mukaisesti eli suurviljelmien osuus oli Etelä-Kannaksella ja Raja-Karjalassa pienempi kuin Keski-Karjalassa. Karjalaisessa mitassa poikkeuksellisen runsas suurviljelmien määrä oli Viipurin ja Käkisalmen maalaiskunnissa sekä Kurkijoella. Kuitenkin Viipurin maalaiskunnassakin, jossa niitä oli suhteellisesti eniten Karjalassa, suurviljelmien prosenttinen osuus oli pienempi kuin koko maassa.

Yhteenvedoksi luovutetusta Karjalasta voidaan tiivistää, että se oli viljelmäkokekorakenteeltaan selvä omaleimainen kokonaisuus, jolle olivat tyypillisiä talonpoikaiset pienviljelmät. Tähän piirteeseen kytkeytyi maaseutuväestön suuri asumistiheys viljeltyä peltihehtaaria kohden. Alueen varsin vähäisestä teollistumisesta johtui, että suuri asumistiheys oli nimenomaan agraarista luonteeltaan. Muusta maasta luovutettu alue erosi myös siinä suhteessa, että peltoalasta yli puolet oli alle 10 peltihehtaarin viljelmillä. Koko maassa yli 15 hehtaarin viljelmät omistivat enemmän kuin puolet peltoalasta.

Kunnittain suoritettu vertailu täsmentää vielä kokonaiskuvaa ja tuo esille samalla alueen sisäisiä eroja. Sen perusteella luovutettu alue voidaan jakaa kolmeen sangen yhtenäiseen toisistaan poikkeavaan kokonaisuuteen: Etelä-Kannakseen, Keski-Karjalaan ja Raja-Karjalaan. Vertailusta voidaan havaita, että näitä kaikkia kolmea yhdistää suhteellisen pieni hajonta alueen sisäisessä viljelmäkoossa. Kullakin alueella oli oma tyypillinen tilakokonsa. Etelä-Kannaksella tyyppitiloina olivat alle 5 peltihehtaarin kääpiö- ja pientilat. Keski-Karjalassa olivat hallitsevina 5—10 peltihehtaarin pienviljelmät ja Raja-Karjalassa yleensä alle 3 peltihehtaarin kääpiöviljelmät.

Koko maassa viljelmäkokekorakenteelle oli ominaista varsin suuri hajonta. Se on tullut tässä tutkimuksessa selvästi näkyviin esimerkiksi siinä, että koko maassa alle 10 peltihehtaarin tilojen ryhmässä olivat kääpiötilat enemmistönä, vaikka toisaalta yli 10 hehtaarin tilojen osuus kaikista viljelmistä oli korkea. Selitys tälle löytyy maanomistussuhteissa tapahtuneesta kehityksestä. Yleensä keskiarvo on varsin huono mitta tutkittaessa tämän tyyppisiä asioita Suomessa, koska suuri hajonta häivyttää merkittävätkin alueelliset erot. Tästä on hyvä osoitus Keski-Karjalan korkea kunnittainen keskimääräinen peltoala, joka paikoin ylittää koko maankin arvon. Tämä johtui juuri erittäin pienestä kokohajonnasta alueelle ominaisen pientilavaltaisen viljelmäkokekorakenteen sisällä.

Vauraalla talonpoikaisviljelyllä, joka oli ominaista maan eteläisille lääneille, ei luovutetussa Karjalassa ollut sijaa. Varsinainen suurvilje-

lys puuttui lähes kokonaan. Karjalaisella maataloussiirtoväellä, joka tuli supistuneeseen Suomeen keväällä 1940, oli näin erittäin yhtenäinen talonpoikainen sosiaalinen tausta. Tätä korosti erityisesti se, että sisäiset erot viljelmäkokorakenteessa olivat kullakin tutkimuksessa esiinnousseella kolmella alueella vähäiset.

2. Maatilametsälöiden kokosuhteet luovutetun Karjalan alueella

Maatilalta Suomessa saatavaan toimeentuloon vaikuttaa ratkaisevasti tilaan kuuluvan metsän — metsälön — pinta-ala. Vuoden 1929—1930 maataloustiedustelun yhteydessä kerättiin tietoja myös maatiloihin kuuluvien metsälöiden pinta-aloista.²² Tämän tilaston perusteella on mahdollisuus selvittää pääpiirteissään luovutetun alueen maaseutuväestön vuonna 1929 omistaman metsän pinta-alat. Tilastossa ei tosin ole jaoteltu metsänomistusta omistajaryhmiin, vaan kaikki maataloustiedustelussa rekisteröidyt viljelmät ovat eräin pie-
nin lisäyksen omistajasta riippumatta mukana metsälötilastossa. Tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista selvittää esimerkiksi yhtiöiden maanhankintoihin ja omistukseen liittyviä kysymyksiä. Taustatietona voidaan kuitenkin esittää, että yhtiöt omistivat eräissä Etelä-Kannaksen kunnissa 20—30% metsämaista ja joissakin Raja-Karjalan kunnissa metsähallitukselle kuulumattomista maista 30—50%.²³

Taulukosta 8 käy varsin selvästi ilmi, että Viipurin läänissä maatilametsälöt olivat tuntuvasti pienempiä kuin koko maassa ja Hämeen läänissä. Myös metsänomistuksessa tulevat esiin samat luovutetulle Karjalalle tyypilliset ominaispiirteet kuin peltopinta-aloissa. Painopiste luovutetun alueen metsälöissä oli pienehköissä tai keskisuurissa kotitarvemetsissä. Tämä on odotettua, sillä metsän ja pellon tilakohtainen suuruus on Suomessa yleensä varsin kiinteässä riippuvuussuhteessa.²⁴

22. Osara, N.A., Metsälötilasto vuodelta 1929.

23. Kts. yhtiöiden maanomistuksesta Suomessa Harve, Paavo, Puunjalostusteollisuutta ja puutavarakauppaa harjoittavien yhtiöiden maanhankinta Suomessa, 47—48 ja erityisesti Karjalan kannaksen osalta 82—88. Osaran tilaston alkuperäisaineiston perusteella olisi ollut mahdollista selvittää yhtiöiden omistamat metsälöt, mutta tämän tutkimuksen tarpeisiin se olisi ollut liian työlästä.

24. Osara, 15—16 ja 25—27 taulukko 2.

Taulukko 8. Erisuuruisten metsälöryhmien osuus Viipurin läänin metsälöiden kokonaisalasta vuonna 1929 verrattuna koko maahan ja Hämeen lääniin.¹ (%)

alue	metsälöryhmät					yht.
	0—20 ha	20—50 ha	50—100 ha	100—200 ha	yli 200 ha	
Viipurin lääni	13.3	31.2	26.7	14.6	14.2	100.0
Hämeen lääni	9.8	15.4	17.5	21.7	35.6	100.0
koko maa	8.6	18.4	21.2	21.7	30.3	100.0

¹Taulukko on laadittu vuoden 1929 metsälötilaston kuvan 1 perusteella, 17. Osara on laskenut pinta-alat likimääräisesti alkuperäisaineistosta ja näin luovutetun alueen erottaminen Viipurin läänistä ei ole tässä yhteydessä mahdollista.

Riippuvuussuhdetta on havainnollistettu taulukossa 9, jossa on esitetty viljelmien ja metsälöiden suuruussuhteet Viipurin läänissä vuonna 1929.

Taulukko 9. Viljelmien ja metsälöiden suuruussuhteet Viipurin läänissä vuoden 1929 metsälötilaston mukaan.¹ (%)

viljelmä- koko	metsälön ala						yht.	%
	0	0—5	5—10	10—20	20—50	yli 50		
0—3	31.3	26.6	15.1	14.3	9.6	3.2	16795	33.8
3—5	4.9	10.5	18.0	29.1	29.3	8.0	9504	19.1
5—10	1.6	3.4	8.2	24.5	44.2	18.0	14214	28.6
yli 10	1.1	1.0	2.4	10.1	41.8	43.6	9187	18.5
yht.	6018	6057	5634	9594	14519	7878	49700	100.0
%	12.1	12.2	11.3	19.3	29.2	15.8	100.0	
koko maa %	21.0	12.8	9.5	15.4	21.5	19.7	100.0	

¹Taulukon prosenttiluvut on laskettu Osaran metsälötilaston Viipurin läänin ja koko maan tiedoista, 26. Osaran luokitusta on muutettu tätä tutkimusta paremmin palvelevaksi. Tilastossa olevia tuntemattomaksi luokiteltuja tapauksia ei ole otettu huomioon.

Taulukosta nähdään selvästi kiinteä riippuvuus viljelmän peltoalan ja metsälön koon välillä. Vähäiseen peltoalaan liittyy useimpien pieni metsä. Näin ollen on luonnollista, että Viipurin läänissä pientiloille tyypilliset 5—50 hehtaarin metsät olivat edustettuina runsaammin kuin koko maassa, jossa tilakokohajonnasta johtuen on myös aivan metsättömiä viljelmiä ja yli 50 hehtaarin metsälöitä enemmän kuin Viipurin läänissä.

Seuraavassa asetelmassa on selvitetty suurmetsänomistusta metsälötilaston perusteella luovutetussa Karjalassa ja verrattu sitä maan eteläisiin lääneihin ja koko maahan. Suurmetsälönä on pidetty yli 100 hehtaarin metsää.²⁵

	yli 100 ha (%)	yli 500 ha (%)
luovutettu alue	3.0	0.2
Uudenmaan lääni	6.8	0.6
Turun ja Porin lääni	5.2	0.2
Hämeen lääni	8.5	0.5
koko maa	8.4	0.4

Asetelma vahvistaa käsitystä pelto- ja metsäalan riippuvuussuhteesta. Yli 100 hehtaarin metsät ovat näin luovutetun Karjalan alueella selvästi vähäisempiä kuin maan eteläisissä — vauraiden talonpoikais- ja suurtilojen — lääneissä. Myös koko maan arvo on selvästi korkeampi kuin luovutetulla alueella. Tällöin on kuitenkin muistettava, että metsänkasvuolot eivät ole Pohjois-Suomessa maan eteläisten osien veroisia. Myös yli 500 hehtaarin metsät olivat luovutetussa Karjalassa harvinaisia.

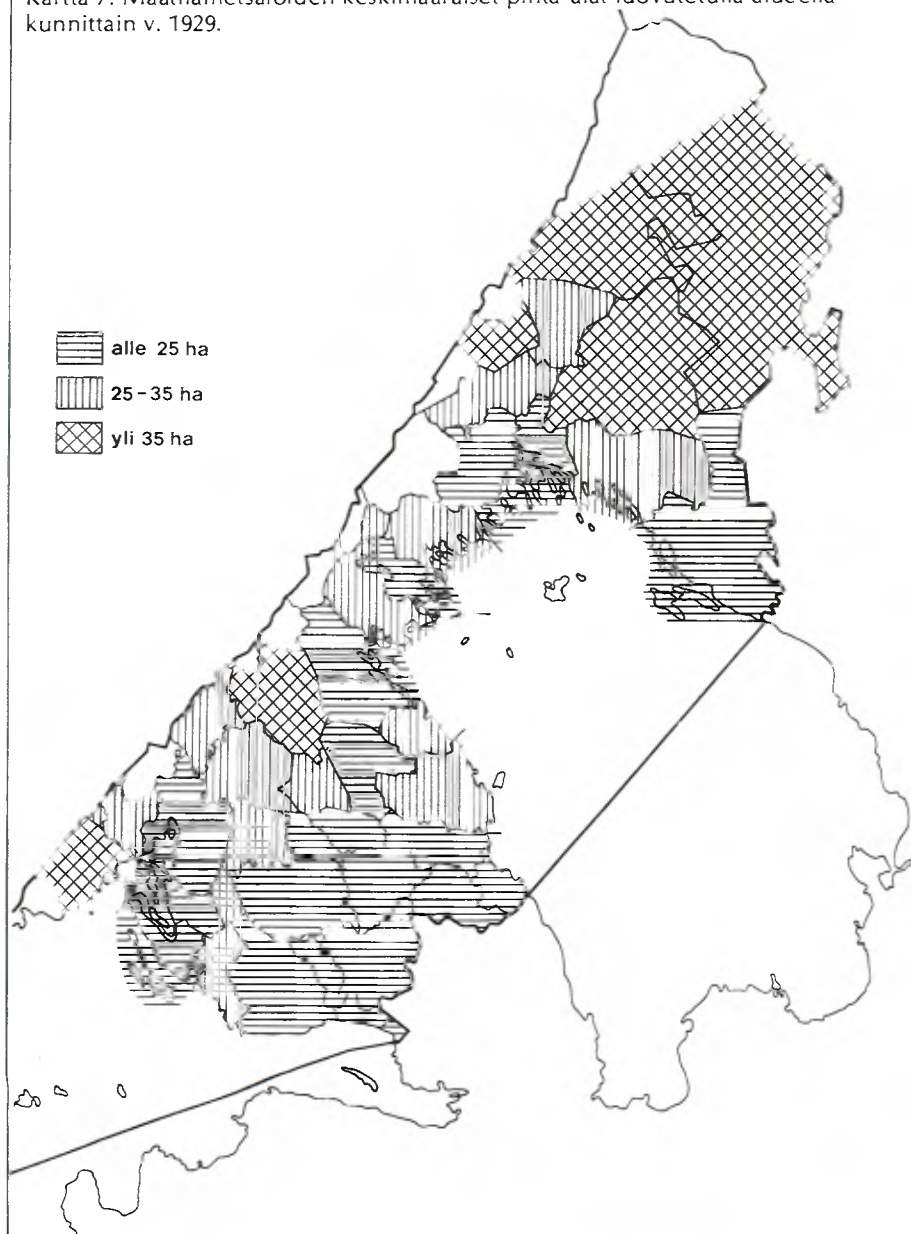
2.1. Alueelliset erot luovutetun Karjalan metsälöiden kokosuhteissa

Kartta 7 on piirretty luovutetun Karjalan kunnille laskettujen keskimääräisten metsälöalojen perusteella. Kunnat on kartassa luokiteltu kolmeen ryhmään. Ensimmäisessä ovat kunnat, joissa metsälöiden ala oli pienempi kuin luovutetulla alueella keskimäärin eli alle 25 hehtaaria, toisessa kunnat väliltä 25—35 hehtaaria ja kolmannessa kunnat, joissa pinta-ala oli yli 35 hehtaaria eli suurempi kuin koko maan keskimääräinen metsälöala.²⁶

25. Asetelma laskettu em. Osaran taulukon 3 mukaan.

26. Kunnittaiset metsälöalat ovat liitetaulukossa 2.

Kartta 7. Maatilametsälöiden keskimääräiset pinta-alat luovutetulla alueella kunnittain v. 1929.

Kartasta nähdään, että Etelä-Kannaksen metsälöalat vastaavat hyvin olettamusta viljelmän peltoalan ja metsäalan välisestä riippuvuudesta. Tyypillisen pientila-alueen metsälöt jäävät alle luovutetun alueen keskikoon eli alle 25 hehtaarin. Etelä-Kannaksen yhtenäinen alue on nyt kuitenkin laajentunut peltoalavertailusta. Tämä korostaa jälleen luovutetun Karjalan omaleimaisuutta, sillä varsin monissa Keski-Karjalan kunnissa, joissa keskimääräiset peltoalat olivat lähes koko maan luokkaa, ovat metsälöiden alat jopa alle luovutetun alueen keskikoon. Näin ollen koko Kannas ja osa Keski-Karjalaa muodostavat yhtenäisen alueen, jossa tyypillinen maatilametsälö on turvannut ainoastaan kotitarvepuun saannin.

Agronomi Johannes Virolainen julkaisi vuonna 1943 varsin mielenkiintoisen tutkimuksen Karjalan kannaksen metsätaloudesta ja sen merkityksestä alueen pienviljelijäväestölle.²⁷ Tutkimuksen aineisto oli kerätty jo 1930-luvulla. Kannaksen maatilametsälöt olivat Virolaisen mukaan tärkeä rahatulojen lähde pientiloille, joilla maatalous palveli pääasiassa omaa kulutusta. Kannaksen pienviljelijöiden tukalasta taloudellisesta asemasta johtuen oli metsiä hakattu liian kovaotteisesti.²⁸

Useissa Keski-Karjalan kunnissa metsälöiden alat olivat kuitenkin suuremmat kuin yleensä luovutetulla alueella. Tämä korostaa kuntien muuta Karjalaa edullisempia viljelmäkokosuhteita, koska metsälöt monissa tapauksissa ovat kotitarvepuun lisäksi suoneet mahdollisuuden metsänmyyntiin.

Raja-Karjalan metsälöt olivat useissa kunnissa suurempia kuin koko maassa keskimäärin. Tämän alueen kohdalla johtopäätösten tekeminen vuoden 1929 metsälötilaston perusteella on kuitenkin vaikeata, sillä yhtiöiden maanomistus oli siellä runsaampaa kuin muualla Karjalassa.²⁹ Lisäksi mahdollisuudet metsänmyyntiin olivat huonoista kuljetusolosuhteista johtuen usein heikot. Raja-Karjalan kunnille oli tyypillistä myös kokonaan metsättömien viljelmien suuri määrä. Kun muualla Karjalassa metsättömyys oli koko maan tasoa vähäisempää, oli se Raja-Karjalassa yhtä yleistä kuin koko maassa. Tämä oli osittain heijastumaa yhtiöiden maanostoista, sillä niissä jäi usein myyjälle pieni asuntoviljelelmä.³⁰ Todennäköistä on kuitenkin, että metsänomistus paransi hieman Raja-Karjalan viljelmien muutoin heikkoa taloudellista asemaa.

Yli 100 hehtaarin suurmetsälöiden määrä oli luovutetun Karjalan

27. Virolainen, Johannes, Karjalan kannaksen metsätaloudesta ja sen merkityksestä alueen pienviljelijöiden ansiotaloudessa. Silva Fennica 60.

28. Virolainen, Karjalan kannaksen ..., 56—57 ja 63—64.

29. Em. Harve.

30. Kts. metsättömien viljelmien osuutta liitetaulukosta 2. Yhtiöiden maakauppoja selvittellään esimerkiksi Suojärven lahjoitusmaakomitean mietinnössä 14/1920, 40—54.

alueella erittäin pieni. Vain Korpiselässä ja Suojärvellä niitä oli yli koko maan prosenttisen osuuden, mutta toisaalta molemmissa kunnissa kokonaan metsättömien viljelmien osuus oli myös erittäin suuri, Korpiselässä jopa 40%. Eteläisen Suomen läänien tasolle ylti suurmetsälöiden suhteellinen osuus lisäksi Säkkiärvellä, Käkisalmen maalaiskunnassa, Ruskealassa, Suistamolla ja Pälkjärvellä.³¹

Peltoalaltaan suuret viljelmät eivät särkeet kuvaa karjalaisesta talonpoikaisesta harmoniasta. Harmoniaa täydensi vielä metsänomistus. Eräissä Raja-Karjalan kunnissa suurmetsälöillä oli kuitenkin selvästi yhteiskunnallisesti eriyttävä vaikutus alueen väestöön, koska kokonaan metsättömien viljelmien määrä noissa kunnissa oli huomattava.

3. Maatalous karjalaisen pienviljelijäväestön toimeentulolähteenä

Keskeisimmin maatalousväestön toimeentuloon vaikuttaa se, miten suuren osan ansioistaan se pystyy hankkimaan varsinaisesta maataloudesta ja siihen läheisesti liittyvistä elinkeinoista kuten metsätaloudesta. Suomalaisen maatalousväestön toimeentulossa on sivuansioilla ollut tärkeä sija.

Karjalassa vallinneista viljelmäkokosuhteista johtuen sivuansioilla oli maatalousväestön toimeentulon osana vahvat perinteet jo 1800-luvulta. Erityisesti niiden merkitys korostui Karjalan kannaksella ja Raja-Karjalassa.³² Nimenomaan Pietarin läheisyys tarjosi lähes rajattomat mahdollisuudet sivuansioihin. Taloudellisten suhteiden katkeaminen itään Suomen itsenäistyttyä korosti maatalouden merkitystä luovutetun Karjalan maatalousväestön pääasiallisena toimeentulolähteenä. Karjalan vähittäinen teollistuminen ei pystynyt kuin osittain korvaamaan entisten taloudellisten yhteyksien kuihtumista. On lisäksi muistettava, että sivuansiomahdollisuudet Pietarin suuntaan olivat pääasiassa ”talonpoikaisia”, suurkaupungin vielä silloin suhteellisen kehittymättömään elintarvikehuoltoon liittyviä tai erilaisten kuljetuspalveluiden kuten ajurin tehtävien hoitamista. Tämän tyyppisten sivuansioiden menetystä ei nopeakaan teollistuminen olisi voinut hetkessä korvata, kun otamme huomioon luovutetun Karjalan talonpoikaisen väestörakenteen.

Varsinkin Etelä-Kannaksen maakysymys tuli heti itsenäistymisen jälkeen ajankohtaiseksi, sillä Pietarin porttien sulkeutuminen tuntui

31. Kts. liitetaulukko 2.

32. Soininen, Arvo, Vanha maataloutemme, 19, kartta 1. Soininen luokittelee alueen maataloudellisesti Kaakkois-Suomen sivuelinkeinojen alueeksi.

siellä välittömästi. Alueen maatalousväestö ei kyennyt omin voimin ostamaan eivätkä kunnat välittämään tarvitsijoille kipeästi kaivattua lisämaata, jota oli varsin runsaasti tarjolla venäläisen huvila-asutuksen jäljiltä. Valtion välityksen turvin siirrettiin näitä maa-alueita vähitellen paikallisen väestön omistukseen.³³

Valtion varsinaisen asutustoiminnan tuloksena perustettiin asutuskassalainoituksella Viipurin lääniin vuosina 1925—1930 noin 1100 viljelys- ja asuntotilaa sekä liitettiin jo olemassa olleisiin tiloihin yhtä monta lisäaluetta. Samoihin lukuihin päästiin Vaasan, Oulun ja Kuopion lääneissä. Toisaalta toiminta varsinkin Kannaksella keskittyi edellä mainittujen venäläistilojen ostoihin lisämaiksi ja mahdollisuudet uusien tilojen perustamiseen etenkin Kannaksen rannikolla olivat sangen rajalliset, vaikka painetta siihen olisi ollut.³⁴

Karjalan maatalousolot joutuivat erityisen huomion kohteeksi jo vuosisadan alussa, kun senaatti asetti komission tutkimaan lahjoitusmaajärjestelmän purkamiseen liittyviä ongelmia.³⁵ Lahjoitusmaakauden perintönä jäi valtion haltuun huomattava määrä metsiä, joista oli muodostettu kruununpuistoja. Näistä kehittyi valtion ja lisämaita halunneiden karjalaisten välille oikeustaistelun piirteitä saanut kiista. Karjalaiset vaativat metsämaita jaettaviksi alueen väestön kesken Suomen senaatin vuonna 1887 antaman lupauksen mukaisesti. Valtioneuvosto puolestaan halusi asian lopulta ratkaistavaksi siten, että perustettaisiin erityinen Kaakkois-Karjalan rahasto tukemaan alueen maatalousväestön heikkoa taloudellista asemaa.³⁶

Nimenomaan Karjalan kannaksen rannikkoalueen ja Suomenlahden saarten kalastaja-maanviljelijäväestön ongelmat joutuivat tutkimuksen kohteeksi. Valtioneuvosto asetti komitean maisteri Erkki Paavolaisen puheenjohtolla tutkimaan Suomenlahden itäosan rannikon ja ulkosaarten sekä myös Laatokan rannikon kalastajaväestön taloudellista asemaa.³⁷ Komitean yhtenä tehtävänä oli selvittää erityisesti mahdollisuuksia maatalouden voimaperäistämiseen.³⁸ Alueen kalastaja-maanviljelijäväestön taloudellisten ongelmien takana oli suureksi osaksi jo esille tullut Pietarin yhteyksien katkeaminen.³⁹

33. Asutushallituksen kertomukset vuosilta: 1919, 32—36; 1920, 38—39; 1921, 33; 1922, 29—30 ja 1923, 37—40. Kts. myös Hämäläinen, V., 230—234.

34. Komiteanmietinnöt 11: 1933, 84—87 ja 5: 1938, 65—66.

35. Viipurin läänin maatalouskomisioni: mietintö I, Salmin kihlakunta, kts. lähetekirjelmä ja mietintö II, Karjalan kannas.

36. Paavolainen, Erkki, Kannaksen pakkorauha, 3—59. Hallitus antoi lakiesityksen rahastosta vuonna 1934.

37. Komiteanmietintö 13: 1930. Kts. komitean kokoonpanosta tarkemmin lähetekirjelmä, 1.

38. Em. lähde, 2.

39. Em. lähde, 7—12.

Seikkaperäisemmin ja laajemmin maataloudellisiin kysymyksiin paneutui Suomenlahden rannikkoalueiden taloudellista asemaa vuonna 1935 tutkimaan asetettu komitea. Myös sen puheenjohtaja oli E. Paavolainen.⁴⁰ Komitea suoritti varsin tarkan tutkimuksen Etelä-Kannaksen rannikkoalueen taloudellisista olosuhteista. Yhtenä keskeisimpänä keinona väestön taloudellisen aseman parantamiseksi se piti maatalouselinkeinon harjoittamisolosuhteiden tehostamista vaihtoehtona alueen aikaisemmalle merelliselle taloudelliselle aktiviteetille. Merenkulku- ja kalastuselinkeinon harjoittamismahdollisuudet olivat itsenäistymisen jälkeen tuntuvasti kaventuneet.⁴¹

Valtioneuvoston toimeksiannosta komitea tutki myös ns. sisäisen siirtolaisuuden edistämismahdollisuuksia. Vaikka se pitikin seutua liian tiheään asuttuna, ei se katsonut olevan mahdollisuuksia Kannaksen rannikon väestön pakkosiirtoihin muualle Suomeen. Komitean mielestä muuttoliike oli jo alkanut vähentää väestöä.⁴²

Käyttökelpoisina maatalouden tilan parannuskeinoina komitea piti uusjakoja, uudisraivausta, kuivatustoimenpiteitä ja viljelyksen voimaperäistämistä. Varsinaisin asutustoimenpitein ei komitean mielestä sanottavasti voitu vaikuttaa maatalouden edistämiseen, koska tilojen perustamiseen ja lisämaiden hankkimiseen tarvittavat maareservit olivat Kannaksen rannikolla lähes olemattomat.⁴³

Komitean mietinnön kanssa kilvoitteli samana vuonna ilmestynyt tutkimus eräiden Karjalan kannaksen kylien taloudellisesta asemasta. Tutkimuksen takana oli Karjalan Kannaksen kuntien edustajisto, jonka mielestä taloudelliset olosuhteet muuallakin kuin rannikko-seudulla kaipasivat tuntuva korjausta. Sen tulokset olivat hyvin yhteneväiset komitean suorittaman selvityksen kanssa. Tutkimuksessa suositeltiin valtion nopeita erityistoimia seudun maataloudellisen aseman kohottamiseksi.⁴⁴

Näiden kahden tutkimuksen ja niiden selvitysten perusteella, joita tehtiin 1920- ja 1930-luvuilla pienviljelijäväestön toimeentuloedellytyksistä, on mahdollisuus karkeasti arvioida maatalouden asemaa luovutetun alueen maatalousväestön toimeentulolähteenä. Jo aikai-

40. Komiteanmietintö 5: 1938. Kts. komitean kokoonpanosta tarkemmin lähetekirjelmä, 3—4.

41. Em. lähde, 108—109.

42. Em. lähde, 111—112.

43. Komiteanmietintö 5: 1938, 114—138. Kts. myös vuoden 1930 komitea, 17—18.

44. Virolainen, Johannes, Taloudellinen tutkimus eräissä Karjalan kannaksen kylissä, 3—4, 22 ja 36—37. Karjalan Kannaksen kuntien edustajiston muodostivat seuraavat yhdeksän kuntaa: Koiviston kauppa, Koiviston maalaiskunta, Kuolemajärvi, Uusikirkko, Terijoki, Kanneljärvi, Kivennapa. Muolaa ja Äyräpää. Puheenjohtajana toimi vuonna 1938 Juho Hietanen. Em. Virolainen, 4.

semmin esillä olleessa E. Cajanderin tutkimuksessa todettiin, että Viipurin läänissä vasta 7—8 peltotehtaan asutustilallisista enemmistö eli noin 70% sai pääasiallisen toimeentulonsa maataloudesta. Toisaalta tässäkin tilakokoryhmässä oli vielä kolmannes sellaisia, jotka joutuivat hankkimaan elantonsa maatalouden ohella erilaisista sivuansioista.⁴⁵

Pienviljelyskomitea suoritti vuonna 1938 varsin laajan selvityksen pienviljelijäperheiden toimeentulosta. Komitea ei ilmeisestikään ole koskaan julkaissut tutkimustensa tuloksia, mutta vuoden 1943 asutussääntötoimikunta on niitä mietinnössään käyttänyt.⁴⁶

Vuoden 1943 komitea arvioi näiden tulosten perusteella, että pienviljelijäperheen pitäisi saada noin 75% kokonaistulostaan viljelmänsä maa- ja metsätaloudesta. Tällöin se voisi rakentaa eläimensä kaikissa olosuhteissa yksinomaan maatalouden varaan. Tämä taso saavutettiin pienviljelystutkimuksen mukaan maan etelä- ja länsipuoliskolla, johon suuri osa luovutetuista alueista kuului, 5—10 peltotehtaan tiloilla. Sen sijaan maan koillisosassa, johon kuului tutkimuksessa myös eräät Raja-Karjalan kunnat, ei tasoa saavutettu laisinkaan alle 15 peltotehtaan tiloilla.⁴⁷

Sivuansioiden saannin välttämättömyyttä Etelä-Kannaksen maatalousväestön toimeentulon hankinnassa korostivat molemmat edellä mainitut Suomenlahden rannikkoalueen komiteat ja J. Virolainen tutkimuksissaan. Näiden tutkimusten mukaan olivat viljelmän pienuus ja sivuansioiden saannin välttämättömyys suorassa riippuvuussuhteessa toisiinsa. Etelä-Kannaksen maatalousväestön ongelmana oli nimenomaan sopivien sivuansiomahdollisuuksien puute. Kun Virolaisen tutkimuksen mukaan metsätoista saatujen tulojen osuus Kannaksella oli noin kolmannes sivuansioista, on ymmärrettävää, että alueen väestö joutui etsimään sivuansioita mitä moninaisimmista lähteistä.⁴⁸

Sivuansioiden merkitys pientilojen talouden tasapainottajana oli varsin tuntuva vielä 10—15 peltotehtaan viljelmien ryhmässä maan eteläpuoliskolla.⁴⁹ On selvää, että varsinkin velkaantuneilla tiloilla sivuansioiden vaihtelut tuntuivat välittömästi maksukyvyssä. Näin selittyy osaltaan Viipurin läänin tilojen suuri pakkohuutokauppamäärä vuosina 1931—1936, sillä taloudellisen laman seurauksena sivuansi-

45. Cajander, E., 52.

46. Komiteanmietintö 6: 1943, 45. Tuloksia on julkaissut myös O. Willandt tutkimuksessaan pienviljelijöiden taloudellisesta asemasta. Willandt, O.W., Pienviljelijän taloudellinen asema, kokonaistuotto ja -tulo.

47. Komiteanmietintö 6: 1943, 53. Kts. tarkemmin tämän tutkimuksen liitteestä 1.

48. Komiteanmietinnöt 13:1930, 51 ja 5:1938, 94—95 sekä Virolainen, Taloudellinen tutkimus ..., 29—30 ja 36 ja Virolainen, Karjalan kannaksen ..., 60—61.

49. Kts. liite 1.

oiden saantimahdollisuudet tyrehtyivät melkoisesti. Ainakaan Etelä-Kannaksen maatalous ei Virolaisen tutkimuksen mukaan ollut poikkeuksellisen velkaantunutta. Todennäköistä on kuitenkin, että erityisesti Keski-Karjalassa oli maatalouteen investoitu 1920-luvulla varsin paljon, ja myös tilojen jaot olivat rasittaneet maanviljelijöiden taloutta. Muistaen karjalaisen viljelmäkorkorakenteen on luonnollista, että pakkohuutokaupat painottuivat alle 10 peltihehtaarin tiloihin. Viipurin läänissä pakkohuutokaupattiin eniten tiloja koko maassa eli yli 3500 viljelmää ja noin 7% läänin kaikista viljelmistä.⁵⁰

Kartassa 8 on selvitelty kunnittain luovutetun alueen maatalousväestön tarvetta sivuansioden hankintaan suhteessa keskimääräiseen viljelmäkokoon. Kunnat on jaettu kolmeen ryhmään toisaalta pienviljelijäperheiden toimeentulotutkimuksen ja toisaalta luovutetun alueen keskimääräisen kunnittaisen peltoalan perusteella. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat kunnat, joissa keskimääräinen peltoala oli alle 5 hehtaaria ja jossa tällöin pienviljelijätutkimuksen mukaan sivuansioden osuus oli keskimäärin 38% toimeentulonmuodostuksesta. Raja-Karjalassa sivuansioden osuus oli suurempi, koska osa Laatokan pohjoispuolen kunnista kuului pienviljelijätutkimuksessa maan koillisosaan.⁵¹ Toiseen ryhmään kuuluvat kunnat, joissa keskimääräinen peltopinta-ala oli 5–10 hehtaaria ja näin ollen sivuansioden osuus keskimäärin 21%. Kolmanteen kuuluvat kunnat, joissa peltopinta-ala oli yli 10 hehtaaria ja sivuansiot keskimäärin 12% toimeentulosta.⁵²

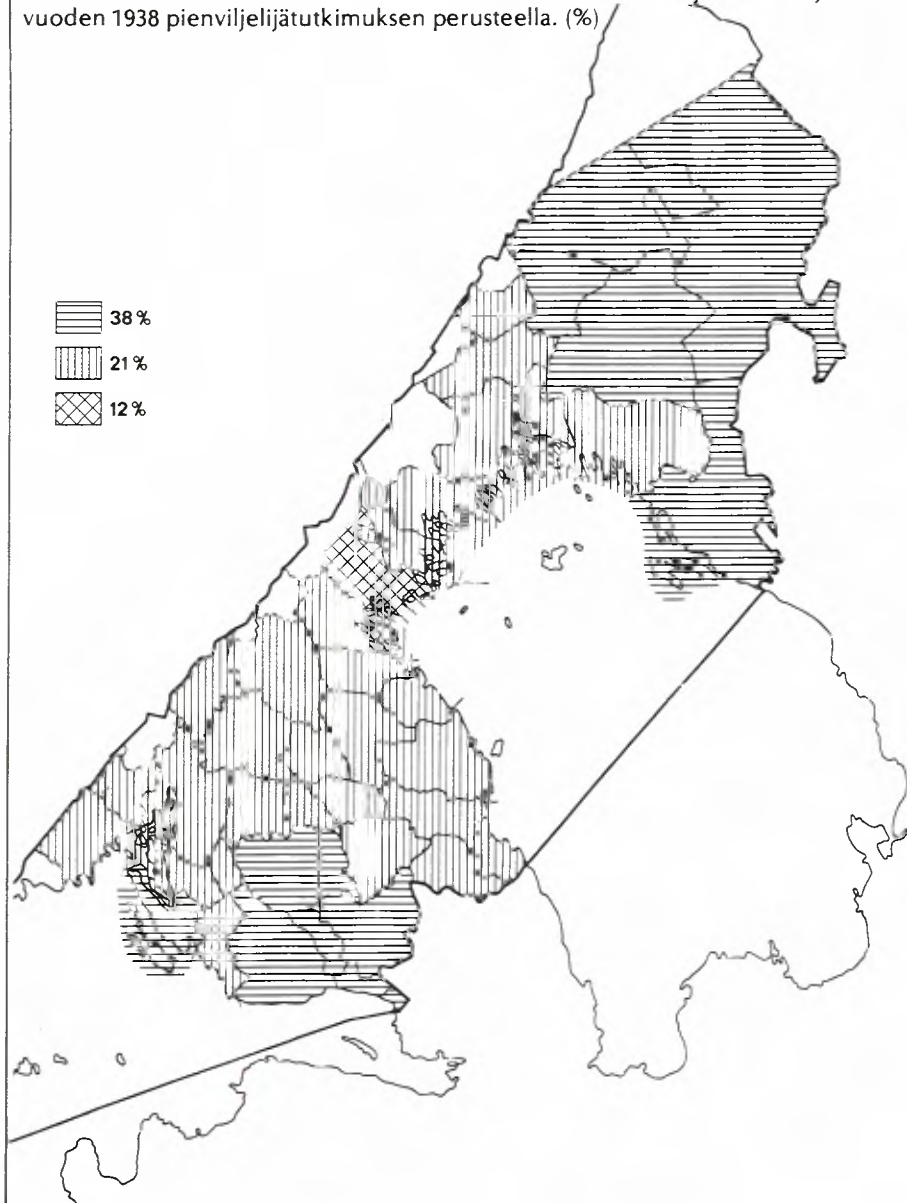
Ryhmittely perustuu monessa suhteessa varsin ylimalkaisiin tietoihin. Ensinnäkin tiedot keskimääräisistä peltoaloista perustuvat vuoden 1929 tilanteeseen, kun taas pienviljelijätutkimuksen tiedot ovat vuodelta 1938. Vuonna 1938 peltopinta-alat olivat hieman suuremmat kuin vuonna 1929. Ryhmittelyn pohjana on kaksi keskimääräistä arvoa. Tilakoon osalta tämä ei ole kovinkaan ongelmallista luovutetulla alueella, koska hajonta kuntien sisällä oli varsin vähäistä. Sivuansioden saanti luovutetussa Karjalassa oli vaikeampaa kuin yleensä koko maassa. Syynä tähän oli paitsi sivuansioita tarvitsevien suuri määrä myös metsätöiden vähäisyys suuressa osassa Karjalaa. Monet pienviljelijät olivat kroonisessa sivuansioden tarpeessa, mutta elivät todellisuudessa niiden puuttuessa kituliaammin kuin pien-

50. Kts. Etelä-Kannaksen tilojen velkaantumisesta Virolainen, Taloudellinen tutkimus..., 34 ja komiteanmietintö 5:1938, 102–103. Tietoja pakkohuutokaupoista saa Asutushallituksen vuosikertomuksesta 1934, 30. Kts. erityisesti Viipurin läänin osalta Kuusterä, Paula, Pulaliikehinnästä ja sen taustasta. Poliittisen historian lisensiaattitutkimus. Taulukot 14–17.

51. Komiteanmietintö 6:1943, 58. Maan pohjois- ja koillisosaan pienviljelijätutkimuksessa kuuluneista Raja-Karjalan kunnista Suojärvi oli tutkimuskuntana.

52. Kts. liite 1.

Kartta 8. Sivuansioiden tarve luovutetun alueen maatalousväestön toimeentulonmuodostuksessa kunnittain laskettuna keskimääräisen viljelmäkoon ja vuoden 1938 pienviljelijätutkimuksen perusteella. (%)

viljelijät muualla Suomessa. Vaikka ryhmittely sisältää monia heikkouksia, on sitä haluttu käyttää ilmentämään maatalouden ja sivuansioiden välistä suhdetta luovutetun alueen maatalousväestön toimeentulonmuodostuksessa.

Koska sivuansioiden tarve oli yleensä sitä suurempi mitä pienempi tilakoko, tulevat kartassa 8 selvästi näkyviin jo aikaisemmin hahmotuneet alueet: Etelä-Kannas, Keski-Karjala ja Raja-Karjala.

Etelä-Kannaksella, jossa peltoalat olivat pieniä, oli sivuansioista saatavan tulon osuus lähes 40% viljelijäperheen kokonaistulosta, eräissä kunnissa jopa suurempi, sillä esimerkiksi puhtaassa maatalouspitäjässä Kanneljärvellä keskimääräinen tilakoko oli vain 3.5 peltohehtaaria.⁵³ Kartassa on Kuolemajärvi ja Valkjärvi ryhmitelty keskimmäiseen luokkaan, mutta todellisuudessa ne poikkesivat tuskin nimeksi muista Etelä-Kannaksen kunnista, sillä keskimääräinen peltopinta-ala oli niissä tasan 5 hehtaaria. On syytä muistaa, että kartta kuvastaa vain sivuansioiden tarvetta, mutta ei laisinkaan sitä, oliko niitä riittävästi tarjolla.

Raja-Karjalan kunnissa sivuansioiden osuus toimeentulon muodostuksessa nousi yleensä lähes puoleen, koska alueen kunnat oli Salmia, Impilahtea ja Harlua lukuunottamatta sijoitettu pienviljelystutkimuksessa maan pohjoisosaan. Sivuansioita löytyi Raja-Karjalassa erityisesti metsätöistä, vaikka runsaiden metsävarojen käyttöä rajoittivat huonot kulkuyhteydet.⁵⁴ Raja-Karjalassa maatalous tarjosi hyvin suurelle osalle väestöä riittävän turvan sivuansioiden saantiin liittyvien kausivaihteluiden varalle. Sen sijaan jos sivuansiot suhdanteista johtuen vähenivät, ei maasta saatu toimeentuloturva ollut riittävä.

Keski-Karjalan kunnissa täytti viljelmäkoko vuoden 1943 komitean pienviljelijätutkimukseen perustaman kriteerin. Sen mukaan viljelijäperheen olisi saatava toimeentulostaan vähintään 75% maataloudesta, jotta toimeentulo olisi turvattu myös sivuansiomahdollisuuksien ehtyessä. Keski-Karjalan kunnissa olivat pienviljelijäperheiden tulot maataloudesta keskimääräisen peltoalan mukaan laskien lähes 80%.

Jos hyväksymme edellä esitetyn ”omavaraisuuskriteerin”, näyttää Keski-Karjala muodostaneen yhtenäisen maataloudellisen alueen, jossa viljelijäväestö oli suhteellisen riippumaton sivuansioihin nähden. Sen sijaan Etelä-Kannaksen ja Raja-Karjalan maatalousväestölle ne olivat lähes poikkeuksetta välttämätön osa toimeentulonmuodostusta. Kartan 8 perusteella hahmotunut kuva luovutetusta

53. Keskimääräiset kunnittaiset peltoalat ovat liitetaulukossa 1.

54. Paavolainen, Sellainen oli Karjala, 108—109.

alueesta on varmasti liian synkkä, sillä siinä ei ole otettu huomioon laisinkaan erästä talonpoikaistalouden keskeisintä ominaisuutta. Talonpoikaistaloudelle on ollut tyypillistä sen suuri joustokyky erilaisissa taloudellisissa kriisitilanteissa. Täten on lähes mahdotonta määrittää tarkkaa kuvaa siitä, milloin ”kokonaistoimeentulo” on saavutettu. Toisaalta voidaan sanoa, että velkaantuminen, joka 1920-luvulla luovutetulla alueella tapahtui maatalouden tilan kohentamiseksi, loi sellaisen markkinakytkennän, josta talonpoikaistaloudet eivät pulan oloissa päässeet irti.

Luovutetun Karjalan maataloudellisesta ominaisuusteesta johtuen pienviljelijäväestö oli toimeentulossaan riippuvainen erilaisista sivuansioista. Varsinkin Kannaksella väestö- ja maanomistussuhteet olivat tulosta siitä, että kasvava suurkaupunki Pietari oli tarjonnut mahdollisuuden talonpoikaisten sivuansioden hankintaan parin vuosisadan ajan ennen Suomen itsenäistymistä. Taloudellisten yhteyksien katkeaminen tuohon seutukunnan sampoon merkitsi monessa suhteessa toimeentulokatastrofin uhkaa, joka sai karjalaisen talonpojan tarttumaan kuokkaan uuden pellon raivaamiseksi. Tämän päivän näkökulmasta asiaa arvioiden eivät 1920- ja 1930-lukujen toimenpiteet olisi riittäneet ohjaamaan seudun taloudellis-sosiaalista kehitystä suuntaan, joka olisi pelastanut varsinkin Kannaksen väestön jatkuvan toimentulominimin rajalla elämisestä. Ensimmäiset merkit voimistuvasta muuttoliikkeestä olivat jo näkyvissä toisen maailmansodan aattovuosina. Seudun kehittäminen maataloudellisesti ja teollisesti myönteiseen suuntaan olisi vaatinut tuntuvia yhteiskunnan erityistoimia ennemmin tai myöhemmin.

4. Luovutetun Karjalan poliittiset suhteet

Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti miten edellä hahmotetut luovutetun alueen taloudelliset suhteet heijastuivat poliittiselle tasolle. Erityisesti Viipurin läänin itäinen vaalipiiri oli vuodesta 1907 lähtien ollut maalaisliiton kannatusaluetta. Sen sijaan läänin läntisessä vaalipiirissä ei puolueen kannatus koskaan kasvanut yhtä suureksi kuin itäisessä. Molemmissa maalaisliiton kannatus vakiintui vasta itsenäistymisen jälkeen kuten muillakin puolueen vahvoilla alueilla.⁵⁵

55. Kts. vaalipiirijaosta kartasta 1 ja maalaisliiton kannatuksen vakiintumisesta Rantala, Onni, Eduskuntavaalien tulokset, 508—509 ja Arter, David, Bumpkin or Bigwig 66—90.

Maalaisliiton keskimääräinen kannatus kaikissa itsenäisyyden aikana toimitetuissa eduskuntavaaleissa oli Viipurin läänin alueella selvästi yli puolueen keskimääräisen kannatuksen koko maassa. Näin luovutettu alue oli maalaisliitolle erittäin tärkeä.⁵⁶ Vuoden 1939 eduskuntavaaleissa maalaisliiton 56 kansanedustajasta 15 oli valittu Viipurin läänistä eli lähes 27%. Puolueen suhteellinen osuus eduskunnassa oli 28%. Puolueen äänimäärä vuoden 1939 vaaleissa oli Viipurin läänissä 80 458 (36.4%) ja osuus läänin kansanedustajista 42.8%.⁵⁷

Sosialidemokraattien asema ei perinnäisesti ollut luovutetulla alueella yhtä vahva kuin maalaisliiton. Kuten muissakin pienviljelys-lääneissä puolueelle Suomessa ominainen agraarinen kannatus jäi varsin vähäiseksi. Kun Viipurin läänin alueella oli kuitenkin merkittäviä teollisuuskeskuksia, saivat sosialidemokraatit varsinkin Viipurin läänin läntisestä vaalipiiristä merkittävää kannatusta.⁵⁸ Niinpä puolueen äänien suhteellinen osuus siellä olikin suurin piirtein sama kuin koko maassa itsenäisyyden aikana suoritetuissa vaaleissa eli noin 33%.⁵⁹ Vuoden 1939 vaaleissa puolueen 85 kansanedustajasta 12 oli valittu Viipurin läänistä eli noin 14%. Edustajapaikoista koko parlamentissa oli sosialidemokraateilla yli 42%. Puolue sai Viipurin läänissä 75 235 ääntä eli 34.0% annetuista äänistä. Puolueen osuus läänin kansanedustajista oli 34.3%.⁶⁰

Kansallisen kokoomuksen ja sen edeltäjän kannatus oli Viipurin läntisessä vaalipiirissä lähes vakio ensimmäisistä vaaleista lähtien. Sen sijaan itäisessä vaalipiirissä se jäi alle puolueen suhteellisen kannatuksen koko maassa.⁶¹ Vuoden 1939 vaaleissa puolue sai Viipurin läänistä 6 kansanedustajaa eli neljänneksen 25 edustajastaan. Äänimäärä oli 37 405 eli 16.9% annetuista äänistä. Kansanedustajista 4 oli läntisestä ja kaksi itäisestä vaalipiiristä.⁶²

Pelkästään lääni- ja vaalipiiritasolla suoritettu tarkastelu ei kuitenkaan anna tämän tutkimuksen tarpeisiin riittävän selvää kuvaa luovutetun alueen taloudellisen-sosiaalisten suhteiden vaikutuksesta poliittiseen ilmastoon. Muu Viipurin lääni poikkesi jo pelkästään agraariselta olemukseltaan luovutetusta alueesta. Jos lisätään tähän vielä Viipurin kaupungin samoin kuin koko Kymenlaakson vaikutus

56. Em. Rantala.

57. Luvut laskettu vuoden 1939 vaalitulostosta. SVT XXIX 20, taulu 3. Tiedot kansanedustajista: Suomen eduskunta 1939—1940, 124—128.

58. Kts. Soikkanen, Hannu, Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia, 228—230.

59. Em. Rantala.

60. Em. vaalitulasto ja Suomen eduskunta 1939—1940.

61. Em. Rantala.

62. Em. vaalitulasto ja Suomen eduskunta 1939—1940.

huomataan, ettei läänitason tarkastelu ole riittävä. Niinpä seuraavassa onkin tutkittu kunnittain luovutetun Karjalan poliittista ilmapiiriä vuoden 1939 eduskuntavaalien tulosten perusteella. On selvää, että tällöin voidaan tilastollisesti tutkia eri puolueiden kannatusta vain äänimäärien perusteella. Kansanedustajien alueellisesta taustasta ei voida saada varmaa tietoa, mutta päättelemällä voitaneen erotella luovutetun alueen edustajat muun Viipurin läänin edustajista.

Suurimmillaan maalaisliiton kannatus luovutetulla alueella oli vuonna 1930, jolloin se oli 56%. Koko 1930-luvun keskiarvo oli 52% eli varsin lähellä Viipurin läänin itäisen vaalipiirin keskiarvoa vuosina 1919—1939. Vuoden 1939 vaaleissa maalaisliitto sai annetuista äänistä luovutetun alueen maalaiskunnissa 49.7%.⁶³

Kartta 9 on piirretty maalaisliiton vuoden 1939 eduskuntavaaleissa luovutetussa Karjalassa saaman kunnittaisen kannatuksen pohjalta. Kunnat on kartassa luokiteltu kolmeen ryhmään. Ensimmäisessä ovat ne, joissa maalaisliiton kannatusprosentti on alhaisempi kuin puolueen koko maassa sotien välisissä vaaleissa saama keskimääräinen kannatus eli alle 23%.⁶⁴ Toisessa ryhmässä ovat kunnat väliltä 23—52% ja kolmannessa ne, joissa maalaisliiton kannatus vuonna 1939 oli suurempi kuin luovutetulla alueella keskimäärin eli yli 52%.⁶⁵

Kartasta havaitaan selvästi luovutetun alueen leimallinen maalaisliittolaisuus, sillä vain yhdessä kunnassa — Terijoella — puolueen kannatus vuoden 1939 vaaleissa jäi alle maalaisliiton pitkäaikaisen koko maan keskimääräisen kannatusprosentin. Terijoki poikkesi erittäin paljon karjalaisesta kuntakuvasta, joten maalaisliiton vähäinen kannatus siellä ei ole yllätys.⁶⁶

Kuten odottaa saattoi, oli maalaisliiton kannatuksessa varsin suuria alueellisia eroja. Pääsääntöisesti säilyvät kuitenkin jo aikaisemmin hahmottuneet kolme alueellista kokonaisuutta. Maalaisliiton vahva kannatus on selvä heijastuma viljelmäkoko-suhteista ja niiden taloudellisosiaalisista vaikutuksista alueen väestöön. Erityisesti korostui maalaisliiton kannatus tältä pohjalta Keski-Karjalassa. Aikaisemmin teollistuneiksi luonnehditut kunnat poikkesivat tästä yleislinjasta, mutta toisaalta niissäkin maalaisliiton kannatus on kuitenkin vahvaa.

Keskimääräistä vähäisempää maalaisliiton kannatus oli Etelä-Kan-

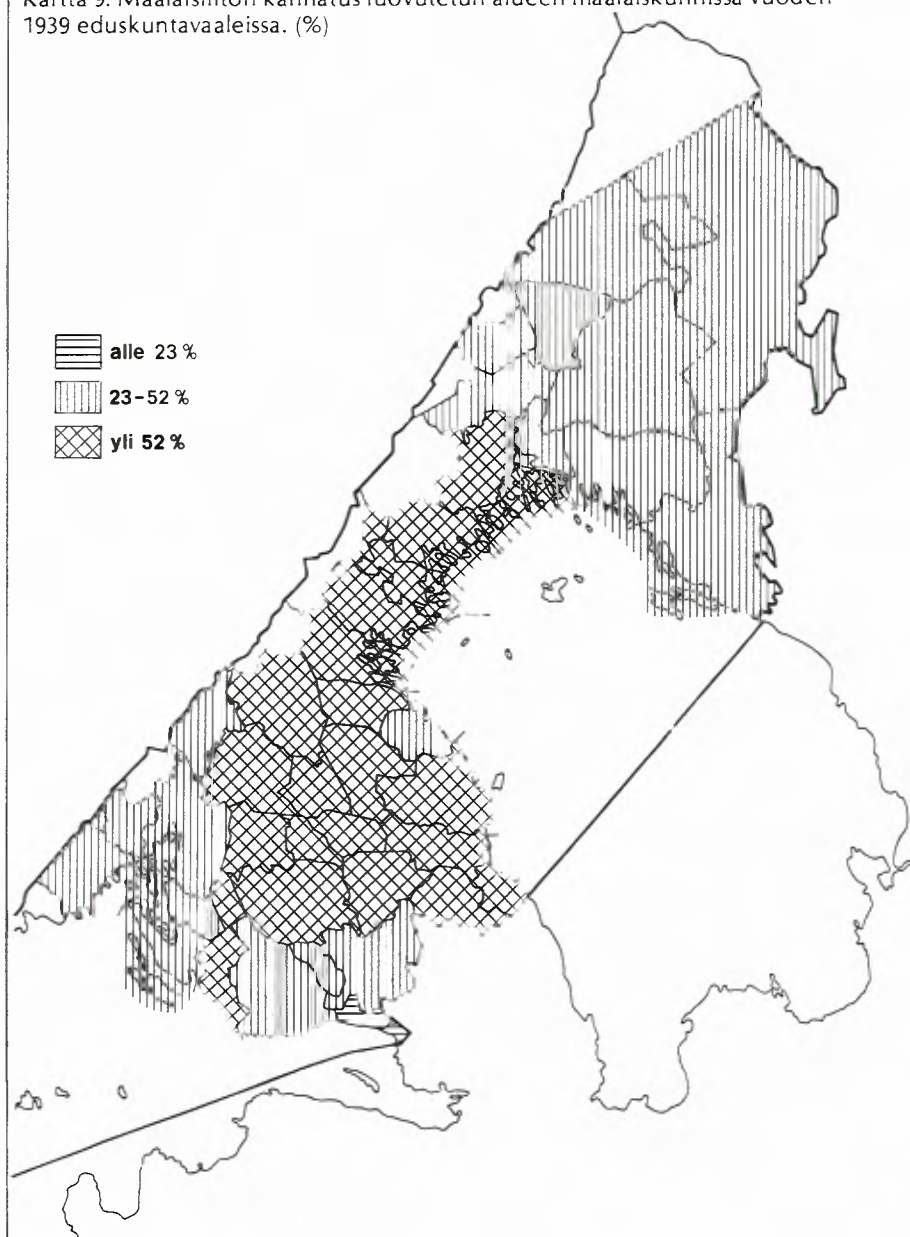
63. Luvut maalaisliiton kannatuksesta luovutetun alueen maalaiskunnissa on laskettu SVT XXIX 15, 17, 18 ja 20 perusteella. Kts. myös em. Rantala.

64. Em. Rantala.

65. Tiedot kunnittaisesta kannatuksesta ovat liitetaulukossa 3.

66. Kts. Terijoen kuntakuvaa liitetaulukoista 1 ja 2.

Kartta 9. Maalaisliiton kannatus luovutetun alueen maalaiskunnissa vuoden 1939 eduskuntavaaleissa. (%)

naksen ja Raja-Karjalan pitäjissä. Toisin sanoen kunnissa, joissa maatalouden harjoittaminen perustui pääasiassa kääpiöviljelmiin. Näillä alueilla väestön oli tarvinnut turvautua toimeentulonsa hankkimiseksi Keski-Karjalaa runsaammin sivuansioihin. Poliittisesti erittäin yhtenäisessä Keski-Karjalassa maalaisliiton kannatushuippuina olivat vuonna 1939 Vuoksenranta (85.4%) ja Lumivaara (82.9%).⁶⁷ Maalaisliiton karjalaisesta vakaasta kuvasta poikkeavaa oli, että Raja-Karjalassa esimerkiksi Suojärvellä vuoden 1930 vaaleissa puolue sai yli puolet äänistä, mutta vuonna 1939 vain 23%.⁶⁸ Eräänä syynä tähän ilmeisesti oli poikkeuksellisen voimakas muuttoliike, sillä Suojärven muuttovoitto vuosina 1921—1939 oli lähes 1800 henkeä.⁶⁹ Muuttoliike toi mukanaan ei-agraarista teollisuus- ja metsätyöväkeä.

Huolimatta alueellisista kannatuseroista maalaisliittolaisuus oli luovutetussa Karjalassa erittäin vankalla pohjalla, joka perustui nimenomaisesti talonpoikaiseen elinkeinorakenteeseen.

Sosialidemokraatit saivat vuoden 1939 vaaleissa 27.9% luovutetun alueen maalaiskuntien äänistä. Tämä oli alle koko maan keskimääräisen kannatuksen maailmansotien välisenä aikana.⁷⁰ Liitetaulukosta 3 huomataan, että sosialidemokraattien kannatus oli vahvaa luovutetun Karjalan teollisuuspaikkakunnilla. Tämän lisäksi se oli merkittävää myös niissä Etelä-Kannaksen ja Raja-Karjalan kunnissa, joissa maalaisliiton kannatus oli vähäisempää. Tämä lienee selitettävissä siten, että varsinkin Etelä-Kannaksella toimeentulon hankkiminen sivuansioista synnytti sosialidemokraattista identiteettiä. Luovutetun alueen sosialidemokraattisimmat kunnat olivat Jääskeä (47.6%) lukuunottamatta rajakarjalaisia. Suurinta puolueen kannatus oli Harlussa (57.9%), Korpiselässä (54.8%) ja Suistamolla (48.5%). Tämä oli ilmeisestikin heijastumaa siitä, että Raja-Karjala poliittiselta ilmastoltaan kuuluikin pikemmin maan entisten loisaluiden piiriin eikä niinkään karjalaiseen talonpoikaisalueeseen.

Kansallisen kokoomuksen osuus luovutetun alueen äänistä vuonna 1939 oli 13.2% eli vähemmän kuin puolueen keskimääräinen kannatus koko maassa 1920- ja 1930-luvuilla.⁷¹ Liitetaulukosta 3 nähdään, että puolueen kannatus korostui karjalaisesta yleiskuvasta poiketen Viipurin ympäristössä. Kokoomuksen ja sosialidemokraattien kannatuksessa oli selvä riippuvuus toisistaan. Keski-Karjalassa molempien osuus jäi erittäin pieneksi, mutta oli muualla yleensä

67. Kts. liitetaulukko 3.

68. Kts. liitetaulukko 3 ja SVT XXIX, 15.

69. Kts. muuttoliikkeestä Raja-Karjalaan ja erityisesti Suojärvelle esim. Lento, Reino, Maassamuutto, taulu IX.

70. Liitetaulukko 3 ja em. Rantala.

71. Em. lähteet.

samanaikaisesti suurempi. Tämä on selvä osoitus siitä, että näillä alueilla oli tiettyä talonpoikaisesta harmoniasta poikkeavaa yhteiskunnallista ristiriitaa, vaikka se ei suoraan elinkeinorakenteesta näy. Maalaiskunnista ainoastaan Terijoella kokoomus oli suurin puolue.

Luovutetun Karjalan sosiaalisten ja taloudellisten suhteiden heijastumista poliittiseen ilmastoon voidaan tarkastella myös Viipurin läänistä valittujen kansanedustajien perusteella. Maalaisliiton kaikki 15 kansanedustajaa Urho Kekkosta lukuunottamatta olivat Viipurin läänin talonpoikaisesta perustasta nousseita. Muutamaa poikkeusta lukuunottamatta heidän kotipaikkansa on luovutetulla alueella.⁷²

Sosialidemokraattien 12 kansanedustajasta puolet oli valittu selvästi luovutetun Karjalan ulkopuolelta. Luovutetulta alueelta kotoisin olleista kuudesta edustajasta neljä oli taustaltaan agraarisia.⁷³ Näin myös sosialidemokraattien kannatuksessa näkyivät karjalaisen maatalouden ominaispiirteet. Karjalaiselle sosialidemokratialle olikin tyypillistä vahva pienviljelyslinja.⁷⁴

Kokoomuksen 6 kansanedustajasta kaikki paitsi Erkki Paavolainen olivat tyypillisiä konservatiivisen puolueen yleismiehiä.⁷⁵ Varmaa lienee, että Viipurin läänin itäisestä vaalipiiristä eduskuntaan valittu Paavolainen syntyperäisenä kivennapalaisena edusti nimenomaan agraarista väestöä. Tähän viittaa hänen jo aikaisemmin esille tullut aktiivisuutensa Etelä-Kannaksen maatalouskysymysten parissa.

Luovutetulle Karjalalle tunnusomainen sosiaalisesti erittäin yhtenäinen viljelmäkorakenne heijastui selvästi myös poliittiseen ilmastoon. Yhteiskunnallisesti harmonisesta talonpoikaisesta taustasta oli välittömänä seurauksena maalaisliiton erittäin suuri kannatus. Myös sosialidemokraattien ja kokoomuksen kannatuksessa oli piirteitä, jotka selvästi heijastuivat alueen elinkeinorakenteesta. Todennäköistä on, että luovutetun alueen kansanedustajilla ei keskenään ollut niin suuria yhteiskunnallisia näkemyseroja kuin puolueilla ko-
ko maan politiikassa.

Erityisesti maalaisliiton poliittisen tulevaisuuden kannalta karjalaisen siirtoväen sijoittuminen supistuneeseen Suomeen oli avainkysymys. Edustihan Karjalan maalaisliittolaisuus parlamentaarisella tasolla mitattuna neljänneistä koko puolueen voimasta. Näin ei ole yllättävää, että puolueessa koettiin siirtoväen asian hoitaminen alusta lähtien omaksi. Kun puolueen eduskuntaryhmä määritteli kan-

72. Kts. Suomen eduskunta 1939—1940.

73. Em. lähde.

74. Karjalaisen pienviljelijäsosialidemokratian olemusta on selvitetty Hannu Soikkanen. Soikkanen, Luovutetun Karjalan ..., 407—412.

75. Suomen eduskunta 1939—1940.

taansa hallituksen Neuvostoliitolta saamiin rauhanehtoihin, vetosivat niitä vastustaneet ryhmän jäsenet ja sodan jatkamista kannattaneet erityisesti Karjalan maalaisliittolaisuuteen, jonka kohtalo yhdistettiin koko puolueen tulevaisuuteen.⁷⁶ Kun rauha oli tosiasia lähdettiin puolueen eduskuntaryhmässä siitä, että sen on otettava siirtoväen asia omakseen.⁷⁷ Niinpä maalaisliitto nimenomaisella päätöksellä teki omissa nimissään hallitukselle eduskuntakyselyn siirtoväen maan- ja korvausten saannista.⁷⁸

Luovutettu alue, jonka karjalainen siirtoväki jätti maaliskuussa 1940, vastasi leimallisena pienviljelysalueena suuresti niitä yhteiskuntapoliittisia ihanteita, jotka olivat olleet vallitsevina itsenäisen Suomen ensi vuosikymmeninä. Alueelle tyypilliset talonpoikaiset agaraariset suhteet olivat tulleet esille nimenomaan yleisen asutuspolitiikan suunnittelussa. Poliittiselle päätöksentekotasolle nämä ihanteet olivat välittyneet erityisesti maalaisliiton kautta, mutta myös sosialedemokraatit vahvan maaseutukannatuksensa seurauksena olivat aktiivisia, vaikka puolueella oli tiettyjä teoreettisia linjanveto-ongelmia. Näin voidaan sanoa, että karjalaisen siirtoväen sijoittaminen oli monessa suhteessa kohtalonkysymys koko Suomelle sekä sosiaaliselta että poliittiselta kannalta. Ratkaisun sisällöstä riippui paljon, jatkuiko se yhteiskuntapolitiikan linja, joka oli 1920- ja 1930-luvulla saanut valta-aseman ja toisaalta säilyivätkö ne poliittisen kannatuksen rakenteelliset taustatekijät, jotka olivat välttämättömiä tuon linjan jatkumiselle.

76. Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 11.3.1940. K-MA.

77. MI:n eduskuntaryhmä 29.3.1940.

78. MI:n eduskuntaryhmän valtuuskunta 29.3.1940. K-MA. Kysymys tehtiin samana päivänä, mutta maalaisliittolainen maatalousministeri J.Koivisto vastasi siihen vasta 19.4.1940 VpPk 1940 I, 160—162.

III. Siirtoväen asutuslain säättäminen¹

1. Siirtoväkikysymyksen synty

Tarkkaa ja yksiselitteistä kuvaa Moskovan rauhassa 1940 Neuvostoliitolle luovutetulla ja vuokratulla alueella asuneesta väestöstä ei ole saatavilla. Kesällä 1940 siirtoväen määräksi arvioitiin 458 000 henkeä.² Todellisuudessa siirtoväkeä lieenee ollut noin 440 000 henkeä, joista noin 6000 oli Oulun tai Lapin läänistä.³ Näiden kahden läänin maansaantiin oikeutettua siirtoväkeä ei asetettu pika-asutuslailla. Maataloudesta toimeentulonsa luovutetulla alueella saaneen siirtoväen lukumäärä on arvioitavissa noin 230 000 hengeksi.⁴ Koko luovutetun ja vuokratun alueen väestö vähäisiä poikkeuksia lukuunottamatta siirtyi supistuneeseen Suomeen etsimään itselleen uutta tulevaisuutta.

Karjalaisväestön vaellus ei suinkaan ollut vuosisatamme historiassa

-
1. Siirtoväen pika-asutuslailla säädeltiin vain Viipurin ja Kuopion läänin alueilta lähtöisin olleen maataloussiirtoväen asuttamista, myös Hangon vuokra-alueen vähäisen maatalousväestön asuttaminen tapahtui sen piirissä. Siirtoväen sijoitussuunnitelman mukaan aiottiin vuokra-alueen väestölle perustaa 107 pika-asutustilaa. Siirtoväen sijoitussuunnitelma. Ns. Vennamon kokoelma. MTHA; Kuusamon ja Sallan siirtoväkeä varten säädettiin oma erillinen laki asuttamisesta. Syynä tähän oli Kuusamon kunnassa parhaillaan vireillä ollut ja Sallan kunnassa juuri päätökseen saatu isojako. Kts. hallituksen esitys N:o 135/1940, VpAk III:1 1940 ja asetuskoelma 1941 n:o 27 (10.1.1941). Myös Petsamossa tapahtuneen rajasiiirron vuoksi kotinsa menettäneelle 451 Kalastajasaarennon asukkaalle säädettiin oma laki asuttamisesta. Kts. hallituksen esitys N:o 136/1940 VpAk III:1 1940 ja asetuskoelma 1941 n:o 29 (10.1. 1941).
 2. Ahla, Väinö, Siirtoväen pika-asutuslaki. Siirtoväen pika-asutuslainsäädäntö. Maatalousministeriön asutusasianosaston julkaisuja N:o 2, 7.
 3. Kts. SVT VI. Väestötilasto C 101. Luovutettujen ja vuokrattujen alueiden väkiluku vuosina 1940 ja 1945. Taululiite 1. Tämä tilasto on laadittu kuvaamaan taustatilannetta vuonna 1944 tapahtuneelle väestönsiirrolle eikä niinkään talvisodan jälkeisiä tapahtumia. Tiedot vuodelta 1940 ovat 31.12. tilanteesta eivätkä anna enää tarkkaa kuvaa siitä, mikä oli siirtoväen määrä välittömästi talvisodan jälkeen. Tilastosta ei käy selville, mikä oli Hangon vuokra-alueen väestömäärä. Petsamon alueen evakuoitujen määrä on liian suuri, sillä tilastossa lähdetään vuoden 1944 jälkeisestä tilanteesta, jolloin koko Petsamo kuului luovutettuun alueeseen.
 4. Kts. em. tilasto, taulu 2.

ensikertainen ilmiö eikä myöskään jäänyt viimeiseksi. ”Kodittoman ihmisen vuosisadaksi”⁵ kutsutulla 1900-luvulla oli tapahtunut jo aikaisemmin suuria väestönsiirtoja, vaikka uusista ensimmäisen maailmansodan jälkeen itsenäistyneistä valtioista ei pyrittykään muodostamaan kansallisesti ehyitä. Varsin mielenkiintoinen esimerkki ensimmäisen maailmansodan esinäytöksissä ja jälkiselvittelyissä syntyneistä väestönsiirroista on Bulgarian siirtoväkikysymys. Sen ratkaisuyritykset kilpistyivät moniin poliittisiin ja sosiaalisiin esteisiin, vaikka Kansainliitto tuki taloudellisesti pakolaisten auttamista. Kansainliiton toiminta Bulgariassa jatkui aina toiseen maailmansotaan asti.⁶

Toisen maailmansodan esivaiheisiin liittyen joutuivat monet Baltian saksalaiset siirtymään pois kotiseuduiltaan jo ennen karjalaisia. Sodan jälkiseurauksena oli miljoonien eurooppalaisten muutettava uusille asuinsijoille.⁷

Karjalaisten muutolle oli kuitenkin ominaista sen spontaanisuus. Se ei tapahtunut varsinaisesti minkäänlaisten sopimusten säatelemänä, vaan väestö siirtyi oma-aloitteisesti supistuneeseen Suomeen. Toisaalta on muistettava, että huomattavan suuri osa karjalaisväestöstä oli jo varsinaisen sodan aikana siirtynyt evakkoon rintaman alta ja suomalaiset joukot olivat yleensä hävittäneet heidän asumuksensa ennen niiden joutumista vihollisen haltuun. Niinpä rauhantekohetkellä ainoastaan noin 100 000 henkeä oli enää luovutettulla alueella. Näiden evakuointi sujui yleensä hankaluuksitta, mutta irtaimiston ja kotieläinten poissiirtämisessä oli voittamattomia vaikeuksia johtuen huonoista kulkuyhteyksistä ja evakuointiin käytettävissä olleesta lyhyestä ajasta.⁸ Tällaista lyhyessä ajassa tapahtunutta väestönsiirtoa, mitä karjalaisten muutto tyypillisimmillään oli, on kirjallisuudessa pidetty tuloksiltaan parempana kuin pitkällä aikavälillä suoritettuja hitaita väestönsiirtoja. Väestönsiirtoihin liittyvät yhteiskunnalliset ja yksilölliset ongelmat eivät suinkaan helpotu, jos pro-

5. Rees, Elfan, *A Century of the homeless man*.

6. Schechtman, Joseph B., *Postwar Population Transfers in Europe 1945—1955*, 22; Kts. Bulgarian hallitusten siirtoväkipolitiikasta Kosatev, Todor, *Agrarnata politika na Bălgarskite pravitelstava po bežanskija vāpros v perioda 1919—1932 g.*, 246—271. Kts. Kansainliiton toiminnasta Bulgarian pakolaiskysymyksessä Hill, Martin, *The Economic and Financial Organisation of the League of Nations*, 30 ja 61.

7. Schechtman, *Postwar...*, 22—48.

8. Kts. evakuoinnista Alhava, A., *Evakuoinnin suoritus ja siitä saadut kokemukset viime sodan aikana*. T/2864/33.SA sekä Turtola, Jussi, *Luovutetun alueen evakuointi maaliskuussa 1940*. T/2864/32.SA. Kts. myös Airio, Pentti, *Neuvostoliitolle luovutettujen alueiden evakuointi v. 1940 ja v. 1944 sekä sotilasjohdon osuus näissä järjestelyissä*. Sotakorkeakoulun diplomityö, 15—44.

sessia venytetään.⁹

Talvisodan hallituksen puolustusministeri Juho Niukkanen, joka oli karjalainen, arvosteli pääministeri Rytiä ja ulkoministeri Tanneria heti sodan jälkeen siitä, että nämä olivat toivoneet karjalaisten jäävän uuden rajan taakse.¹⁰ Asiaa on käsitelty myös kirjallisuudessa ja se lienee selvittämätön kiistakysymys yleisessä mielipiteessäkin.¹¹ Puhtaasti karjalaisten siirtymiseen liittyvän tapahtumahistorian kannalta asiasta keskusteleminen näytti ja näyttää teoreettiselta, sillä pääosa luovutetusta alueesta oli tyhjentynyt jo ennen rauhan solmimista.¹²

Niukkasen mukaan Ryti ja Tanner olivat 3.3.1940 käydyissä epävirallisissa keskusteluissa toivoneet karjalaisten jäämistä luovutettavalle alueelle. Tästä keskustelusta ei tosin ole muuta lähdettä kuin Niukkasen muistelmat ja muistiinpanot.¹³ Käytettävissä olevien lähteiden mukaan kysymys karjalaisen väestön kohtalosta tuli ensimmäisen kerran esille siinä valtioneuvostossa tapahtuneessa presidentinesittelystä, jossa päätettiin valtakirjan myöntämisestä Moskovassa olleelle valtuuskunnalle rauhan tekemistä varten. Aamulla 12.3. pidetyssä esittelystä presidentti Kyösti Kallion käyttämä puheenvuoro heijasteli todennäköisesti varsin osuvasti sitä yleistä voimattomuutta, jonka Karjalan väestön epäselvä tulevaisuus aiheutti. Kallio, joka omien sanojensa mukaan oli ”vavissut ehtojen edessä”, painotti erityisesti väestön tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta.¹⁴

Saman päivän iltana kello 17.00 alkaneessa hallituksen neuvotte-

9. Schechtman, *Postwar...*, 25. Suomalaisessa keskustelussa Kulha on tosin esittänyt näkemyksen, että suomalaisten rauhanneuvottelijoiden kaavailema optio-oikeus olisi helpottanut siirtoväen sijoittamista. Hän ei kuitenkaan perustele näkemystään. Kulha, 67.

10. Ml:n eduskuntaryhmän valtuuskunta 29.3.1940.

11. Niukkanen, Juho, Talvisodan puolustusministeri kertoo, 205—206. Kts. myös Kulha, 66—67 ja Soikkanen, Hannu, Sota-ajan valtioneuvosto, 58—59 ja 104—105.

12. Niukkanen katsoo Rytin ja Tannerin kannan vaikeuttaneen evakuointia. Niukkanen, 205—206. Tämä tuskin on uskottavaa, sillä niin ripeästi tapahtui karjalaisten evakuointi monista vaikeuksista huolimatta. Kirjallisuudessa on esitetty Niukkasen eron Rytin hallituksesta tapahtuneen juuri tästä syystä. Kts. esim. Kulha, 66—67. Tämä näkemys ei saa kuitenkaan tukea Niukkasen 12.3. päivätyn eronpyyntökirjeen konseptista. Siinä Niukkanen perustelee erohaluaan vain rauhan-sopimuksella eikä viittaa laisinkaan karjalaisen väestön kohtaloon. Juho Niukkasen kokoelma, kansio 1. VA.

13. Niukkanen, 205—206 ja Niukkasen muistiinpanoja talvisodan evakuoinnin vaiheista. Juho Niukkasen kokoelma, kansio 1. VA.

14. Muistiinpanot presidentinesittelystä sisältyvät talvisodan aikana valtioneuvoston neuvottelukokouksista tehtyihin muistiinpanoihin, 12.3.1940 klo 9.00. Risto Rytin kokoelma, kansio 22. Kts. kyseisen presidentinesittelyn luonteesta Pakaslahti, Aaro, Talvisodan poliittinen näytelmä, 288—289.

lukokouksessa karjalaisten kohtalosta keskusteltiin varsin värikkäin ilmaisin. Niukkanen halusi, että väestön olisi ”joka sorkka” lähdettävä luovutettavaksi tulevalta alueelta. Tanner esitti tiukan protestin Niukkasta vastaan ja oli sitä mieltä, että asukkailla olisi jätettävä vapaus itse valita tulevaisuutensa. Valtiovarainministeri Mauno Pekkala, kauppa- ja teollisuusministeri V.A. Kotilainen sekä oikeusministeri J.O. Söderhjelm olivat puheenvuoroissaan sovittavia, mutta puolsivat selvästi karjalaisten siirtymistä supistuneeseen Suomeen. Kotilainen ei halunnut, että ketään pakotettaisiin lähtemään, mutta lähtökehotus olisi kuitenkin paikallaan.¹⁵

Syy siihen, miksi hallituksessa keskusteltiin karjalaisten kohtalosta rauhansolmimispäivänä, paljastui 14.3., kun Paasikivi teki valtioneuvostossa selkoa Moskovan neuvotteluista. Karjalaisistahan suuri osa oli evakossa jo ennen sodan loppumista eikä Neuvostoliitto ollut esittänyt rauhanehdoissaan mitään vaatimuksia tavoittelemiensa alueiden väestön suhteen. Paasikivi kertoi suomalaisten ehdottaneen Moskovan neuvotteluissa luovutettavan alueen väestölle optio-oikeutta, jonka perusteella asukkaat voisivat vuoden kuluessa päättää, haluaisivatko he Suomen kansalaisuuden vai jäisivätkö Neuvostoliittoon. Sisäasiainministeri Ernst von Born kysyi neuvottelijoilta, oliko Suomen pakko siirtää väestö luovutetulta alueelta vai saisiko se jäädä sinne. Pääministeri Ryti totesi, että siirtopakkoa ei ollut eikä sitä saisi myöskään käyttää.¹⁶

Mitä ilmeisimmin Niukkanen on perustanut syytöksensä Rytiä ja Tanneria vastaan juuri suomalaisten Moskovassa ajamaan optio-oikeuteen, vaikka kirjallisuudessa ei olekaan näitä kahta asiaa yhdistetty toisiinsa. Tähän viittaavat Niukkasen muistelmat.¹⁷ Kuten edellä on jo mainittu, eivät käytettävissä olevat lähteet tue Niukkasen näkemystä siitä, että Ryti ja Tanner olisivat 3.3. käydyissä epävirallisissa neuvotteluissa toivoneet karjalaisten jäämistä mahdollisesti luovutettavalle alueelle. Kun Niukkanen kuitenkin mitä todennäköisimmin tarkoitti juuri optio-oikeuden ajamista, ei hänen väittämänsä maaliskuun 3. päivän keskusteluista voida pitää tuulesta temmattuna: Max Jakobsonin mukaan Ryti, Tanner, Paasikivi ja kenraali Ru-

15. Muistiinpanot valtioneuvoston neuvottelukokouksista, 12.3. 1940 klo 17.00. Risto Rytin kokoelma, kansio 22. Tieto Tannerin ja Niukkasen ristiriidasta löytyy myös Väinö Tannerin muistiinpanoista. Väinö Tannerin muistiinpanoja ulkoministeri-kaudelta 1.12.1939—27.3.1940, 12.3.1940. Väinö Tannerin kokoelma, kansio 26. VA.

16. Muistiinpanot valtioneuvoston neuvottelukokouksista, 14.3. 1940. Risto Rytin kokoelma, kansio 22.

17. Niukkanen, 206. Niukkanen viittaa muistelmissaan Suomen Sinivalikoisessa kirjassa esitettyihin tietoihin Moskovassa maaliskuun lopulla 1940 käydyistä keskusteluista, joissa optio-oikeus oli esillä. Suomen Sinivalikoinen kirja II, 12.

dolf Walden ottivat rauhankysymyksessä vallan omiin käsiinsä 3.3.¹⁸

On uskottavaa, että tässä piirissä rauhasta käydyssä keskustelussa on käsitelty myös odotettavissa olleita alueluovutuksia ja näillä alueille olleen väestön kohtaloa. Tosin rauhanneuvottelukunnan jäsenen professori Väinö Voionmaan muistiinpanojen mukaan rauhansopimuksen artikkelit hahmottuivat vasta Moskovassa.¹⁹ Näin Niukkasen näkemystä ei voida pitää pelkästään talvisodan viimeisten kohtalontäyteisten vaiheiden heijastumana, vaan sillä oli todellisuuspohja Suomen politiikkaa maaliskuussa 1940 ohjanneiden miesten toiminnassa. Ryti, Tanner ja Paasikivi toimivat luonnollisesti kaavaillessaan karjalaisten kohtaloa optio-oikeuden pohjalta hyvässä uskossa. Vahvasti omasta asemastaan tietoiselle karjalaisväestölle ja heidän lujatahtoiselle edusmiehelleen Niukkaselle hahmoteltu ratkaisumalli oli kuitenkin tyrmistyttävä.

Suomen ja Neuvostoliiton välillä 12.3.1940 solmitussa rauhansopimuksessa ei kosketeltu väestökysymystä laisinkaan.²⁰ Asiaa käsiteltiin kuitenkin rauhanneuvotteluissa, kuten edellä on esitetty, nimenomaan suomalaisten aloitteesta. Suomalaiset esittivät yhdeksi artiklaksi rauhansopimukseen optio-oikeutta, jonka mukaan luovutettavan alueen väestölle taattaisiin mahdollisuus yhden vuoden aikana ottaa itselleen Suomen kansalaisuus ja oikeus siirtyä supistuneeseen Suomeen. Läheisesti optio-oikeuteen liittyen ajoivat suomalaiset rauhanneuvottelijat sopimukseen myös artiklaa, joka olisi suonut uskonnonvapauden luovutettavan alueen suomenkieliselle väestölle. Tämä oikeus olisi artiklan mukaan koskenut silloista ja myös tulevaa suomenkielistä väestöä.²¹

Voionmaan päiväkirjamerkintöjen mukaan suomalaiset rauhanneuvottelijat kaavailivat 11.3. rauhansopimuksen artikloita, joista varsin monet voitiin ottaa Tarton rauhansopimuksesta. Näin ehkä siksi, että Paasikivi ja Voionmaa Tarton rauhanneuvottelukunnan jäseninä hyvin tunsivat tuon sopimuksen. Voionmaa kertoo Paasikiven olleen ”mestarikokkina” artikloiden hahmottelussa. Juuri väes-

18. Jakobson, Max, *Diplomaattien talvisota* (5.p.), 386. Kenraali Walden oli talvisodan aikana ylipäällikön edustajana valtioneuvostossa.

19. Väinö Voionmaan Moskovan matkojen päiväkirja ja muistiinpanot. Paasikivi ja Voionmaa kaavailivat rauhansopimuksen artikloita 11.3.1940. Väinö Voionmaan kokoelmat, kansio 3. VA.

20. Moskovan rauhansopimuksen teksti on esim. Suomen Sinivalkoisessa kirjassa II, 50—55.

21. Väinö Voionmaan päiväkirja 11.3.1940; Pöytäkirjat Moskovan rauhanneuvotteluista. IV ja V kokous 12.3.1940. UM 109 B 6. UMA; Paasikiven selostus Moskovan rauhanneuvotteluista valtioneuvoston neuvottelukokouksessa 14.3.1940. Risto Rytin kokoelma, kansio 22.

tökysymystä käsittelevä artiklaehdotus oli suora kopio Tarton rauhansopimuksesta, jonka 9. artikla takasi Petsamossa asuneille Venäjän kansalaisille optio-oikeuden sen jälkeen, kun alue siirtyi Tarton rauhassa Suomelle. Uskonnonvapausartiklan isänä sen sijaan oli Voionmaa.²²

Kun suomalaiset esittivät väestöartiklaa 12.3.1940, ei Neuvostoliiton pääneuvottelija V. Molotov pitänyt sitä tarpeellisena. Hän kertoi kuitenkin, että Neuvostoliiton ja Saksan välillä oli samantyyppinen sopimus Baltian saksalaisten siirtymäoikeudesta. Molotovin viittaus tähän sopimukseen näyttää saaneen Paasikiven uskomaan, että väestöartikla voitaisiin sisällyttää vielä myöhemmin rauhanteon käytännön järjestelyitä säätelevään sopimukseen, vaikka sitä ei varsinaiseen rauhansopimukseen tullutkaan.²³

Paasikivi ja Voionmaa matkustivat uudelleen Moskovaan maaliskuun lopulla vaihtamaan rauhansopimuksen ratifiointiasiakirjoja ja neuvottelemaan rauhansopimukseen liittyvistä käytännön järjeste-

22. Väinö Voionmaan päiväkirja 11.3.1940. Kts. Tarton rauhansopimuksen teksti esim. Tanner, Väinö, Tarton rauha, 243 (9.artikla). Tarton rauhansopimuksessa taattiin mahdollisuus myös Venäjällä asuneille Suomen kansalaisille ja päinvastoin muuttaa takaisin kotimaahansa. Tämä mahdollisuus ei kuitenkaan liity optio-oikeuden klassiseen malliin, jossa ovat yleensä taustana valtioiden välisiin aluevaihdoksiin liittyvät järjestelyt väestökäytöksessä. Tanner, Tarton rauha, 256 (35. artikla). Tapani Blomsterin mukaan optio-oikeus Petsamon asukkailla aiheutti Venäjän kansalaisuuden valitsemista takaisin ja muuttoliikettä pois Suomesta. Blomster, Tapani, Muuttoliike Petsamoon vuosina 1921—1939, 110—112.

23. Väinö Voionmaan päiväkirja 12.3.1940; Pöytäkirjat Moskovan rauhanneuvotteluista. V kokous 12.3.1940. UM 109 B 6. Molotovin rauhanneuvotteluissa esilleot-tama sopimus Neuvostoliiton ja Saksan välillä Baltian saksalaisten siirtymisestä tarkoittaa mitä ilmeisimmin sitä sopimuspöytäkirjaa, jonka maat allekirjoittivat Puolan sodan jälkeen. Pöytäkirjassa taattiin Neuvostoliiton haltuun siirtyneiden entisten Puolan alueiden etnisesti saksalaiselle väestölle optio-oikeus eli mahdollisuus siirtyä halutessaan Saksan valtakunnan alueelle. Vastaavasti Saksan hallintaan tulneiden Puolan alueiden etnisesti ukrainalaiselle ja valkovenäläiselle väestölle taattiin mahdollisuus siirtyä Neuvostoliittoon. Kts. salainen sopimuspöytäkirja Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918—1945. Aus dem Archiv des Deutschen Auswärtigen Amts. Serie D: 1937—1945 Band VIII, 128 (Dokument 158). Tämä sopimus oli ensimmäinen siinä Saksan ja Neuvostoliiton välisten optio-sopimusten ketjussa, joka ei täyttänyt klassisten optiosopimusten tuntomerkkejä, koska näillä sopimuksilla taattiin yleensä kolmansien maiden kansalaisten siirtyminen joko Neuvostoliittoon tai Saksaan. Kts. näistä sopimuksista: Schechtman, Joseph B., European Population Transfers 1939—1945. Appendix III, 497—507. Varsinaisen Baltian saksalaisen väestön siirtymisestä Saksaan valtakuntaan oli kyllä sovittu myös syksyllä 1939, mutta nämä sopimukset olivat Schechtmanin mukaan Baltian maiden ja Saksan välisiä. Schechtman, European ..., 497—502; Kun Romania kesällä 1940 luovutti lyhyiden neuvotteluiden tuloksena Neuvostoliitolle Bessarabian ja Pohjois-Bukovinan ei näiden alueiden romanilainen väestö saanut optio-oikeutta eikä myöskään mahdollisuutta siirtyä supistuneen Romanian alueelle. Schechtman arvelee Romanian hallituksen hiljaisesti hyväksyneen tämän asian. Sen sijaan näiden alueiden varsin runsas etnisesti saksalainen väestö sai Saksan ja Neuvostoliiton välisellä sopimuksella mahdollisuuden siirtyä Saksaan valtakuntaan. Schechtman, European ..., 505—506.

lyistä. Matkaa valmistelleessa Paasikiven, Voionmaan, Rytin ja Tannerin neuvottelussa olivat keskeisesti esillä sekä optio- että uskonnonvapausartikla. Ne olivat sisällöltään samat kuin rauhanneuvotteluissakin.²⁴ Voionmaa merkitsi päiväkirjassaan optiokysymyksen ja uskonnonvapauden ”meidän omiksi ehdotuksiksemme”.²⁵

Maaliskuun 21. päivänä jättivät suomalaiset rauhansopimuksen toimeenpanoon liittyvät artiklaluonnoksensa Molotoville. Artikloiden joukossa olivat sekä optiokysymys että uskonnonvapaus. Molotov lupasi antaa vastauksen niistä 23.3.²⁵

Neuvostoliiton vastaus viipyi kuitenkin aivan maaliskuun lopulle. Molotov oli sitä mieltä, ettei erillistä sopimusta väestökysymyksessä tarvita, koska asia oli ratkaistavissa molempien maiden sisäisen lainsäädännön puitteissa. Neuvostoliitto ei estäisi halukkaita poistumasta luovutetulta alueelta. Paasikivi muistutti kuitenkin Molotovia siitä, että tämä oli rauhanneuvotteluissa viitannut mahdollisuuteen ottaa mallia Neuvostoliiton ja Saksan sopimuksesta väestökysymyksessä. Molotovin mielestä mitään tarvetta sopimukseen ei kuitenkaan ollut, sillä koko väestö oli jo siirtynyt pois luovutetulta alueelta. Paasikivi katsoi evakuoinnin johtuneen sotatoimista. Tähän Molotov vastasi suomalaisten evakuoineen myös 12.3. jälkeen, mutta Neuvostoliitto ei siihen puutunut. Paasikivi yritti penätä vielä Tarton rauhansopimusta esimerkiksi, mutta keskustelu asiasta päättyi siihen. Samalla nämä maaliskuun 29. päivän keskustelut olivat päätepiste niille karjalaisen väestön optio-oikeudesta käydyille sitkeille neuvotteluille, joissa aloite tuli toistuvasti suomalaisilta.²⁷

Neuvostoliiton kanta rauhanneuvotteluissa oli koko ajan selvä. Se ei ollut kiinnostunut luovutetun alueen väestöstä. Kuriositeettina mainittakoon, ettei edes Kyyrölän etnisesti venäläinen väestö sitä kiinnostanut. Neuvostoliitto piti saamiensa uusia alueita merkittävinä ainoastaan sotilaallisessa mielessä ja halusi välttää kaikkia väestöllisiä kahnauksia Suomen kanssa, sillä niistä oli riittävästi kokemuksia maailmansotien väliseltä ajalta Itä-Karjalan suunnalla.

Suomalaisista aktiivisimmin optio-oikeutta ajoi Paasikivi. Hänellä näyttää olleen kuitenkin pääministeri Rytin tuki takanaan. Paasikiven aktiivisuus lienee selitettävissä osittain historiallisin syin. Tarton rauhansopimuksen suomalaisena pääneuvottelijana hän toistuvasti

24. Moskovan rauhanneuvotteluihin liittyviä asiakirjoja. Suomalaisten konsepti artikloiksi 17.3.1940. Väinö Tannerin kokoelma. kansio 28. VA.

25. Väinö Voionmaan päiväkirja 19.3.1940.

26. Väinö Voionmaan päiväkirja 21.3.1940; Muistiinpanot Paasikiven ja Voionmaan toiselta matkalta Moskovaan 21.3.1940. UM 109 B 6. UMA.

27. Muistiinpanot Paasikiven ja Voionmaan toiselta matkalta Moskovaan. IX kokous 29.3.1940. UM 109 B 6; Väinö Voionmaan päiväkirja 29.3.1940.

vetosi sen artikloihin hakiessaan mallia Moskovan rauhansopimuk-
selle ja erityisesti luovutettavien alueiden väestön vastaisen valtiolli-
sen aseman järjestämiselle. Aivan ilmeisesti Paasikiven näkemyksiin
vaikuttivat ne lukuisat sopimukset väestönsiirroista, joita Euroopassa
oli maailmansotien välillä tehty. Yleensä näissä sopimuksissa oli mu-
kana väestön optio-oikeus.²⁸

Karjalaisen väestön yksituumainen käyttäytyminen talvisodan
kiihkeinä loppupäivinä ja välittömästi rauhanteon jälkeen näyttää
tulleen täydellisenä yllätyksenä Suomen hallituksen ylimmälle joh-
dolle ja Moskovassa olleille rauhanneuvottelijoille. Vastaavaa muut-
toliikettä ei ollut aikaisemmin tapahtunut eikä sitä osattu odottaa-
kaan. Tästä syystä hallitus etsi väestökysymyksessä ratkaisuja, jotka
eivät olleet sidoksissa suomalaiseen yhteiskunnalliseen todellisuu-
teen, vaan pikemminkin kansainväliseen tapaan solmia erilaisia väes-
töryhmiä koskevia siirtosopimuksia, joissa siirtyvän tai siirrettävän
väestön mielipide oli sivuseikka.

Se, että Suomen hallitus itsepintaisesti ajoi optio-oikeutta karjalai-
sille aina maaliskuun lopulle asti, vaikka Neuvostoliitto ei missään
vaiheessa esittänyt väestöllisiä vaatimuksia eikä pyrkinyt estämään
halukkaiden Suomeen muutttoa, on osoitus siitä, että Suomessa ha-
luttiin pitää raja auki Neuvostoliittoon päin tapahtuvalle paluumuu-
tolle. Karjalaisethan olivat suureksi osaksi jo sodan ajan siirtyneet
sotaa pakoon ja loput evakuoitiin välittömästi sodan jälkeen. Paasi-
kivi piti tätä kuitenkin vielä maaliskuun lopulla puhtaasti sodan ai-
heuttamana väestön suojausvakuointina.

Suomen hallituksen johdonmukainen pyrkimys optio-oikeuden
saamiseksi karjalaisille olisi jättänyt toteutuneena heidän valtiollisen
asemansa vuodeksi auki. Aivan ilmeisesti Moskovan neuvotteluissa
haettiin väestökysymyksessä sellaista ratkaisumallia, joka ei olisi vaa-
tinut Suomelta yhteiskunnallisesti niin syvälleikäpää karjalaisten
asuttamissunnitelmaa kuin oli jo maaliskuussa 1940 ounasteltavissa.
Perussyyinä tähän tuntuu olleen paitsi haluttomuus suuriin maare-
formeihin erityisesti se, ettei hallituksen piirissä täysin ymmärretty
sellaisten mahdollisuutta. Kieltämällä karjalaisilta optio-oikeuden
Neuvostoliitto takaisi heidän säilymisensä Suomen kansalaisina ja yh-
tenäisenä ryhmänä, vaikka olikin tehnyt heistä kodittomia.

Neuvostoliiton myöhempään, lähinnä maailmansodan jälkeiseen,
politiikkaan väestönsiirroissa näyttää talvisodan esimerkki vaikutta-
neen selvästi. Neuvostoliitto pyrki toisen maailmansodan jälkeen
Puolan ja Tšekkoslovakian kanssa tekemillään sopimuksilla karsi-
maan kaikki mahdollisuudet kansallisten vähemmistöjen aiheutta-

28. Schechtman, *European ...*, Appendix III, 497.

miin ristiriitoihin. Näin Puolasta ja Tšekkoslovakiasta muutti ukraina-laista ja valkovenäläistä väestöä Neuvostoliittoon ja päinvastoin molemmipuolisten optio-oikeuksien perusteella.²⁹

Perusteluna sille, että Suomen hallitus koki optio-oikeuden ajamisen tärkeäksi vielä maaliskuun lopullakin, voidaan pitää sitä, että siirtoväen asuttamista suunnittelemaan asetettiin komitea vasta huh-tikuun alussa, jolloin Neuvostoliiton kanta optiokysymyksessä oli lopullisen varma. Hallituksen mahdolliseen viivyttelyyn komitean asettamisessa ei ole kirjallisuudessa puututtu. Tosin poliittista painetta komitean asettamiseksi alkoi jo maaliskuun lopulla selvästi kasaantua. Tätä todistaa maalaisliiton eduskuntaryhmän hallitukselle siirtoväkiasiasta tekemä eduskuntakysely 29.3.1940.³⁰

Hallituksella oli käytännöllinen valmius komitean asettamiseen heti sodankin jälkeen, sillä T.M. Kivimäki oli saanut jo talvella epävirallisesti tehtäväkseen suunnitella maanhankintaa evakuoituille. Eeno Pusan mielestä neuvottelut komitean jäsenistöstä veivat liikaa aikaa.³¹ Moskovan neuvotteluiden ja Suomen hallituksen aikomusten välistä riippuvuussuhdetta siirtoväkikysymyksessä tuntuu tukevan se, että Kivimäen laatimat suunnitelmat siirtoväen asuttamiseksi julkaistiin erittäin näyttävästi 2.4.1940 pääministerin toimesta eli välittömästi sen jälkeen, kun Neuvostoliiton kanta oli selvä lopullisesti.³²

Neuvostoliiton torjuma optio-oikeus olisi hyväksyttynä varmasti rasittanut Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita entisestäänkin. Karjalaan palaamishalua alkoi ilmetä ulkoministeriön tietojen mukaan jo kesällä 1940. Takaisin muuttajia oli jopa niin paljon, että Neuvostoliiton lähetystöltä ”loppuivat” anomuskaavakkeet. Valtiol-lisen poliisin ulkoministeriölle antamien tietojen mukaan paluuta Karjalaan suunnittelevat olivat lähes poikkeuksetta kommunisteja. Muuttohoukuttimena olivat rakennustyöt Viipurissa. Ilmiö sai jouk-koliikkeen muotoja, kun sen johtajat järjestivät eri puolilla maata useita kokouksia ”Karjalan Vähäväkisten” nimissä. Näissä kokouk-sissa kerättiin paluuseen halukkaiden nimiä erityisesti tarkoitusta varten painetuilla anomuskaavakkeilla. Tarkkoja tietoja ulkominis-

29. Kts. Neuvostoliiton ja Puolan sekä Neuvostoliiton ja Tšekkoslovakiain välisistä väes-tösopimuksista Schechtman, *Postwar ...*, 43–48 ja 151–179.

30. Ml:n eduskuntaryhmän valtuuskunta 29.3.1940.

31. Eeno Pusan kokoeimat, kansio 2. VA ja kansio 6. TA.

32. Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Suomen Sosialidemokraatti ja Uusi Suomi 2.4.1940. Lehdissä julkaistiin lähes koko Kivimäen laatima luonnos pika-asutus-laiksi. Kivimäki oli luovuttanut sen uutisen mukaan edellisenä päivänä pääminis-teri Rytille. Julkaiseminen tapahtui siksi, että asiasta voitaisiin luonnoksen perus-teella keskustella.

teriölle jätetyistä muuttoanomuksista ja muuttajien määrästä ei ole saatavissa, mutta ulkoministeriön arkistosta löytyy 200 anojan nimilista.³³

Luovutetun Karjalan väestön tulevaisuutta selviteltiin julkisuudelta salassa Moskovassa maaliskuussa 1940. Yllätyksellisesti ensimmäinen erä päättyi karjalaisten voittoon Neuvostoliiton optiokysymyksessä valitseman linjan seurauksena.

2. Sotapakolaisista siirtoväeksi

Ensimmäiset suomalaiset lähtivät evakkotaipaleelle jo lokakuussa 1939. Talvisodan aikana lähes puoli miljoonaa henkeä oli sotaa paossa. Tuolloin ei vielä tehty eroa rajaseuduilta rintaman alta evakuoitujen ja väestökeskuksista pommitusten pelossa poissiirtyneiden välillä. Kaikki he olivat evakkoja, osa tosin vapaaehtoisesti siirtyneitä. Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti väliaikaisessa evakossa olleiden asemaa pääasiassa karjalaisväestön näkökulmasta.³⁴

On luonnollista, että monia hankaluuksia syntyy, kun yli 10% kansasta joutuu tilapäisesti muuttamaan kotiseuduiltaan ja uskomaan huolenpidon jokapäiväisestä toimeentulostaan viranomaisten järjestelykyvyn ja uusien naapureiden hyväntahtoisuuden varaan. Sotaa paossa olleen väestön ongelmat kiteytyivät ennen kaikkea huolto- ja työkysymyksessä.

Evakuoidun väestön huolto oli talvisodan aikana pääasiallisesti kansanhuoltoministeriön ja sen alaisten kunnallisten kansanhuoltolautakuntien harteilla. Vasta maaliskuun alusta 1940 ryhtyi sisäasiainministeriön tammikuussa perustettu Siirtoväen huollon keskus keventämään ylikuormitettujen kansanhuoltoviranomaisten taakkaa.³⁵

Evakuoitujen huollon päätehtävänä oli valtion varoin turvata kohutuullinen muonitus ja majoitus siirretyille.³⁶ Tämä ei kuitenkaan aina käytännössä onnistunut evakuoituja ja viranomaisia tyydyttävällä ta-

33. Aineistoa luovutetulle alueelle takaisin pyrkijöistä. UM 109 F 13. UMA. UM:n myönteisestä vastauksesta eräälle anojalle saivat takaisinmuuttoa organisoineet tekstin painettuihin anomuskaavakkeisiin, joita käytettiin sitten joukkokokouksissa.

34. Kts. ”väliaikaisen sotapakolaisuuden kaudesta” Alhava, Evakuoinnin suoritus ja Hietanen, Silvo, Siirtoväen mielialaan vaikuttaneet tekijät talvisodan aikana ja Moskovan rauhnan 1940 luomassa tilanteessa siirtoväen korvauslain säätämiseen asti. Poliittisen historian pro-gradutyö, 18—23.

35. Kekkonen. Urho, Siirtoväki ja sen huolto I, 3—4 ja Waris, Siirtoväen ..., 75—76.

36. Kekkonen, 25 ja em. Waris.

valla vaan heijastui usein työhaluttomuutena, kun siirrettyjä pyrittiin työllistämään.³⁷

Jo talvisodan kestäessä alkoi kansanhuollosta vastaavien viranomaisten mielissä väkkyä huoli maan taloudellisesta kestäkyvystä. Tästä syystä pyrittiin kansalaisten työvoima saamaan totaaliseen käyttöön heti sen jälkeen, kun sodan ensi päivien järkytys oli hälvennyt. Erityisesti sotapakolaiset muodostivat ryhmän, jonka työllistäminen oli evakoiden huoltokysymyksen ja viihtyvyyden kannalta tärkeä. Pakolaisten sijoituspaikkakunnilla oli huutava pula työvoimasta erityisesti halonhakkuissa, joiden onnistunut läpivienti oli koko maan taloudelle elintärkeä kysymys.³⁸ Siirretyt kokivat huolto- ja työllistämiskysymyksen ristiriitaisina ja tästä seurasi jatkuvaa kitkaa heidän sekä viranomaisten välillä.³⁹

Erityisen ongelmallisia olivat evakuoidun karjalaisväestön ja ”isäntien” välisissä suhteissa suuret alueelliset kulttuurierot. Räikeimpinä nämä ilmenivät ortodoksisen väestön osakseen saamassa kohtelussa erilaisine ”ryssittelyineen”, mutta näkyivät myös arkipäiväisissä askareissa aina ruokailutottumuksista lähtien.⁴⁰

Näin ollen eivät taustaedellytykset siirtoväen pysyvälle sijoittamiselle olleet parhaat mahdolliset, kun sijoituskysymyksestä tuli sekä karjalaisille että heidän isännilleen karvas tosiasia Moskovan raulian seurauksena.

Evakoiden ongelmat eivät suinkaan vähentyneet, kun heistä tuli siirtoväkeä. Heidän toimeentulonsa oli heti rauhanteon jälkeen yhä edelleen suurimmaksi osaksi yhteiskunnan taloudellisen tuen varassa. Vastuu siirtoväestä oli siirtynyt kansanhuoltoministeriöltä Siirtoväen huollon keskukselle. Tästä huolimatta ristiriidat karjalaisten ja viranomaisten välillä jatkuivat vielä kesään asti.⁴¹ Tilanne oli heijastumaa siitä tosiasiasta, että huoltoapua sai toukokuussa 1940 350 000 siirtoväkeen kuuluvaa ja kesän lopullakin vielä yli 200 000 henkeä.⁴²

Huollettavien suuren määrän vähentämiseksi ja toisaalta maaseudulla vallinneen työvoimapulan lievittämiseksi viranomaiset ryhtyivät tiukentamaan toimenpiteitään siirtoväen työllistämiseksi. Siirrettyjen ”työttömyyden” katsottiin johtuneen osaksi haluttomuudesta työntekoon.⁴³ Yhtenä merkittävänä syynä työhaluttomuuteen piti

37. Hietanen, 24—28.

38. Kts. kansanhuoltoministeriön kiertokirjeet 64 ja 66 (6.2. 1940). Kansanhuoltoministeriön yleinen osasto I, kansio D I c:2. Kansanhuoltoministeriön arkisto. VA.

39. Hietanen, 28—34.

40. Sama, 34—40.

41. Kekkonen, 4—11 ja Hietanen, 63—67.

42. Kekkonen, 27.

43. Selostus Uudenmaan läänin Vapaan huollon neuvottelukunnan kokouksesta. Helsingin Sanomat 6.5.1940; Kekkonen, 35—37 ja Hietanen, 67—70.

siirtoväen huoltojohtaja Urho Kekkonen liian optimistisia lupauksia maansaannista. Siirtoväki odotti toiveikkaasti omaa maata eikä ollut halukas ryhtymään muihin töihin.⁴⁴

Vaikeudet jokapäiväisessä elämässä paikallisen väestön ja evakoiden välillä kantautuivat jo talvisodan aikana julkisuuteen, mutta vasta sodan jälkeen viranomaiset joutuivat niihin puuttumaan. Kulttuuritaustasta johtuvat erimielisyydet jatkuivat edelleen, mutta konkreettisina hankaluudet näkyivät siirtoväen majoituskysymyksessä. Siirtoväen huollon keskuksen johtaja Kekkonen otti asiaan kantaa erittäin jyrkkäsanaisessa radiopuheessa, jossa hän syytti majoitushallittomuudesta erityisesti maaseudun varaikkainta väestöä.⁴⁵

Siirtoväen arkipäivää varjostivat näin monet ongelmat. Ilmeistä on, että ne kasaantuivat enimmäkseen juuri maataloussiirtoväen harteille. Muun siirtoväen sijoittuminen työhön ja uusille asuinsijoille näyttää tapahtuneen helpommin. Tällaiseen tulokseen päätyi Heikki Waris, kun hän selvitteli huoltoapua saaneiden lukumäärää. Hänen mukaansa kesäkuun puolivälissä 1940 muu kuin maataloussiirtoväki oli pääasiassa sijoittunut, kun taas maataloussiirtoväki eli suurimmaksi osaksi huoltoavun turvin.⁴⁶

3. Asutusratkaisu muotoutuu

3.1. Hiljainen maaliskuu

Suomi solmi rauhan Moskovassa sotilaallisesti ajatellen viime hetkellä. Tästä huolimatta rauha yllätti lähes koko kansan, jota ei ollut valmisteltu sen välttämättömyyteen. Erityisesti kotinsa menettäneille karjalaisille rauha oli katkera ja yllättävä pettymys. Sen lievittämiseksi ilmoitti Suomen poliittinen ja sotilaallinen johto yksimielisesti välittömästi rauhanteon jälkeen, että siirtoväelle oli järjestettävä uudet asuinsijat supistuneeseen Suomeen. Nämä lupaukset on tulkittava seuraukseksi talvisodan yksimielisyyden ja ankaraksi koetun rauhan synnyttämästä halusta hyvittää karjalaisia, joiden kiistatta ymmärret-

44. Siirtoväen huollon keskuksen johtajan Urho Kekkosen muistio pääministeri Ryttille siirtoväen huollosta 14.5.1940. Risto Rytin kokoelma. kansio 61 (140 a). VA.

45. Kekkonen, Urho, Puheita ja kirjoituksia I, 90–91 (7.4.1940). Myös presidentti Kyösti Kallio puuttui tähän asiaan 12.4.1940 siirtoväelle pitämässään radiopuheessa. YLE.

46. Waris, Siirtoväen ..., 52.

tiin kärsineen eniten sodan lopputuloksesta. Muuta mahdollisuutta maan korkeimmalla johdolla tuskin olikaan kuin luvata julkisesti karjalaisten nopeaa sijoittamista, vaikka Moskovassa toisaalta käytiin vielä maaliskuun lopulla neuvotteluita siirtoväen kohtalosta.⁴⁷

Vaikka Suomen hallitus näyttää toimineen tavallaan kaksinaamaisesti siirtoväkikysymyksessä, ei tästä liene ollut todellisuudessa kysymys. Julkiset lupaukset karjalaisille katkerina rauhantekopäivinä olivat selvästi spontaaneja reaktioita ja perustuivat mitä todennäköisimmin yksityisten ihmisten tunteisiin eikä suinkaan hallituksen päätöksiin asiassa. Sen sijaan optiokysymystä ajettiin hallituksen sisärenkaan päätöksellä. Talvisodan yksimielisyyden hengessä siirtoväelle annetuista lupauksista karjalaiset saivat syyn muistuttaa myöhemmin usein julkisessa keskustelussa maan poliittista johtoa, kun asioiden kulku ei heistä tuntunut sujuvan. Välittömästi rauhanteon jälkeen annetut lupaukset siirtoväen sijoittamisesta olivat merkittävimpiä julkisia tapahtumia asiassa koko maaliskuun aikana. Karjalaisen oma aktivoituminenkin oli mahdollista vasta sen jälkeen, kun evakuointi oli loppuunsa saatu ja edes välttävät väliaikaiset asuinajat löydetty.

Tarkkaa ja selvälinjaista kuvaa siitä, miten siirtoväkikysymyksen ratkaisua alettiin etsiä, ei käytettävissä olevista lähteistä saa. Niiden antama kuva heijastanee kuitenkin varsin hyvin maaliskuun jälkipuoliskon todellisuutta, jolloin koko siirtoväkikysymys oli täysin uusi ja hahmottumaton ongelma. Rytin I hallitus ei halunnut tehdä asiassa mitään peruuttamattomia ja seuraajaansa sitovia päätöksiä ennen kuin Moskovassa neuvottelut siirtoväen kohdalla olivat ohitse. Kuten edellä on mainittu, oli professori T.M. Kivimäki saanut jo talvisodan aikana Rytiltä epävirallisesti tehtäväkseen suunnitella maanhankintaa evakuoituille. Kivimäen työn tulokset julkaistiin kuitenkin vasta huhtikuun 2. päivänä.⁴⁸

Kuriositeettina voidaan mainita, että siirtoväen kohtalo oli esillä jo 12.3. Moskovassa suomalaisten rauhanneuvottelijoiden ”illanistujaisissa” sen jälkeen, kun rauhansopimus oli allekirjoitettu. Tässä tilaisuudessa, jossa Ruotsi sai Voionmaan muistiinpanojen mukaan kuulla kunniansa, pohdittiin myös Suomen tulevaisuutta. Voionmaan ohjelman mukaisesti ”kolonisoitiin” Uusimaa ja Etelä-Suomi evaku-

47. Julkisesti puhuivat siirtoväen asiasta tasavallan presidentti Kyösti Kallio 14.3.1940, ylipäällikkö Mannerheim 14.3., ulkoministeri Tanner 13.3. ja sisäasiainministeri E. von Born 15.3. Valtioneuvoston Tiedotuskeskuksen lähettämä katsaus siirtoväkipuheista. Risto Rytin kokoelma, kansio 26. VA. Katsaus sisältää lisäksi useiden kansanedustajien puheita asiasta. Kallion radiopuhe 12.4. siirtoväelle oli selvä linjanveto radikaalin asutuksen puolesta. YLE.

48. Kts. HS, Hbl, SS ja US 2.4.1940.

oiduilla.⁴⁹

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä syntyi jo maaliskuun aikana kiinnostusta odotettavissa olevaan maareformiin. Tästä kertoo ennakkouutinen tulevasta piispainkokouksesta, jossa uskottiin käsiteltävän myös ylimääräisen kirkolliskokouksen kutsumista koolle, mikäli kirkon omistamia maita aiottaisiin käyttää siirtoväen asuttamiseen.⁵⁰ Ylimääräistä kirkolliskokousta ei kuitenkaan tämän asian tiimoilta pidetty eikä kolmastoista varsinainen kirkolliskokouskaan siirtoväen asuttamista käsitellyt, vaikka se pohti muun muassa siirto-seurakuntien kohtaloa.⁵¹ Näin talvisodan kokemukset olivat saaneet kirkon luopumaan aikaisemmin hyvin tiukasta linjastaan puolustaa seurakuntien maanomaisuutta potentiaalisen maanluovutuksen uhatessa. Kirkko ei halunut särkeä virallisella tasolla eikä julkisessa keskustelussa talvisodan luomaan kansallisen yksimielisyyden henkeen. Torpparivapautuksen ja Lex Kallion yhteydessä kirkon piirissä oli ollut maakysymyksessä julkista ristivetoa.⁵² Vuoden 1936 asetuslain säätämisprosessin aikana oli koolla jopa ylimääräinen kirkolliskokous, kuten edellä mainittiin.

Maataloushallituksen ylijohtaja K.J. Ellilän 29.3. 1940 päivätty muistio Karjalan siirtoväen asuttamisesta Risto Rytin kokoelmassa on mitä ilmeisimmin ensimmäinen merkittävä yksityiskohtainen kannanotto asutusratkaisun linjaksi.⁵³ Rytin papereista ei käy selville, oliko muistio laadittu pääministerin pyynnöstä vai Ellilän omasta aloitteesta. Ellilä oli luonnollisesti jo virka-asemansa vuoksi kiinnostunut sen laajan maareformin suuntaviivoista, jota siirtoväen asuttaminen edellytti.⁵⁴

Ellilän muistio liitteineen on erityisen kiintoisa siksi, että siinä hahmoteltiin tulevan asutusratkaisun päälinjat sellaisina kuin ne siten pika-asutuslaissa säädettiin. Tämä osoittaa erittäin selvästi sen, kuinka suuri merkitys pika-asetuslain nopealle ”löytymiselle” ja sää-

49. Väinö Voionmaan päiväkirja 12.3.1940.

50. Uusi Suomi 31.3.1940.

51. Kolmastoista varsinainen kirkolliskokous pidettiin vuoden 1941 alussa. Juva, 147–150.

52. Kts. kirkon suhtautumisesta torpparivapautukseen ja Lex Kallioon Kena, Kirsti, Kirkon aseman ja aseiden muutoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922, 220–237.

53. K.J. Ellilän muistio ”Karjalan siirtoväen asuttamisesta” 29.3.1940. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. VA. Ellilän muistio ilman liitettä julkaistiin huhtikuussa Maatalous-lehdessä. Ellilä, K.J., Näkökohtia Karjalan siirtoväen asuttamisesta. Maatalous 1940 n:o 3–4.

54. Ylijohtaja K.J. Ellilällä oli takanaan jo pitkä ura maataloushallinnon ja maataloudellisen tutkimustoiminnan piirissä. Hän oli aloittanut maataloushallituksen tutkimustoimiston johtajana vuonna 1915. Hän oli ollut maatalousministerinä ja kansanedustajana (ml). Kts. Valtioneuvoston historia 1917–1966 IV. Ministerimatrikeli 1917–1966, 23.

tämiselle oli Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla harjoitetun maatalous- ja asutuspolitiikan traditiolla. Perinteen keskeinen peruselementti oli laaja tutkimustoiminta, jota maatalous- ja asutushallinnon piirissä oli harjoitettu. Sen yksityiskohtaisesti tuntien saattoi Ellilä varsin helposti muokata siirtoväen asuttamisen yleislinjat sellaisiksi, että niiden taakse löytyi myös tarvittava poliittinen tahto myöhemmin.

Muistionsa aluksi Ellilä otti kantaa perustettavien viljelmien suuruuteen. Hänestä niiden tuli olla sellaisia, että keskikokoinen perhe saisi tilaltaan kohtuullisen toimeentulon. Valmiin pellon alan piti tästä syystä olla noin 5 hehtaaria ja viljelyskelpoista maata lisäksi saman verran. Tämä jo Lex Kalliosta ja vuoden 1936 asutuslaista tuttu linja tulikin ohjeeksi määriteltäessä viljelmäkokoja pika-asutukseen. Ellilän näkemys piti sisällään myös sen pika-asutuslakiin omaksutun periaatteen, että siirtoväen uudet tilat pyrittiin muodostamaan vuoden 1936 asutuslain mukaisiksi. Karjalaista viljelmäkorakennetta ei ollut tarkoitus siirtää sellaisenaan supistuneeseen Suomeen.⁵⁵

Kysymykseen, mistä saadaan asutusmaata, Ellilän vastaus oli varsin yksiselitteinen. Hänestä siirtoväen asuttaminen oli suunnattava seuduille, joilla viljeltyyn ja viljelyskelpoiseen maahan nähden oli vähän viljelmiä eikä seuduille, joilla viljelmät olivat pieniä ja paikallisen maatalousväestön lisämaiden tarve oli suuri. Näkemyksensä tueksi Ellilä esitti vuoden 1929 maataloustiedusteluun perustuneen taulukon.⁵⁶ Valmiin peltoalan puolesta oli Ellilän mielestä parhaat asutusmahdollisuudet Uudellamaalla, jossa muistion laatijan mukaan oli harvinaisen runsaasti myös viljelyskelpoisia viljelemättömiä maita. Hyviä mahdollisuuksia asuttamiseen löytyi myös Turun ja Porin läänistä Piikkiön, Halikon, Maskun ja Loimaan kihlakunnista sekä Hämeen läänistä Tammelán ja Hauhon kihlakunnista.⁵⁷

Parhaana asutusmuotona siirtoväelle muistiossa pidettiin ryhmä-asutusta. Siirtoväen asuttaminen lähelle tuolloisia väliaikaisia sijoituspaikkoja ei Ellilán mukaan olisi luonut edellytyksiä jatkuvan toimeentulon hankkimiselle.⁵⁸

Siirtoväen asuttamista hoitamaan piti Ellilán mielestä perustaa erityinen väliaikainen valtion elin. Vain se voisi riittävän tehokkaasti paneutua vaativan tehtävän hoitamiseen. Valtion pysyvä asutushal-

55. Ellilán muistio.

56. Ellilán muistion liitteenä oleva taulukko (kts. liite 3) on erittäin mielenkiintoinen lisä pika-asutuksesta ja yleisemminkin asutustoiminnasta Suomessa käytyyn keskusteluun. Samalla se avaa aivan uuden näkökulman tulevaa tutkimusta silmällä pitäen, kun selvitetään Suomessa maailmansotien välisenä aikana harjoitettua asutustoimintaa. Tästä syystä on katsottu tarpeelliseksi ottaa taulukko liitteeksi myös tähän tutkimukseen.

57. Ellilán muistio ja sen liite (kts. liite 3).

58. Em. lähde.

linto oli Ellilän mukaan liiaksi sidoksissa paikallisen väestön asutus-tarpeiden hoitamiseen.⁵⁹

Ellilä ehdotti siirtoväen asuttamisen rahoittamista kertakaikkisella omaisuusverolla.⁶⁰ Muistiossa otettiin kantaa myös asutustoiminnan kiireellisyyteen. Ellilä torjui julkisuudessa esitetyt vaatimukset siitä, että karjalaisille olisi osoitettava uudet tilat jo kesään 1940 mennessä. Hän piti tätä mahdottomana toteuttaa. Ellilän mielestä olisi ollut erinomainen saavutus, jos siirtoväki saisi uudet viljelmänsä keväällä 1941. Tämäkin aikataulu vaatisi toiminnalta suurta nopeutta.⁶¹

Vaikka Ellilän muistio ei julkisuuteen heti tullutkaan, oli se päämi-nisteri Rytin tietoon saatettuna tärkeä merkitykseltään. Muistiossa oli selvästi ”ennakoituna” pika-asutuksen tulevat keskeisimmät pääpiirteet. On uskottavaa, että juuri luottaen Ellilän ja Kivimäen asiantuntemukseen Rytin II hallitus antoi verrattain vapaat kädet pika-asutuslain suunnittelijoille ja myöhemmin lain toimeenpanosta vastanneille viranomaisille. Hallitus pyrki ensimmäistä kertaa puut-tumaan pika-asutustoiminnan kulkuun oikeastaan vasta syksyllä 1941, kun vastikemaapykälän muuttamisesta käyty poliittinen kamppailu alkoi.

Rytin II hallitus otti tärkeimmäksi tehtäväkseen jälleenrakennuk-sen. Olennaisena osana siihen liittyi hallituksen ohjelmassa lupaus hankkia siirtoväelle maata nopeasti.⁶² Hallitusta muodostettaessa ai-nakin Väinö Tanner oli ilmoittanut Rytille yhdeksi hallitukseen me-nonsa ehdoksi, että siirtoväen asuttaminen hoidetaan maareformilla eli otetaan maata niiltä, joilla sitä oli. Ryti oli Tannerille luvannut näin tapahtuvan.⁶³

Kun hallituksessa ei ollut varsinaisia siirtoväen edustajia laisinkaan ja maalaisliitonkin edustus oli vähentynyt edellisestä hallituksesta, oli eräänlainen peruskitka kuitenkin olemassa siirtoväen ja talous-elämän etupiirejä korostetusti edustaneen hallituksen välillä alusta lähtien. Tämän on katsottu johtuneen Rytin ja Niukkasen keskinäi-sistä kiistoista, mutta on aivan ilmeistä, että kitkalle oli olemassa myös syvempi sosiaalinen perusta. Rytin hallituksen muodostamis-vaiheet eivät noudattaneet normaalia parlamentaarista kaavaa, vaan puolue-elimet ja eduskuntaryhmät sivuutettiin. Kun karjalaisen yh-teisön edut olivat olleet yleensä ajettavissa parlamentaarisesti koot-tujen hallitusten kautta, on ymmärrettävää, että tietty epäluulo halli-

59. Em. lähde.

60. Em. lähde.

61. Em. lähde.

62. Kts. Rytin II hallituksen ohjelmasta valtioneuvoston pöytäkirjat 27.3.1940. VA.

63. Väinö Tannerin tilannekatsaus sos. dem. eduskuntaryhmässä 5.4.1940 ja sos. dem. puolue-neuvostossa 7.4.1940. Em. elinten pöytäkirjat. TA.

tusta kohtaan virisi siirtoväen ja sitä edustaneiden piirissä.⁶⁴

Maalaisliiton karjalaisten kansanedustajien aktiivisuuden viriäminen ajoittuikin juuri hallituksen muodostamispäiväksi. Tuolloin he suunnittelivat kokouksessaan kysymystä hallitukselle siirtoväen asuttamisesta. Kysymyksen tavoitteena oli saada hallitus selvästi ilmaisemaan suunnitelmansa siirtoväen asuttamisesta, jotta siitä voitaisiin pitää myöhemmin kiinni. Kokouksen puheenvuoroissa korostui huoli siitä, ettei ilman selvää ohjelmaa voida asuttamista hoitaa sen jälkeen, kun myötämielisyys karjalaisia kohtaan häviää. Edustaja Kekkonen piti välttämättömänä uskoa maareformin sellaisen miehen johdettavaksi, jolla oli asiaan ”rakkautta”. Kysymys hallitukselle tehtiinkin 29.3.1940, kuten aikaisemmin on jo mainittu.⁶⁵

3.2. Kivimäen komitea

Professori T.M. Kivimäen laatima alustava suunnitelma siirtoväen pika-asutuslaiksi julkaistiin varsin näyttävästi sanomalehdistössä 2.4.1940. Lehtitietojen mukaan se oli luovutettu edellisenä päivänä pääministeri Rytille ja julkaistiin siksi, että lainsäätämisprosessiin vaikuttava keskustelu asiasta voitaisiin aloittaa.⁶⁶

Ei ole kovinkaan yllättävää, että pääministeri Ryti oli jo talvisodan aikana antanut juuri Kivimäelle epävirallisesti tehtäväksi valmistella siirtoväen asuttamista. Kuten muistetaan, Kivimäki muun toimintansa ohella oli 1920- ja 1930-lukujen tärkeimpiä asutuslainsäädännöllisiä vaikuttajia. Hän oli ollut laatimassa selityskirjaa sekä Lex Kalliosta että vuoden 1936 asutuslaista, jota valmistelleessa komiteassa hän oli ollut puheenjohtajana ennen hallitukseen menoaan.⁶⁷ Siihen, että Ryti valitsi Kivimäen suunnittelemaan pika-asutuslakia, vaikutti paitsi Kivimäen asiantuntemus ilmeisesti myös molempien poliittinen läheisyys, sillä he olivat edistyspuolueen vaikutusvaltaisia jäseniä.

64. Maalaisliiton edustus Rytin II hallituksessa supistui neljästä kolmeen. Rytin ja Niukkanen välisiä kiistoja on korostanut Hannu Soikkanen. Kts. Soikkanen, Sotajan valtioneuvosto, 104—105. Kts. Rytin hallituksen muodostamisvaiheista em. Soikkanen, 63—64. Kts. kriittistä hallitusta kohtaan MI:n eduskuntaryhmän valtuuskunnan ja eduskuntaryhmän pöytäkirjat 28.3.1940. KMA. Viipurista lähtöisin ollut maalaisliiton äänenkannattaja Maakansa kiinnitti 30.3. huomionsa siihen, että karjalaisten edustus hallituksessa oli kokonaan sivuutettu.

65. Maalaisliiton karjalaisten kansanedustajien kokouksen pöytäkirja 27.3.1940. Juho Niukkanen kokoelmat, kansio 2. VA. Kokouksessa olivat läsnä edustajat Juho Niukkanen, Elias Tukia, Juhani Leppälä, Aapo Inkinen, Urho Kekkonen, Matti Pärssinen, Juho Paksujalka ja Antti Halonen. Sihteerinä toimi Väinö Kaasalainen.

66. HS, Hbl, SS ja US 2.4.1940.

67. Kotonen, Anton — Kivimäki, T.M., Asutuslaki ja sen toimeenpano sekä Parkkali, Väinö — Kivimäki, T.M., Asutuslaki selityksineen ja sen toimeenpano.

Rytin maailmansotien välisen ajan poliittisen ja taloudellisen toiminnan perusteella on vaikea arvioida sitä, kuinka hyvin hän oli perillä tuolloin hallitsevina olleista asutuspoliittisista näkemyksistä ja niiden laajemmasta yhteiskunnallisesta merkityksestä. Kohdistamalla valintansa Kivimäkeen pääministeri kuitenkin joko tietoisesti tai tahattomasti sinetöi pika-asutuslain tulevan suunnan. Pika-asutuslakiin liittyvät asutuspoliittiset ratkaisut olivat Kivimäelle lainsäädännöllisesti selvät, ne oli vain hiottava soveltuviksi siirtoväen asuttamiseen.

Kivimäen alustavan suunnitelman julkaisseet pääkaupungin lehdet otsikoivat uutisensa varsin optimistiseen sävyyn, sillä pika-asutustoiminta uskottiin saatavan käyntiin jo kesän alussa.⁶⁸ Helsingin Sanomat kirjoitti lainmuotoon puetun suunnitelman pohjalta myös pääkirjoituksen siirtoväen asuttamisesta. Siinä olivat tiivistettyinä varsin selkeinä hahmottumassa olleen pika-asutuslain asutuspoliittiset ydinkohdat. Lehden pakinoitsija otti myönteisen kannan maalaisliiton hallitukselle tekemään eduskuntakyselyyn siirtoväkikysymyksessä.⁶⁹

Lehtien otsikoinnista kuvastuneen toiveikkuuden takana oli todennäköisesti Kivimäen Suomen Tietotoimistolle antama lausunto, jossa hän selvitteli alustavaa pika-asutuslakiehdotustaan. Kivimäki piti välttämättömänä, että siirtoväen asuttamisen valmistelutyöt aloitetaan heti. Lakiesitys olisi saatava eduskunnasta hyväksyttynä jo huhtikuun aikana, jolloin kenttätöitä voitaisiin aloittaa toukokuussa. Paalutuksen jälkeen osa siirtoväestä pääsisi tulevalle tilalleen raivaus- ja rakennustöihin kesäkuussa. Sen sijaan sitä, että siirtoväki olisi asutettu kokonaisuudessaan kesään mennessä, ei Kivimäen lausunnossa luvattu. Koska Kivimäen alustava luonnos pika-asutuslaiksi on kaikilta pääkohdiltaan yhtäpitävä myöhemmän Kivimäen komitean mietinnön kanssa, ei sitä tässä yhteydessä tarkemmin selosteta. Luonnokseen komiteassa tulleet muutokset on luettavissa pääosiltaan lainsäädännölliseksi hionnaksi.⁷⁰

Kivimäen alustavan suunnitelman pohjalta laatimaan pika-asutuslakiehdotusta asetettiin komitea 2.4.1940. Kivimäen puheenjohtolla toiminut komitea oli työssään varsin nopea, sillä mietintö oli valmis

68. HS (Maan hankintaa siirtoväelle joudutetaan. Asuttamistyö käyntiin jo tänä keväänä.), Hbl (Långtgående jordreduktion för de hemlösas bosättning.), SS (Maareformi käyntiin jo tänä keväänä.) ja US (Kymmeniä tuhansia kannakselaisia jo ensi keväänä raivaamaan uusia tiloja.).

69. HS 2.4.1940. ”Maan hankkiminen siirtoväelle” ja pakinoitsija Eeron pakina ”Kysyvä ei tieltä eksy”. Eero arvosteli pakinassaan niitä, jotka olivat pitäneet maalaisliiton kysymystä hallitukselle aiheettomana ja hallituksen työrauhaa häiritsevänä.

70. Kts. Kivimäen lausuntoa STT:lle esim. HS 2.4.1940.

jo 18.4.1940.⁷¹

Komitean jäseniksi valittiin kansanedustajia, asiantuntijoita valtionhallinnosta ja karjalaisten edustajia. Parlamentaarisia jäseniä olivat Juho Niukkanen (ml ja karjalainen), Vihtori Vesterinen (ml), Aku Korvenoja (kok), Uno Hildén (rkp) ja V. Eskola (sd). Asiantuntijoina olivat komiteassa rakennushallituksen pääjohtaja Väinö Vähäkallio, maanmittaushallituksen pääjohtaja Väinö Ahla, maatalousministeriön asutusasiainosaston päällikkö Väinö Parkkali sekä metsänhoitaja O.V. Luostarinen. Siirtoväkeä edustivat emäntä Helena Virkki (kok) ja maanviljelijä Eeno Pusa (sd).⁷²

Näistä olivat Parkkalin, Eskolan, Pusan ja Korvenojan näkemykset asutuskysymyksessä entuudestaan tunnetut. Eskola ja Pusa olivat vuoden 1936 asutuslakikeskustelussa ajaneet osittain radikaalimpia näkemyksiä kuin hallitus. Parkkali maan korkeimpana asutusviranomaisena seiso tiukasti tuolloin vallalla olleiden asutuspoliittisten näkemysten takana. Maataloustuottajain Keskusliiton johtokunnan jäsen A. Korvenoja oli jo vuoden 1936 asutuslakia säädettäessä jyrkästi hallituksen esitystä vastaan eduskunnassa. Kun punnitaan kokonaisuutena komiteassa edustettuina olleita asutuspoliittisia näkemyksiä, kallistuu vaaka selvästi puolelle, jolla oltiin valmiita hyväksymään Kivimäen alustava luonnos pika-asutuslain sisällöksi. Tämä taustaedellytys oli erityisen tärkeä siirtoväelle, sillä komitean kahdestatoista jäsenestä vain kolme oli karjalaisia.

Suurin ongelma siirtoväen asuttamisessa oli komitean mielestä se, että maanomistussuhteissa tapahtuisi muutoksia myös yksityisten kohdalle, sillä valtiolla ei ollut riittävästi metsä- ja viljelysmaata asutustarkoituksiin.⁷³

Aluemenetysten seurauksena maahan oli raivattava uutta peltoa. Raivaus ei ollut komitean mielestä kuitenkaan yksinomaan siirtoväen velvollisuus. Uusille tiloille tuli varata ainakin puolet valmista peltoa. Näin arvioiden laski komitea tarvittavan noin 30 000 muodostettavalle viljelmälle yhteensä valmista peltoa 225 000 ha.⁷⁴

Maansaantiin oikeutettuja olisivat komitean perusteluiden mukaan olleet kaikki, jotka luovutetulla alueella asuen olivat omistaneet siellä maata. Tällaisen henkilön oli pitänyt saada maataloudesta

71. Kivimäen komitean mietintö, 1. Mietintö laadittiin asioiden nopeuttamiseksi suoraan hallituksen esityksen muotoon ja asuun. Se luettiin korrehtuurikappaleena hallituksen asettamalle jaostolle ja jaettiin samanaikaisesti maatalousvaliokunnalle. Eeno Pusan kokoelma, kansio 6. TA.

72. Kivimäen komitean mietintö, 1. Komitean sihteerinä toimi maatalousministeriön asutusasiainosaston yleisen toimiston toimistopäällikkö, asutusneuvos Eino A. Lumiala.

73. Sama, 1.

74. Sama, 2.

pääasiallinen toimeentulo tai tilaltaan asunnon ohella osa toimeentulostaan joko maataloudesta tai kalastuksesta. Sitä, kuinka paljon maansaantiin oikeutettuja oli, ei komitea ehtinyt selvittää, vaan tyytyi arviossaan vuoden 1929 maataloustiedustelun antamiin tietoihin luovutetun alueen viljelmäluvusta.⁷⁵

Komitea ei pitänyt mahdollisena, että jokainen saisi yhtä paljon maata kuin oli omistanut aikaisemmin. Se katsoi sopivaksi ylärajaksi vuoden 1936 asutuslain määritelmän viljelystilasta eli enintään 15 ha viljeltyä tai viljelyskelpoista maata. Mietinnössä ei pidetty suotavana, että niille, joiden tilat olivat olleet pienempiä kuin asutuslain määrittelemät tilatyyppit, annettaisiin entisen kokoiset viljelmät. Erityisesti komitea kohdisti huomionsa Kannaksen kääpiötiloihin, jollaista asutusta ei olisi uudelleen perustettava muualle Suomeen. Maanhakijoille piti antaa aikaisemman tilan koosta riippumatta näiden omien toiveiden ja olosuhteiden perusteella yleisen asutuslain mukaisia viljelys- tai asuntotiloja. Edellinen määriteltiin vuoden 1936 asutuslaissa sellaiseksi, että normaali perhe voisi paikkakunnan olosuhteet huomioonottaen saada siltä pääasiallisen toimeentulonsa. Tilakoon ylärajana oli 15 ha viljeltyä tai viljelyskelpoista maata sekä kotitarvemetsä. Asuntotilan maksimikoko oli 2 ha. Uutena tilatyyppinä komitea ehdotti muodostettavaksi sekamuotoistiloja seuduille, joilla voimaperäinen maatalous olisi mahdollista menekki- ja ilmastosuhteiden ansiosta. Ajatellen ilmeisesti Kannaksen väestöä komitea tavoitteli puutarha- ym. tilojen perustamista.⁷⁶

Suorittamiensa laskelmien perusteella komitea arvioi, etteivät valtion, kuntien, seurakuntien ja yhtiöiden maat riittäisi kattamaan maantarvetta, koska näiden omistajaryhmien maista suhteellisen pieni osa oli viljeltyä. Komitean mielestä eivät maanomistussuhteet kuitenkaan järkkäisi tavattomasti, jos maan 15 000 viljelmästä, joiden pinta-ala oli yli 25 peltihehtaaria, jouduttaisiin luovuttamaan maata asutustarkoituksiin. Siltä varalta, ettei maata saataisi vielä kaikkialla riittävästi yli 25 ha tiloilta, komitea piti ehdottomana luovutusvelvollisuuden rajana viljelystilakäsitteen maksimia. Sen sijaan rappio- ja keinottelutilat koosta riippumatta olisivat kokonaankin käytettävissä siirtoväen asuttamiseen. Alentavasti luovutusvelvollisuuteen tulisivat vaikuttamaan vuoden 1936 lain tavoin esimerkiksi lapsiluku ja erilaiset kulttuuriarvot yms. tekijät.⁷⁷

Mietintönsä perusteluissa komitea korosti vapaaehtoisen luovutuksen merkitystä maanhankinnassa. Vapaaehtoisesti maata luovut-

75. Sama, 4.

76. Sama, 4—5.

77. Sama, 7—9.

taville annettaisiin tiettyjä taloudellisia etuja. Vasta silloin, kun asuttaminen ei sujuisi vapaaehtoisten kauppojen pohjalta, piti sovellet-taman pakkolunastusmenettelyä.⁷⁸

Varsin keskeistä mietinnössä oli, että siirtoväki tuli mahdollisuuk-sien mukaan sijoittaa yhtenäisesti entisten asuinkuntiensä mukaan. Tällöin oli muistettava myös uskonnolliset ja kielelliset tekijät.⁷⁹

Komitea halusi sijoittaa siirtoväen asutustoiminnan johdon maata-lousministeriön asutusasiainosastoon. Paikallisella tasolla olisivat var-sinaisen asuttamistyön suorittajina pika-asutustoimikunnat, joissa olisivat edustettuina maanmittauksellinen, maataloudellinen, met-sänhoidollinen ja asutuksellinen asiantuntemus. Viime mainitusta vastaisi paikallisen asutuslautakunnan puheenjohtaja. Lisäksi olisi mukana Maatalousseurojen Keskusliiton nimeämä siirtoväen edus-taja. Maatalousministeriön asutusasiainosaston yhteydessä toimisi neuvottelukunta, jonka tehtävänä olisi auttaa ministeriötä lakiin liit-tyvissä suunnittelu- ja toimeenpanotehtävissä. Siihen tulisi kuulua riittävästi myös siirtoväen edustajia.⁸⁰

Silmiinpistävänä piirteenä komitean mietinnössä esitetystä pika-asutuslakiluonnoksessa on, että komitea perusti työnsä lähes yksin-omaan voimassa olleen asutuslain pohjalle. Mitään varsinaista asu-tuksellista suunnittelutyötä se ei katsonut enää tarpeelliseksi suorit-taa. Komitean esittämässä muodossa siirtoväen asuttaminen olisi merkinnyt sangen tuntuva maareformia,⁸¹ joka olisi vielä entises-tään yhdenmukaistanut luovutetulla alueella vallinneita maanomis-tussuhteita karsimalla suurimmat tilat pois ja antamalla kääpiövil-jelmien omistajille mahdollisuuden suurempien saantiin. Sinänsä voidaan sanoa, että komitea varsin yksipuolisesti korosti Kannaksella vallinneita maanomistussuhteita unohtaen hyvin samankaltaisen Ra-ja-Karjalan.

Kivimäen komitean mietinnön säilynyt kappale antaisi ymmärtää, että komitea oli työssään yksimielinen, ainakaan mietinnössä ei ole mukana eriäviä mielipiteitä.⁸² Monista lähteistä käy kuitenkin ilmi, että komiteassa oli alusta lähtien erimielisyyksiä pika-asutuslain

78. Sama, 9—10.

79. Sama, 11.

80. Sama, 3, 12 ja 14—15.

81. Siirtoväen pika-asutuslaki toimeenpantuna olisi luonnollisesti ollut suuri ja seu-rauksiltaan merkittävä maareformi koko maan kannalta. Tässä ja seuraavissa lu-vuissa termille maareformi tai maareformiperiaate annetaan yleensä suppeampi sisältö. Sillä tarkoitetaan karjalaiseen maanomistukseen suunniteltuja muutoksia, jotka olisivat toteutuneina entisestään yhtenäistäneet siirtoväen viljelmäkokora-kennetta.

82. Eriävät mielipiteet eivät olleet käytännössä mahdollisia Kivimäen komitean mie-tinnössä, sillä se oli laadittu hallituksen esityksen asuun.

eräistä peruskysymyksistä. Todennäköisesti jotkut komitean jäsenistä olivat tyytymättömiä siihen, että heidän todelliset mahdollisuutensa vaikuttaa komiteassa pika-asutuslain tulevaan sisältöön olivat vähäiset, sillä Kivimäen alustava suunnitelma oli periaatteiltaan jo niin pitkälle viety, ettei sen muuttamiseen asian kiireellisyyden vuoksi ollut sanottavia edellytyksiä.⁸³ Komitean puheenjohtaja tuntuu kuitenkin asutuslainsäädännöllisellä auktoriteetillaan ja kokemuksellaan pystyneen estämään riitasointujen julkitulon.⁸⁴

Komitean vähemmistö saattoi kuitenkin pääministeri Rytin tietoon eriävän mielipiteensä, vaikka ei sitä julkistanutkaan. Sen allekirjoittajina olivat Korvenoja, Hildén, Luostarinen, Vähäkallio ja Ahla.⁸⁵ Vähemmistö ei pitänyt oikeana sitä, että muodostettavien uusien viljelmien lukumäärä tulee suuremmaksi kuin menetettyjen viljelmien ns. setämiesten maansaantioikeuden seurauksena. Arvostelun kohteena oli myös periaate, että muodostettavista tiloista pyritäisiin tekemään vuoden 1936 asutuslain mukaisia eli viljelystilan maksimikoko maatalousmaan osalta olisi 15 hehtaaria. Eriävässä mielipiteessä tosin tunnustettiin, että luovutetun alueen viljelmät olivat usein olleet liian pieniä. Vähemmistö ei ollut myöskään tyytyväinen komitean ehdotukseen lunastettavan maan hinnasta eikä pika-asutustoimien kohteeksi joutuvien maanomistajien vähäisiin oikeudellisiin valitusmahdollisuuksiin.⁸⁶

On varsin ymmärrettävää, etteivät komitean jäsenet halunneet ryhtyä julkisesti riitelemään siirtoväen asutusratkaisun sisällöstä. Presidentti Kallion ja talvisodan hallituksen ministereiden lupaukset sekä Rytin II hallituksen ohjelma karjalaisten nopeasta asuttamisesta velvoittivat talvisodan luoman kansallisen yksimielisyyden hengen nimissä vaikenemaan. Soraäänien välttämiseen vaikutti myös se, että Kivimäen komitea oli Ahlan mukaan saanut tehtäväkseen laatia ehdotuksen siirtoväen asutuslaiksi nimenomaan Kivimäen alustavan suunnitelman pohjalta.⁸⁷ Asian kiireellisyys satoi komitean kädet. Paine kansallisen yksimielisyyden säilyttämiseksi näyttää kuitenkin vähentyneen varsin nopeasti, sillä jo pika-asutuslain eduskuntakäsittelyn aikana oltiin valmiita kiistelemään sen sisällöstä julkisuutta

83. Ristiriitoihin komiteassa viittaavat jäsenet Ahla, Niukkanen ja Hildén; Ahla, Siirtoväen pika-asutuslaki, 7; Niukkanen mukaan komitean työskentelyn loppuvaiheessa oli erimielisyyksiä. ML:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 11.4.1940; Hildén lain 1. käsittelyssä, VpPk 1940 I, 441.

84. Ahla esitti asiantuntijapuheenvuorossaan maatalousvaliokunnassa, ettei Kivimäki ottanut eriäviä mielipiteitä huomioon. MTV:n pöytäkirjat, konsepti 7.5.1940. EK; Komitean jäsen Eskola viittasi samaan eduskunnassa lain 1. käsittelyssä. VpPk 1940 I, 433.

85. Eriävä mielipide oli päivätty 15.4.1940. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. VA.

86. Em. lähde.

87. Ahla, Siirtoväen asuttaminen, 7.

kaihtamatta.

Pika-asutuskomiteassa ainoastaan parlamentaarisesti edustettuna ollut Maataloustuottajain Keskusliitto tunsu tulleen syrjäytetyksi lain suunnittelusta. Niinpä se omassa piirissään aktiivisesti seurasi pika-asutuslain valmistelua. Keskusliiton valtuuskunta asetti jo maaliskuun lopulla 1940 toimikunnan seurantatehtävään.⁸⁸ Järjestön johdolle piti valtuuskuntaa ajan tasalla näkemyksistään ja kertoi niistä myös maan hallitukselle.⁸⁹

Kivimäen alustavan pika-asutussuunnitelman julkistamisen motiiviksi esitettiin keskustelun virittäminen. Komiteakäsittelyä sivusta seurannut MTK järjesti oman tiedotustilaisuutensa siirtoväen asutuskysymyksestä samana päivänä kuin Kivimäen komitean mietintö valmistui. Potentiaalisia yksityisiä maanluovuttajia edustaneen järjestön näkemysten tulkkeina olivat sen puheenjohtaja Juho Jännes ja tutkimusosaston hoitaja maisteri Eero J. Korpela.⁹⁰

Järjestön kanta oli tuolloin selvästi odottava. Jännes pohdiskeli pääasiassa siirtoväen väliaikaisen asuttamisen mahdollisuutta. Sen sijaan Korpela oli paneutunut kysymykseen perusteellisemmin. Hänen mielestään tilojen olisi oltava elinkelpoisia. Laissa pitäisi olla mahdollisuus muodostaa myös viljelystilakäsitetä suurempia viljelmiä. Korpela katsoi, että entisten pientilojen omistajat saattaisivat pahasti velkaantua, mikäli heidän tilansa nyt aiottaisiin suurentaa. Yksityisten maanviljelijöiden maata ei saisi asettaa luovutusvelvollisuuden alaiseksi. Tältä välttyttäisiin, jos uusien tilojen perustaminen tapahtuisi uudisraivauksen kautta, jolloin muiden omistajaryhmien maat riittäisivät.⁹¹

Maatalousseurojen Keskusliiton valtuuskunta käsitteli siirtoväen maanhankintaa huhtikuun alussa. Valtuuskunta kiinnitti erityistä huomiota Etelä- ja Pohjois-Suomen erilaisiin maataloudellisiin olo-

88. MTK:n vuosikertomus 1939—1940, 19—20. Korvenoja oli MTK:n johtokunnan jäsen, mutta valittu komiteaan kansanedustajana.

89. Sama, 20. Valtuuskunnan kokouksen 10.4.1940 hyväksymät suuntaviivat asutuskysymyksessä päätettiin saattaa maan hallituksen tietoon.

90. MTK:n järjestämä tilaisuus oli 18.4.1940. Siellä pidetyt esitelmät olivat Jännes, Juho, Mahdollisuudet hankkia siirtoväkeen kuuluville maanviljelijäperheille väliaikaisesti tydyttävät asunnot ja ansiomahdollisuudet sekä Korpela, Eero J., Luovutettujen alueiden maanviljelijöiden uudelleen asuttaminen.

91. Jännes, Mahdollisuudet ..., 3—7 ja Korpela, Luovutettujen ..., 6—10. Jännes oli jo aikaisemmin toimittanut pääministeri Rytille 5.4.1940 päivätyn muistion ”Karjalaisten asutuskysymys ja taloudellinen puolustusvalmius”. Myös tässä muistiossa Jännes oli pääasiassa hahmotellut erilaisia vaihtoehtoja siirtoväen väliaikaiseksi asuttamiseksi kesähuviloihin ja muihin vapaisiin maaseudun asumuksiin. Jännes piti väliaikaista asuttamista välttämättömänä, koska hänestä asutus johtaisi häiriöihin kansantaloudessa ja elintarvikehuollossa. Kts. Jänneksen muistio Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. VA.

suhteisiin.⁹²

Professori Rurik Pihkala, joka oli mukana jo vuoden 1936 asutuslakia valmistelleessa komiteassa, toimitti pääministeri Rytille oman muistionsa siirtoväen maakysymyksestä.⁹³ Lähetekirjeessään Pihkala totesi, ettei Kivimäen komitea ollut tehnyt laskelmia suunnitelmansa vaikutuksista maan taloudelliseen kantokykyyn pidemmällä tähtäimellä. Tästä syystä Pihkala piti odotettavissa olevaa lopputulosta surkeana ja esitti asiasta oman vaihtoehkonsa.⁹⁴ Muistiossaan Pihkala esitti, että siirtoväki olisi aluksi sijoitettava asumaan väliaikaisesti, koska hän piti komitean asutusaikataulua liian nopeana saavutettavaksi. Pihkalan erittäin ylimalkaisiin laskelmiin perustuvan muistion ytimenä siirtoväen asuttamiseksi oli uudisraivauslinja. Valmiin pelton käyttö tulisi johtamaan nälänhätään ja taloudellisiin vaikeuksiin. Uudisviljelmien perustaminen piti Pihkalan mielestä säilyttää koko kansan harteille eikä yksinomaan karjalaisille. Muistionsa lopuksi Pihkala esitti Kivimäen komitean muotoilemiin pika-asutuslain pykäliihin lisäykset, jotka olivat välttämättömät, jotta asuttaminen voisi tapahtua uudismaata hyväksi käyttäen.⁹⁵

3.3. Siirtoväki järjestäytyy

Samaan aikaan kun Kivimäen komitea valmisteli asutuslakiehdotusta tapahtui monella suunnalla aktivoitumista siirtoväen asuttamiskysymyksen tiimoilta. Merkittäväntä oli siirtoväen oma järjestäytymi-

92. Valtuuskunnan kokous oli 8.—9.4.1940. Siirtoväen asuttamista käsiteltiin Kivimäen alustavan suunnitelman ja Maatalousseurojen Keskusliiton toiminnanjohtaja, maanviljelysneuvos J. Jyskeen Maa -lehteen laatiman kirjoituksen pohjalta. Valtuuskunta valitsi lähetystön kertomaan Kivimäelle käydyn keskustelun pääpiirteistä. Valtuuskunnan puheenjohtaja, maaherra E.Y. Pehkosen lisäksi lähetystöön kuuluivat varapuheenjohtaja, kunnallisneuvos Taave Junnila, maanviljelysneuvos Jyske ja kunnallisneuvos Juhani Leppälä. Maatalousseurojen Keskusliiton toiminta 1940, Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 300, 17; Maatalousseurojen Keskusliiton äänenkannattajan Maan päätoimittaja. Keskusliiton toiminnanjohtaja ja valtuuskunnan sihteeri Jyske totesi kirjoituksessaan, että karjalaisille pitäisi hankkia yleensä suurempia tiloja kuin heidän menetetyt tilansa olivat olleet. Hän painotti selvästi uudisraivauslinjaa. Pääosiltaan Jyske suhtautui myönteisesti niihin edustamalleen järjestölle odotettavissa olleisiin tehtäviin pika-asutuksessa, josta Kivimäen luonnoksessa puhuttiin. Maa 3—4, 1940, 75—78.

93. Pihkalan muistio oli päivätty 18.4.1940 eli samana päivänä kuin Kivimäen komitean mietintö esitettiin. Muistion lähetekirjelmän päiväyksenä oli 19.4.1940. Pääministerin lisäksi Pihkala lähetti muistionsa myös puolustus- sekä kauppa- ja teollisuusministerille. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. VA. MTK:n johtokunnan ja Maatalousseurojen Keskusliiton valtuuskunnan jäsenenä Pihkala pystyi seuraamaan varsin hyvin siirtoväen asuttamisen suunnitteluun liittyvää keskustelua.

94. Pihkalan muistion lähetekirjelmä.

95. Pihkalan muistio.

nen. Maahan syntyi useassa suhteessa kokonaan uudentyypinen etujärjestö — Karjalan Liitto. Kun muistetaan luovutetun Karjalan suuri sosiaalinen ja poliittinen yhtenäisyys, ei ole yllätys, että siirtoväki erittäin nopeasti pystyi organisoitumaan uudessakin tilanteessa selvittyään muuttomatkan rasituksista. Taustatekijänä oli myös hyvä järjestöllinen valmius, joka periytyi Karjalasta. Tulevien maanluovuttajien — edes viljelijäväestöön kuuluvien — kokoontuminen yhden lipun alle ei ollut niin helppoa kuin siirtoväen järjestäytyminen. Jopa MTK:n asema oli siinä mielessä ongelmallinen, että osa siirtoväestä oli järjestön jäsenenä.

Karjalan Kannaksen kuntien edustajistolla oli jo tammikuussa ollut Toijalassa kokous, jossa päätettiin muun muassa anoa valtiovarainministeriöltä edustajistolle rahaa Karjalan jälleenrakennuksen suunnitteluun.⁹⁶ Siirtoväen jatkuva pyrkimys hoitaa asioitaan järjestöllisen omatoimisuuden kautta oli tunnusomaista myös myöhemmin. Karjalan Kannaksen kuntien edustajiston panos oli merkittävä ennakkovalmisteluissa, kun karjalaisen siirtoväen etujärjestö Karjalan Liitto suuren yksimielisyyden vallitessa perustettiin huhtikuun lopulla.

Karjalan Kannaksen kuntien edustajiston aloitteesta järjestettiin Helsingissä maaliskuun 30. päivänä 1940 kokous, jossa pohdittiin siirtoväen tulevaisuutta. Tämän kokouksen tärkeimpänä päätöksenä oli kutsua koolle kaikkia luovutetun Karjalan kuntia ja maakunnallisia järjestöjä edustava kokous. Lisäksi kokous valitsi toimikunnan ja se puolestaan työvaliokunnan valmistelemaan suurokokousta. Työvaliokunnan jäseniksi tulivat kansanedustaja Erkki Paavolainen, kansanedustaja Emil Luukka, talousneuvos Juho Hietanen, kaupunginjohtaja Arno Tuurna, maanviljelijä Eeno Pusa ja agronomi Väinö Huuh-tanen.⁹⁷

Karjalaisten kokous, jossa Karjalan Liitto⁹⁸ perustettiin, pidettiin Helsingissä 20.—21.4.1940. Liiton hallituksen puheenjohtajaksi valittiin Juho Hietanen ja varapuheenjohtajaksi Eeno Pusa sekä jäseniksi kansanedustaja, kunnallisneuvos Juhani Leppälä, kansanedustaja, maanviljelijä Juho Niukkanen, emäntä Helena Virkki, johtaja J.S.

96. Yrjölä, Niilo, Karjalan kansan puolesta. Karjalan Liiton taistelun tieltä 1940—1960, 11—13; Valtiovarainministeriölle lähetetyn anomuksen konsepti ja kertomus saatujen varojen käytöstä Karjalan Liiton toimintaan tilanteen muututtua sisältyvät Erkki Paavolaisen kokoelmaan. Erkki Paavolaisen kokoelma, kansio 16. VA.

97. Yrjölä, 18—20.

98. Yrjölä antaa kunnian Karjalan Liitto -nimen keksimisestä Juho Niukkaselle. Karjalaisten kokouksen pöytäkirjojen mukaan ei Niukkanen kuitenkaan näytä olevan nimen isä vaan kokousedustaja Näsi, jonka ehdotusta Niukkanen asettui koko arvovallallaan tukemaan. Kokousta valmistellut työvaliokunta esitti nimeksi Karjalan Maakuntaliittoa. Yrjölä, 22 ja karjalaisten kokouksen pöytäkirjat. KLA.

Pitkänen, kansanopistonjohtaja Väinö Kaasalainen, agronomi Väinö Huuhtanen, lääninrovasti V. Heinikainen, kansanedustaja, päätoimittaja Jussi Raatikainen, kansanedustaja, kaupunginjohtaja Arno Tuurna ja maanviljelijä Tahvo Tahvola. Kansanedustaja Erkki Paavolaista tuli Liiton toiminnanjohtaja.⁹⁹ Liiton hallituksen jäsenistöstä suurin osa edusti Karjalan kannaksen tai Keski-Karjalan väestöä. Raja-Karjalan edustus näyttää jääneen vähäiseksi. Näin jo ennen sotaa sosiaalisesti yhtenäisin ja järjestöllisesti aktiivisin osa Karjalaa otti paikkansa myös Karjalan Liitossa. Järjestön ensimmäisen hallituksen yleisilme oli selvästi agraarinen eli vastasi karjalaista todellisuutta, tosin myös urbaani Karjala oli Viipurin kaupunginjohtaja Tuurnan kautta edustettuna. Ainoa soraääni johtokunnan vaalissa oli kansanedustaja Juho Kuittisen (sd) ihmettely työväenedustajien puuttumisesta.¹⁰⁰ Sosialidemokraateista Pusa edusti karjalaista pienviljelyssosialidemokratiaa, sen sijaan sortavalaisen Kansan Voiman päätoimittaja Raatikaista voitaneen pitää työväestön edustajana. Kokonaisuutena Karjalan Liiton johtokunta vastasi pääpiirteissään luovutetun Karjalan poliittisia voimasuhteita, tosin sosialidemokraattien edustus oli pienempi kuin ”parlamentarisuus” olisi edellyttänyt.

Karjalaisten kokous käsitteli Kivimäen komiteassa mukana olleen Eeno Pusan alustuksen pohjalta pika-asutuskysymystä. Alustuksen jälkeen käydyssä keskustelussa Niukkanen piti Kivimäen komitean mietintöä tärkeimmiltä kohdiltaan äänestyksen tuloksena. Hän uskoikin, että myös eduskunnassa jouduttaisiin äänestyksiin, sillä laki oli vaikeimpia mitä eduskunta on saanut käsiteltäväkseen. Päähuomio Niukkasen puheenvuorossa kiintyy siihen, että Kivimäen komitean tarjoama malli siirtoväen asuttamiseksi tyydytti pääosiltaan karjalaisia.¹⁰¹

Perustettu Karjalan Liitto toimitti lehdistölle ohjelmanjulistuksen omaisen julkilausuman.¹⁰² Se lähetti myös pääministeri Rytille kirjelmän kokouksen näkemyksistä. Kirjelmässä katsottiin, että pakkolunastus olisi ulotettava vain yli 100 peltohehtaarin tiloille eikä yli 25 peltohehtaarin tiloille kuten pika-asutuslakiehdotuksessa esitettiin. Kirjelmän laatijat uskoivat maata saatavan riittävästi karjalaisille jo yli 100 peltohehtaarin tiloilta. Mielenkiintoisin osa ilmeisen kiireellisesti valmistellussa kirjelmässä on, että siinä karjalaisten kokouksen nimenomaisesta tahdosta korostettiin karjalaisten järjestöjen ja yh-

99. Yrjölä, 26—27 ja karjalaisten kokouksen pöytäkirjat.

100. Karjalaisten kokouksen pöytäkirjat.

101. Em. lähde.

102. Yrjölä, 27—28.

teisöjen omatoimisuuden merkitystä siirtoväen asianaamisessa.¹⁰³

Luovutetun alueen karjalaisia kuntia ja eräitä muita järjestöjä edustanut Karjalan Liitto muodostui merkittäväksi voimatekijäksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Se säilytti yhteiskunnallisen ominaispainonsa aina 1950-luvun lopulle asti, johon mennessä siirtoväen aseman voi katsoa vakiintuneen supistuneessa Suomessa ja ankaran sopeutumisvaiheen haavojen vähitellen arpeutuneen. Vuosina 1940—1941 eli välirauhan aikana Liitto oli heijastuma luovutetulla alueella eläneestä karjalaisesta yhteisöstä, vaikka myöhemmin jatkosodan jälkeen maanhankintalain säätämisen ja toimeenpanon yhteydessä jo pieniä säröjä järjestön piirissä syntyikin. Pika-asutuslain käsittelyn ja toteuttamisen aikana Karjalan Liiton merkitys oli ennen kaikkea siinä, että se kokosi yhteen karjalaisten parlamentaarisen voiman.

4. Pika-asutuslain eduskuntakäsittely

Kivimäen komitea sai mietintönsä valmiiksi 18.4.1940. Pääpiirteissään sen mukaisena antoi hallitus esityksensä siirtoväen pika-asutuslaiksi eduskunnalle 27.4.1940.¹⁰⁴

Pika-asutuslain lähetekeskustelussa pääministeri Ryti piti puheen,

103. Karjalan Liiton kirjelmä pääministeri Rytille 23.4.1940. Kirjelmän allekirjoittajina olivat Liiton puolesta E. Pusa, V. Huuhtanen ja toimitusjohtaja Paavo A. Viding. Nämä henkilöt yhdessä maanviljelijä Matti Pitkäsen kanssa muodostivat myöhemmin Karjalan Liiton maatalousjaoston. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. VA.

104. Hallituksen esitys N:o 41 VpAk I—II. Hallituksen esityksen merkittävin muutos verrattuna Kivimäen komitean pika-asutuslakiehdotukseen oli 19 §:ssä, jossa määriteltiin lunastettavan maan hinta. Kivimäen komitea oli ehdottanut lunastushinnaksi enintään vuosien 1934—1938 keskihintaa. Hallituksen esitystä valmistellut ministerivaliokunta oli päätenyt vuoden 1939 tulo- ja omaisuusverotuksen mukaiseen enimmäishintaan. Valtioneuvoston istunnossa 25.4.1940 hallituksen esitykseen tuli äänestyksen jälkeen enimmäishinnaksi järkevän ostajan hinta, joka ei saisi ylittää vuonna 1940 mahdollisessa kertakaikkisessa omaisuusverossa määriteltävää kyseisen lunastettavan maan arvoa. Istunnossa äänestyksen jälkeen voitettaneen kannan esitti maatalousministeri Juho Koivisto (ml). Koiviston ehdotusta kannattivat pääministeri Ryti sekä ministerit O. Lehtonen, M. Pekkala ja V.A. Kotilainen. Kilpailevaa ministeri von Bornin ehdotusta, joka oli sama kuin Kivimäen komitean alkuperäinen ehdotus, kannattivat maalaisliittolaiset ministerit P.V. Heikkinen ja Antti Kukkonen. Ministerivaliokunnan näkemyksen takana olivat ministerit Tanner ja K.-E. Ekholm. Valtioneuvoston istunnon pöytäkirjat 25.4.1940. Vrt. Soikkanen, Sota-ajan valtioneuvosto ..., 105; Ministeri von Born saneli lisäksi hallituksen esityksen 21 §:ään eriyvän mielipiteensä, joka enteli myöhempiä kiistoja vastikemaakysymyksessä, tosin ei vielä siinä muodossa kuin talvella 1940—1941 kiisteltiin.

joka on tulkittavissa taktiseksi epäonnistumiseksi. Pääministerin sanat viilensivät jo alkuaan huonot hallituksen ja siirtoväen välit käytännössä koko välirauhan ajaksi. Puheessa ei niinkään käsitelty siirtoväen asutuskysymystä vaan karjalaisten oikeutta saada yleensä hyvitystä menetyksistään. Nämä asiat liittyivät pankinjohtaja Tyko Reinikan johdolla siirtoväen korvauskysymystä tuolloin pohdiskelleen komitean työhön.¹⁰⁵

Varsinaisessa keskustelussa puheenvuorot kiteytyivät kahden oleellisen teeman ympärille. Kansanedustajat puhuivat siirtoväen asuttamisen yhteydessä suoritettavasta maareformista eli karjalaisen viljelmäkokorakenteen yhtenäistämisestä ja myös siitä, mihin osiin maata siirtoväki tulisi sijoittaa. Erityisen aktiivisia olivat maalaisliiton ja kokoomuksen edustajat.

Hallituksen toisen puheenvuoron käyttänyt maatalousministeri J. Koivisto sekä komitean puheenjohtaja Kivimäki toivat selvästi esiin kantanaan, ettei olisi mahdollista antaa kaikille karjalaisille yhtä suuria tiloja kuin nämä olivat omistaneet aikaisemmin. Toisaalta ei olisi järkevää perustaa uudelleen kääpiötiloja, joita luovutetulla alueella oli ollut runsaasti. Niiden omistajille pitäisi mahdollisuuksien mukaan muodostaa viljelys- tai sekamuotoistiloja. Kivimäki piti oikeutettuna arvostelua, joka oli kohdistettu maareformiperiaatteeseen lähinnä siinä mielessä, että myös muiden kuin Karjalan pientilallisten lisämaakysymys pitäisi hoitaa. Hän ei katsonut tähän olevan kuitenkaan mahdollisuuksia pika-asutuslain yhteydessä.¹⁰⁶

Maalaisliiton edustajien käyttämissä puheenvuoroissa näkemykset tässä kysymyksessä menivät selvästi ristiin. Osa halusi säilyttää luovutetulla alueella olleet viljelmäkokosuhteet ja varata voimassa olleen asutuslain muutoksella mahdollisuuden antaa uudestaan perustettavien kääpiötilojen omistajille myöhemmin lisämaita.¹⁰⁷ Ministeri Koiviston näkemyksen takana oli edustaja E. Möttönen.¹⁰⁸

Kokoomuksen puheenvuoroista tuli esille halu säilyttää luovutetulla alueella valinneet maanomistussuhteet.¹⁰⁹ Sen sijaan edistys-

105. Rytin puhe pika-asutuslain lähetekeskustelussa 30.4.1940. VpPk 1940, I, 268. Puheen aiheuttamat reaktiot eduskunnassa olivat välittömät. Sitä käsitelivät puheenvuoroissaan karjalaiset kansanedustajat K. Huittinen, 294; E. Paavolainen, 309; M. Pitkänen, 317 ja J. Pyy, 323; Sanomalehti Karjala puuttui puheeseen 1.5., 5.5. ja 9.5.1940; Kts. myös Paavolainen, Erkki, Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904—1954, 364—365; Soikkanen, Luovutetun Karjalan ..., 477 sekä Linkomies, Edwin, Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943—44, 69.

106. Koivisto, 273 ja Kivimäki, 275.

107. Huittinen, K., 294; Kirra, K., 327; Lampinen, J., 296 ja Schildt, Y., 313.

108. Möttönen, 320.

109. Pilkama, J., 304 ja Soini, K., 289.

puolueen Sulo J. Teittinen oli hallituksen linjoilla pitäen yhtenä pika-asutuslain perustavoitteena luoda ns. kahden hevosen tiloja.¹¹⁰

Suomalaisen asutustoiminnan peruskysymys on ollut se, kenen omistamia maita asuttamiseen on käytetty. Vastaus kysymykseen on ratkaissut asutustoiminnan maantieteellisen painopisteen, sillä valtion ja yhtiöiden omistamat asutuskelpoiset maat ovat sijainneet pääosaksi maan syrjäseuduilla ja yksityisten vastaavasti rintamailla. Ratkaisusta on seurannut myös se, ovatko asutettavat saaneet valmista peltoa vai raivauskelpoista maata. Ongelma oli pika-asutuslain suunnittelu- ja säätämisvaiheessa entistä ajankohtaisempi, sillä alueluovutuksen seurauksena peltoala oli supistunut yli 10%.

Komitean ja hallituksen kanta oli, että asutettaville tulisi antaa vähintään puolet valmista peltoa. Maanomistussuhteista johtuen tämä olisi merkinnyt asuttamisen painottumista Etelä- ja Keski-Suomeen. Maalaisliiton ryhmä oli tiukasti sitä mieltä, ettei karjalaisia saisi sijoittaa Pohjois-Suomeen.¹¹¹ Myös asuttamista Itä-Suomeen olisi rajoitettava, koska siirtoväen pelättiin vievän paikkakuntalaisilta mahdollisuudet saada myöhemmin lisämaita.¹¹² Sosialidemokraatit olivat myös sillä kannalla, etteivät valtion maat pohjoisessa sovellu asutukseen.¹¹³ Sen sijaan kokoomuksen K. Soini katsoi parhaimmaksi suorittaa siirtoväen asuttamisen uudisviljelylinjalla.¹¹⁴

Vuoden 1936 asutuslain yhteydessä kiistanalaiseksi muodostunut kysymys seurakuntien omistamien maiden käyttämisestä asutustarkeituksiin ei tällä kertaa tullut poliittiseksi ongelmaksi kuten muistetaan. Osasyynä tähän oli se, että seurakuntien luottamusmiehet olivat ottaneet huhtikuun lopulla pidetyssä kokouksessa myönteisen kannan seurakuntien luovutusvelvollisuuteen.¹¹⁵ Sen sijaan keskustelussa tuli selvästi esille kysymys seurakuntien maanvuokraajien asemasta, mikäli seurakuntien maat näidenkin osalta jouduttaisiin luovuttamaan.¹¹⁶ Läheisesti tähän liittyen oltiin huolissaan myös muonamiesten työllisyys tilanteesta, koska katsottiin luovuttavien tilojen työvoimatarpeen vähenevän.¹¹⁷

110. Teittinen, 301.

111. Koivisto, 273; Möttönen, 320; Rantamaa, A., 316 ja Schildt, 313.

112. Em. Möttönen ja Schildt.

113. Lehtonen, A., 298 ja Pyy, J., 323.

114. Soini, 289.

115. Kokouksesta mainitsivat puheenvuoroissaan kokoomuksen pappiskansanedustajat Paavo Virkkunen, 326 ja Frans Pohjannoro, 306.

116. Em. Virkkunen ja Rantamaa (ml).

117. Em. Lampinen (ml).

4.1. Maatalousvaliokunnan mietintö

Maatalousvaliokunta sai kuten edellä on mainittu Kivimäeltä suoraan hallituksen esityksen muotoon puettun mietinnön. Kivimäen tarkoitus oli, että valiokunta epävirallisesti käsittelee sitä jo ennen hallituksen esityksen tuloa eduskuntaan. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan maatalousvaliokunta aloitti pika-asutuslain käsittelyn normaalissa järjestyksessä toukokuun alussa.¹¹⁸ Tästä syystä ei ollut mitään mahdollisuuksia saada pika-asutuslakia vakuksi, mitä Tannerkin oli vielä huhtikuun alussa lupailut sosialidemokraattisessa eduskuntaryhmässä.¹¹⁹ Työnsä maatalousvaliokunta kuitenkin suoritti nopeasti, sillä mietintö pika-asutuslaista valmistui 24.5.1940.¹²⁰

Maatalousvaliokunnan kokoonpanoa tarkasteltaessa kiinnittyy huomio siihen, ettei sen varsinaisista jäsenistä ainoakaan ollut siirtoväkeen kuuluva. Ainoastaan sosialidemokraattinen varajäsen Pyy oli karjalainen kansanedustaja. Valiokunnan puheenjohtajana toimi maalaisliiton T.N. Vilhula.¹²¹

Valiokunta kuunteli ennen mietinnön kirjoittamista useita asiantuntijoita. Näistä suurin osa edusti maataloudellis-asutuksellista tietämystä. Professorit Kyösti Haataja ja Rurik Pihkala sekä maisteri Eero J. Korpela olivat aikaisempien asutuksellisten kannanottojensa perusteella varmoja hallituksen esityksen arvostelijoita. Sen sijaan E. Pusa ja V. Parkkali hallitsevan asutuspoliittisen linjan vaikuttajina olivat ainakin pääpiirteissään hallituksen takana. Asiantuntijoina olivat myös pääjohtaja V. Ahla ja ylijohtaja K.J. Ellilä. Asutustoiminnan rahoittamisesta esittivät mielipiteensä eräiden rahalaitosten edustajat sekä Maatalousseurojen Keskusliiton toiminnanjohtaja J. Jyske, pääministeri Ryti ja maatalousministeri Koivisto.¹²²

Maatalousvaliokunta oli se areena, jolla asutustoiminnan tunnetut oppositiomiehet pääsivät ensimmäisen kerran vaikuttamaan asioiden kulkuun. Haataja, Pihkala ja Korpela ilmaisivat selvästi puheenvuoroissaan, ettei siirtoväen asuttamisen yhteydessä saisi suorittaa komitean ja hallituksen kaavailemaa maareformia. Haatajan mielestä lakiesitys perustui liiaksi vuoden 1936 lakiin. Valiokunnan jäsenistä olivat samaa mieltä H. Kullberg (rkp) ja A. Korvenoja (kok).¹²³ Epäily-

118. Eeno Pusan kokoelma, kansio 6. TA.

119. Tanner sos. dem. eduskuntaryhmässä 5.4.1940.

120. Maatalousvaliokunnan mietintö N:o 7/1940, 1. VpAk 1940 I—II.

121. Kts. maatalousvaliokunnan kokoonpanosta valiokunnan arkisto vuoden 1940 valtiopäiviltä. EK.

122. Em. maatalousvaliokunnan mietintö, 1.

123. Maatalousvaliokunnan pöytäkirjat 1940; konseptit kokouksista 6.5., 8.5. ja 7.5.

jä maareformin mielekkyydestä esitettiin myös kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa, jossa käsiteltiin maatalousvaliokunnan työtä.¹²⁴

Myös julkisuudessa kohdistui painetta nimenomaan pika-asutuslakiesityksen maareformiperiaatetta vastaan. MTK kääntyi kirjelmälään suoraan maatalousvaliokunnan puoleen.¹²⁵ Sen lähettämistä perusteltiin sillä, että maatalousjärjestöille ei suotu tilaisuutta antaa lausuntoa Kivimäen komitean mietinnöstä.¹²⁶ MTK:n kirjelmän yhtenä kohtana oli se, minkä suuruisia tiloja muodostetaan. Järjestö katsoi hallituksen esittävän, että uusien tilojen pitäisi olla yleensä sen suuruisia kuin asutuslaissa oli säädetty viljelystilan suurimmaksi alaksi. Tätä ei kirjelmässä hyväksytty, tosin siinä ei kaavamaisesti torjuttu kokonaan pois mahdollisuutta suurentaa entisten kääpiötilojen omistajien uusia tiloja.¹²⁷ MTK:n näkemyksiä asiassa selvitteli julkisuudessa hieman myöhemmin Juho Jännes. Hän ei hyväksynyt laisinkaan maareformiperiaatetta, vaan halusi siirtoväen asuttamisen ratkaistavaksi puhtaasti korvausperiaatteen pohjalta, jolloin maata annettaisiin yhteiskunnan taloudellisten resurssien mukaan entisten omistusten suhteessa. Jännes oli tulkinnut hallituksen esitystä joko tahallisesti tai tahattomasti väärin siten, että kaikille siirtoväkeen kuuluville maansaantiin oikeutetuille aiottaisiin antaa asutuslain viljelystilakäsitteen mukainen enimmäispinta-ala.¹²⁸ Sen sijaan Pihkala esitelmöidessään pika-asutuslaista Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä asettui kannattamaan maareformia Karjalan kääpiötilallisten hyväksi. Hän piti sen suorittamista kuitenkin käytännössä lähes mahdottomana, koska sellaista ei oltu hyvinäkään taloudellisina aikoina edes yritetty.¹²⁹

Merkittävin periaatteellinen muutos maatalousvaliokunnan mietinnössä oli, että siinä luovuttiin hallituksen esityksen perusteluissa selvästi ilmaistusta maareformiajatuksesta. Valiokunnan mietinnön perusteluissa ei katsottu tarkoituksenmukaiseksi suorittaa karjalaisen keskuudessa maareformia, vaan asutuksessa tuli pitäytyä luovutetun alueen viljelmäkokosuhteissa, kuitenkin asutuslain viljelystila-

124. Kokoomuksen valtuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteinen kokous 9.5. 1940. PTA.

125. Hallituksen esitys siirtoväen pika-asutuslaiksi. Maataloustuottajain Keskusliiton 8.5.1940 eduskunnan maatalousvaliokunnalle jättämä kirjelmä. Maataloustuottajain Keskusliiton julkaisuja N:o 49.

126. Kts. kirjelmän lähettämisen taustasta Jännes, Juho, Siirtoväen pika-asutuslakiesityksen tarkastelua, 4.

127. Em. MTK:n kirjelmä, 1—3 ja 5—6.

128. Jännes, Siirtoväen pika-asutuslakiesityksen tarkastelua, 9—10, 12—13 ja 25—30.

129. Pihkala, Rurik, Siirtoväen asuttamiskysymys, 62 ja 64. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1940. Pihkala piti esitelmänsä Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 22.5.1940.

käsite ylärajana.¹³⁰

Valiokunta halusi perustettavaksi maksimikokoisia viljelystiloja erityisesti seuduille, joilla olisi hyvät uudisraivausmahdollisuudet. Se painotti nimenomaan, että viljelystilan pitäisi olla vuoden 1936 asutuslain määritelmän mukaan sellainen, että normaali perhe saa siltä pääasiallisen toimeentulonsa. Valiokunnan mielestä hallituksen esityksessä pyrittiin aina maksimikokoisten viljelystilojen muodostamiseen.¹³¹ Tähän tulkintaan puuttui myös Kivimäki edellä mainitun Pihkalan esitelmän jälkeen Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä käydyssä keskustelussa. Hänen mielestään lainvastustajat olivat levittäneet virheellisiä tietoja maareformista ja viljelystilakäsitteen sisällöstä. Kivimäen mukaan oleellista viljelystilan koon määrittämisessä oli, että normaali perhe saa pääasiallisen toimeentulonsa tilalta.¹³²

Hallitus oli esityksessään lähtenyt vuoden 1936 asutuslain määritelmästä, jossa juuri keskkokoisen perheen toimeentulo oli viljelystilan koon tärkein kriteeri.¹³³ Valiokunnan tulkinta hallituksen esityksen sisällöstä tässä kohdassa oli selvästi virheellinen. Ilmeisesti valiokunta oli niiden julkisten kannanottojen vanki, joissa haluttiin joko tahallisesti tai tahattomasti ymmärtää hallituksen esitys väärin. Maareformiperiaatteesta luopumisesta ei maatalousvaliokunnassa keskusteltu laisinkaan, vaan muutos syntyi ikään kuin itsestään.

Valiokunnasta puuttui siirtoväen edustus. Tästä näyttää seuranneen, että keskeisiksi nousivat valiokunnassa kysymykset, joilla sinänsä ei ollut koko pika-asutuslain kannalta kovinkaan suurta merkitystä. Tätä kuvastaa hyvin se, että valiokunnan puheenjohtaja Vilhulan esitellessä omassa eduskuntaryhmässään pika-asutuslain käsitelyä, hän piti tärkeinä ongelmina normaalin asutustoiminnan pysähtymistä, muonamieskysymystä ja pika-asutusmaan hintakysymystä.¹³⁴

Ehkä juuri se, että valiokunnan jäsenistä monet edustivat maan pohjoisia ja itäisiä asutusläänejä, nosti esille normaalin asutustoiminnan liittämisen pika-asutuksen toimeenpanoon. Tähän liittyi läheisesti pika-asutuksen seurauksena mahdollisesti työttömiksi joutuvien muonamiesten maakysymyksen hoitaminen. Normaalin asu-

130. Em. maatalousvaliokunnan mietintö, 1—2.

131. Sama, 2—3.

132. Kivimäki, T.M., Pika-asutuksen toimeenpanon periaatteista, 89—90. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1940. Kivimäen kirjoitus on lausunto, jonka hän esitti Pihkalan esitelmän jälkeen Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa. Kts. kokouksessa käydyistä keskustelusta Tudeer, A.E., Kansantaloudellinen Yhdistys 1934—1958, 27.

133. Kts. em. hallituksen esityksen perustelut ja lakitekstin 4 § 1 mom., 5 ja 13.

134. Maalaisliiton eduskuntaryhmä 9.5.1940.

tustoiminnan yhdistäminen pika-asutuslakiin ei päässyt kuitenkaan valiokunnassa keskustelua pidemmälle.¹³⁵ Sen sijaan muonamieskysymystä käsiteltiin valiokunnassa varsin seikkaperäisesti. Myös seurakuntien maanvuokraajien asema oli esillä. Eräät valiokunnan sosialidemokraattiset jäsenet olisivat halunneet maansaajien piiriä laajennettavaksi. Puolueen eduskuntaryhmä asettui kuitenkin niukalla äänestyspäättöksellä vastustamaan laajennusta ja näin sitä ei valiokunnassa otettu esille.¹³⁶ Valiokunnan mietintöön liitettyssä kahdessa sosialidemokraattien ja myös porvarien yhteisessä vastalauseessa kiinnitettiin kuitenkin huomiota maatyöläisten ja seurakuntien maanvuokraajien asemaan pika-asutuslain toimeenpanon yhteydessä.¹³⁷ Tältä osin mietintö heijasteli selvästi valiokunnan alueellista kokoonpanoa.

Varsin yksityiskohtaisesti käsitteli maatalousvaliokunta sekamuotoistilakysymystä. Sekamuotoistila oli tyyppinä Kivimäen komiteassa synnynyt uusi asutustilojen valikoimaan. Hallituksen esityksessä tavoiteltiin siitä erikoisviljelyyn eli lähinnä puutarhaviljelyyn soveltuvaa tilaa. Valiokunnassa sekamuotoistilan käsite kuitenkin muuttui. Sellaiseksi katsottiin maatalousvaliokunnassa myös tila, joka oli perustettu seuduille, joilla oli riittävästi sivuansiomahdollisuuksia.¹³⁸ Valiokunta halusi pienet viljelystilat ja sekamuotoistilat samaistettaviksi, mutta pitäytyi kuitenkin erillisissä käsitteissä.¹³⁹ Muutos oli seurausta luopumisesta maareformiperiaatteesta. Tyypillinen karjalainen kääpiötila oli ollut juuri sekamuotoistilatyypinen. Houkuttimeksi siirtoväkeä varten mahdollistettiin myös polttopuutarpeen tyydyttävän metsän liittäminen sekamuotoistilaan. Tämä motiivi tuli selvästi esille, kun kokoomuksen eduskuntaryhmässä pohdittiin sekamuotoistilakäsitteen sisältöä. Korvenoja piti sitä välttämättömänä, jotta saataisiin riittävästi pieniä tiloja. Kokouksessa asiantuntijana mukana olleen Jänneksen mielestä metsän liittäminen niihin oli kysynnän tae.¹⁴⁰

Sosialidemokraatit Eskola ja Lepistö puuttuivat vastalauseessaan sekamuotoistilakäsitteen muuttamiseen. Heistä sivuansiomahdollisuuksien olisi pitänyt olla erityisen hyviä seuduilla, joilla voimaperäinen maatalous ei ollut mahdollista. Valiokunta edellytti vain riit-

135. Kts. esimerkiksi maatalousvaliokunnan kokous 4.5.1940 (konsepti).

136. Sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän ja sen valmistavan valiokunnan pöytäkirjat 16.5.1940. Eduskuntaryhmä hylkäsi äänin 23—21 laajennusehdotuksen.

137. Em. maatalousvaliokunnan mietintö, 18—19, 20—21 ja 21—23.

138. Sama, 3.

139. Em. lähde ja maatalousvaliokunnan pöytäkirjat 8. ja 18.5.1940.

140. Kokoomuksen valtuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteinen kokous 9.5.1940. PTA. Korvenoja oli maatalousvaliokunnan jäsen.

täviä sivuansiomahdollisuuksia.¹⁴¹

Valiokunta käsitteli pitkään maanluovutukseen liittyvää korvauskysymystä, vaikka tämä muodosti selvän automaatin samaan aikaan siirtoväen korvauksia pohtivan komitean työn tulosten kanssa. Se piti hallituksen esittämää ”järkevä ostajan hintaa” käypää alhaisempana ja asetti tällä perusteella luovutettavan maan hinnaksi vuosien 1934—1938 käyvän keskimääräisen hinnan eli palasi Kivimäen komitean esitykseen.¹⁴²

Valiokunta teki lain 2 §:ään muutoksen, joka oli omiaan aiheuttamaan tulkintavaikeuksia. Hallituksen esityksessä oli sanottu, että maata voidaan ottaa valtionmaasta. Nyt valiokunta korvasi tämän sanonnalla ”lähinnä valtionmaasta” kullakin paikkakunnalla.¹⁴³ Tämä herätti karjalaisten keskuudessa heti huolestumista siitä, että asutus painottuisi pohjoiseen.¹⁴⁴

Valiokunnan Ruotsalaista kansanpuoluetta edustaneet jäsenet Uno Hildén ja Henrik Kullberg halusivat vastalauseessaan muotoilla siirtoväen sijoittamista määrittelevän 31 §:n uudestaan siten, että kielelliset tekijät tulisivat heistä paremmin otetuksi huomioon kuin hallituksen esityksessä.¹⁴⁵

Yhteenvetona valiokunnan mietinnöstä voidaan sanoa, että siinä luovuttiin eräistä tärkeimmistä asutuspoliittisista näkemyksistä, jotka olivat olleet keskeisinä Kivimäen komitean mietinnössä. Merkittävä syy tähän oli ilmeisesti valiokunnan kokoonpano, sillä siinä ei ollut mukana yhtään siirtoväkeen kuuluvaa varsinaista jäsentä. Lakiesitys joutui samalla myös Kivimäen ”valvontapiiriin” ulkopuolelle ensimmäistä kertaa ja näin valiokunta askarteli huomattavan perusteellisesti sellaisten kysymysten parissa, jotka eivät olleet merkittäviä siirtoväen asuttamisen kannalta. Varmasti myös asutusiasioiden vaikeaselkoisuuskin vaikutti ”asiantuntijavalioikunnan” työn tulokseen, sillä se ei keskustellut käytännöllisesti katsoen laisinkaan niistä suurista periaatteellisista muutoksista, joita se lakiesitykseen teki. Tausatekijänä oli myös se, että lain kiireellisyys vaati nopeaa käsittelyä.

Maatalousvaliokunnan työn kestäessä naulattiin julkisessa keskustelussa kiinni argumentit, jotka jatkuvasti tulivat esiintymään pika-asutuslain kritiikissä. Sekä Jänneksen että Pihkalan edellä mainituissa puheenvuoroissa tuotiin esille syvä huoli maataloustyöväen tulevai-

141. Em. maatalousvaliokunnan mietintö, 21.

142. Sama, 1—2. Kts. valiokunnan pöytäkirjakonseptit 8.5., 9.5. ja 10.5.

143. Em. maatalousvaliokunnan mietintö, 10.

144. Asiaa käsiteltiin sos.dem. eduskuntaryhmän kokouksessa 16.5.1940. Tällöin Pusa katsoi muutoksen merkitsevän asutuksen painottumista pohjoiseen. Ryhmä päätti kannattaa hallituksen esitystä.

145. Em. maatalousvaliokunnan mietintö, 25.

suudesta, kun asutustoiminta veisi heiltä työmahdollisuudet. Pihkala päätyi laskelmissaan jopa 30 000 työttömään. Tämä kysymys oli aina uudestaan ajankohtainen pika-asutuksesta käydyssä keskustelussa.¹⁴⁶

Suorittamillaan selvityksillä Pihkala pyrki osoittamaan hallituksen pika-asutuslakiesityksen peruslähtökohdat virheellisiksi. Hänen kritiikkinsä lähtökohtina olivat maatyöläiskysymys ja sen lisäksi pika-asutuksen seurauksena heikentyvä elintarviketilanne, uusien pientilojen heikko tuotantokyky sekä ennen kaikkea lain toimeenpanon aiheuttamat tilakohtaiset yksityistaloudelliset haittavaikutukset.¹⁴⁷ Kaikkia näitä todisteita käytettiin erittäin uutterasti, kun pika-asutuslakia arvosteltiin useissa eri yhteyksissä lain säätämisen jälkeen.

4.2. Ensimmäinen käsittely

Eduskunta otti maatalousvaliokunnan mietinnön 1. käsittelyyn toukokuun 30. päivänä, jolloin asiasta käytiin pitkä ja perusteellinen keskustelu. Siinä paljastui, ettei valiokunnan muutosta lakiesityksen maareformiperiaatteen osalta ymmärretty täysin yksiselitteisesti. Valiokunnan puheenjohtaja Vilhula oli sitä mieltä, että lakiesityksen perusteluihin tehdyt muutokset tältä osin olivat vain hallituksen esitystä selventävät.¹⁴⁸ Myös maatalousministeri Koivisto piti muutoksia vain täsmentävinä.¹⁴⁹ Näin oli muutokset ymmärtänyt aluksi myös pika-asutustoiminnan tuleva johtaja Sulo J. Teittinen. Eduskunnassa käytettyjen puheenvuorojen ja eräiltä ammattiviranomaisilta saamiensa tietojen perusteella hän kuitenkin totesi, että valiokunta oli tehnyt lakiesitykseen huomattavan periaatteellisen muutoksen.¹⁵⁰ Näkemystä, että valiokunta oli tuon muutoksen tehnyt, edustivat ruotsalaisten U. Hildén ja kokoomuksen Väinö Havas. Edellinen, joka oli ollut Kivimäen komitean jäsenenä, arvosteli nyt varsin voimakkaasti silloin ulospäin yksimielisen komitean työtä.¹⁵¹

Käydyssä keskustelussa sekä kannatettiin että vastustettiin lain toimeenpanon yhteydessä suoritettavaksi suunniteltua maareformia. Sitä vastustivat oikeiston edustajat. Heidän perusteluinaan oli-

146. Jännes, Siirtoväen pika-asutuslain tarkastelua, 19 ja Pihkala, Siirtoväen asuttamiskysymys, 69—70.

147. Pihkala, Siirtoväen asuttamiskysymys, 63—67.

148. Vilhula, VpPk 1940 I, 426.

149. Koivisto, 430.

150. Teittinen, 482.

151. Hildén, 441 ja Havas, 470.

vat jo julkisuudestakin tutut teemat elintarviketilanteen heikentymisestä ja maan taloudellisen kantokyvyn riittämättömyydestä.¹⁵²

Maalaisliiton edustajista Vilhulan lisäksi asiaa käsitteli Y. Schildt. Hänen kantansa oli, että karjalaisille kääpiötilojen entisille omistajille pitäisi korvata menetykset rahassa eikä pyrkiä perustamaan uusia tiloja, koska ei olisi mahdollista luoda yhtä monta sivuansioden varassa elävää viljelmää uudelleen kuin luovutetulla alueella oli.¹⁵³ Selvimmin maareformia kannatti edistyspuolueen Teittinen.¹⁵⁴ Myös eräät sosialidemokraatit arvostelivat valiokunnassa tältä osin tehtyä muutosta, mutta todennäköisenä tarkoituksenaan hyökätä enemmänkin maalaisliittoa vastaan kuin käsitellä muutosta periaatteelliselta kannalta.¹⁵⁵

On varsin mielenkiintoista havaita, että pika-asutuslain perusteluihin maatalousvaliokunnassa tehty selvä muutos maareformiperiaatteen hylkäämisestä synnytti monia erilaisia tulkintoja. Toisten mielestä kyseessä oli vain pienehkö selvennys alkuperäiseen esitykseen. Toisaalta taas ne ryhmät, jotka olivat olleet oppositiossa Kivimäen komitean mietintöä ja hallituksen esitystä vastaan, pitivät muutosta voittona itselleen. Vallitsevan asutuspoliittisen linjan tukijat ja siten myös Kivimäen komitean mietinnön ydinkohdat ymmärtäneet taas pitivät muutosta merkittävänä. Maatalousvaliokunnassa tehtyä muutosta maareformiperiaatteeseen voidaan pitää pika-asutuslain tulkinnasta myöhemmin käydyn kamppailun lähtölaukauksena.

Maareformiperiaatteen hylkäämiseen ja entisten tilakokosuhteiden säilyttämispyrkimykseen liittyi läheisesti muutos sekamuotoistilakäsitteeseen. Juuri tästä syystä kokoomuksen Korvenoja kannatti tehtyä muutosta, koska se helpottaisi pysymistä entisissä tilakokosuhteissa.¹⁵⁶ Sen sijaan sosialidemokraatit eivät valiokunnan mietintöön tekemänsä vastalauseen mukaisesti hyväksyneet sekamuotoistilakäsitteen laajentamista.¹⁵⁷ Myös maalaisliiton karjalainen edustaja M. Pitkänen vastusti sekamuotoistilojen perustamista muualle kuin asutuskeskusten välittömään läheisyyteen.¹⁵⁸

Kuten maatalousvaliokunnassakin hallitsevaksi teemaksi 1. käsitteilyssä nousi kysymys muiden mahdollisten maansaajaryhmien asemasta pika-asutuslain toimeenpanon yhteydessä. Kysymys siinä

152. Em. Hildén ja Havas sekä Korvenoja, 466 ja 490 ja Wickman, Matts, (rkp), 462.

153. Schildt, 484; Suomen Eduskunta 1939–1940 teos ilmoittaa Schildtin ammatiksi maanviljelijä, tilanomistaja, tykistökapteeni evp.

154. Teittinen, 482.

155. Lepistö, 435 ja Väisänen, Jalmari, 479.

156. Korvenoja, 490.

157. Kuittinen, 472 ja Lepistö, 435.

158. Pitkänen, 491.

muodossa kuin siitä keskusteltiin eduskunnassa oli sinänsä koko lain kannalta varsin vähäpätöinen, sillä esillä oli ennen kaikkea seurakuntien maanvuokraajien ja mahdollisesti työttömiksi joutuvien maatyöläisten maansaanti.

Maatalousvaliokunnan puheenjohtaja ilmoitti valiokunnan kantana, että pika-asutuslain yhteydessä olisi mahdotonta tyydyttää muiden asutuslain mukaan maansaantiin oikeutettujen maantarvetta. Valiokunta oli kuitenkin ollut Vilhulan mukaan sitä mieltä, että hallituksen tulisi ryhtyä suunnittelemaan tämän tarpeen tyydyttämistä mahdollisimman pian.¹⁵⁹ Vilhulan linjanvetoa tuki sosialidemokraattien Matti Lepistö, vaikka hän katsoikin, että hänen edustamansa puolueen nimenomaisena tehtävänä oli tilattomien ja pienviljelijäväestön etujen ajaminen.¹⁶⁰

Erityisen selvästi vaadittiin seurakuntien virkatalojen maanvuokraajien aseman säilyttämistä siten, että näitä maita ei pakkolunastettaisi. Keskustelun sisältö oli jossain määrin verrattavissa vuoden 1936 asutuslain säätämiskeskusteluun.¹⁶¹

Myös maatyöväelle löytyi nyt tukijansa yli puoluerajojen. Sinänsä käsitykset siitä, mikä tulisi olemaan pika-asutuslain vaikutus heidän työllisyyteensä, tuntuivat vaihtelevan sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella. Parhaimmat arviot tästä on saatavissa keväällä 1941 maataloustyöväestön asuttamista pohtineen komitean mietinnöstä. Sen mukaan olisi noin 3500 maataloustyöläistä joutunut jättämään työnantajatilansa pika-asutuslain toimeenpanon seurauksena. Tätä arviota on pidettävä varsin luotettavana, koska se perustui jo puoli vuotta työskennelleiden pika-asutustoimikuntien kenttätutkimuksiin.¹⁶²

Varsinaisia vastustavia puheenvuoroja käytettiin vain kaksi, joista molemmat olivat karjalaisten edustajien.¹⁶³ Karjalaisten vähäinen ak-

159. Vilhula, 426.

160. Lepistö, 435.

161. Halonen, Toivo, (sd), 481, Havas, (kok), 470, Kylänpää, Kustaa, (kok), 468, Kares, K.R., (ikl), 449, Kullberg, H., (rkp), 464, Simonen, Heikki, (sd), 453 ja Wickman, M., (rkp), 462.

162. Pihkala, R., Siirtoväen asuttamiskysymys, 70. Pihkala arvioi työttömiksi joutuvien maatyöläisten määrän 30 000 henkeksi. Kansanedustaja Heikki Simosen (sd) arvio eduskunnassa oli 14 000 työtöntä. Simonen, 453. Laskettaessa perheenjäsenet mukaan olisi työttömyyden seurauksivaikutuksista joutunut kärsimään Pihkalan mukaan yhteensä noin 100 000 henkeä. Vrt. Soikkanen, Hannu, Eduskunnan toiminta sota-aikana (Valtiopäivät 1939—1944). Itsenäisyyden ajan eduskunta 1939—1963. Suomen kansanedustuslaitoksen historia, kahdeksas osa, 59; Maatyöläiskysymystä käsittelevät Simosen lisäksi myös Halonen, T., (sd), 481, Lampinen, J., (ml), 473, Murtomaa, L., (ml), 487 ja Kullberg, H., (rkp), 464; Kts. maataloustyöväikomitean arviota ja sen perusteluita komiteanmietintö 1941/16 mon., 3. Komitean esittämää arviota tukee lisäksi se, että aikanaan maanhankintalain toimeenpanossa työnantajatiloiltaan pois joutuneiden maatyöläisten määrä oli hieman alle 4000 henkeä. Asutushallinto 1917—1967, 116, taulu 29.

163. Pitkänen, M., (ml), 491 ja Pyy, J. (sd), 456.

tiivisuus maatyöläiskysymyksessä lieenee tulkittavissa siten, etteivät he halunneet joutua ristiriitoihin niiden ryhmien kanssa, jotka eivät edustaneet luovutusvelvollisia. Pika-asutuslaki oli myös alusta lähtien ollut nimenomaan siirtoväen asutuslaki eikä muiden ryhmien kytkeminen siihen eduskuntakäsittelyn aikana näyttänyt todennäköiseltä.

Maareformikysymyksen ohella valiokunta muutti toiseen tärkeään periaatekysymykseen — maanottojärjestykseen — liittyvää sanontaa. Se oli tehnyt lakiesityksen 2 §:ään muutoksen lisäämällä siihen sanonnan ”lähinnä valtionmaasta”. Tämän muutoksen tulkinnoista syntyi samanlaisia erimielisyyksiä kuin maareformitulkintoistakin.¹⁶⁴

Puheenjohtaja Vilhula ilmoitti sanonnan otetun mietintöön siksi, että julkisuudessa oli esitetty näkemyksiä, joiden mukaan valtion maita ei saisi käyttää laisinkaan asutukseen. Hänestä sanonta ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että karjalaiset olisi asutettava yksinomaan sinne, missä valtion maat sijaitsivat, vaan ne olisi kullakin paikkakunnalla käytettävä ennen muiden omistajaryhmien maita.¹⁶⁵ Eräät kokoomuksen edustajat olivat sitä mieltä, että mietintö oli tältä osin ymmärretty väärin eli liian velvoittavaksi.¹⁶⁶ Sen sijaan maatalousministeri Juho Koivisto piti ”lähinnä” sanontaa laissa niin velvoittavana, että asuttamiseen jouduttaisiin käyttämään yksinomaan valtion maita Pohjois-Suomessa.¹⁶⁷

Sosialidemokraattisten edustajien tulkinta oli varsin selvä. Yleensä he katsoivat lain valiokunnan esittämässä muodossa painottavan siirtoväen asuttamisen pohjoiseen.¹⁶⁸ Heidän kannanottoihinsa tosin vaikutti myös huoli valtion maiden kohtalosta sinänsä.¹⁶⁹ Myös maalaisliiton Matti Pärssisen tulkinta oli, että karjalaiset joutuisivat Pohjois-Suomeen.¹⁷⁰

Oikeistopuolueiden edustajat korostivat uudisraivauksen merkitystä ja valtion maiden käyttämistä siirtoväen asuttamiseen.¹⁷¹

Varsin yllättävältä tuntuu karjalaisten vähäinen aktiivisuus lakiesityksen 1. käsittelyssä, sillä vain neljä 35:stä Viipurin läänin molem-

164. Em. maatalousvaliokunnan mietintö, 10.

165. Vilhula, 426.

166. Heikkilä, Matti, 445 ja Korvenoja, A., 466.

167. Koivisto, 430.

168. Eskola, V., 433, Kuittinen, J., 472, Lehtonen, Aleks, 438, Lepistö, M., 435, Pyy, J., 456 ja Väisänen, J., 479.

169. Em. Eskola, Lehtonen ja Väisänen.

170. Pärssinen, 477. Pärssinen oli karjalainen.

171. Havas, V., (kok), 470, Kares, K.R., (ikl), 449, Kivioja, Vilho, (ml), 486, ja Wickman, M., (rkp), 462.

pien vaalipiirien kansanedustajasta osallistui keskusteluun.¹⁷² Tästä löytynee selitys sille, miksi keskustelu eduskunnassa rönsyili pääasiassa pika-asutuslain ydinkohtien kannalta toisarvoisissa teemoissa. Karjalaisten passiivisuudelle löytyy useita syitä. Tärkeimmältä tuntuu se, että siirtoväki oli tyytyväinen pika-asutuslain muotoon vielä maatalousvaliokunnankin mietinnön jälkeen eikä halunnut eduskunnassa hidastaa käsittelyä pitkillä puheilla. Varsin monet karjalaisista kansanedustajista oli mobilisoitu Karjalan Liittoon tai siirtoväen huoltohallintoon. Tällöin he eivät ehtineet osallistua eduskunnan toimintaan keskustelutasolla. Yhtenä syynä passiivisuuteen oli varmasti myös se, että luovutetun alueen kansanedustajat lähes poikkeuksetta olivat itsekkin evakossa ja tämä heijastui heidän toimintaansa.

Pika-asutuslain 1. käsittely osoitti varsin selvästi, että eräät lakiesityksen keskeisimmät kohdat — maareformiperiaate ja valmiin pelton käyttö — olivat muodostumassa varsinkin esityksen perusteluiden osalta vaikeiksi tulkintakysymyksiksi. Jokainen lain vaikutuspiiriin mahdollisesti joutuva ryhmä saattoi lain eduskuntakäsittelyssä löytää niistä itselleen mieluisan tai epämieluisan tulkinnan.

Maalaisliiton lisätty keskushallitus kokoontui kesäkuun alussa siirtoväikysymyksen tiimoilta. Pika-asutuslain eduskuntakäsittelyä selostivat edustajat T.N. Vilhula ja K. Huittinen. Edellinen suhtautui toiveikkaasti lain läpimenoon siinä muodossa kuin se oli maatalousvaliokunnasta lähtenyt.¹⁷³ Sen sijaan karjalaisten edustajana puhunut Huittinen oli varsin tyytymätön lakiin sinänsä eikä uskonut sen toimeenpanon onnistumiseen. Hän epäili, että luovutusvelvolliset ”suurmaanomistajat” ja ruotsinkieliset saattaisivat pystyä jarruttamaan lain toimeenpanoa maatalousvaliokunnan esittämässä muodossa. Kivimäen komitean mietinnön ja hallituksen esityksen sisältämää ja maatalousvaliokunnan muuttamaa maareformiperiaatetta puhuja piti lähinnä teoreettisena.¹⁷⁴ Lisätyn keskushallituksen päätöslauselmassa vaadittiin pika-asutuslain nopeaa toteuttamista siten, että siirtoväki saa menettämästään viljelyskelpoisesta maaomaisuudesta mahdollisimman paljon takaisin maana.¹⁷⁵

MTK:n puheenjohtaja Juho Jännes puuttui julkisuudessa maatalousministeri Juho Koiviston 1. käsittelyssä esittämiin ajatuksiin. Koi-

172. Varsinaisten siirtokarjalaisten edustajien lukumäärä oli pienempi, koska esitetyssä luvussa ovat mukana myös Viipurin läänin ei-luovutettujen alueiden edustajat.

173. Vilhula, T.N., Siirtoväen pika-asutuslaki, yksi niistä kolmesta. Kyntäjä 1/1940, 15.

174. Huittinen, K., Karjalainen siirtoväki odottaa vain oikeutta. Kyntäjä 1/1940, 16—17.

175. ML:n lisätyn keskushallituksen pöytäkirjat 6.6.1940. K-MA; ML:n toimintakertomus vuodelta 1940, 16.

visto, joka oli arvostellut maatalousvaliokunnan mietintöä, oli puheessaan torjunut väliaikaisen asuttamisen mahdollisuuden. Jännes pyrki yhä selventämään näkemyksiään mieliteemastaan siirtoväen väliaikaisesta asuttamisesta. Hän piti asuttamiskäytännön painottamista siihen suuntaan edelleenkin parhaana vaihtoehtona.¹⁷⁶

MTK ei ollut tyytyväinen siirtoväen asuttamisen suunnittelussa noudatettuihin suuntaviivoihin vaan kutsui kaikkien maakuntaliittojensa johtokunnat neuvottelupäiville Helsinkiin kesäkuun alussa. Kokouksen julkilausumassa katsottiin pika-asutuslain aiotussa muodossa johtavan elintarvikepulaan, koska perustettavat tilat eivät pystyisi korvaamaan luovutuksen aiheuttamaa tuotannon vähenemistä. Edelleen haluttiin ensimmäisenä antaa entisille viljelystilojen omistajille uudet tilat. Muut voisivat odottaa myöhemmin tapahtuvaa asuttamista.¹⁷⁷

4.3. Suuren valiokunnan mietintö ja lain lopullinen muoto

Suuri valiokunta käsitteli lakiesitystä 9 jäsenisessä jaostossa, jonka puheenjohtajana toimi maalaisliiton V. Kalliokoski.¹⁷⁸ Mietintö valmistui 12.6.1940. Tärkeimpänä muutoksena siinä oli lisäys 12 §:n toiseen momenttiin. Sen mukaan pakkolunastuksen ulkopuolelle olisi jätettävä enintään asuntotilan suuruinen alue, joka olisi varattu luovuttavalta tilalta pika-asutuksen seurauksena pois joutuvan maatyömiehen asuttamiseen. Momentissa oli aikaisemmin jo maininta vastaavasta menettelystä viljelystilan suuruiseen alueeseen seurakuntien maiden kohdalla. Tällä tavoin pyrittiin turvaamaan seurakuntien maanvuokraajien asema.¹⁷⁹

176. Jännes, Juho, Siirtoväen väliaikainen sijoittaminen ja uudisraivaustoiminta. Yli-painos Maaseudun Tulevaisuus.

177. MTK:n toimintakertomus 1939–1940, 22–23. Kokous pidettiin 11.–12.6.1940.

178. Suuri valiokunta kokoontui käsittelemään pika-asutuslakia ensimmäisen kerran 31.5.1940. Tuolloin asetettiin 9 jäseninen jaosto, jonka puheenjohtajana oli Kalliokoski ja jäseninä Yrjö Welling (sd ja karjalainen), Mikko Erich (sd), T. Halonen (sd), Martti Peltonen (sd), Henrik Kullberg (rkp), Iisakki Nikkola (ikl), Matti Heikkilä (kok), Antti Halonen (ml ja karjalainen) ja Einari Karvetti (ml). Suuren valiokunnan jäsen Erkki Paavolainen evästi jaostoa mielipiteellään, jonka mukaan ristiriita maansaajien ja luovuttajien välillä oli ilmeinen. Maatalousvaliokunnan mietinnön tuloksena edelliset olivat huonommassa asemassa. Suuren valiokunnan pöytäkirjat kokouksesta 30, 31.5.1940. EK.

179. Suuren valiokunnan mietintö N:o 63. VpAk 1940 I–II, 2–4.

Keskeinen osa karjalaista maataloutta olivat mitä moninaisemmat talonpoikaiset sivuelinkeinot. Vuosisadan vaihteessa ne voimistuivat erityisesti Pietarin vaikutuksesta. Eräs tyypillisimmistä sivuelinkeinoista oli kotiteollisuus. Tässä kärryntekijä Matti Huovinen Impilahden Syskyjärveltä veistää "paissia" eli "kamikkää" (pyörän osaa). Museovirasto/valok. Tyyni Vahter 1924.

Erityisesti Karjalan kannaksen maatalousmaisemaa hallitsivat pienviljelmät. Toistuvien tilanjakojen seurauksena maisemaa kirjavaottivat kesäaikana useat pienet peltokuviot, sillä pienviljelmä muodostui lähes aina monista eri tiluksista. Vas. ylhäällä Vuoksenrannan Korpilahden kylää. Museovirasto/valok. Tyyni Vahter 1934.

Pietarin yhteyksien katkeaminen vuoden 1917 jälkeen pakotti karjalaisen talonpojan tarttumaan raivauskuokkaan viljelyn tehostamiseksi. Vas. alhaalla eräs esimerkki raivaustyöstä Pyhäjärvellä. Museovirasto/valok. K. Vilkuna 1932.

Vaikka Karjalan maataloudessa tapahtui maailmansotien välisenä aikana merkittävä nousu, eivät vanhan ajan tuntomerkit kuitenkaan väistyneet kovin nopeasti. Yläkuvassa Antti Husun talon rakennukset Säkkiärvellä. Museovirasto/valok. V. Rikkinen 1928.

Karjalainen kuja Säkijärven Lavolasta. Kujan molemmilla puolilla kahden eri talon sauna ja kota. Kaivo on yhteinen. Karjalaisten jako-olojen seurauksena pienviljelmien rakennukset olivat usein varsin intiimillä etäisyydellä toisistaan ja muodostivat samanlaisia "kyläyhteisöjä" kuin länsisuomalaiset mäkitupa-alueet. Museovirasto/va-lok. V. Rikkinen 1928.

Raja-Karjalalle tunnusomaista rakennustyyliä. Varallisuuserot Raja-Karjalan maaseutuväestön keskuudessa olivat muuhun Karjalaan verrattuna varsin suuret. Niinpä tämäkin kuva Suojärven Hautavaaran kylästä antaa hieman harhaanjohtavan kuvan "vauraasta" Raja-Karjalasta. Museovirasto/valok. Tyyni Vahter 1929.

Monen karjalaisen evakkotaival alkoi jo syksyllä 1939, vaikka tuolloin ei vielä sen peruuttamattomuutta voitu ymmärtää. Vasemmalla kannakselaisperhe matkalla pois uhkaavan sodan jaloista tyypillisillä karjalaisilla nelipyöräisillä kärryillä syksyllä 1939. SA-kuva. Moskovan rauha maaliskuussa 1940 paljasti karjalaisille vasta karun todellisuuden. Ylhäällä pakolaiskuormastoa matkalla kohti länttä 15.3.1940 jossain Laatokan-Karjalassa. SA-kuva.

Talonpoikaisyhdistyksen pakolaistaival sujui kaikista vaikeuksista huolimatta varsin järjestäytyneesti. Perusedellytyksenä onnistumiselle oli evakoiden omatoimisuus, joka rakentui suureksi osaksi omien hevosten varaan. Omatoimisessa siirtymisessä oli myös työnjako varsin selkeä. Kuvassa "sotaankelpaamattomat" miehet heinäkuormineen Särkisyrjässä 15.3.1940. SA-kuva.

Naisten tehtäväksi evakuoinnissa lankesi kuin itsestään karjan ajaminen kohti uusia asuinsijoja. Tällä evakkotaipaleella kohdattiin koko karjalaisyhteisön siirtymisen järkyttävimmät vaiheet, sillä varsin huomattava osa karjasta jouduttiin teurastamaan tautien tai matkan aiheuttamien rasitusten seurauksena. Kotoisen karjarodun kestävyys pelasti kuitenkin täydelliseltä katastrofilta. Kuvassa Itä-Suomen karjaa evakkotaipaleella 16.3.1940 Särkisyrjässä. SA-kuva.

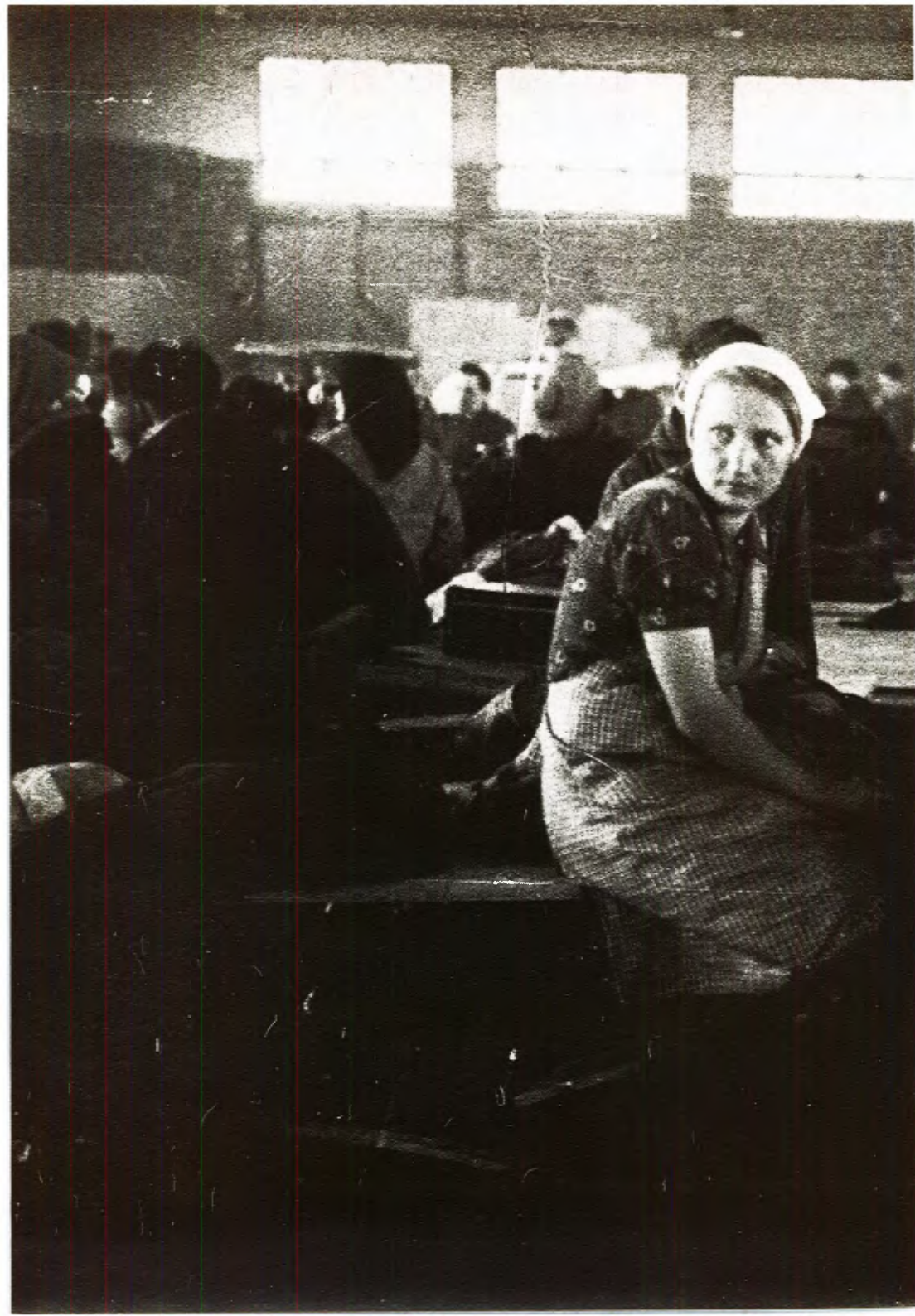

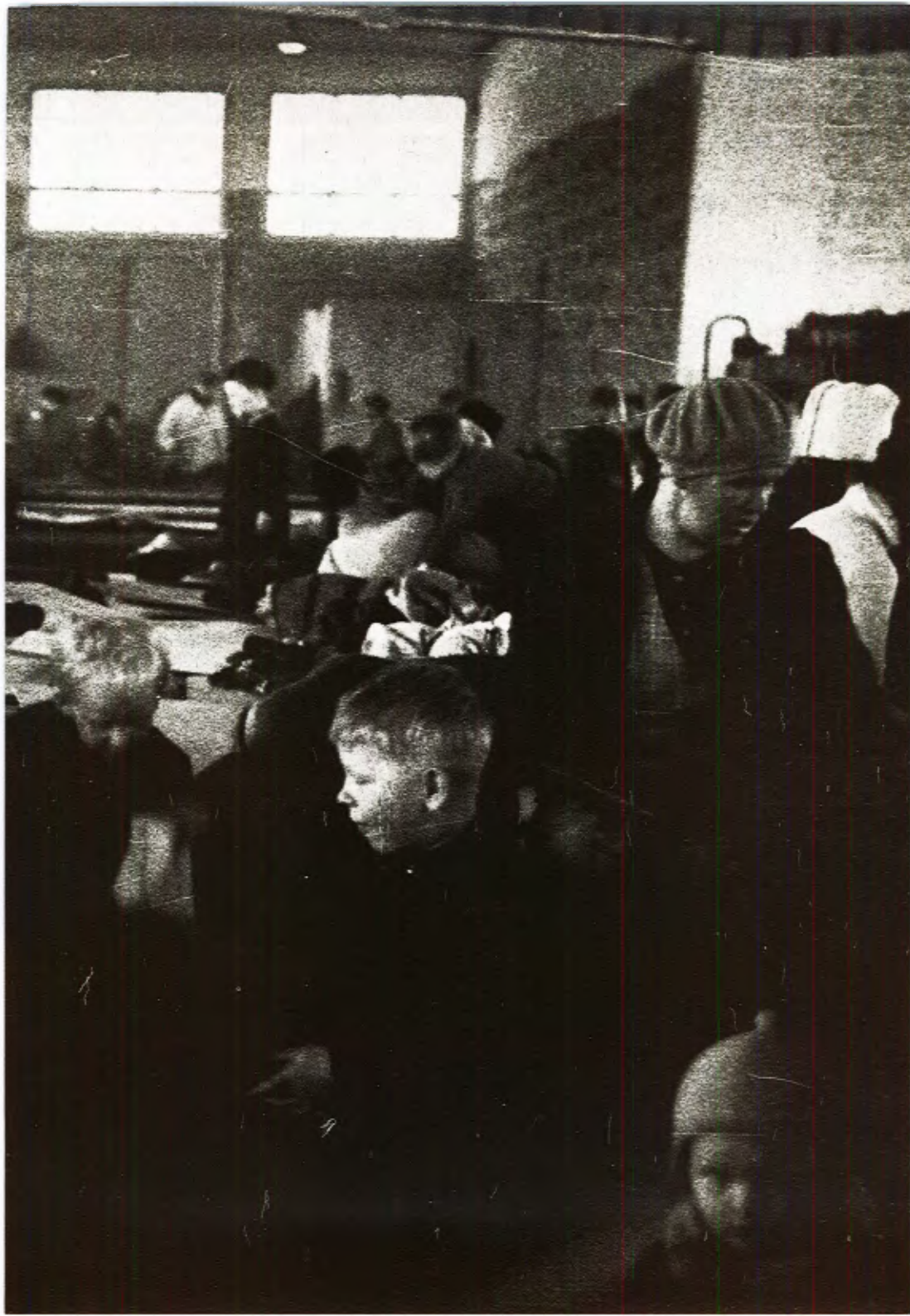

Äidit lapsineen pakolaismatkalla Parikkalan Tyrjässä 15.3.1940. Heidät ja vanhukset pyrittiin kuljettamaan yleensä junilla ja linja-autoilla kohti länttä. SA-kuva.

Karjalaisperhe saapumassa pitkän marssin jälkeen Helsingin lähellä olevaan evakuointikeskukseen. Evakuointikeskuksista siirtoväki ohjattiin yleensä välittömästi lähi-seudun maalaistaloihin. SA-kuva.

Suomalaisen "pakolaisleirin" todellisuutta maaliskuussa 1940 Savonlinnan vaneritehtaan salissa (myös edell. aukeama). Suomalaisen pakolaispolitiikan erityistuntomerkkinä kansainvälisesti on ollut, ettei siirtoväkeä ole sijoitettu leireille, vaan heidät on mahdollisimman nopeasti majoitettu hajalleen etupäässä Länsi-Suomen maaseudulle. Näidenkin molempien kuvien evakot joutuivat odottelemaan junakuljetusta Savonlinnasta Pohjanmaalle todennäköisesti vain muutaman päivän ajan. SA-kuva.

Pika-asutuslain toimeenpanossa ohjaksia pidellyt maatalousministeriön asutussasiainosaston pika-asutusneuvottelukunta. Vasemmalta vakinainen asiantuntija prof. Yrjö Ilvessalo, sekä jäsenet pääjohtaja Väinö Ahla, prof. Rurik Pihkala, kansanedustaja Henrik Kullberg, siirtoväen asutustoiminnan johtaja ja neuvottelukunnan puheenjohtaja Sulo J. Teittinen sekä jäsenet maanviljelijä Eeno Pusa, kansanedustaja Juhani Leppälä ja agronomi Johannes Virolainen. Taustalla siirtoväen asutustoiminnan johtajan sihteeri lakitieteen kandidaatti Veikko Vennamo. VA/valok. Kolmio Oy.

Maatalousseurojen Keskusliitolla oli pika-asutuslain toimeenpanossa tärkeä sija. Liiton toimivaltaan kuuluvat päätökset tehtiin asutusvaliokunnan kokouksissa. Jäsenet vasemmalta agronomi P. Viding, yliarkkitehti U. Orola, puheenjohtaja J. Jyske, sihteeri P. Huitu sekä siirtoväen edustaja Juhani Leppälä, joka nimitettiin vuoden 1941 alusta valiokuntaan kansanedustaja T. Ikosen tilalle. Ikosesta tuli tuolloin Rangellin hallituksen ministeri. VA.

Siirtoväen asuttamisessa yhteydet kenttään olivat jokapäiväisiä. Yläkuvassa pika-asutustoiminnan apulaisjohtaja agronomi Väinö Huuhtanen ja sihteeri Veikko Vennamo "asiakkaiden" tentittävänä. Alakuvassa pika-asutuslain toimeenpanon keskeiset dokumentit eli maansaantihakemukset kunnittain järjestetyissä laatikoissa. VA/valok. P. Kyytinen.

Muutos tehtiin valiokunnassa sosialidemokraattien T. Halosen esityksestä, vaikka kokouksessa läsnä ollut ministeri Juho Koivisto sitä vastusti.¹⁸⁰ Myöskään Koiviston varoittelet sekamuotoistilakäsittelyeseen maatalousvaliokunnassa tehdyn laajennuksen haitallisista seurauksista eivät saaneet suuren valiokunnan kannatusta, ja käsite jäi ennalleen.¹⁸¹

Suuri valiokunta teki näin lisäyksen lain kohtaan, joka eduskuntakäsittelyssä oli noussut varsin keskeiseksi, vaikka se kokonaisuuden kannalta oli toisarvoinen. Lisäys ei kuitenkaan merkinnyt muuta kuin kyseisten alueiden varaamista myöhempään asutuskäyttöön. Työttömiksi joutuvien maataloustyöläisten asuttamisesta oli säädetty erikseen lailla.

Myös siirtoväen sijoittamista ohjaavaan pykälään tehtiin lisäys. Sen mukaan uskonnon, kielen ja entisten asuinpaikkojen lisäksi oli nyt määriteltäessä uusia sijoitusalueita otettava huomioon niiden vastaavuus myös taloudellisten edellytysten ja luonnonolojen osalta.¹⁸² Tiukasti tulkiten pykälä olisi edellyttänyt siirtoväen pääosan asuttamista Etelä- ja Keski-Suomeen.

Karjalan Liitto toimitti eduskuntaan pika-asutuslain käsittelyn aikana kirjasen ”Siirtoväen pika-asutuslaki”, jossa esiteltiin Liiton muutostoiveet lakiin. Kirjasessa vaadittiin muutosta juuri siirtoväen sijoituspykälään siten, että uudet asuinalueet vastaisivat luonnonolosuhteitaan ja taloudellisilta edellytyksiltään oloja luovutetulla alueella. Suuressa valiokunnassa tehty lisäys sijoituspykälään vastasi melko tarkoin karjalaisten vaatimuksia. Siirtoväki saattoi toistuvasti vedota tähän pykälään lain toimeenpanovaiheessa.¹⁸³

Pika-asutuslain 2. käsittelyssä pidettiin yleensä suuren valiokunnan maatyöväen kohdalla tekemää muutosta oikeaan osuneena,

180. Suuren valiokunnan pöytäkirjat kokouksista 35 ja 36, 11. ja 12.6.1940.

181. Em. pöytäkirjat kokouksesta 35.

182. Em. suuren valiokunnan mietintö, 8. Pykälä oli ollut hallituksen esityksessä ja maatalousvaliokunnan mietinnössä 31 § ja nyt se oli 33 §.

183. Yrjölä, 34—36 ja Siirtoväen pika-asutuslaki. Karjalan Liiton julkaisuja 1. Karjalan Liittoon oli perustettu erityinen maatalousjaosto, jonka puheenjohtajana oli E. Pusa ja jäsenenä V. Huuhtanen, P. Viding ja kansanedustaja, maanviljelijä Matti Pitkänen. Jaoston sihteerinä toimi agr. Johannes Virolainen. Pitkästä lukuunottamatta he kaikki tulivat olemaan tärkeissä asemissa pika-asutuslain toimeenpanossa.

koska sen ei katsottu hidastavan pika-asutuksen toimeenpanoa.¹⁸⁴ Tosin eräät edustajat epäilivät, tultaisikoko näitä maita myöhemmin käyttämään siihen tarkoitukseen kuin ne pakkolunastuksen välttämiseksi varattaisiin.¹⁸⁵

Suuren valiokunnan tekemää muutosta vastustaneiden pääargumenttina oli, että maansaanti pika-asutustarkoituksiin tällöin tuntuvasti vaikeutuisi. Heistä Koivisto edusti hallitusta ja Vilhula maatalousvaliokuntaa sekä Huittinen ja Pitkänen karjalaisia.¹⁸⁶

Suoritettussa äänestyksessä eduskunta laajensi maataloustyöväki-pykälän koskemaan kaikkia perheellisiä, vähintään viisi vuotta kyseisellä tilalla työskennelleitä. Suuren valiokunnan mietinnössä puhuttiin vain suurperheisistä työläisistä.¹⁸⁷

Jo aikaisemmin pika-asutuslain käsittelyn yhteydessä esille nousut huoli normaalin asutustoiminnan pysähtymisestä tuotiin jälleen julki. Eduskunnassa vaadittiin toisaalta ryhtymistä kokonaan uuden asutuslain valmisteluun ja toisaalta myös muidenkin kääpiötilallisten kuin karjalaisten maakysymyksen hoitamista pika-asutuslain yhteydessä.¹⁸⁸

Siirtoväen sijoittamispykälään tehtyyn lisäykseen ei käydyssä yleiskeskustelussa kovinkaan aktiivisesti puututtu. Ruotsalaisten Henrik Kullberg oli muutosta vastaan, koska katsoi sen painottavan asutusta Etelä-Suomeen.¹⁸⁹ Ministeri Koivisto uumoili samasta syystä karjalaisen kääpiötila-asutuksen uudelleen perustamista ja tästä syystä Etelä-Suomen viljelmien pinta-alojen laskemista samaan luokkaan.¹⁹⁰ Sen sijaan M. Erich piti tehtyä lisäystä välttämättömänä, koska paine siirtoväen asuttamiseksi pohjoiseen oli kova. Hän käytti esimerkkinä edustaja J. Hästbackan suunnitelmia, joiden mukaan karjalaisille pitäisi rakentaa Oulujoen ympäristöön uudet, pääasiassa sivuansioista saatavaan toimeentuloon perustuvat asuinalueet.¹⁹¹ Kuvaavaa pykälän sisällöstä vallitsevalle tulkintakirjavuudelle oli, että Niukkanen arvioi maalaisliiton eduskuntaryhmässä käydyssä keskustelussa lisäyksen pakottavan karjalaiset muuttamaan seuduille,

184. Kalliokoski, V., VpPK 1940 I, 644, Lampinen, J., (ml), 680, Möttönen, E., (ml), 676 ja Wickman, M., (rkp), 682.

185. Erich, M., (sd), 665 ja Halonen, T., (sd), 673.

186. Koivisto, 655, Vilhula, 660, Huittinen, K., (ml), 663 ja Pitkänen, M., (ml), 695.

187. Kts. äänestys, 698—699, ja em. suuren valiokunnan mietintö, 3—4.

188. Em. Erich ja Möttönen.

189. Kullberg, 678.

190. Em. Koivisto.

191. Em. Erich. Rkp:n J. Hästbacka esitteli puheenvuorossaan seikkaperäisesti suunnitelmiaan Oulujoen ympäristön asuttamiseksi karjalaisilla. Hästbacka, 658.

joille he eivät itse haluneet eli pohjoiseen.¹⁹²

Pykälästä suoritettussa äänestyksessä ruotsalaiset yrittivät saada siihen muutosta, joka heistä olisi turvannut ruotsinkielisten seutujen kielisuhteiden muuttumattomuuden. Tämä ei kuitenkaan onnistunut.¹⁹³ Eduskunnan tehtyä suuren valiokunnan mietintöön eräitä kokonaisuuden kannalta vähämerkityksisiä muutoksia joutui jo lähes lopulliseen muotoonsa hahmottunut pika-asutuslaki uudelleen suuren valiokunnan käsittelyyn, josta se palasi takaisin 3. käsittelyyn 18.6.1940.¹⁹⁴

Maalaisliiton eduskuntaryhmä oli yksimielisesti ennen eduskunnan täysistuntoa pitämässään kokouksessa lakiesityksen takana. Tosin siihen haluttiin saada ponsi, joka velvoittaisi hallituksen hoitamaan 12 §:n maataloustyöväen maansaannin.¹⁹⁵ Tällainen ponsi muotoiltiin sosiaalidemokraattien ryhmässä.¹⁹⁶

Edustaja Niukkanen ilmoitti 3. käsittelyssä maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtajana ja myös karjalaisten edustajana pitävänsä hyväksyttävänä olevaa pika-asutuslakia melko hyvänä.¹⁹⁷ Eduskunnassa käydyssä keskustelun luonne oli kokonaisuudessaan selvästi lain toimeenpanoa evästävä, sillä vain ruotsalaisten edustaja Ernst Estlander ilmoitti äänestävänsä lain hylkäämisen puolesta.¹⁹⁸

Sosiaalidemokraatit vaativat hallitukselta erityisen ponnekkaasti, että se valvoo maatyöväen asuttamiseksi pakkolunastuksesta vapautettavien maiden käyttöä myös todellisuudessa asuttamiseen.¹⁹⁹

Monet edustajat kohdistivat huomionsa lain suureen tulkinallisuuteen, joka oli tullut ilmi lain eri käsittelyvaiheissa. Hallitukselta toivottiin tästä johtuen lain toimeenpanon tarkkaa valvontaa.²⁰⁰

Koska laki oli käsiteltävä perustuslain säätämisjärjestyksessä, piti se ensin julistaa kiireelliseksi, jos eduskunta aikoi sen vielä samoilla valtiopäivillä hyväksyä. Äänestyksen tulos oli 164—3 kiireelliseksi julistamisen puolesta, lisäksi annettiin yksi tyhjä ääni. Luvuin 165—3 pika-asutuslaki hyväksyttiin vajaan kahden kuukauden eduskuntakäsittelyn jälkeen.²⁰¹

192. Ml:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 14.6.1940.

193. Kts. äänestys, 711.

194. Suuren valiokunnan mietintö N:o 63 a. VpAk 1940 I—II.

195. Ml:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 18.6.1940.

196. Sos.dem. eduskuntaryhmän valmistavan valiokunnan pöytäkirjat 18.6.1940.

197. Niukkanen, VpPk 1940 I, 742.

198. Estlander, 739.

199. Eskola, V., 743, Kivisalo, Väinö, 737, Pyy, J., 760 ja Simonen, Heikki, 756. Myös Niukkanen käsitteli puheessaan samaa asiaa. Em. Niukkanen.

200. Korvenoja, A., (kok.), 750, Virkkunen, P., (kok.), 733, Halonen, A., (ml), 754, Tarkkanen, E., (ml), 745 ja Reinikainen, O., (sd), 757.

201. Kts. äänestys, 762.

Siirtoväen pika-asutuslaki valmistui eduskunnasta pääpiirteissään siinä muodossa kuin jo Kivimäen komitea oli ehdottanut. Eräisiin varsin keskeisiin pykäliin ja lain henkeä kuvastaviin perusteluihin tehtiin kuitenkin muutoksia, joita voidaan pitää kompromissina. Muutokset antoivat lain toimeenpanon piiriin joutuville mahdollisuuden tulkita sitä omien toiveidensa mukaan. Tähän viittasivat selvästi lain käsittelyn yhteydessä eduskunnassa pidetyt puheenvuorot.

Kivimäen komitean mietinnössä eräänä kantavana ajatuksena ollut maareformiperiaate jäi lain saamasta muodosta johtuen melko epämääräiseksi. Toisaalta eduskunta korosti lain perusteluissa, ettei viljelystilaan yleensä saisi pyrkiä erottamaan suurinta mahdollista alaa. Toisaalta lain 4 §:n perusteella viljelystilan oli oltava niin suuri, että normaali perhe saisi siltä pääsiallisen toimeentulonsa. Kun muistetaan karjalainen viljelmäkokorakenne, olisi uusien tilojen muodostaminen tällöin useimmissa tapauksissa johtanut suurempaan tilaan kuin menetetty. Lain 31 §:ssä taas todettiin, että asukkaita uusille tiloille sijoitettaessa tulisi mikäli mahdollista ottaa huomioon näiden entisten viljelmien koko.

Laki ei myöskään yksiselitteisesti määritellyt sitä, minkälaista ja kenen maata siirtoväen asuttamiseen tulisi käyttää. Siinä korostettiin yhtäältä uudisraivausta ja valtion maiden käyttöä, mutta toisaalta siirtoväki piti kuitenkin mahdollisuuksien mukaan sijoittaa seuduille, jotka kaikin puolin vastasivat heidän entisiä kotiseutujaan. Tässä oli ilmeinen ristiriita, sillä valtion viljelyskelpoiset maat olivat pääasiassa maan pohjois- ja itäosissa ja siirtoväen entisiä olosuhteita vastaavat alueet taas maan etelä- ja keskiosissa.

Pika-asutuslain käsittelyn aikana myös yleinen yhteiskunnallinen paine maansaantiin heijastui eduskuntaan. Karjalaisten ollessa suhteellisen passiivisia eduskunnan keskusteluissa käytettiin useita sellaisia puheenvuoroja, joissa oltiin huolissaan muiden maansaajaryhmien tulevasta asuttamisesta. Tällöin lähenivät yllättävästi luovutusvelvollisia maanomistajia edustavien mielipiteet ja sosialidemokraattien näkemykset. Edellisiä on pidettävä suureksi osaksi taktisessa mielessä esitettyinä, jotta olisi saatu syntymään maatyöväen keskuudessa oppositiohenkeä pika-asutuslakia vastaan. Tätä päätelmää tukevat tiloiltaan pois joutuvan työväen määrästä esitetyt selvästi yliarvioidut luvut. Sosialidemokraateille suhtautuminen maatyöväen asuttamiseen pika-asutuksen yhteydessä oli vaikea kysymys. Puolueen äänestäjäkunnasta erittäin suuri joukko koostui erilaisista potentiaalisista normaalin asutustoiminnan kohderyhmistä. Tämä näkyi selvästi puolueen eduskuntaryhmän kokoonpanosta. Toisaalta eduskunnassa yhtenäisesti esiintyneiden karjalaisten keskuudessa oli monia tärkeitä sosialidemokraattisia kansanedustajia, ja koko karjalaisen sosialidemokratian asema puolueessa oli sangen vankka.

Talvisodan luonnetta lyhyenä episodinomaisena sotana, tosin kokijoiltaan ankaria ponnistuksia vaatineena, kuvastaa hyvin se, että mitään yleistä painetta maansaantiin ei sodan seurauksena syntynyt. Lyhyt sota ei myöskään ollut sellainen yhteiskunnallinen kriisi, joka olisi tarjonnut purkautumisväylän niille piileville maansaantiodotuksille, jotka viitteellisesti pulpahtivat esille pika-asutuslain käsitteilyssä. Näin siitä huolimatta, että Suomen armeija talvisodassa oli koostumukseltaan selvästi ruraalinen. Todennäköistä on kuitenkin, että siinä suuressa maareformissa, joka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen toimeenpantiin, oli tärkeänä osatekijänä myös talvisodan perintö.²⁰²

Pika-asutuslain säätämisestä eduskunnassa ei syntynyt mitään suurta poliittista kamppailua. On aivan ilmeistä, että talvisodan yksimielisyyden synnyttämässä yhteiskunnallisessa ”lumouksessa” annetut lupaukset haluttiin kaikkialla lunastaa. Näin pika-asutuslain päätavoite — siirtoväen asuttaminen — hyväksyttiin melko kivuttomasti. Sen sijaan lain yksityiskohdista käytiin jo eduskuntakäsittelyn aikana sotaa edeltäneiltä vuosilta tuttua yhteiskuntapoliittista kiistelyä. Tämä olikin helppoa suuret tulkintamahdollisuudet tarjoavan lain tiimoilta.

Kesäkuun 28. päivänä 1940 lopullisesti vahvistettu pika-asutuslaki jätti näin suuren liikkumavaran toimeenpanijoilleen siinä, miten lain tavoitteena ollut siirtoväen asuttaminen käytännössä toteutettaisiin.

Se, että pika-asutuslaki otettiin tyytyväisinä vastaan maalaisliiton ja sen karjalaisten jäsenten keskuudessa näkyy selvästi siitä, että puolueen kesäkuun 21.—22.1940 pidetyssä kitkerän sävyisessä puoluekokouksessa ei pika-asutuslakiin puututtu juuri laisinkaan. Sen sijaan eduskunnassa käsittelyn alla ollut hallituksen esitys korvauslaiksi, joka poikkesi tuntuvasti siirtoväelle huonompaan suuntaan Reinikan komitean esittämästä muodosta, puhutti puoluekokousväkeä, joista varsinkin karjalaiset vaativat maalaisliiton ministereiden eroa hallituksesta.²⁰³ Myös Karjalan Liiton kesäkuun lopussa pidetyn ylimääräisen liittokokouksen pika-asutusta koskevasta julkilausumasta henki tyytyväisyys säädettyyn lakiin. Varsinaisesti kokous oli koolla korvauslain tiimoilta.²⁰⁴

Selvä odotuksen henki oli H. Kullbergin esitelmässä pika-asutus-

202. Ns. välirauhan aikana perustetun Suomen Aseveljién Liiton piirissä käsiteltiin talvisodan invalidien sekä sotaeskién ja -orpojen maansaantikysymystä syksyllä 1940. Liitto asetti kuitenkin karjalaisten asuttamisen tärkeysjärjestyksessä ensimmäiselle sijalle. Kts. Kulha, Keijo K., Aseveljién aika. Suomalaisen asevelihengen ja aseveliliikkeen historiaa 1940—1945, 193.

203. Ml:n puoluekokouksen pöytäkirjat 21.—22.6.1940. KMA.

204. Yrjölä, 43—44. Kokous pidettiin Helsingissä 30.6.1940.

lain toimeenpanon suhteen. Hän selosti Svenska Lantbruksproducenternas Förbundin järjestämässä tilaisuudessa lain ydinkohtia puuttumatta kuitenkaan ruotsalaismaakysymykseen, josta sittemmin tuli ehkä kaikkein vaikeimmin ratkaistava ongelma koko lain toimeenpanossa.²⁰⁵

Pika-asutuslain sisällön muotoilijana voidaan pitää Helsingin yliopiston siviilioikeuden professoria T.M. Kivimäkeä. Hän oli ollut maailmansotien välisen Suomen tärkein asutuslainsäädännöllinen vaikuttaja ja keskeinen henkilö edistyspuolueen asutussiivessä, jonka merkitys Suomeen hahmottuneen asutuspoliittisen linjan vetämisessä oli ollut ratkaiseva nimenomaan lainsäädännön suunnittelun kannalta. Alkukesä 1940 johti kuitenkin Kivimäen kokonaan uusiin tehtäviin eli Suomen lähettilääksi Berliiniin. Näin hän ei enää yksityiskohtaisesti pystynyt seuraamaan pika-asutuslain toimeenpanoa. Rytin luottamusmiehenä Kivimäellä olisi Suomessa ollessaan ollut varmasti tärkeä sija myös pika-asutuslain toimeenpanon yhteydessä.²⁰⁶ Kirjallisuudessa esitetään yhdeksi syyksi Kivimäen joutumiselle sotasyllisten listoille hänen aikaisempi valtiollinen toimintansa muun muassa pika-asutuslain suunnittelijana.²⁰⁷ Mitään lähteitä asiasta ei ole kuitenkaan käytettävissä. Mikäli oletamus pitäisi paikkansa, sotasylliseksi joutumisen taustalla olisivat tältä osin sisäiset syyt. Kun syyllisiksi sopivia miehiä kotoisin voiminkin etsittiin, saattoivat luonnollisesti entiset kaunat vaikuttaa asiaan.

Huolimatta tulkinnallisista ristiriitaisuuksista oli pika-asutuslain -tyyppisen lain säätäminen parissa kuukaudessa mittava suoritus eduskunnalta. Ilman 1920- ja 1930-luvuilta periytyvää yhteiskunnallista ja poliittista valmiutta ei tämä olisi ollut mahdollista. Tärkeitä elementtejä pika-asutuslain säätämisen prosessissa olivat vallinnut asutuspolitiikan traditio ja karjalaisen yhteisön sosiaalis-poliittiset ominaispiirteet.

205. Kullberg, Henrik, Den nya snabbkolonisationslagen. Esitelmä pidettiin 1.7.1940 Helsingissä.

206. Markku Reimaa on luonnehtinut Kivimäen Rytin tunnetuksi luottamusmieheksi. Reimaa, Markku, Puun ja kuoren välissä. Rytin toinen hallitus ulkopoliittisten vaihtoehtojen edessä, 108.

207. Jukka Tarkka on tuonut tämän esille Toivo T. Kailaan nojautuen. Kts. Tarkka, Jukka, 13. artikla. Suomen sotasyllisyyskysymys ja liittoutuneiden sotarikospoliittikka vuosina 1944–1946, 173 ja Kaila, Toivo T., Sotasyllisemme Säätytalossa, 41–42.

IV Pika-asutuslain toimeenpano

1. Toimeenpanoviranomaiset

Kivimäen pika-asutuslakia valmistellut komitea jatkoi työtään lain toimeenpanon suunnittelulla. Näin pika-asutuslain tultua voimaan kesäkuun lopulla 1940 lain toimeenpanon valmistelut olivat jo varsin pitkällä. Virallinen päätös siitä tosin annettiin maatalousministeriöstä 8.7.1940, mutta jo sitä ennen oli maatalousministeriön asutusasiainosastoon asetettu neuvottelukunta käsittelemään pika-asutukseen liittyviä keskeisiä kysymyksiä. Toimintansa neuvottelukunta aloitti kuitenkin vasta heinäkuussa.¹

Pika-asutuslain eräin osin varsin tulkinnanvarainen sisältö ja henki tekivät siitä, kuka käytännössä vastasi lain toteutuksesta, tärkeän kysymyksen sen vaikutuspiiriin joutuville väestöryhmille. Lain mukaan toimeenpano tuli jakautumaan maatalousministeriön asutusasiainosaston ja Maatalousseurojen Keskusliiton kesken. Kenttätyöstä vastasivat asutusasiainosaston alaiset pika-asutustoimikunnat. Kivimäen komiteassa käytiin kiistelyä siitä, kummalle edellä mainituista annettaisiin tehtäväksi siirtoväen sijoittamisen suunnittelu. Enemmistö kannatti asutuksellista intressiä edustanutta asutusasiainosastoa ja vähemmistö — Korvenoja, Hildén ja Vähäkallio — Maatalousseurojen Keskusliittoa. Komitea valmisteli tuolloin päätöstä pika-asutuslain toimeenpanosta. Ilmeisesti maanluovuttajia edustanut vähemmistö piti Maatalousseurojen Keskusliittoa omalta kannaltaan parempana ratkaisuna.²

Pika-asutuslaissa vain väljästi edellisten kesken hahmoteltu tehtäväjako sai tarkoin määritellyt rajat maatalousministeriön päätöksellä pika-asutuslain toimeenpanosta ja asetuksella, jolla yksilöitiin Maatalousseurojen Keskusliitolle annetun toimivallan käyttö.³

1. Kts. maatalousministeriön asutusasiainosaston vuosikertomukset vv. 1940—1943. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 6, 60—61. (Aso).

2. Ns. Vennamon kokoelma, salkku V. MTHA. Asiaa käsiteltiin komiteassa 6.5.1940.

3. Siirtoväen pika-asutuslainsäädäntö..., maatalousministeriön päätös pika-asutuslain toimeenpanosta 8.7.1940 (381), 125 ja asetus siirtoväen pika-asutuslaissa Maatalousseurojen Keskusliitolle annetun toimivallan käyttämisestä 28.6.1940 (347), 142—143. (Ason julkaisu 2).

Käytännössä piti lain toimeenpanon alkaa siten, että asutusasiainosasto asettaessaan pika-asutustoimikunnan, antoi tälle tiedot kuinka monta ja minkä tyyppistä tilaa kuhunkin kuntaan tulisi muodostaa. Toimikunnan oli ohjeiden perusteella selvitettävä tilojen muodostamismahdollisuudet alueellaan. Tämän jälkeen asutusasiainosasto toimikunnilta saamiensa tietojen ja toisaalta lopullisesti selvinneen maantarpeen pohjalta saattoi laatia siirtoväen sijoitussuunnitelman. Sen perusteella toimikunnat päättäisivät asukkaiden ottamisesta tiloille. Kiistakysymyksissä olisi ratkaisuvallta Maatalousseurojen Keskusliitolla, jonka toimivaltuudet normaalisti alkoivat silloin, kun tilalle otetun asukkaan kanssa tehtiin viljelyssopimus.⁴

Pika-asutuslain ja edellä mainitun maatalousministeriön päätöksen pohjalta valtioneuvosto nimitti siirtoväen asutustoiminnan johtajaksi maatalousministeriön asutusasiainosastoon maanmittausinsinööri Sulo J. Teittisen. Osastoon asetettuun neuvottelukuntaan tulivat nimitetyiksi itseoikeutetun Teittisen lisäksi ministeriön määrääminä kansanedustaja H. Kullberg, pääjohtaja V. Ahla, professori R. Pihkala sekä siirtoväen edustajina kansanedustaja J. Leppälä (ml), maanviljelijä E. Pusa ja agronomi J. Virolainen. Neuvottelukunnan tehtävänä oli käsitellä pika-asutuksen toimeenpanoon liittyviä keskeisiä periaatekysymyksiä.⁵ Hyvin selvän viitteen siitä, että neuvottelukunta ei ollut suinkaan toimeliaisuudeltaan kuollut elin, antaa tieto, että se kokoontui vuoden 1940 jälkipuoliskolla 19 kertaa.⁶ Siirtoväen pika-asutustoiminnan johtajaa, edistyspuolueen kansanedustaja S.J. Teittistä voidaan pitää tehtävässään Kivimäen ”testamentinhaltijana”. Yhdessä neuvottelukunnan karjalaisjäsenten kanssa hän muodosti siinä enemmistön. Teittisen sihteerinä toimi syyskuusta 1940 lähtien lakitieteen kandidaatti Veikko Vennamo.⁷

Maatalousseurojen Keskusliittoon perustettiin asetuksen mukaan asutusvaliokunta hoitamaan sille pika-asutuslain toimeenpanossa langenneita tehtäviä. Sen puheenjohtajana oli liiton toiminnanjohtaja J. Jyske ja jäsenenä yliarkkitehti U.Orola, agronomi P. Viding sekä siirtoväen edustajana kansanedustaja Toivo Ikonen (ml). Liittoon asetetun laajapohjaisen pika-asutusneuvottelukunnan asema oli lähinnä muodollinen, päätellen sen vähäisestä kokousmäärästä

4. Em. lähde.

5. Em. Ason vuosikertomukset, 60—61.

6. Sama, 61.

7. Sama, 7.

vuonna 1940. Se oli koolla ainoastaan kolmasti.⁸

Sen sijaan liiton asutusvaliokunta kokoontui syksyn 1940 aikana 48 kertaa.⁹ Maatalousseurojen Keskusliiton toimivaltaan kuuluvat päätökset pika-asutusiasioissa tehtiin asutusvaliokunnan kokouksissa. Pika-asutuslain toimeenpanon päävastuu tuli näin juuri tätä tehtävää varten perustetulle hallinnolle. Suurten periaatteellisten kysymysten kannalta tärkein oli pika-asutuksen johtajan ja hänen avukseen nimitetyn neuvottelukunnan rooli. Tähän hallintoon liittyvää nimitys-politiikkaa tarkasteltaessa havaitaan, että se linja, joka oli määrävänä jo Kivimäen komiteassa, säilytti kaikissa toimeenpanon kannalta tärkeissä elimissä enemmistön. Myös Karjalan Liiton aktiivisuus omien miesten saamiseksi hoitamaan siirtoväen asutusiasiaa kantoi hedelmää.

2. Siirtoväen sijoitussuunnitelman laatiminen

Asutusviranomaisten käytössä olleet tiedot luovutetun alueen maataloudellisista olosuhteista, kuten viljelmien määrästä ja koosta, olivat sangen puutteelliset, kun lain toimeenpanoa ryhdyttiin suunnittelemaan. Viimeinen käytettävissä oleva valtakunnallinen tilasto oli vuoden 1929—1930 maataloustiedustelu. Maanomistussuhteista saatavat kuntakohtaiset tiedot omistajaryhmittäin olivat peräti vuodelta 1901 eikä niistä enää pika-asutuslain toimeenpanon suunnittelussa ollut hyötyä.

Siirtoväen pika-asutuskomitea oli pyytänyt professori Yrjö Ilvessaloa laatimaan selvityksen viljelyskelpoisen ja viljellyn maan aloista 1930-luvulla suoritetun valtakunnan metsien arvioinnin perusteella ja metsänhoitaja E. Erkkilää Moskovan rauhassa supistuneen Suomen viljelysaloista ja maanomistussuhteista.¹⁰

8. Sama, 63—64 ja Maatalousseurojen Keskusliiton toiminta 1940, 19—20. Liiton pika-asutusneuvottelukunnan puheenjohtajana toimi Liiton valtuuskunnan puheenjohtaja, maaherra E.Y. Pehkonen ja jäsenenä Liiton toiminnanjohtaja J. Jyske, maisteri Ilmari Auer, maanviljelijä T. Halonen, maanviljelijä Toivo Ikonen, tohtori Oiva Jääskeläinen, agronomi Roope Korhonen, maisteri Eero J. Korpela, kunnallisneuvos Juhani Leppälä, professori Rurik Pihkala, maanviljelijä Eeno Pusa, professori K.T. Jutila, asutusneuvos Elis Nieminen, maanmittausinsinööri Sulo J. Teittinen ja maanviljelysneuvos Adolf Forssell.

9. Kts. asutusvaliokunnan pöytäkirjat. MTHA.

10. Ilvessalo, Yrjö, Viljelyskelpoisen ja viljellyn maan alat vv. 1936—38 suoritetun valtakunnan metsien arvioinnin valossa ja Erkkilä, E.E., Moskovan rauhan jälkeisen Suomen viljelysaloja ja maanomistussuhteita valaisevia tilastotietoja. Kirjoitukset yhdessä muodostavat julkaisun ”Tietoja viljelysmaiden aloista ja maanomistusoista siirtoväen pika-asutustoimintaa varten.”

Pika-asutusviranomaisilla ei ollut myöskään tarkkoja tietoja siitä, kuinka paljon maansaantiin oikeutettuja oli ja kuinka moni näistä todellisuudessa halusi maata itselleen. Näin ollen maantarve pystyttiin tarkkaan määrittämään vasta sen jälkeen, kun maansaantiin oikeutetut olivat jättäneet hakemuksensa viranomaisille. Hakuaika päättyi 1.8.1940.¹¹ Määräaikaan mennessä tuli hieman yli 42 000 hakemusta, joista alle 5000 hylättiin. Hyväksytyjen hakemusten määrä oli 38 873.¹² Niiden mukaan piti siirtoväelle perustettaman 9184 asuntotilaa, 3384 sekamuotoistilaa, 23 669 viljelystilaa, 1886 perikuntatilaa ja 750 kalastustilaa.¹³

Tilojen muodostamiseen laskettiin tarvittavan viljeltyä ja viljelyskelpoista maata 331 001 hehtaaria. Asutukseen tarvittavan metsän alasta eivät viranomaiset voineet tehdä tarkkoja laskelmia pika-asutuksen suunnittelun ja toimeenpanon alkuvaiheissa.¹⁴

Kun siirtoväen pika-asutuslain toimeenpanon oli määrä tapahtua nopeasti, jäi pika-asutustoimikunnille suoritusvaiheessa erittäin paljon itsenäistä harkintavaltaa. Toimikuntien työn yhtenäistämiseksi järjestettiin niiden puheenjohtajille ja jäsenille neuvontatilaisuus, jossa pika-asutustoiminnan johto pääsi esittämään samalla kertaa yhteiset ohjeet 150 toimikunnalle.¹⁵ Neuvontapäivät olivat erittäin tärkeä tilaisuus lain myöhemmän toimeenpanon kannalta, sillä niillä pidetyissä esitelmissä lain toimeenpanon korkein johto ja samalla sen tärkeimmät tulksijat esittivät mielipiteensä lain periaatteellisista ydinkohdista.

Maatalousministeriön asutusasiainosaston pika-asutusneuvotte-

11. Kts. asetus määräajasta, jonka kuluessa siirtoväen pika-asutuslakiin perustuva maansaantihakemus on tehtävä, 28.6.1940 (348). Esim. Ason julkaisuja n:o 2, 146. Hakuaikaa pidennettiin myöhemmin toukokuussa 1941 niiden kohdalla, jotka olivat olleet kesällä 1940 estyneitä jättämään hakemuksensa. Em. Ason vuosikertomukset, 66.

12. Tarkkaa tietoa hakijoiden kokonaismäärästä ei ole löytynyt, mutta 15.7.1940 mennessä oli hakemuksia jätetty 41 931 kappaletta, joista 4544 oli ennakkokäsittelyssä hylätty. Em. Ason vuosikertomukset, 65; Ahla, Siirtoväen pika-asutuslaki, 11—12 ja asetuslainsäädäntötoimikunnan mietintö, 7; Kts. hakemusten käsittelystä Sepälä, Väinö V., Siirtoväen sijoitus suunnitelma. Maanmittaus 1940, 60—63.

13. Em. Ason vuosikertomukset, 65. Pika-asutuslain 1 §:n 4. mom. mukaan voitiin eräissä tapauksissa sellaisille siirtoväkeen kuuluville, jotka olivat yhteisesti omistaneet viljelystilaa suuremman tilan, antaa myös pika-asutuslain toimeenpanossa tällainen suurempi ns. perikuntatila ("setämiestila"). Lain 19 §:n 2. mom. mukaan voitiin meren rannikolle perustaa lähinnä asuntotilan kokoisia kalastustiloja entisille kalastajille.

14. Em. lähde.

15. Neuvontapäivät pidettiin 15.—19.7.1940. Esitelmät on julkaistu Ason julkaisuja N:o 2:ssa.

lukunnan jäsen V. Ahla selvitteli esitelmässään lain pääkohtia.¹⁶ Käsitellessään kysymystä, kuinka suuria tiloja maansaantiin oikeutetuille tulisi muodostaa hän nojautui eduskunnan vastauksen, maatalousvaliokunnan mietinnön ja hallituksen esityksen perusteluihin. Hän piti niitä kaikkia eräiltä osin lain toimeenpanoa sitovina.¹⁷ Hallituksen esityksen perustelut olivat samat kuin Kivimäen komitean.

Ahla korosti toisaalta Kivimäen komitean ja hallituksen esityksen määritelmää viljelystilan koosta. Kuten muistetaan, se oli määritelty vuoden 1936 asetuslain perusteella siten, että keskikokoisen perheen tulisi saada tilaltaan pääasiallinen toimeentulo. Toisaalta hän kuitenkin maatalousvaliokunnan mietintöön vedoten toi esille näkemyksen, että muodostettavien tilojen pitäisi vastata suuruudeltaan siirtoväen alkuperäisiä tiloja (ei yli 15 ha). Tämän lausuman todellisesta merkityksestä oli suuria tulkintaeroja, mutta periaatteessa se oli kuitenkin ristiriidassa viljelystilan koon tärkeimmän kriteerin, toimeentulovaatimuksen kanssa.¹⁸

Vaikka uusien tilojen muodostamisessa Ahlan tulkinnan mukaan oli kiinnitettävä päähuomio entisten tilojen suuruuteen, katsoi hän kuitenkin lainvalmistelussa omaksutun sen kannan, ettei Karjalan kannaksen kääpiötila-asutusta saisi siirtää supistuneeseen Suomeen.¹⁹

Myös asutusneuvos Elis Nieminen käsitteli tilojen elinkelpoisuusvaatimusta.²⁰ Hän totesi, että pika-asutustoimikuntien tulisi muodostaa samaan kuntaan eri kokoisia viljelystiloja, sillä tilan suuruuden yhtenä mittapuuna oli entisen tilan koko. Tämän lisäksi laki hänestä kuitenkin edellytti, että viljelystiloja muodostettaessa tulee täytetyksi pääasiallisen toimeentulon vaatimus ja sekamuotoistiloilla mahdollisuus voimaperäiseen maatalouteen tai pysyviin sivuansioihin. Tältä pohjalta Nieminen jakoi muodostettavat tilatyyppit seitsemään eri kokoluokkaan, jotka hänen mielestään vastasivat edellä mainittuja vaatimuksia.²¹ Pika-asutustoiminnasta vastuussa olleet viranomaiset ja sitä ohjaaviin neuvoa-antaviin elimiin kuuluneet näyttävät heti alkuun omaksuneen käsityksen, että heillä oli laajat tulkinta-oikeudet lain toimeenpanossa. Hyvä esimerkki oli Ahlan alustus, jossa hän katsoi jopa suunnittelussakin omaksuttujen periaatteiden sitovan lain toimeenpanoa. Kannaksen kääpiötilakysymyksen ratkaiseminen pääsi jälleen esille, vaikka maatalousvaliokunta oli sen laista

16. Ahla, Siirtoväen pika-asetuslaki.

17. Sama, 13—14.

18. Sama.

19. Sama, 14 ja 23.

20. Nieminen, Elis, Asutustilojen suuruus.

21. Sama, 46—48.

poistanut.

Neuvontapäivillä ilmoittivat asutusviranomaiset myös sen, minkä suuruiset tavalliset yksityisviljelmät vielä olisivat käytännössä luovutusvelvollisia. Rajaksi asetettiin alustavien suunnitelmien mukaan vähintään 25 hehtaaria peltoa ja 100 hehtaarin kokonaisala. Tätä suuremmilta yksityistiloilta saataisiin lunastetuksi viljeltyä ja viljelyskelpoista maata noin 100 000 — 120 000 hehtaaria, minkä arvioitiin riittävän yksityismaan osalta. Pika-asutuslain mukaan pakkolunastus olisi voitu viedä aina viljelystiläkäsitteen maksimiin asti.²² Yli 25 peltohehtaarin viljelmien määrän kartoittamiseksi pika-asutustoimikunnille jouduttiin jakamaan kunnallisten veroluetteloiden ja ”Suomen maatilat” kirjan perusteella tiedot, joiden paikkansapitävyys toimikuntien tuli käytännössä selvittää.²³ Tämä kuvastaa hyvin niitä vaikeuksia, joita pika-asutusviranomaisilla oli puutteellisen tilastoinnin vuoksi.

Edellä esitetyt tiedot yksityistiloilta otettavan maan kokonaistarpeesta olivat peräisin maanmittaushallituksessa laaditusta alustavasta sijoitussuunnitelmasta. Sitä valmistellessaan viranomaisilla ei ollut vielä täyttä selvyyttä maansaajien lukumäärästä. Tällöin arvioitu maantarvekin oli vielä epätasällinen. Kaikkiaan laskettiin viljeltyä ja viljelyskelpoista maata tarvittavan noin 305 000, kun lopullinen tarve oli 25 000 hehtaaria suurempi.²⁴

Saman suunnitelman mukaan esitettiin sijoituksen pohjoisrajaksi Tornionjokilaaksossa Turtolan kuntaa (nyk. Pello) ja Keski-Lapissa Rovaniemeä. Vapaaehtoisille olisi voitu maata antaa vielä pohjoisempaan.²⁵ Siirtoväen asuttamisen pohjoisrajan määrääminen oli erittäin keskeinen kysymys koko lain toimeenpanon kannalta, sillä mitä pohjoisemmaksi asuttaminen tulisi ulottumaan sitä enemmän käytettäisiin valtion maita. Tällöin asuttaminen olisi painottunut uudisraivauslinjalle. Pohjoiset luonnonolosuhteet asettivat myös omat erityiset vaatimuksensa tilojen elinkelpoisuudelle.

Asutusasiainosasto pyysi Karjalan Liitolta lausuntoa tästä ensimmäisestä sijoitussuunnitelmasta. Liitto esitti rajan siirtämistä tuntuvasti etelämmäksi.²⁶ Käyttäen perusteluna pika-asutuslain 33 §:ää entisten ja uusien sijoitusalueiden luonnonsuhteiden ja taloudellis-

22. Ahla, 22—23.

23. Teittinen, Sulo J., Pika-asutustoiminnan yleinen järjestely, 31—32.

24. Pusa, Eeno, Siirtoväen pika-asutuslain toteuttaminen. Eräitä asiatietoja ja arvosteluvia huomautuksia, 16. Kts. myös Seppälä, 63—70.

25. Em. lähteet, kts. pohjoisrajaa liitekartasta 1.

26. Pika-asutusneuvottelukunnan pöytäkirjat 20.8.1940, liite B, Karjalan Liiton lausunto 5.8.1940. MTK:n lausunnossa neuvottelukunnalle ei otettu kantaa pohjoisrajakysymykseen. MTK:n lausunto 16.8.1940, liite A. MTHA; Kts. myös Seppälä, 72—73.

ten edellytysten vastaavuusvaatimuksesta Liitto määritteli asuttamisen pohjoisrajan. Se kulki suurin piirtein linjalla Ii, Haukipudas, Yli-Kiiminki, Utajärvi, Säräisniemi, Paltamo, Ristijärvi, Sotkamo, Kuhmo.²⁷

Neuvottelukunnan kokouksessa, jossa pohjoisrajakysymystä käsiteltiin, oli asiantuntijana läsnä Oulun läänin maaherra, Maatalousseurojen Keskusliiton valtuuskunnan puheenjohtaja E.Y. Pehkonen. Hänen mielipiteensä rajaongelmasta oli, että karjalaisia voitaisiin sijoittaa myös hieman pohjoisemmaksi kuin Karjalan Liitto oli esittänyt, mutta ei kuitenkaan niin pohjoiseen kuin alkuperäisessä suunnitelmassa ajateltiin.²⁸

Neuvottelukunta päättyi kuitenkin Karjalan Liiton ehdottamaan rajalinjaan. Liiton lausunto luonnonolosuhteiltaan sopivista ja sopimattomista asutusalueista perustui J. Virolaisen laatimaan selvitykseen. Siinä olivat sopivuuden kriteereinä kasvukauden pituus ja lämpötila sekä maan eri osien hallaisuus verrattuna vastaaviin olosuhteisiin Karjalassa.²⁹ Karjalan Liiton ehdottama pohjoisraja tuli erääksi siirtoväen sijoitussuunnitelman laatimista ohjaavaksi keskeiseksi elementiksi. Sen sijaan Liitto joutui perääntymään vaatimuksistaan eräiden vedenjakajaseutujen jättämisestä asutuksen ulkopuolelle.³⁰ Sijoitussuunnitelmassa pyrittiin kuitenkin tarjoamaan vapaaehtoisille asutusmahdollisuuksia myös vahvistetun rajan pohjoispuolella. Pohjoisrajakysymystä käsiteltiin neuvottelukunnassa kahdesti. Lopullisessa käsittelyssä esitystä vastusti ainoastaan kansanedustaja Henrik Kullberg, koska hänestä Etelä-Suomi ja erityisesti ruotsinkielinen maatyöväestö joutuisi sen seurauksena kärsimään työttömyydestä. Hän olisi halunnut rajan pohjoisemmaksi.³¹

Karjalaiset saivat pohjoisrajakysymyksessä tahtonsa läpi. Tämä koettiin Lapin läänissä pettymyksenä, sillä Perä-Pohjolassa oli toimittu varsin aktiivisesti karjalaisasutuksen ulottamiseksi myös sinne. Ensimmäinen ”suunnitelma” Jaakkiman ja Lumivaaran väestön asuttamiseksi Tornionjoen ja Rovaniemen väliselle alueelle oli tehty jo 19.3.1940. Syynä näin varhaiseen asutussuunnitelmaan oli norjalaiselta ”rahamiespiiriltä” odotettavissa ollut rahalahjoitus Norja-

27. Em. Karjalan Liiton lausunto ja Seppälä.

28. Neuvottelukunnan pöytäkirjat 20.8.1940.

29. Em. pöytäkirjat 20. ja 22.8.1940. Virolaisen selvitys on liitteenä jälkimmäisessä. Virolaisen selvitys myös julkaistiin lyhennettynä Agronomien Yhdistyksen lehdestä. Virolainen, Johannes, Siirtoväen pakollisen sijoituksen pohjoisrajan määrittämisestä. Maatalous, N:o 10—11. 1940, 140—142.

30. Em. pöytäkirjat 20.8.1940.

31. Em. pöytäkirjat 20. ja 22.8.1940. Kullberg lausui jälkimmäisen kokouksen pöytäkirjaan eriyvän mielipiteensä.

nimisen asutusalueen perustamiseksi, mikäli tarkoitusta varten laadittaisiin kunnan suunnitelma.³² Varsinaista asutuspropagandaa Lapin puolesta tehtiin Suomen Punaisen Ristin Lapin läänin Avustus-toimikunnan aloitteesta. Paitsi järjestämällä karjalaisille valistustilaisuuksia, se myös julkaisi johtaja Artturi Rannan kirjoittaman varsin yksityiskohtaisen selvityksen Lapin läänin tarjoamista asutusmahdollisuuksista.³³ Myös kemiläinen maalaisliiton äänenkannattaja Pohjolan Sanomat toivotti karjalaiset tervetulleiksi.³⁴

Huomattavasti vaikeampaa neuvottelukunnassa oli ratkaista se, mille alueelle pohjoisrajan eteläpuolella siirtoväen uudet tilat muodostettaisiin. Tarkan kuvan saamista kunnittaisesta maantarpeesta vaikeutti aluksi tietojen puute maansaajien lopullisesta määrästä. Myös tilakoon määrittämisen tulkinnanvaraisuus vaikutti luonnollisesti lopulliseen maantarpeeseen. Näiden maantarpeeseen vaikuttavien tekijöiden rinnalla tietysti maantarjonta oli yhtä oleellinen. Sijoitussuunnitelmaa oli mahdoton lyödä lopullisesti lukkoon ennen kuin tiedettiin se, kuinka paljon maata olisi pika-asutukseen lain perusteella saatavissa.

Maatalousseurojen Keskusliiton pika-asutusasiain neuvottelukunnan ensimmäisessä kokouksessa käsiteltiin liiton asutusvaliokunnan jäsenen Paavo A. Vidingin alustuksen pohjalta sitä, millaisia pika-asutustiloista olisi muodostettava, jotta niistä tulisi elinkelpoisia.³⁵ Alustaja piti tärkeimpänä kriteerinä viljelystilan koolle sen itse-kannattavuutta. Keskustelussa todettiin, ettei tilakokokysymys sinänsä kuulunut liiton toimivallan piiriin, mutta toisaalta liitto halusi ottaa asiaan kantaa. Lain suuri tulkinnanvaraisuus nimenomaan viljelystilan kokoa määriteltäessä tuli selvästi keskustelussa esille. Siinä pohdiskeltiin, mitkä eduskuntakäsittelyssä esillä olleet perustelut olisivat sitovimmat. Puheenjohtaja Pehkonen kiteytti neuvottelukunnan kannaksi, että muodostettavista tiloista tuli saada itsekan-

32. Lapin läänin maaherra Kaarlo Hillilä toimitti puhelimessa ulkoministeri Tannerille 19.3.1940 muistionsa ”Norja” -nimisen asutusalueen perustamisesta. Hillilän muistio perustui Tannerin pyyntöön, jonka taustalla taas oli sähkösanoma Oslon lähetystä 15.3.1940. Kts. Väinö Tannerin kokoelma, kansio 28. VA.

33. Ranta, Artturi. Kappale Karjalaa Perä-Pohjolaan. Julkaisija: Suomen Punaisen Ristin Lapin läänin Avustustoimikunta. Vapaaehtoinenkaan siirtyminen Perä-Pohjolaan ei näytä sanottavasti houkuttelleen karjalaista siirtoväkeä, sillä siirtoväen sijoitussuunnitelman mukaan vain 387 tilaa aiottiin perustaa sinne. Siirtoväen sijoitussuunnitelma. MTHA.

34. Pohjolan Sanomat 13.9.1940. ”Me ja karjalaiset”.

35. Maatalousseurojen Keskusliiton pika-asutusasiain neuvottelukunnan pöytäkirjat 10.8.1940. Asutusvaliokunnan arkisto, MTHA. Kuten muistetaan Viding oli Karjalan Liiton maatalousjaoston jäsen. Hänen alustuksensa myös julkaistiin. Kts. Viding, Paavo A., Siirtoväelle on muodostettava elinkykyisiä tiloja. Maataloudellinen ammattilehti Maa, N:o 8, 203—206.

nattavia siten, että ne lain sallimissa puitteissa mitoitettiin mahdollisimman suuriksi.³⁶ Tämän sisältöisen kirjelmän neuvottelukunta lähetti maatalousministeriön asutusasiainosastolle.³⁷ Näin lain tulkinassa oli varsin arvovaltaisella taholla omaksuttu kanta, että pika-asutuslain tarkoitus ei ollut uudistaa luovutetun alueen viljelmäkosuhteita yksi yhteen vaan pikemminkin normaalin asutuslainsäädännön malliin luoda tuolloin vallinneiden asutuksellisten näkemysten perusteella elinkelpoisia tiloja.

Myös Karjalan Liitto lähti rakentamaan edellä mainittua lausuntoaan asutusasiainosastolle ensimmäisestä sijoitussuunnitelmasta nimenomaan muodostettavien tilojen koon perusteella. Lausunnossa nostettiin selvästi karjalaistilojen statusta aikaisempaan verrattuna. Näin saatiin 25 % suurempi viljelys- ja viljelyskelpoisen maan tarve kuin asutusasiainosaston alustavissa laskelmissa oli. Lausunnossa päädyttiin 380 000 hehtaariin. Liitto pyrki tältä pohjalta siihen, että jo sijoitussuunnitelman laatimisen alkuvaiheissa vahvistettaisiin kunkin siirtokunnan sijoituslääni. Tällaista päätöstä ei kuitenkaan neuvottelukunnassa vielä elokuussa syntynyt, koska ei katsottu olevan riittäviä tietoja luovutettavan maan alasta. Karjalan Liiton lääneittäin määriteltäviä kuntakohtaisia sijoitussuunnitelmaa päätettiin kuitenkin paremman puutteessa pitää yleisosviittana.³⁸

MTK:n lausunnossa alustavasta sijoitussuunnitelmasta ei tilakokojä sanottavasti käsitelty. Järjestö katsoi, että laki määrittelee ne. Koska MTK oli alusta lähtien halunnut suunnata pika-asutusta uudisraivauslinjalle, ei se pitänyt sijoituskuntien määrittelyä ajankohtaisena ennen kuin soveliaat viljelyskelpoiset maat olisi kartoitettu.³⁹

Sijoitussuunnitelma palasi neuvottelukuntaan uudestaan syyskuun puolivälissä. Nyt oli toimikunta maanmittaushallituksen yli-insinööri Väinö V. Seppälän johdolla saanut valmiiksi suunnitelman, jossa oli tiedossa jo pika-asutukseen saatavissa oleva maa. Seppälän mukaan oli ollut välttämätöntä tehdä muutoksia Karjalan Liiton esittämään sijoitussuunnitelmaan, koska Uudeltamaalta ja Hämeestä oli saatu maata arvioitua vähemmän. Asutusasiainosaston alkuperäisessä suunnitelmassa Uudenmaan osuus oli noin 70 000 hehtaaria, Karjalan Liitolla vastaavasti 87 000 hehtaaria ja uusien tietojen mukaan Uudeltamaalta oli saatavissa ainoastaan noin 50 000 hehtaaria viljeltyä ja viljelyskelpoista maata. Näin joutuisivat siirtokunnat ketju-

36. Em. pöytäkirjat.

37. Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunta lähetti neuvottelukunnan kirjelmän 30.8.1940. Asutusvaliokunnan arkisto.

38. Ason neuvottelukunnan pöytäkirjat 20. ja 22.8.1940 ja Karjalan Liiton lausunto edellisen liitteenä B.

39. Em. pöytäkirjat 20.8.1940. MTK:n lausunto liite A.

reaktionomaisesti siirtymään askeleen pohjoisemmaksi.⁴⁰

Neuvottelukunnan siirtoväkeä edustaneet jäsenet Leppälä, Pusa ja Virolainen eivät tähän tyytyneet vaan osoittivat siirtoväen asutustoiminnan johtaja Teittiselle kirjelmän. Heidän mielestään Uudeltamaalta oli arvioitu saatavan maata liian vähän siksi, että pika-asutustoimikunnat olivat soveltaneet luovutusasteikkoa varsin lievästi suurtiloihin ja ns. harrastelijaviljelijöihin. Kirjelmässä esitettiin muutamia konkreettisia esimerkkejä tästä.⁴¹ Osittain samaan asiaan puutuivat myös kirjelmällään Seppälän johtamassa toimikunnassa jäseninä olleet agronomit V. Huuhtanen ja A.E. Korhonen, joiden mielestä Oulun lääniiin aiottiin sijoittaa liikaa siirtoväkeä tiloille, jotka olisivat elinkelvottomia. Tämän vuoksi olisi heidän mielestään pitänyt korottaa luovutusprosentteja maan eteläosissa.⁴²

Asia ratkesi kompromissiin, kun Teittinen esitti neuvottelukunnalle, että Oulun läänistä otettaisiin 10 000 hehtaaria suunniteltua vähemmän. Tämä korvattaisiin ottamalla etelässä yli 75 peltohehtaarin tiloilta aiottua enemmän. Samoin tiukennettiin harrastelijaviljelijöiden luovutusasteikkoa. Neuvottelukunnassa käydyssä keskustelussa sijoitussuunnitelma hyväksyttiin näillä eväillä. Jäsenet Pihkala ja Kullberg eivät sitä hyväksyneet. Pihkala vastusti vain 10 000 hehtaarin siirtoa etelään, mutta Kullberg koko suunnitelmaa.⁴³ Tästä viimeisestä vaiheesta on Niilo Yrjölä esittänyt tiedon, että neuvottelukunta olisi antanut J. Virolaisen tehtäväksi tarkastaa Uudenmaan osalta luovuttavien tilojen luettelot. Vahvistusta tälle ei kuitenkaan saa neuvottelukunnan papereista.⁴⁴ Käytännössä 10 000 hehtaarin siirto etelään merkitsi saman suuruista alaa, mikä tarvittiin yhden suuren siirtokunnan sijoittamiseen. Esimerkiksi Kurkijoen pellon ja viljelyskelpoisen maan tarve oli noin 10 000 hehtaaria.⁴⁵

Se, että siirtoväen alueellinen sijoitussuunnitelma vahvistettiin pika-asutuslain 33 §:n hengessä, ei ole yllätys. Laki takasi siirtoväelle vahvan edustuksen asuttamisen yleislinjoista vastuunalaiseen neuvottelukuntaan. Karjalaisedustajien aktiivisuus oli lisäksi erittäin suuri. Jo tässä vaiheessa havaitaan, että Karjalan Liiton johtohenkilöt

40. Neuvottelukunnan pöytäkirjat 16.9.1940. Seppälän lausunto liite A.

41. Em. pöytäkirjat sekä liite B.

42. Em. pöytäkirjat sekä liite C. Kirjelmän toinen allekirjoittaja agronomi Väinö Huuhtanen oli Karjalan Liiton maatalousjaoston jäsen. Vuoden 1941 alussa hänet nimitettiin maatalousministeriön asutusasiamosastolle siirtoväen asutustoiminnan johtajan apulaiseksi. Kts. maatalousministeriön vuosikertomukset 1940—1943, 6.

43. Neuvottelukunnan pöytäkirjat 18.9.1940. Kts. myös Pusa, Siirtoväen pika-asutuslain toteuttaminen, 10—11.

44. Yrjölä, 38. Hän pitää edellä mainittua Karjalan Liiton lausuntoa neuvottelukunnalle Liiton maatalouspoliittisena ohjelmana. Yrjölä, 36—38.

45. Kts. liitetaulukko 4.

toimivat myös useissa merkittävässä siirtoväkihallinnon tehtävissä. Liiton toiminta ei tällöin ollut normaalia painostusryhmäpolitiikkaa, vaan se edustajiensa kautta oli läsnä kaikilla tärkeillä päätöksentekopaikoilla. Liiton ”ääni” otettiin avuksi vasta silloin, kun asiat eivät muuten edistyneet toivotulla tavalla. Siirtoväen katsannosta tarkasteltuna tilanne oli ihanteellinen. Perinnäisen talonpoikaisyhteisön ainoa mahdollisuus historiallisestikin oli ollut saada äänensä kuuluville joko kansanedustuslaitoksen tai valtionhallinnon kautta eikä etujärjestönä. Neuvottelukunnan toiminta näyttää alusta lähtien heijastelleen sen kokoonpanoa. Kun sen enemmistö oli niiden näkemysten takana, jotka olivat hallitsevina pika-asutuslain suunnittelussa ja Suomessa aikaisemmin harjoitetussa asutuspolitiikassa, jäivät neuvottelukunnan sisäisen opposition vaikutusmahdollisuudet vähäisiksi.

Maataloussiirtoväki oli asunut koko kesän seuduilla, joille se alkukesästä oli ns. tasoitussiirroilla sijoitettu sodanjälkeisen nopean evakuoinnin aiheuttamien epätasaisuuksien poistamiseksi. On varsin ymmärrettävää, että maansaannin viipyessä siirtoväki alkoi vähitellen hermostua. Lopullisen alueellisen sijoitussuunnitelman hidas valmistuminen aiheutti maalaisliiton eduskuntaryhmässä selvää painetta niitä edustajia kohtaan, jotka olivat mukana joko hallituksessa tai pika-asutusneuvottelukunnassa.⁴⁶ Sijoitussuunnitelman valmistumista vauhdittamaan ja karjalaisten näkemysten huomioonottamista ajamaan kokoontui Karjalan Liiton ylimääräinen liittokokous syyskuulla. Kokouksen julkilausumassa pidettiin maatalousministeriön asutusasiainosastoa osittain tehtäviinsä soveltumattomana. Siinä vaadittiin myös pika-asutuslain 33 §:n soveltamista siten, ettei Etelä-Suomen maanluovuttajien näkemyksiä oteta liiaksi huomioon. Karjalaiset vetosivat erityisesti keväällä 1940 vallinneeseen myötämiliiseen henkeen.⁴⁷

Ruotsalaisten näkemysten mukaan neuvottelukunta ja asutusasiainosasto taas toimivat Karjalan Liiton määräämässä tahdissa sijoitussuunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelman alkaessa vähitellen hahmottua heräsi heissä pelko, että pika-asutuslain toimeenpano saattaisi johtaa Suomen ruotsinkielisten seutujen suomalaistumiseen.⁴⁸ Tästä kysymyksestä tuli hieman myöhemmin itse asiassa koko pika-asutuksen toimeenpanon hitauden vertauskuva karjalaisille ja toisaalta ruotsinkielisille koko heidän edustamansa kulttuurin puolesta

46. Ml:n eduskuntaryhmä 3.10.1940 ja sen valtuuskunta 8.10.1940.

47. Karjalan Liiton ylimääräisen liittokokouksen julkilausuma. Kokous pidettiin 28.9.1940 Helsingissä. KLA.

48. Rkp:n keskushallituksen pöytäkirjat 28.8., 30.8., 11.9. ja 20.9.1940. SCA.

käytävän taistelun tunnussana. Todellisuudessa tämä ei sanottavasti vaikuttanut lain toimeenpanoon, sillä se oli luonnollisista syistä pitkään pysähdyksissä talvella, ja keväällä toimeenpanon katkaisi pian alkanut uusi sota.

Asutusasiainosastolla laadittiin edellä esitetyn alueellisen sijoitussuunnitelman perusteella tarkka kuntakohtainen suunnitelma. Siitä näkyi kunkin siirtokunnan sijoitus, maantarve ja tilamäärä. Suunnitelma vahvistettiin 4.10.1940.⁴⁹ Tämä oli päätepiste kesällä aloitetulle siirtoväen asuttamisen käytännön suunnittelulle. Näin jälkeensä voidaan sanoa, että työ sujui käytettävissä olleista puutteellisista esitiedoista huolimatta erittäin nopeasti, vaikka se ei keväällä 1940 luvattuna ”pika-asutuslain” vauhdilla edennytäkään.

3. Siirtoväen sijoitussuunnitelma

3.1. Pika-asutuslain toimeenpanossa käytettäväksi suunniteltu maa

Lopullisen sijoitussuunnitelman valmistuminen edellytti jo verrattain tarkkoja laskelmia pika-asutukseen käytettävän maan tarpeesta. Sen jälkeen kun viranomaiset olivat saaneet kaikki maansaantihakemukset ja käsitelleet ne, oli mahdollista tehdä lopulliset laskelmat. Tällöin alustavasti arvioitu 305 000 hehtaarin tarve nousikin 331 001 hehtaariksi viljeltyä tai viljelyskelpoista maata.⁵⁰

Taulukossa 10 on tarkasteltu lääneittäin miten tämä määrä aiottiin saada kokoon, eli kuinka paljon maata suunniteltiin otettavaksi eri maanomistajaryhmiltä. Nämä olivat luovutusvelvollisuutensa perusteella jaettavissa kolmeen ryhmään. Ensimmäisen muodosti valtio. Toiseen ryhmään kuuluivat ne, joiden maista olisi voitu käyttää lähes kaikki eli kunnat, seurakunnat, yhtiöt ja erilaiset tilakeinottelijat sekä kolmanteen varsinaiset yksityiset maanviljelijät. Yksityistiloista oli lain mukaan mahdollista ottaa maata aina viljelystilakäsitteeseen asti, mutta asutusasiainosasto oli lieventänyt toimeenpanosuunnitelmissaan tuntuvasti luovutusvelvollisuutta. Sitä sovellettaisiin vain yli 25 peltihehtaarin tiloihin, joiden kokonaisala oli vähintään 100 hehtaaria. Lisäksi on muistettava, että yksityistilat olivat ns. toissijaisia

49. Suunnitelman vahvistivat maatalousministeri Juho Koivisto ja siirtoväen asutus-toiminnan johtaja Sulo J. Teittinen. Siirtoväen sijoitussuunnitelma. MTHA.

50. Kts. esim. asutuslainsäädäntötoimikunnan mietintö 6: 1943, 7—8.

luovutusvelvollisia, joiden maita käytettäisiin vasta kun muiden omistajaryhmien maat olivat tulleet otetuiksi.⁵¹

Taulukosta 10 havaitaan, että luovutusvelvollisuutta aiottiin käyttää tarkimmin hyväksi keinottelutilojen, yhtiöiden ja seurakuntien maiden kohdalla. Yksityismaiden osuus kaikesta käytettäväksi suunnitellusta maasta oli hallitseva. Tosin osuus pienenee pohjoiseen päin mentäessä. Yksityismaiden luovutusprosentit eivät ole sinänsä vertailukelpoisia muiden omistajaryhmien vastaaviin lukuihin, sillä nämä olivat luovutusvelvollisia yleensä koko omistuksestaan, kun yksityisillä tuo velvollisuus koski vain osaa maista.

Kun otetaan huomioon tekijät, jotka rajoittivat totaalisen luovutusvelvollisuuden soveltamista esimerkiksi kuntien ja seurakuntien maihin sekä rajoittivat valtion maiden käyttöä pika-asutukseen, havaitaan, ettei luovutusvelvollisuuden tiukemmallaakaan käytöllä olisi näiden ryhmien maista ollut saatavissa sanottavasti enempää maata pika-asutukseen. Kuntien ja valtion maiden käyttöä rajoitti varsinkin erilaisten hoitolaitosten ja muiden vastaavien maantarve, koska näiden toiminta perustui usein maatalouden harjoittamiseen. Näin ollen luovutusvelvollisuuden paine kohdistui ennen kaikkea yksityismaihin, sillä kuten taulukosta näkyy yhtiöiden ja keinottelutilojen maat aiottiin käyttää tehokkaasti pika-asutukseen.

Asutusasiainosaston kiertokirjeellä ja kirjeellä vahvistettiin pika-asutustoimikunnille yksityistilojen luovutusprosentit siten, että 25—50 peltohehtaarin tiloista olisi tullut otettavaksi keskimäärin 21% viljellystä ja viljelyskelpoisesta maasta. Tästä luovutusvelvollisuus olisi asteittain noussut niin, että yli 900 hehtaarin tiloilla se olisi ollut 60 % eli noin 570 hehtaaria.⁵² Asutusviranomaisen tarkoituksena ei näin suinkaan ollut ottaa kaikkea luovutusvelvollisuuden alaista maata minkä laki olisi sallinut. Lakia tiukasti soveltamalla pelkästään yksityistiloilta olisi saatu kaikkiaan lähes 400 000 hehtaaria maata viljelystarkoituksiin.⁵³ Tämä määrä olisi ylittänyt huomattavasti kokonaistarpeen, joka oli laskettu 331 001 hehtaariksi. Kaikesta pika-asutukseen käytettäväksi suunnitellusta viljellystä ja viljelyskelpoisesta maasta olisi noin puolet ollut viljeltyä.⁵⁴

51. Ahla, Siirtoväen pika-asutuslaki, 22—23. Toissijaisiin luovutusvelvollisiin eli varsinaiseen viljelijäväestöön sovellettavat luovutusasteikot on esitetty asutusasiainosaston kiertokirjeessä ja kirjeessä pika-asutustoimikunnille. Alkuperäinen asteikko on 27.7.1940 päivätyssä kiertokirjeessä ja tiukennettu 10.10.1940 päivätyssä Ason kirjeessä. Tuolloin tiukennettiin luovutusvelvollisuutta yli 75 peltohehtaaria ja viljelyskelpoista maata käsittävillä tiloilla. Tiukennus oli tuntuva vasta yli 500 hehtaarin tiloilla. Kts. Pika-asutustoimintaa koskevia kiertokirjeitä. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 3, 19—21.

53. Em. komiteanmietintö, 10.

54. Em. komiteanmietintö, 9.

Taulukko 10. Eri maanomistajaryhmiltä pika-asutukseen otettavaksi suunniteltu maatalousmaa lääneittäin ^a(ha).

lääni	valtio			seurakunnat			kunnat		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Uudenmaan	2766	49.5	5.4	2069	65.8	4.1	2565	58.3	5.0
Turun ja Porin	3908	41.3	5.5	3794	62.6	5.4	5460	60.1	7.7
Hämeen	5708	63.2	10.9	2282	71.9	4.4	2425	56.0	4.6
Viipurin	267	60.4	5.6	573	75.7	12.1	446	65.3	9.4
Mikkelin	862	70.1	3.9	1117	57.9	5.1	2019	64.2	9.2
Kuopion	2665	61.8	5.3	1928	55.7	3.8	4441	56.6	8.8
Vaasan	5690	77.4	14.3	5809	64.0	14.6	2903	47.7	7.3
Oulun	4141	43.3	10.7	3375	72.5	8.8	3909	57.2	10.1
Lapin	255	7.3	14.7	227	52.8	13.1	327	20.4	18.9
koko maa	26262	54.2	7.9	21174	64.8	6.4	24495	55.6	7.4

lääni	yhtiöt			keinottelutilat			yksityiset tilat		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Uudenmaan	12886	71.3	25.4	1253	91.6	2.5	29279	28.7	57.6
Turun ja Porin	11405	84.4	16.1	2875	73.3	4.1	43413	26.8	61.3
Hämeen	9460	77.1	18.1	2380	84.9	4.5	30023	25.0	57.4
Viipurin	1784	70.5	37.7	236	71.9	5.0	1427	37.4	30.1
Mikkelin	4319	75.1	19.7	4002	79.1	18.2	9627	34.8	43.9
Kuopion	14625	64.3	29.0	7304	73.5	14.5	19381	28.6	28.5
Vaasan	9131	74.3	23.0	2673	84.6	6.7	13555	21.8	34.1
Oulun	6572	71.1	17.0	3843	88.2	10.0	16696	38.6	43.3
Lapin	457	48.9	26.4	464	66.9	26.8	—	—	—
koko maa	70639	72.6	21.3	25030	79.1	7.6	163401	27.6	49.4

lääni	maatalous- maata (ha) yht.	%
Uudenmaan	50818	15.3
Turun ja Porin	70855	21.4
Hämeen	52278	15.8
Viipurin	4733	1.4
Mikkelin	21946	6.6
Kuopion	50344	15.2
Vaasan	39761	12.0
Oulun	38536	11.6
Lapin	1730	0.5
koko maa	331001	100.0

- 1 Pika-asutuskäyttöön otettavaksi suunnitellun maatalousmaan määrä kyseisessä läänissä.
- 2 Ilmoittaa kuinka paljon kunkin omistajaryhmän viljellyn ja viljelyskelpoisen maan kokonaisalasta oli lääneittäin suunniteltu otettavaksi pika-asutukseen. (%)
- 3 Ilmoittaa kuinka suuri osuus kyseisen luovuttajaryhmän mailla oli kaikesta läänin alueella pika-asutukseen käytet-
täväksi suunnitellusta maatalousmaasta. (%)

^aTaulukko on laadittu niiden tietojen pohjalta, jotka on julkaistu asutuslainsäädäntötoimikunnan mietinnössä (6/1943) 8—9. Kts. liite 2.

Taulukosta 11 saadaan kuvaa kuinka luovutusvelvollisuutta aiottiin lääneittäin soveltaa niiden yksityistilojen maihin, joihin se lain mukaan oli mahdollista. Siinä on verrattu toisaalta yksityismaista otettavaksi suunniteltua ja toisaalta lainmukaisen lunastusuhan alaisen maan määrää. Vertailussa luovutusvelvollisen tilan alarajana on 25 hehtaaria, koska lain toimeenpanon suunnittelussa alusta lähtien omaksuttiin tämä eikä viljelystilakäsitteen yläraja.

Taulukko 11. Yksityisviljelmiltä lääneittäin otettavaksi suunniteltu viljelty ja viljelyskelpoinen maa verrattuna kyseisillä viljelmillä olleeseen luovutusvelvollisuuden alaiseen maahan. (ha)¹

lääni	luovutusvelvollisuuden alainen maa	käytettäväksi suunniteltu maa	%
Uudenmaan	98 254	29 279	29.8
Turun ja Porin	107 318	43 413	40.4
Hämeen	79 804	30 023	37.6
Viipurin	2 424	1 427	58.9
Mikkelin	15 708	9 627	61.3
Kuopion	41 126	19 381	47.1
Vaasan	14 490	13 555	93.5
Oulun	18 928	16 696	88.2
Lapin	828	—	—
Ahvenanmaan	66	—	—
koko maa	378 946	163 401	43.1

¹ Taulukko on laadittu asetuslainsäädäntötoimikunnan mietinnössä olevan tilastoaineiston perusteella, 8—10. Kts. liite 2.

Taulukosta havaitaan selvä ero siinä, kuinka lunastusmahdollisuutta oli tarkoitus soveltaa eri puolilla Suomea. Alueilla, joilla keskisuurten ja suurten viljelmien osuus oli pieni eli Pohjois- ja Itä-Suomessa, luovutusvelvollisuus olisi ollut huomattavasti ankarampi kuin Etelä-Suomessa. Niinpä yksityistilojen luovutusvelvollisuuden alaisesta maasta käytettäväksi suunniteltu määrä oli suhteellisesti pienin Uudellamaalla, jossa perinnäisesti juuri keskisuurilla ja suurilla viljelmillä oli viljelmä rakenteessa hallitseva asema. Tämä näkyy taulukosta 12, jossa on tarkasteltu yli 25 peltihehtaarin suuruisten tilojen suhteellista osuutta lääneittäin.

Taulukko 12. Yli 25 pellohehtaarin viljelmien %-osuus kaikista yli 0.5 ha:n viljelmistä sekä niiden %-osuus peltoalasta lääneittäin.¹

lääni	%-osuus viljelmäluvusta	%-osuus peltoalasta
Uudenmaan	15.3	54.4
Turun ja Porin	9.5	43.6
Hämeen	9.2	41.8
Viipurin	2.4	12.7
Mikkelin	2.3	14.4
Kuopion	2.6	16.2
Vaasan	4.6	18.5
Oulun	3.6	22.1
koko maa	5.8	30.3

¹ Taulukko on laadittu vuoden 1941 yleisen maatalouslaskennan tietojen perusteella. SVT III. Maatalous 38:3, taulukot 3 ja 5. Lapin lääniä ja Ahvenanmaan maakuntaa ei ole otettu mukaan siksi, että niissä yli 25 pellohehtaarin viljelmien määrä oli erittäin vähäinen ja toisaalta ne eivät olleet karjalaisten sijoitusalueita. Koko maan luvussa molemmat ovat sen sijaan mukana.

Taulukoista 11 ja 12 havaitaan, että yksityisviljelmiin ankarimmin maan keski-, itä- ja pohjoisosissa sovellettu luovutusvelvollisuus olisi merkinnyt näiden alueiden viljelmäkokorakenteen yhtenäistymistä entisestäänkin. Yli 25 pellohehtaarin vauraat talonpoikaisviljelmät olisivat vähentyneet lähes minimiin. Perinnäisillä keskisuurten ja suurten tilojen alueilla Etelä-Suomessa muutos ei tässä suhteessa olisi ollut kovinkaan merkittävä. Uudellamaalla sitä tuskin olisi huomannutkaan. Ilmeistä on, että pika-asutustoimikunnat joutuivat käyttämään yksityismaan pakkolunastusta ankarammin seuduilla, joilla valmiin pellon saanti oli rajoitettua. Vastaavasti Etelä-Suomessa valmista peltoa oli runsaasti tarjolla säädetyn luovutusvelvollisuuden puitteissa.

3.2. Sijoitussuunnitelma ja siirtoväen uudet tilakoot

Pika-asutuslain yhtenä keskeisimpänä tavoitteena oli sellaisten tilojen perustaminen, jotka turvaisivat viljelijöilleen pääasiallisen toimeentulon. Sekamuotoistilojen oli tarjottava mahdollisuudet voi-

maperäiseen maatalouteen tai riittäviin sivuansioihin. Asuntotilan omistajan oli saatava pääosa toimeentulostaan luonnollisesti muualta kuin tilaltaan. Toisin sanoen muodostettavien tilojen suuruus ja osittain myös niiden sijainti olivat näiden tavoitteiden saavuttamisen kannalta oleellisia.

Edellä mainitussa Karjalan Liiton lausunnossa pika-asutusneuvottelukunnalle vaadittiin selvästi, että tilojen muodostamisen tulisi tapahtua maareformin hengessä. Tosin Liitto oli sitä mieltä, ettei pienenkään tilojen entisille omistajille tulisi tällöin enempää maata kuin mitä he aikaisemmin olivat omistaneet, sillä kaikilla luovutetun alueen viljelmillä oli Liiton mukaan ollut varsin runsaasti viljelyskelpoista maata.⁵⁵ Tämän käsityksen kanssa ovat ristiriidassa kuitenkin ne tiedot, joita Suomenlahden itäisten rannikkoalueiden komitea ja Virolaisen selvitys eräistä Kannaksen kylistä antoivat. Myös uudisraivauskehityksen hidastuminen 1930-luvulla lienee melko varma merkki siitä, että raivauskelpoiset maareservit olivat Karjalassa ehtyneet.

Karjalan Liiton lausunnon perusajatuksena oli, että kaikkien luovutetun alueen pien- ja kääpiöviljelmien statusta nostettaisiin. Alle yhden hehtaarin asuntotiloille annettaisiin normaali asutuslain mukainen asuntotila ja yli hehtaarin suuruisten asuntotilojen entisille omistajille yleensä sekamuotoistila. Yli kolmen hehtaarin entisille ”sekamuotoistilallisille” perustettaisiin joko lainmukainen sekamuotoistila tai pienehkö viljelystila. Pienehkön viljelystilan omistajille annettaisiin nyt noin 10 hehtaarin viljelystila ja sitä suurempien tilojen entisille omistajille yleensä 15 hehtaarin viljelystila. Tähän kaikkeen olisi tarvittu maatalousmaata yhteensä Liiton lausunnossa mainittu 390 000 hehtaaria. Tällä tavoin Liitto halusi välttää Karjalan kannaksen kääpiötila-asutuksen uudelleen perustamisen. Uusien viljelmien olisi pitänyt olla elinkelpoisia yleensä ilman sivuansioita, koska niitä ei Karjalan Liiton mielestä ollut riittävästi tarjolla näin suurelle uusien tilojen joukolle.⁵⁶

MTK:n lausunnossa, jota antaessaan se oli tutustunut jo Karjalan Liiton lausuntoon, puututtiin jälkimmäisen näkemyksiin tilakokoasiassa. Järjestön mielestä tilasuuruutta määriteltäessä piti noudattaa pika-asutuslakia. Lausunnossa korostettiin erityisesti sitä, että tilakoon voitaisiin vaikuttaa merkittävästi viljelyskelpoisen maan käytöllä.⁵⁷ MTK:n näkemys lienee tulkittavissa siten, että se katsoi Karjalan Liiton menneen tilakokovaatimuksissaan pidemmälle kuin laki salli.

55. Neuvottelukunnan pöytäkirjat 20.8.1940. Karjalan Liiton lausunto liite B.

56. Em. lähde.

57. Em. pöytäkirjat 20.8.1940. MTK:n lausunto liite A.

Karjalan Liiton esityksestä on kuitenkin todettava, että se ei ollut ristiriidassa pika-asutuslain ja vuoden 1936 asutuslain yhden keskeisimmän perusperiaatteen kanssa, jonka mukaan viljelystilan koon määrittämisessä oli tärkeintä, että tila takaisi normaaliperheelle pääasiallisen toimeentulon. MTK:n lausunnossa kangasteli edelleen ajatus, että pika-asutuslain suunnittelussa jokainen tila pyrittiin muodostamaan maksimikokoiseksi viljelystilaksi. Tätä käsitystä järjestö oli joko tahallisesti tai tahattomasti levittänyt keväällä ja kesällä 1940.

Toimeentulokriteerin olisi johdonmukaisesti tulkittuna pitänyt merkitä, että luonnonolosuhteista johtuen viljelystilat olisivat suurempia Pohjois- ja Itä-Suomessa kuin etelässä. Sekamuotoistilat olisi taas pitänyt perustaa etupäässä suurten asutuskeskusten läheisyyteen tai seuduille, joilla muista syistä oli runsaasti sivuansioita tarjolla.

Taulukossa 13 on tarkasteltu siirtoväen sijoitussuunnitelman eri tilatyyppejä lääneittäin, jotta nähtäisiin miten toimeentulovaatimukset ja sivuansiomahdollisuudet on otettu siinä huomioon.

Vertailtaessa lääneittäin asuntotilojen suhteellista osuutta taulukosta havaitaan, että niitä on eniten Uudellamaalla ja kolmanneksi eniten Turun ja Porin läänissä. Tämä on odotettua, koska tällaisten tilojen omistajien toimeentulo oli lähes täysin riippuvainen sivuansioista, joiden saantiin etelässä oli yleensä varsin hyvät mahdollisuudet. Sen sijaan asuntotilojen osuus Oulun ja Kuopion lääneihin muodostettavaksi suunnitelluista tiloista on erittäin korkea, kun muistetaan molempien läänien tarjoamien sivuansiomahdollisuuksien sesonkiluonteisuus ja suhdanneherkkyys. Syynä asuntotilojen suureen suhteelliseen osuuteen Oulun ja Kuopion lääneissä oli ilmeisestikin, että Raja-Karjalan monet kääpiötilakunnat tulivat suunnitelmassa sijoitetuiksi tälle alueelle.

Sekamuotoistilojen määrä olisi sijoitussuunnitelman mukaan jäänyt varsin pieneksi, mutta kaikesta huolimatta niitä olisi perustettu keskimääräistä enemmän juuri lääneihin, joissa tilojen omistajien olisi pitänyt turvautua toimeentulonsa hankinnassa etupäässä sivuansioihin. Mahdollisuudet alunpitäen kaavailtuun voimaperäiseen maatalouteen olisivat olleet olemattomat.

Taulukon 13 tarjoamaa informaatiota on pyritty parantamaan jakamalla viljelystilaryhmä kahteen osaan. Pienemmän tilaryhmän suhteellinen osuus kasvaa pääsääntöisesti pohjoiseen mentäessä. Poikkeuksena tästä on kuitenkin Oulun lääni, kuten myös suurempien viljelystilojen ryhmässä.

Tämä johtuu perustettavaksi suunniteltujen asuntotilojen suuresta suhteellisesta osuudesta läänissä. Erot suhteellisissa osuuksissa lääneittäin ovat sinänsä molemmissa varsinaisissa viljelystilaryhmissä varsin pienet — erityisesti suuremmassa. Silmään pistävää on myös

Taulukko 13. Siirtoväen sijoitussuunnitelman mukaan perustettaviksi aiotut tilat lääneittäin¹.

lääni	asunto-tilat		sekamuotois-tilat		viljelys-tilat 6—9 ha		viljelys-tilat 9—15 ha		viljelys-tilat yli 15 ha		kalastus-tilat		yhteensä
	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	
Uudenmaan	1719	29.4	418	7.1	678	11.6	2726	46.6	289	4.8	17	0.4	5847
Turun ja													
Porin	2066	24.8	886	10.6	1401	16.8	3475	41.6	381	4.6	129	1.5	8338
Hämeen	1122	20.0	403	7.2	981	17.5	2786	49.6	321	5.7	—	—	5613
Mikkelin	178	13.9	135	10.6	270	21.1	631	49.4	62	4.9	1	0.1	1277
Kuopion	1287	23.8	533	9.9	1051	19.5	2294	42.5	231	4.3	—	—	5396
Vaasan	750	17.6	382	8.9	783	18.3	2104	49.3	235	5.6	12	0.2	4266
Oulun	1145	28.6	295	7.4	638	15.9	1761	44.0	163	4.1	3	0.1	4005
koko maa	8267	23.8	3052	8.8	5802	16.7	15777	45.4	1682	4.8	162	0.5	34742

¹Taulukko on laadittu maatalousministeriön asutusasiainosastossa tehdyn siirtoväen sijoitus suunnitelman perusteella. Taulukosta puuttuvat Lapin läänin perustettavaksi suunnitellut noin 400 tilaa, jolle asukkaat olisivat tulleet niistä siirtoväkeen kuuluneista, jotka vapaaehtoisesti halusivat siirtyä Pohjois-Suomeen.

viljelystilojen selvä enemmisyys.

Seuraavassa asetelmassa on vertailtu lääneittäin suunniteltujen tilojen keskimääräistä pinta-alaa. Perustana vertailulle on ollut maatalous- ja maatalouskelpoinen maa.⁵⁸

Uudenmaan lääni	8.7 ha
Turun ja Porin lääni	8.5 ha
Hämeen lääni	9.3 ha
Mikkelin lääni	9.4 ha
Kuopion lääni	9.3 ha
Vaasan lääni	9.3 ha
Oulun lääni	9.6 ha

Asetelmasta nähdään, että tilakoko yleensä on suunnitelman mukaan kasvanut sitä suuremmaksi mitä pohjoisemmaksi mennään. Näin viljelystilojen muodostamisessa on ilmeisestikin pyritty noudattamaan kriteeriä, että normaaliperhe saa niiltä pääasiallisen toimeentulonsa vuonna 1940 vallinneiden näkemysten mukaan. Olettavaa on myöskin, että mitä pohjoisemmaksi mentiin sitä enemmän tiloihin käytettiin viljelyskelpoista maata valmiin pellon kustannuksella. Tämä luonnollisesti edellytti tilojen muodostamista myös suuremmiksi.

4. Siirtokuntien tilakokosuhteet sijoitussuunnitelmassa

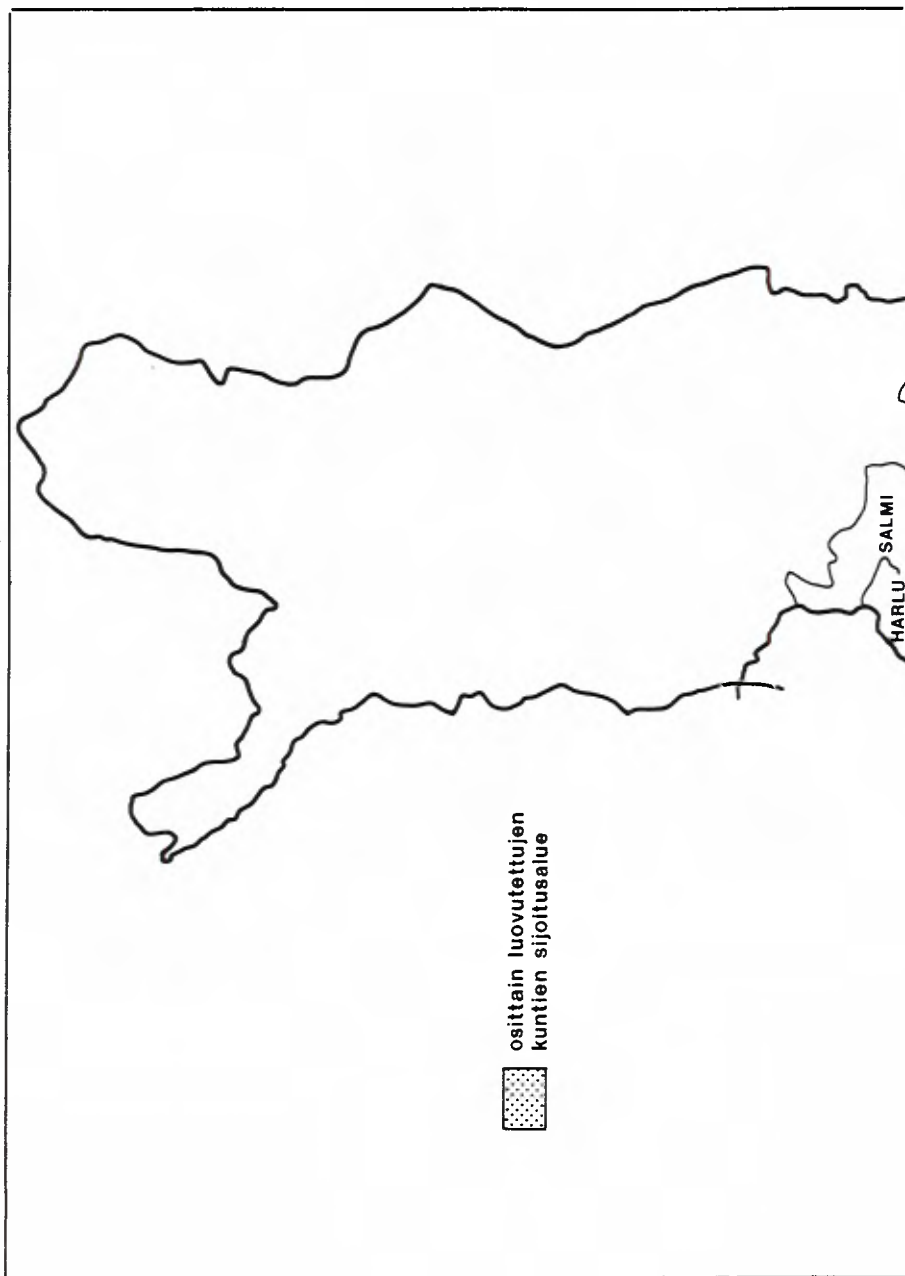
Kartassa 11 on siirtokunnittain esitetty keskimääräiset viljellyn ja viljelyskelpoisen maan alat. Kunnat on piirtämistä varten jaettu kolmeen luokkaan. Ensimmäiseen kuuluvat ne, joissa keskimääräinen pinta-ala jää alle 6 hehtaarin eli muodostettavat tilat olisivat enimmäkseen asunto- tai sekamuotoistiloja. Toiseen luokkaan on sijoitettu kunnat, joissa pinta-ala tulisi olemaan 6—9 hehtaaria ja kolmannen kunnat yli 9 hehtaaria. Niissä muodostettavat tilat olisivat etupäässä pika-asutuslain mukaan suurimpia mahdollisia viljelystiloja.⁵⁹

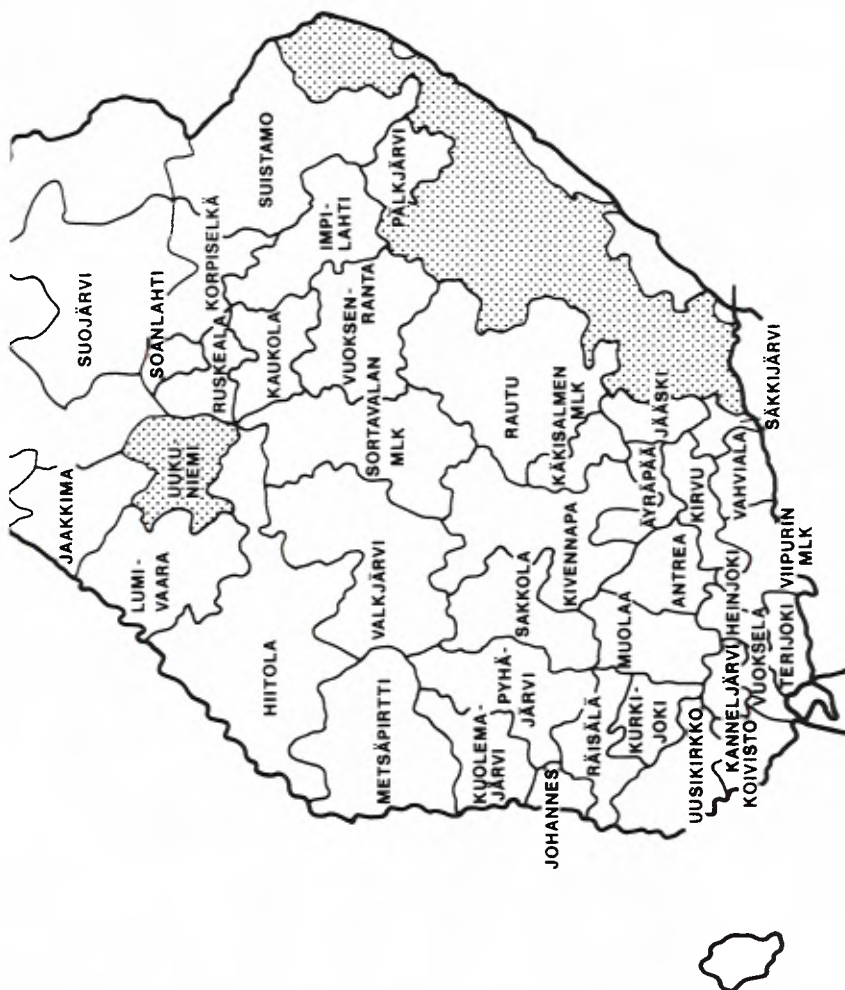
Alimpaan luokkaan tulisivat kuulumaan ainoastaan Terijoen, Koiviston ja Harlun kunnat, joissa peltoalat myös vuoden 1929 maataloustiedustelun perusteella olivat luovutetun alueen pienimpiä ja joissa maataomistava väestö eli hyvin suureksi osaksi sivuansioiden varassa. Niinpä nämä kunnat on nytkin sijoitettu suurten asutuskeskusten liepeille. Tosin Terijoen kunnan sijoitusalue ei varmasti olisi

58. Asetelma on laskettu taulukoiden 10 ja 13 perusteella. Mikkelin läänin osalta kuitenkin vain tämän tutkimuksen määritelmän mukaisille siirtokunnille. Toisin sanoen osittain luovutetut kunnat eivät ole laskelmassa mukana.

59. Kts. liitetaulukosta 4.

Kartta 10. Maataloussiirtoväen kunnittainen sijoitusuunnitelma v. 1940.¹

Kartassa ovat mukana vain tämän tutkimuksen luovutetun alueen käsitteen mukaiset siirtokunnat. Kartta on piirretty siirtoväen sijoitus suunnitelman perusteella. Piirtämisessä on jouduttu noudattamaan supistuneen Suomen kuntarajoja, koska tätä pienempiin yksiköihin ei päästä, vaikka sijoitus suunnitelma oli todellisuudessa erällä alueilla hienorakeisempi. Vrt. liitekartta, 236—237.

taannut samanlaista elämäntapaa kuin sijainti Kannaksella.

Kartasta havaitaan, että toiseen luokkaan sijoittuvat kunnat ovat jaettavissa kahteen toisistaan eroavaan ryhmään: rannikkolääneihin sijoittuviin sekä Pohjois- ja Itä-Suomeen sijoitettaviksi suunniteltuihin kuntiin. Ensin mainitussa ryhmässä ovat enemmistönä kunnat, jotka olivat Kannaksen kääpiöviljelmäalueelta (Uusikirkko, Johannes, Kanneljärvi, Kuolemajärvi). Ryhmässä on myös muutama sellainen Keski-Karjalan kunta, jossa keskimääräinen peltopinta-ala oli varsin pieni (Säkkijärvi, Vahviala, Metsäpirtti). Toisen ryhmän pääjoukkona ovat Raja-Karjalan kunnat, joissa kaikissa Harlua lukuunottamatta keskimääräinen pinta-ala oli suunnitelmassa 6–9 hehtaarin väliltä. Nämä kunnat muodostavat yhtenäisen alueen sijoitus suunnitelman pohjoisimmille ja itäisimmille seuduille.

Kartasta näkyy, että suurimpaan tilakokoluokkaan kuuluvat ovat yleensä Keski-Karjalan kuntia, joille jo entisellä kotiseudulla olivat tyypillisiä varsin elinkelpoiset viljelmät. Myös eräät Etelä-Kannaksen kunnista ovat nousseet tähän luokkaan samoin kuin yksi Raja-Karjalan kuntakin (Kivennapa, Muolaa, Valkjärvi, Rautu, Ruskeala). Yhteisenä piirteenä näille kunnille on, että ne on sijoitettu sisämaahan maataloudellisesti varsin edullisille alueille.

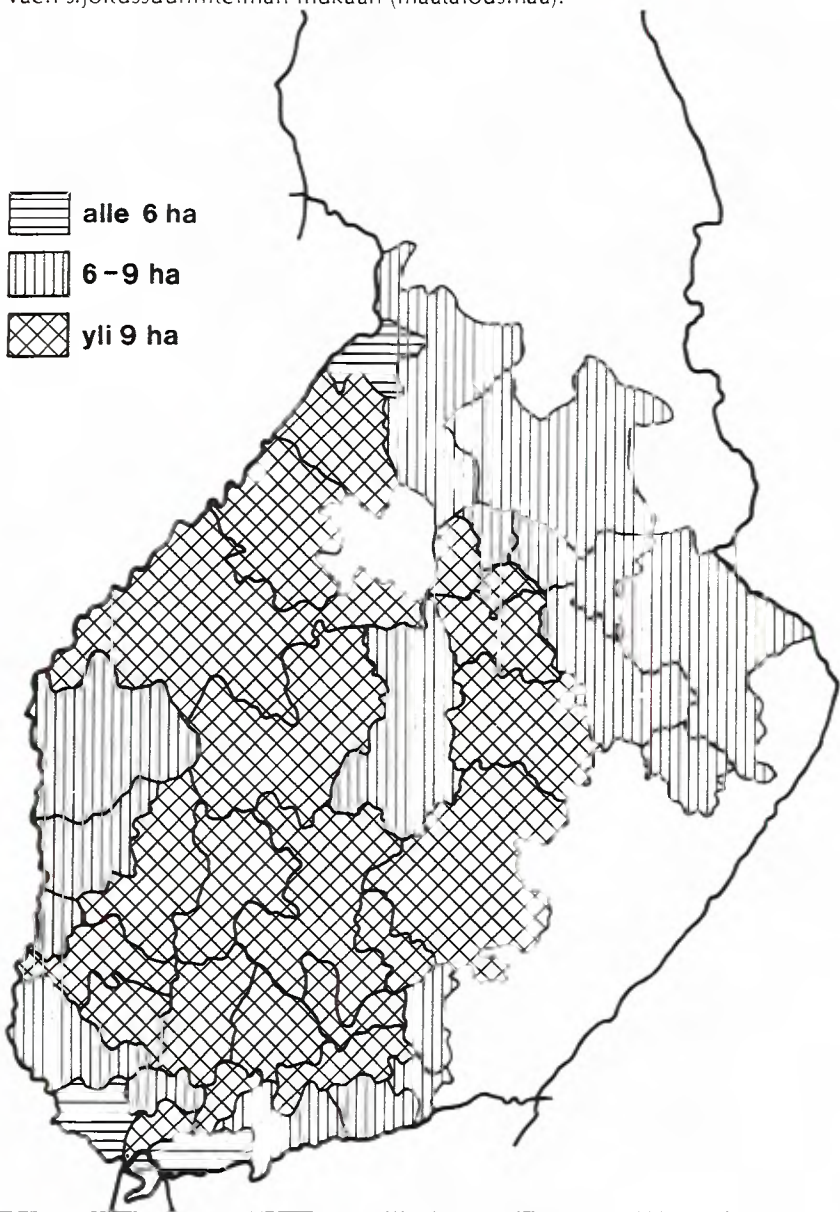
Pika-asutustilojen keskikoko sijoitus suunnitelmassa oli maatalousmaan osalta 8.6 hehtaaria.⁶⁰ Lukua ei voida kuitenkaan verrata esimerkiksi vuoden 1929 maataloustiedustelun tuloksiin, koska ne perustuivat peltopinta-aloihin. Keskimääräinen peltopinta-ala Karjalassa oli tuolloin 5.9 hehtaaria. Kartan 11 perusteella on kuitenkin mahdollisuus tehdä joitakin johtopäätöksiä siitä, miten sijoitus suunnitelma olisi toteutuessaan vaikuttanut luovutetun alueen kuntien maatalouteen.

Tuntuvimmat muutokset olisivat tapahtuneet ensinnäkin sisämaahan sijoitettujen Etelä-Kannaksen kuntien ja toisaalta maan pohjois- ja itäosiin sijoitettujen Raja-Karjalan kuntien kohdalla. Ensin mainituissa kunnissa vallitsevaksi tilatyypiksi olisi tullut yli 9 hehtaarin viljelystila. Raja-Karjalan kunnissa olisi ollut yleisimpänä 6–9 hehtaarin suuruinen viljelystila. Varsinkin Raja-Karjalan kuntien osalta muutosta korostaa se, että ne vuoden 1929 maataloustiedustelun mukaan olivat keskimääräisiltä peltopinta-aloiltaan luovutetun Karjalan pienimpiä eikä maanviljelyksellä ollut kovinkaan vankkoja perinteitä alueella.

Kartassa 4 tarkasteltiin alle 10 hehtaarin tilojen osuutta kaikista viljelmistä kunnittain luovutetussa Karjalassa. Tällöin havaittiin, että se oli varsinaisilla kääpiötila-alueilla yli 80 % ja Keski-Karjalan kun-

60. Kts. liitetaulukosta 4.

Kartta 11. Pika-asutustilojen keskimääräiset pinta-alat siirtokunnittain siirtoväen sijoitus suunnitelman mukaan (maatalousmaa).

nissa noin 75 %. On todennäköistä, että pika-asutuslaki toimeenpannuna olisi muuttanut suhdelukuja, sillä muodostettavien tilojen viljelyn ja viljelyskelpoisen maan enimmäismäärä oli yleensä rajoitettu 15 hehtaariin.

Kun verrataan vuoden 1929 maataloustiedustelun alle 10 peltohehtaarin ja sijoitussuunnitelman alle 15 hehtaarin tilojen osuutta kunnittain havaitaan, että pika-asutuslain seurauksena siirtokuntien ennestäänkin varsin yhtenäinen tilakokorakenne olisi vielä huomattavasti yhtenäistynyt.⁶¹ Sijoitussuunnitelman mukaan luovutetun Karjalan kuntien tiloista yli 95 % olisi tullut olemaan alle 15 hehtaaria. Kuntakohtainen hajonta tässä suhteessa olisi vähentynyt vaihdellen Hiitolan 90 %:sta Terijoen 99.5 %:iin. Muutos vuoteen 1929 nähden olisi ollut merkittävin Keski-Karjalan kunnissa, joissa 10 hehtaaria suurempien viljelmien osuus oli aikaisemmin tuntuva. Sen sijaan entisissä Etelä-Kannaksen ja Raja-Karjalan kunnissa ei olisi tapahtunut kovinkaan suurta muutosta. Eri asia ovat kuitenkin ne muutokset, jotka kahden viime mainitun alueen siirtokunnissa olisivat tapahtuneet 15 hehtaarin sisällä, mutta niistä tuonnempana.

Kartassa 12 on esitetty kunnittain viljelystilojen (6—15 ha) osuus kaikista alle 15 hehtaarin viljelmistä sijoitussuunnitelmassa. Kunnat on piirtämistä varten jaettu kolmeen luokkaan siten, että ensimmäisessä ovat ne, joissa viljelystilojen osuus olisi tullut olemaan alle 50 %⁶². Toisessa ovat kunnat, joissa niiden osuus olisi ollut 50—65 % ja kolmannessa kunnat yli 65 % eli yli sijoitussuunnitelman mukaisen luovutetun alueen kuntien keskiarvon.⁶³

Kartasta havaitaan, että ensimmäiseen luokkaan kuuluvat kunnat ovat kaikki sellaisia, joissa myös vuoden 1929 maataloustiedustelussa asutuslain viljelystilakäsitetä pienempien tilojen osuus oli erittäin suuri. Kaikki tähän luokkaan kuuluvat kunnat ovat tulleet sijoitetuiksi rannikolle suurehkojen asutuskeskusten lähetyville. Näissä kunnissa olisi säilynyt niille jo luovutetulla alueella tyypillinen tilakokorakenne lähes ennallaan. Toisin sanoen vallitsevina tilatyypeinä olisivat olleet asunto- ja sekamuotoistilat.

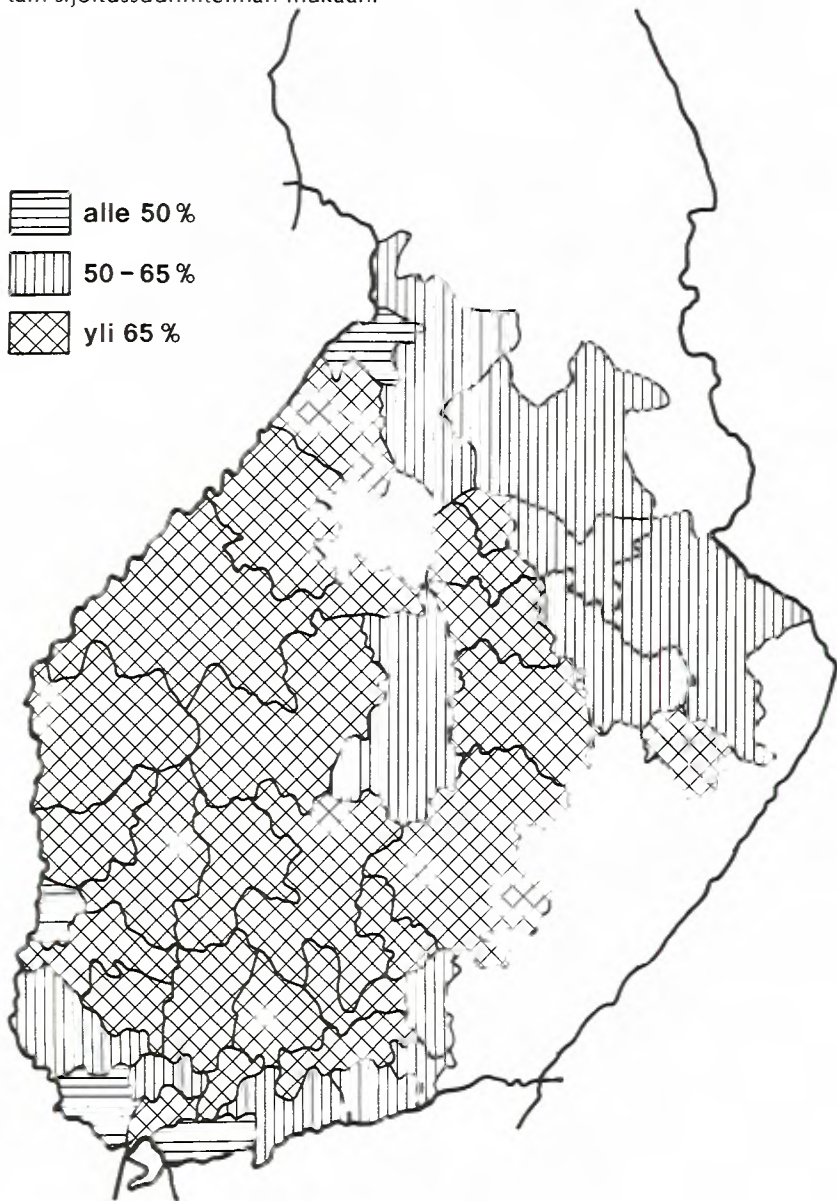
Toisessa luokassa yhtenäisimmän kokonaisuuden muodostavat Pohjois ja Itä-Suomeen sijoitetut Raja-Karjalan kunnat, joissa aikaisemmin olivat tunnusomaisina viljelystilaa pienemmät tilakoot. Toisen, joskaan ei niin yhtenäisen, ryhmän muodostavat Uudenmaan rannikkoseuduille sijoitetut kunnat sekä yksi Turun ja Porin läänin

61. Kts. liitetaulukoista 1 ja 4 sekä kartasta 3.

62. Prosenttiluku on vuoden 1929 maataloustiedustelun mukainen 3—10 peltohehtaarin viljelmien osuus koko maassa kaikista alle 10 peltohehtaarin viljelmistä.

63. Kts. liitetaulukosta 4.

Kartta 12. Viljelystilojen osuus kaikista alle 15 hehtaarin tiloista siirtokunnittain sijoitussuunnitelman mukaan.

rannikolle sijoitettavaksi aiottu kunta. Näissä kunnissa ei tilakokorakenteessa olisi tapahtunut Uuttakirkkoa lukuunottamatta niin merkittävää muutosta, että se näkyisi tässä tarkastelussa.

Kolmanteen luokkaan, jossa viljelystilat ovat tunnusomaisia, kuului kunnat ovat joko sellaisia, joissa 3—10 hehtaarin tilojen osuus kaikista alle 10 hehtaarin tiloista oli aikaisemminkin hyvin suuri tai sisämaahan sijoitettavaksi suunniteltuja Kannaksen kuntia, joissa alle kolmen hehtaarin viljelmien osuus oli luovutetulla alueella merkittävä.

Vertailtaessa vuoden 1929 maataloustiedustelun alle 10 pellohehtaarin ja sijoitussuunnitelman alle 15 hehtaarin viljelystilojen keskimääräisiä osuuksia kaikista alle 10 hehtaarin ja vastaavasti alle 15 hehtaarin tiloista toisiinsa havaitaan, että vuoden 1929 osuus (58 %) on kasvanut (65 %).⁶⁴ Aineistot eivät ole kuitenkaan suoraan vertailukelpoisia, sillä läheskään kaikilla vuoden 1929 tiedustelun 3—6 hehtaarin ”sekamuotoistiloilla” ei ollut viljelyskelpoista maata niin paljoa, että ne voitaisiin rinnastaa asutuslain mukaiseen viljelystilaan. Näin viljelystilojen määrän kasvu olisi ollut tuntuvasti suurempi kuin prosenttiluvuista voisi suoraan päätellä. Täten voidaan sanoa, että luovutetulle alueelle tunnusomainen varsin yhtenäinen tilakorakenne korostui sijoitussuunnitelmassa entisestään. Erityisesti luovutetun Karjalan sisäiset alueelliset erot olisivat kaventuneet. Mikä osuus tässä kehityksessä oli toisaalta yli 15 hehtaarin tilojen pienemisellä ja toisaalta kääpiötilojen suurenemisella käsitellään myöhemmin.

Kartassa 13 on selvitetty viljelmäköön yhtenäistymiskehitystä vielä hieman tarkemmin. Siinä on tutkittu 9—15 hehtaarin viljelystilojen osuutta kaikista sijoitussuunnitelman mukaisista viljelystiloista. Kunnat on kartan piirtämistä varten jaettu kolmeen luokkaan siten, että ensimmäisessä ovat ne, joissa kyseinen osuus oli alle 56 %.⁶⁵ Toisessa ovat kunnat väliltä 56—73 % ja kolmannessa ne kunnat, joissa 9—15 hehtaarin viljelystilojen osuus kaikista viljelystiloista oli yli 73 % eli yli siirtokuntien sijoitussuunnitelman mukaisen keskiarvon.⁶⁶

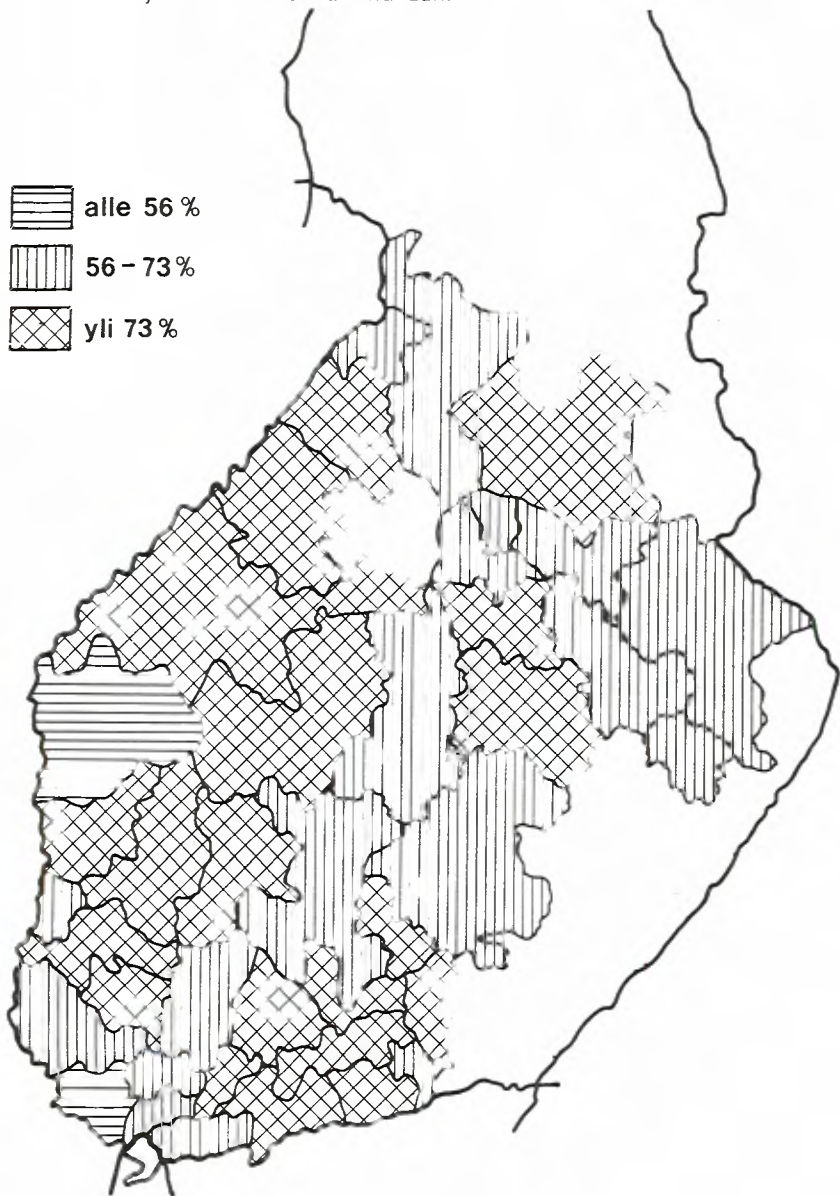
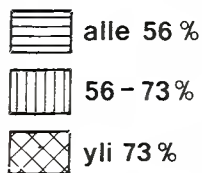
Kartasta nähdään, että 9—15 hehtaarin tilojen osuus viljelystilojen ryhmässä on hallitseva. Kun luovutetussa Karjalassa 5—10 hehtaarin

64. Kts. liitetaulukoista 1 ja 4.

65. Prosenttiluku on vuoden 1929 maataloustiedustelun 5—10 pellohehtaarin viljelmien osuus kaikista luovutetun Karjalan 3—10 pellohehtaarin viljelmistä. Luku on valittu rajaksi siksi, että 5—10 pellohehtaarin viljelmien on katsottu vastanneen 9—15 hehtaarin pika-asutustiloja. Kts. liitetaulukko 1.

66. Kts. liitetaulukosta 4.

Kartta 13. 9—15 hehtaarin viljelystilojen osuus kaikista viljelystiloista siirtokunnittain sijoitussuunnitelman mukaan.

viljelmien osuus vuonna 1929 kaikista 3—10 hehtaarin viljelmistä oli 56 %, niin sijoitussuunnitelman mukaan suurin piirtein vastaavan tyyppisten 9—15 hehtaarin tilojen osuus kaikista viljelystiloista olisi ollut 73 %.⁶⁷ Vain Koiviston kunnassa olisi suuremman viljelystilaryhmän osuus jäänyt alle 50 % ja vastaavasti Jääskessä se olisi ollut jopa 90 %. Näin siirtokunnissa olisivat olleet enemmistönä 9—15 hehtaarin viljelystilat.

Edellä esitettyjen karttojen 11, 12 ja 13 perusteella voidaan päätellä, että luovutetulle Karjalalle tyypilliset alueelliset erot tilakokorakenteessa olisivat supistuneet merkittävästi, mikäli siirtoväen sijoitussuunnitelma olisi toteutettu. Ainoastaan eräät rannikkoseudun suurten asutuskeskusten läheisyyteen sijoitetut entiset kääpiötilakunnat olisivat säilyttäneet vanhan statuksensa lähes ennallaan. Myös näissä kunnissa keskimääräinen viljelmäkoko olisi kuitenkin hieman kasvanut ainakin viljelys- ja viljelyskelpoisen maan osalta. Tutkittaessa kuntien sijoitusta ja uutta maataloudellista asemaa havaitaan, että näiden perinnäisten ”sivuansiokuntien” tilanne olisi ilmeisesti parantunut jossain määrin vuoden 1918 jälkeisestä. Sivuansiomahdollisuuksien saanti olisi tullut osittain samankaltaiseksi kuin ennen yhteyksien katkeamista Pietari-Leningradin suuntaan.

Kaikkein selvimmin pika-asutuslain toteuttaminen olisi näkynyt siirtokuntien maataloudellisessa kuvassa siinä, että siirtoväelle muodostettavat tilat olisivat tyypillisimmillään olleet 9—15 hehtaarin viljelystiloja. Yleensä näitä olisi uudelleensijoituksen jälkeen ollut sitä enemmän mitä korkeampi siirtokunnan maataloudellinen status oli aikaisemmin. Edellä olevasta tarkastelusta ei ole voinut tehdä kuitenkaan selvää johtopäätöstä siitä, miten tämä yhtenäistymiskehitys tapahtui. Pika-asutuslain mukaan ei sijoitussuunnitelmassa aiottu muodostaa yli 15 hehtaarin tiloja kuin erittäin pieni määrä, joka kaiken lisäksi oli lähes vakio eri kunnissa.⁶⁸ Toisin sanoen lain asettama viljelmäkoon katto oli luonnollinen vaikuttaja yhtenäistymiskehityksessä varsinkin niissä kunnissa, joissa yli 15 hehtaarin tiloja oli aikaisemmin runsaasti. Tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta on kuitenkin tärkeämpää selvittää, mikä prosessissa oli seurausta jo lain suunnittelussa omaksutusta maareformiperiaatteesta, jonka mukaan muodostettavien viljelystilojen olisi pitänyt turvata viljelijälleen pääasiallinen toimeentulo.

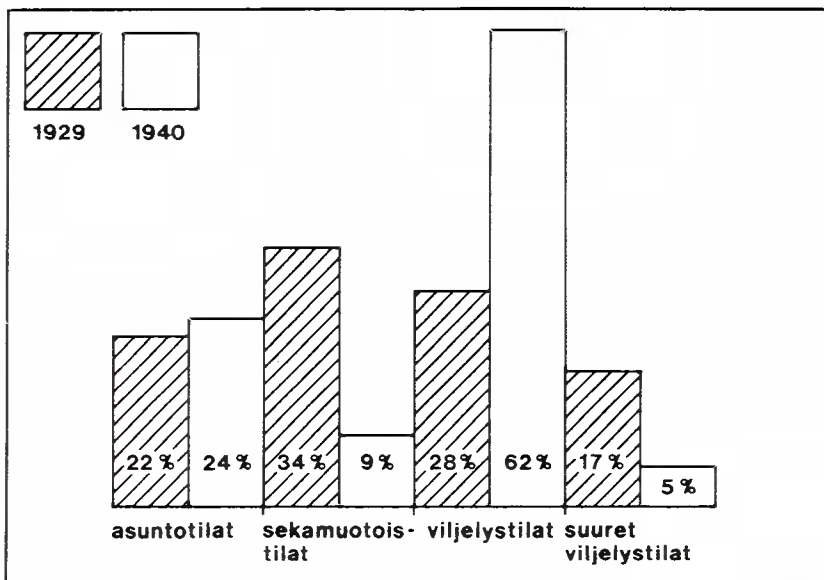
67. Kts. liitetaulukoista 1 ja 4.

68. Kts. taulukko 13.

5. Syyt muutoksiin siirtokuntien tilakokosuhteissa

Kuviossa 1 on vertailtu luovutetun Karjalan vuoden 1929 maataloustiedustelun ja siirtoväen sijoitussuunnitelman viljelmäkoko- ja tilakokosuhteita edellä havaitun muutoksen syiden selvittämiseksi. Luonnollisesti on muistettava, että kaikki tapahtuneet muutokset eivät suinkaan ole siirtoväen asuttamiseen liittyviä, vaan 1930-luvulla Karjalassa tapahtui kehitystä, jonka suuntaa voidaan valitettavasti vain yleispiirteis- sään arvioida. Tilakokosuhteisiin vaikutti 1930-luvulla kaksi päinvas- taista voimaa. Tilanjakojen, jotka olivat tyypillisiä erityisesti Itä-Suo- messa, kautta viljelmät entisestäänkin pienenivät. Ilmeistä on lisäksi, että jakoja tapahtui eniten juuri alueilla, joilla tilat olivat muutenkin pieniä, koska paine maansaantiin oli tällaisilla seuduilla korkea. Vas- takainen voima oli uudisraivaus, joka tosin 1930-luvun Karjalassa

Kuvio 1. Viljelmäkoko- ja tilakokosuhteet luovutetulla alueella ja siirtokunnissa vuoden 1929 maataloustiedustelun ja siirtoväen sijoitussuunnitelman mukaan.¹

¹Kuvio on piirretty liitetaulukon 5 perusteella. Siinä on luokiteltu vuoden 1929 maataloustiedustelusta asuntotiloiksi kaikki alle 2 ha:n viljelmät, sekamuotoistiloiksi kaikki 2—5 ha:n viljelmät, viljelystiloiksi 5—10 ha:n viljelmät ja suuriksi viljelystiloiksi kaikki yli 10 peltotehtaan viljelmät.

hidastui melkoisesti edellisen vuosikymmenen vauhdista. Tältä pohjalta on tehtävissä se johtopäätös, että tilakokosuhteissa tapahtui alenevaa kehitystä. Sitä ei pidä sekoittaa vuoden 1929 maataloustiedustelun ja siirtoväen sijoitussuunnitelman vertailussa pika-asutuslain oletetun toimeenpanon ennakoituihin seurauksiin. Tietysti yli 15 hehtaarin tilat vähenivät, mutta tässäkin suhteessa 1930-luvun kehityksellä oli osansa.

Tarkasteltaessa kuviota 1 havaitaan, että muutokset olisivat olleet tuntuvimmat sekamuotois- ja viljelystilojen kohdalla. Suurten viljelystilojen osuuden pieneneminen — osaksi 1930-luvun kehitystä — on lisännyt pika-asutuslain mukaisten viljelystilojen osuutta, mutta vielä runsaammin niiden osuus on kasvanut sen seurauksena, että tiloja sekamuotoistilatyyppeisten viljelmien luokasta on noussut viljelystilakategoriaan. Tässä kehityksessä ei ole ollut 1930-luvun aikana tapahtuneilla muutoksilla merkitystä.

Eräänä osoituksena 1930-luvun jakokehityksen suunnasta voidaan pitää sitä, että niissä kunnissa, joissa sijoitussuunnitelman perusteella muodostettavien tilojen lukumäärä olisi kasvanut eniten vuoden 1929 tilanteesta, olisi nimenomaan asuntotilojen ryhmässä viljelystilojen ohella tapahtunut tuntuvaa määrällistä lisääntymistä. Esimerkkeinä tällaisista kunnista voidaan mainita Johannes (17.7 % ja 72.0 %), Koivisto (33.3 % ja 41.0 %) sekä Kuolemajärvi (40.9 % ja 158 %). Tilojen kokonaismäärä ei olisi paljoakaan kasvanut, sillä ne olisivat lisääntyneet ainoastaan 4.5 %. Asuntotilat olisivat lisääntyneet kuitenkin 16.6 %, mikä sekin on heijastusta 1930-luvun kehityksestä.⁶⁹

Kahdessa seuraavassa kartassa pyritään selvittämään sitä, kuinka suuri osuus nimenomaan viljelystilojen määrän suureen kasvuun oli toisaalta pika-asutuslain mukaan tapahtuneella ylisuurten tilojen siirtymisellä viljelystilakategoriaan ja toisaalta kääpiötilojen kasvulla viljelystiloiksi.

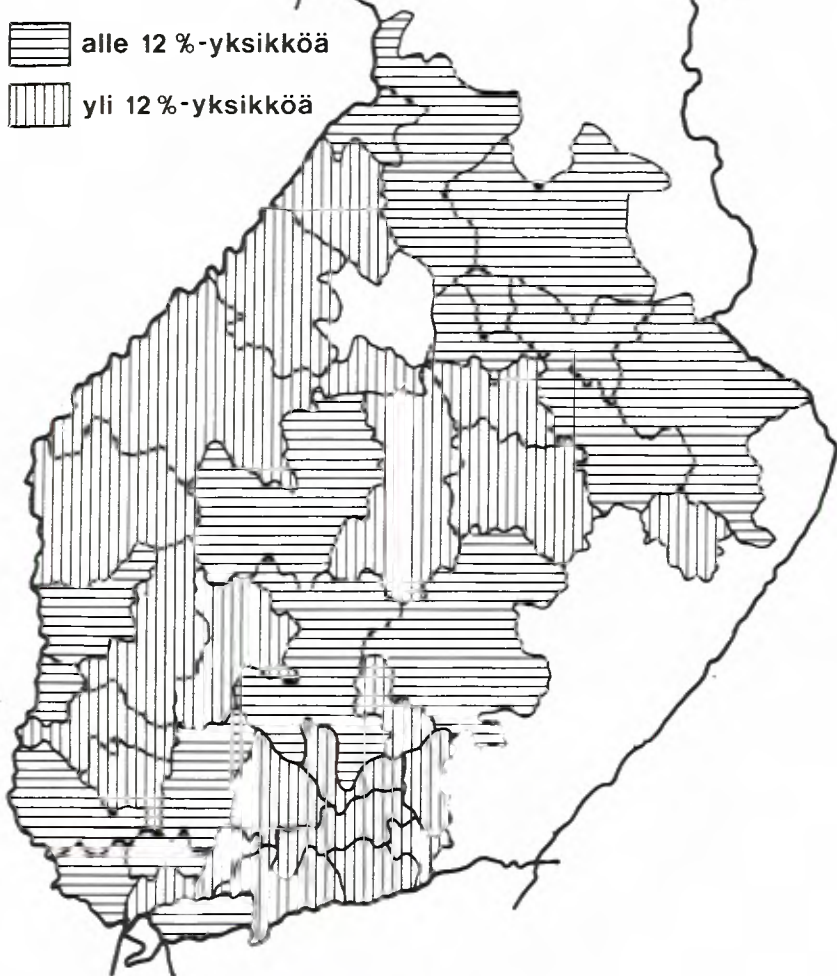
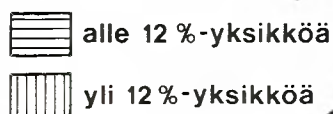
Kartassa 14 on siirtokunnat jaettu kahteen ryhmään yli 15 peltohehtaarin viljelmien kohdalla tapahtuneen vähenemisprosessin suhteen. Ensimmäisessä ryhmässä ovat kunnat, joissa kyseisten tilojen suhteellisten osuuksien erotus pieneni alle 12 prosenttiyksikköä eli alle siirtokuntien keskiarvon ja toisessa kunnat yli tuon keskiarvon.⁷⁰

Kartasta havaitaan kehityssuunta, joka oli pika-asutuslain mukaan selvä, koska viljellyn ja viljelyskelpoisen maan yläraja oli periaatteessa 15 hehtaaria. Näin ollen suurten tilojen määrä on vähentynyt eniten juuri entisissä Keski-Karjalan kunnissa, joissa niitä oli aikai-

69. Kts. liitetaulukosta 5 ja 6. Kokonaistilaluvun ja asuntotilojen määrän prosentuaalinen kasvu esimerkikikunnissa on laskettu liitetaulukosta 5.

70. Kts. liitetaulukosta 6.

Kartta 14. Suurten viljelystilojen osuuden väheneminen siirtokunnittain sijoitussuunnitelman mukaan verrattuna vuoden 1929 maataloustiedusteluun.

semmin varsin paljon. Niissä kunnissa, joissa tällaisten tilojen määrä oli pieni, on väheneminenkin ollut keskimääräistä pienempää.

Kartassa 15 kunnat on jaettu kahteen ryhmään vastaavan sekamuotoistilojen vähenemiskehityksen kannalta. Ensimmäisessä ovat kunnat, joissa suhteellisten osuuksien erotus pieneni alle luovutetun alueen keskiarvon eli alle 25 prosenttiyksikköä ja toisessa ne, joissa osuuksien pienentyminen oli keskimääräistä suurempaa.⁷¹

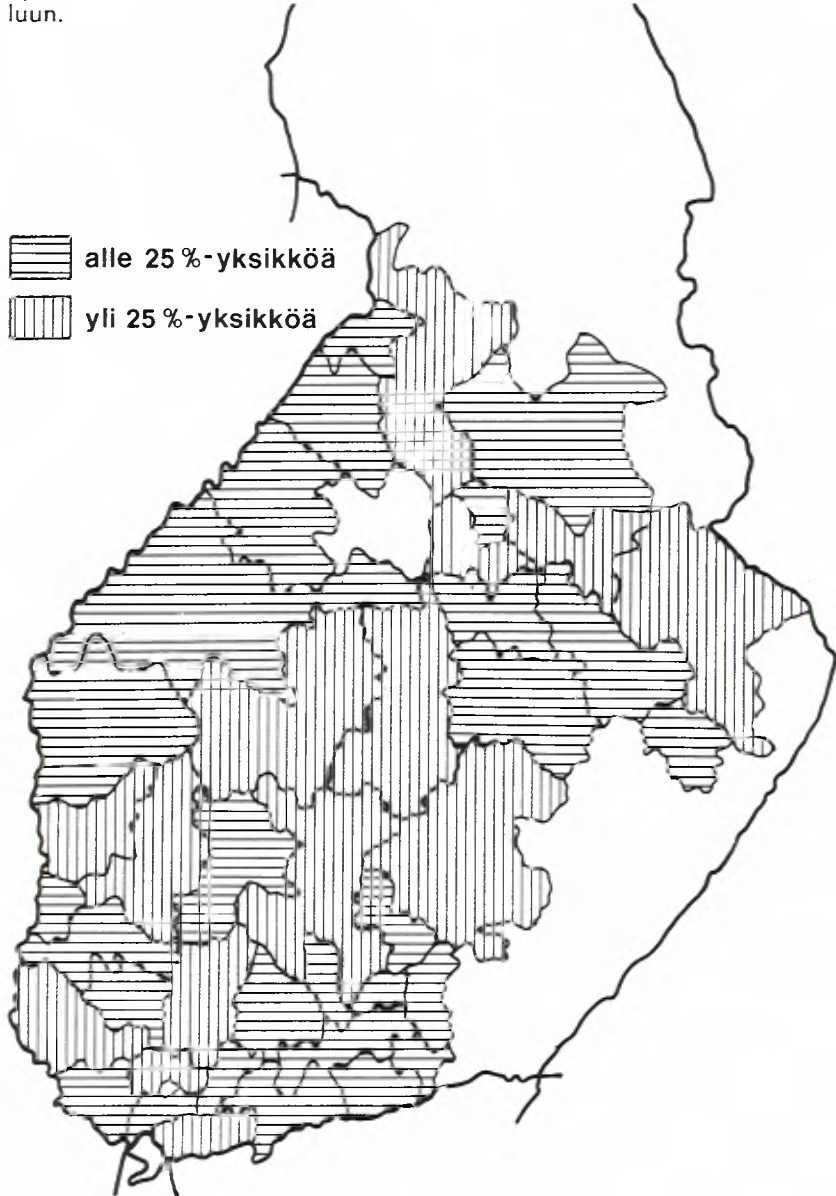
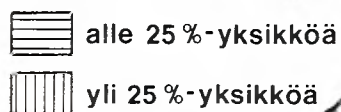
Kartasta havaitaan, että nimenomaan Etelä-Kannaksen ja Raja-Karjalan kunnissa on sekamuotoistiloiksi luokiteltujen viljelmien väheneminen ollut suhteellisesti ottaen keskimääräistä runsaampaa. Näissä kunnissa sekamuotoistilojen tyyppiset viljelmät olivat aikaisemmin vallitsevina. Keski-Karjalan kunnissa väheneminen olisi puolestaan ollut keskimääräistä pienempää. Kuten muistetaan niissä sekamuotoistilatyyppeistä viljelmien osuus oli yleensä pienempi kuin Etelä-Kannaksella ja Raja-Karjalassa.

Näin ollen voidaan karttojen 14 ja 15 perusteella päätellä, että Keski-Karjalan kuntien kohdalla tapahtunut kasvu viljelystilojen määrässä on pääosaltaan seurausta siitä, että pika-asutuslain mukaan 15 hehtaaria oli useimmiten muodostettavan tilan suurin mahdollinen koko. Toisaalta taas Etelä-Kannaksen ja Raja-Karjalan kuntien kohdalla tapahtunut vastaava lisäys johtui ennen kaikkea siitä, että alueilla aikaisemmin vallitsevina olleet kääpiötilat olisivat kohonneet statukseltaan viljelystilojen joukkoon. Tässä suhteessa tosin eräät rannikolle sijoitetut siirtokunnat tekivät poikkeuksen.

Viljelystilojen lisääntymiskehityksestä tehtyjä johtopäätöksiä voidaan arvostella siltä osin kuin tämä prosessi tapahtui sekamuotoistilojen vähenemisen kautta. On selvää, että edellä suoritettu tilaluokittelu on epätarkka johtuen lähdeaineiston erilaisuudesta. Erityisesti epätarkkuus tulee esiin sekamuotoistilaryhmässä. Ryhmään on vuoden 1929 aineistosta luokiteltu peltopinta-alaltaan 2—5 hehtaarin suuruiset viljelmät. Varsin todennäköistä on, että ainakin eräät ryhmän viljelmistä olisivat todellisuudessa kuuluneetkin viljelystilojen ryhmään sijoitussuunnitelman kriteerien mukaan. Sekamuotoistilat vähenivät kuitenkin runsaimmin sijoitussuunnitelmassa juuri kunnissa, joissa kääpiötilat olivat olleet vallitsevia ja joissa viljelyskelpoisesta maasta oli 1920-luvun voimakkaan uudisraivauksen ja toisaalta maansaantiin kohdistuvan paineen seurauksena kova pula. Näin ollen ei mahdollisilla aineistosta johtuvilla luokitteluvirheillä ole kovinkaan suurta merkitystä vertailusta saatavaan kokonaiskuvaan. Sekamuotoistilojen suhteellinen osuus pieneni keskimäärin 25 prosenttiyksikköä. Luonnollisesti 1930-luvun kehitys vaikutti tähän

71. Kts. liitetaulukosta 6.

Kartta 15. Sekamuotoistilatyypisten tilojen väheneminen siirtokunnittain sijoitussuunnitelman mukaan verrattuna vuoden 1929 maataloustiedusteluun.

myös jossain määrin.⁷²

Syksyllä 1940 vahvistetun sijoitussuunnitelman mukaisesti toteutettuna pika-asutuslaki olisi merkinnyt varsin tuntuvaan maareformiin siirtoväkeen kuuluneiden maansaantiin oikeutettujen kohdalla. Lain mukaan ei yli 15 hehtaarin tiloja olisi voitu perustaa kuin eräissä poikkeustapauksissa. Tämä periaate olisi käytännössä myös sijoitussuunnitelman mukaan toteutunut, sillä tuon hehtaarirajan ylittävien tilojen osuus kaikista viljelmistä olisi jäänyt erittäin pieneksi. Vuoden 1929 maataloustiedustelun mukaiset varsin merkittävät erot kunnittain olisivat supistuneet tuntuvasti.

Pika-asutuslain valmistelussa hyvin keskeisellä sijalla oli tavoite tervehdyttää siirtokuntien tilakorakenne vastaamaan tuolloisia asutuksellisia periaatteita. Tästä kysymyksestä käytiin lain eduskuntakäsittelyn aikana sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella varsin kiivas polemiikki, jonka seurauksena pika-asutuslaki ei tältä osin saanut kovinkaan yksiselitteisesti tulkittavaa muotoa. Pika-asutuksen käytännön toteutuksesta vastanneet viranomaiset lähtivät kuitenkin jo suunnitelmien luonnosvaiheessa siitä, että entisten kääpiötilakuntien uudet viljelmät pitäisi pyrkiä yleensä suurentamaan. Edellä esitetyn tarkastelun perusteella voidaan sanoa, että Etelä-Kannaksen ja Raja-Karjalan maansaantiin oikeutettujen asema maatalouden harjoittajina olisi yleensä parantunut, sillä useimmista entisten kääpiötilojen omistajista olisi tullut vuoden 1936 asutuslain ja pika-asutuslain mukaisen viljelystilan haltijoita. Viljelystilan ideana oli, että ns. normaaliperhe saa siltä pääasiallisen toimeentulonsa. Näin ollen supistuneeseen Suomeen olisi siirretty luovutettujen alueiden maatalous tilakokosuhteiltaan melkoisesti muuttuneena. Entisistä kääpiötilakunnista olisivat kasvonsa säilyttäneet vain muutamamat rannikkoseuduille sijoitettaviksi suunnitellut. Kolme viidestä siirtoväkeen kuuluvasta maansaantiin oikeutetusta olisi saanut itselleen viljelystilan, joka vuoden 1940 käsitysten mukaan olisi taannut aikaisemmin varsin yleisesti sivuansioden varassa eläneelle omistajalleen pääasiallisen toimeentulon. Huomattavin muutos olisi todennäköisesti tapahtunut Raja-Karjalan väestön kohdalla, jolle siirto uusille asuinsijoille olisi merkinnyt samalla useissa tapauksissa siirtymistä nykyaikaisemman maatalouselinkeinon harjoittajaksi Raja-Karjalan useinkin hyvin heikosti kehittyneen maatalouden parista. Keski-Karjalan suurrehkojen tilojen haltijoille pika-asutuksen maareformistinen leikkaus olisi ollut varsin tuntuva. Myös tämän alueen siirtokunnissa olisi tapahtunut sekamuotoistilatyypipisten viljelmien statuksen nousua ja samalla voimakas tilakorakenteen yhtenäistyminen.

72. Kts. liitetaulukosta 6.

Pika-asutuslaki pyrittiin toimeenpanemaan jo lain suunnittelun varhaisvaiheissa omaksutun maareformiperiaatteen mukaisena. Siirtoväelle muodostettavien viljelmien tyypit oli otettu voimassa olleesta vuoden 1936 asutuslaista. Pika-asutuslain toimeenpano keskeytyi kesäkuussa 1941, siksi on mahdotonta sanoa kuinka sijoitus-suunnitelma olisi käytännössä toteutunut. Oleellista kuitenkin on, että karjalainen siirtoväki saattoi yksituumaisesti hyväksyä tarjotun asutusratkaisun. Siirtoväen sisällä ei syntynyt ainakaan mitään ulospäin näkyvää kitkaa pika-asutuslain sisällöstä, vaikka siinä oli selvä sosiaalisuuden leima maareformiperiaatteineen. Siirtoväen yhtenäisyys heidän kannaltaan tärkeimmässä asiassa — maansaannissa — oli seurausta luovutetussa Karjalassa vallinneesta yhteiskunnallisesta ja poliittisesta harmoniasta.

6. Pika-asutuslaki ja metsä

Pika-asutuslain tilatyyppit perustuivat aikaisempaan asutuslainsäädäntöön. Kivimäen komitean suunnitelman mukaan vain viljelystiloilta voitiin antaa kotitarvemetsälöt. Niiden koko määriteltiin samoin perustein kuin vuoden 1933 asutustoimintakomiteassa. Kotitarvemetsän pitäisi säännöllisessä kasvukunnossa tuottaa 75 kiintokuutiometriä vuodessa.⁷³

Pika-asutuslain eduskuntakäsittelyssä tehtiin Kivimäen komitean mietinnön mukaiseen hallituksen esitykseen muutos metsäkysymykseen maatalousvaliokunnassa. Se laajensi sekamuotoistilan käsitettä siten, että niitä voitaisiin perustaa myös sivuansioiden varaan. Tällöin tuli mahdolliseksi liittää myös sekamuotoistilaan metsälö, joka turvaisi polttopuun saannin.

Kaiken kaikkiaan kysymys siirtoväelle annettavan metsän alasta jäi eduskunnassa hyvin vähälle huomiolle. Yleensä niissä puheenvuoroissa, joissa kosketeltiin metsätalouteen liittyviä asioita, pysyttiin enimmäkseen teknisluontoisissa arviointikysymyksissä.⁷⁴ Eduskunta seurasi vanhaa asutuspoliittista perinnettä, jossa päähuomio kiinnitettiin aina viljellyn tai viljelyskelpoisen maan alaan. Syynä tähän olivat ehkä vallinneet metsänomistussuhteet, joiden seurauksena ei yksityismetsiin tarvinnut yleensä puuttua yhtä tiukasti kuin viljelijäväestön omistamaan maatalousmaahan.

73. Kivimäen komitea, 5 ja asutustoimintakomitea, 269—271.

74. Ilvessalo, Mikko, 44—49.

Se, kuinka suuret metsälöt siirtoväelle annettaisiin, jäi lopullisesti asutusviranomaisten harkittavaksi. Heidän tehtävänsä oli selvittää kuinka paljon metsää tarvittiin 75 kiintokuutiometrin tuottamiseen vuodessa.

Maatalousministeriön asutusasiainosasto vahvisti kahdella pika-asutustoimikunnille lähettämällään kiertokirjeellä periaatteet, joiden mukaan pika-asutustiloille annettavien metsälöiden alat määrättiin.⁷⁵ Nämä periaatteet oli elokuun lopulla hyväksytty neuvottelukunnassa professori Yrjö Ilvessalon laatiman mietinnön perusteella.⁷⁶ Ilvessalon selvitys pohjautui pääpiirteissään vuoden 1933 asutustoimintakomitean mietinnössä olleeseen kartoitukseen puun käytöstä. Ilvessalo otti laskelmiensa lähtökohdaksi sen, etteivät siirtoväen saamat metsälöt olisi aluksi ”järkiperaisesti” hoidettuja ja ”säännöllisessä” kasvukunnossa olevia, koska toisaalta maanluovuttajalla oli oikeus arvopuustoon ja toisaalta siirtoväen oma tarve oli suuri rakennustöistä johtuen.⁷⁷

Neuvottelukunta hyväksyi lähes yksimielisesti Ilvessalon laskelmat. Ainoastaan R. Pihkala epäili niihin perustuvan yksityismetsien luovutuksen Lounais-Suomessa johtavan siihen, että luovuttajalle jää vähemmän metsää kuin uusi omistaja saa.⁷⁸

Kaavio 4. Siirtoväelle maatalousministeriön asutusasiainosaston ohjeiden mukaan luovutettavaksi suunniteltujen metsälöiden alat tilakokoluokittain ja alueittain¹.

alue	maatalousmaata tilalla		
	5 ha	10 ha	15 ha
	metsän pinta-alat hehtaareissa		
Lounais-Suomi	10 (7 — 8)	15	19
Satakunta ja Keski-Häme sekä eräät Pohjanmaan alueet	13 (10)	18	23
Eteläinen järviolue	16 (11)	24	24
Pohjoinen järviolue	25 (20)	30	30
Pohjois-Pohjanmaa	30 (21)	40	40
Kainuu (epävarma)	(35 — 40)	(40 — 50)	(40 — 50)

¹ Kaavio on otettu Ason kiertokirjeestä n:o 37. Suluissa olevat hehtaarinmäärät tarkoittavat sekamuotoistilojen metsän alaa. Ason julkaisuja n:o 3, 27—28.

Kaavion pinta-alat olivat luonnollisesti ohjeellisia ja pika-asutustoimikuntien tuli paikalliset olot tuntevana tehdä lopulliset laskelmat metsälöiden aloista.⁷⁹

Pika-asutustilojen metsäkysymyksestä ei keskusteltu myöskään julkisesti kovinkaan laajasti. Kun valtioneuvoston nimittämään siirtoväen asutusneuvottelukuntaan ei tullut yhtään metsäammattimiestä, vaati Suomen Metsänhoitajaliitto elokuussa 1940 sellaisen nimittämistä neuvottelukuntaan maatalousministeriölle lähettämälleen kirjeellä.⁸⁰ Professorit N.A. Osara ja Eino Saari kiistelivät Metsätaloudellisen Aikakauskirjan palstoilla luovutettujen alueiden metsien korvauskysymyksestä, johon oli ehdotettu käytettäväksi valtion metsiä. Asia liittyi kuitenkin enemmän siirtoväen korvauslain kuin pika-asutuslain piiriin. Tosin Osara käsitteli kirjoituksessaan myös yhteismetsien perustamista pika-asutustiloja varten.⁸¹

Koska metsäkysymys oli lopullisesti eli tilakohtaisesti ratkaistavissa vasta sen jälkeen, kun pika-asutustilat olivat maatalousmaan osalta muodostetut, ei sitä voitu ottaa huomioon vielä siirtoväen sijoitus-suunnitelmaa laadittaessa. Mikäli siirtoväelle annettavan metsän alat olisivat määrättyneet myös käytännössä edellä esitettyjen ohjeiden perusteella, olisivat uusien tilojen metsälöt ainakin alansa puolesta vastanneet luovutetun Karjalan maatilametsälöiden kokosuhteita. Siirtoväen sijoituksesta johtuen olisi yleensä niihin kuntiin, joissa keskimääräiset maatilametsälöt olivat aikaisemmin suurimmat, tullut myös nyt keskimääräisesti suurimmat metsälöt. Kuten maatalousmaan myös metsälöiden kokohajonta olisi tuntuvasti kaventunut. Niissä kunnissa, joissa maataloudellinen status selvästi nousi, olisivat myös metsälöiden alat kasvaneet. Esimerkiksi entisissä kääpiötilakunnissa metsälöiden keskimääräiset alat olisivat kasvaneet melkoisesti.

75. Ason kiertokirjeet pika-asutustoimikunnille n:o 37 ja 64 (3.9. ja 31.10.1940). Ason julkaisuja n:o 3, 25—29. Pika-asutustoimikuntien neuvontatilaisuudessa heinäkuussa professori Yrjö Ilvessalo oli jo seikkaperäisesti käsitellyt metsän arvioimisohjeita. Ilvessalo, Yrjö, Metsän arvioimisohjeet pika-asutustoimituksia varten. Ason julkaisuja n:o 2, 59—70. Tätä pidettiin välttämättömänä siksi, että useilla toimikuntien metsänhoitajajäsenillä ei ollut riittävää etukäteisvalmiutta tehtäväänsä. Kts. Kivimäen komitean jäsenen, metsäneuvos O.V. Luostarisen haastattelu. Metsätaloudellinen Aikakauslehti 7/1940, 47—48.

76. Neuvottelukunnan pöytäkirjat 28.8.1940. Ilvessalon mietintö liite A.

77. Em. mietintö.

78. Em. pöytäkirjat.

79. Ason kiertokirje n:o 37, 28.

80. Suomen Metsänhoitajaliiton 13.8.1940 päivätty kirje on julkaistu Metsätaloudellisessa Aikakauskirjassa 8/1940, 74. Neuvottelukuntaan ei kuitenkaan nimitetty varsinaiseksi jäseneksi metsäammattimiestä. Sen sijaan professori Yrjö Ilvessalo oli kokouksissa mukana aluksi kutsuttuna asiantuntijana ja vuoden 1941 alusta pysyvänä asiantuntijana. Kts. neuvottelukunnan pöytäkirjat 1940—1941.

81. Osara, N.A., Luovutettujen metsien korvauskysymys. Metsätaloudellinen Aikakauskirja 7/1940, 49—52 ja Saari, Eino, Luovutettujen metsien korvauskysymys. Metsätaloudellinen Aikakauskirja 8/1940, 77—78. Kts. yhteismetsäkysymyksestä em. Osara, 48—49 ja seikkaperäisemmin Ilvessalo, Mikko, 35—38 ja 47—49.

Johannes Virolainen näyttää ymmärtäneen ”kotitarvemetsä” -käsitteen liian ahtaasti tutkimuksessaan Karjalan kannaksen metsätaloudesta. Hän esittää tutkimuksensa lopuksi johtopäätöksen, että metsälöiden tarjoamat ansiomahdollisuudet olisivat pika-asutuksen seurauksena tuntuvasti supistuneet. Tämä näkemys ei kuitenkaan saa tukea Y. Ilvessalon laskelmista eikä myöhemmästä tutkimuksesta.⁸²

82. Virolainen, Karjalan kannaksen metsätaloudesta..., 63. Kts. myös Kallio, Kustaa, Asutustoiminnassa muodostettujen viljelystilojen metsämaa-alojen suuruussuhteista. Eripainos julkaisusta Acta Forestalia Fennica 61, 15—17.

V Siirtoväen pika-asutuslaki ja supistunut Suomi

1. Pika-asutuslaki ja supistuneen Suomen agraariset suhteet

Siirtoväen pika-asutuslain toimeenpano raukesi varsin pian, sillä Moskovan rauhassa 1940 Suomen menettämät alueet liitettiin takaisin valtakuntaan syksyllä 1941. Tästä syystä ei ole mahdollista kovinkaan seikkaperäisesti tutkia sitä, miten pika-asutuslain toimeenpano olisi muuttanut keskeisimpiä agraarisia suhteita. Vuoden 1941 maataloustiedustelun ja siirtoväen sijoitussuunnitelman perusteella voidaan kuitenkin selvittää kuhunkin supistuneen Suomen kuntaan perustettavaksi suunniteltujen pika-asutustilojen määrä sekä niiden suhteellinen osuus aikaisemmasta viljelmäluvusta. Samoin voidaan laskea siirtoväen asuttamiseen käytettäväksi suunnitellun viljellyn ja viljelyskelpoisen maan osuus sijoituskunnan peltoalasta.

Kartta 16 on piirretty liitetaulukon 7 perusteella. Siirtoväen sijoituskunnat on jaettu kolmeen ryhmään siten, että ensimmäisessä ovat ne, joissa pika-asutustilojen osuus olisi ollut alle 10 % kunnan alkuperäisestä viljelmäluvusta. Toisessa ryhmässä ovat kunnat, joissa vastaava osuus olisi ollut 10—20 % ja kolmannessa ne kunnat, joissa uusia tiloja olisi tullut olemaan yli 20 %. Kokonaan sijoitussuunnitelman ulkopuolelle jääneet kunnat on kartassa jätetty valkoiseksi.

Kartasta havaitaan, että pika-asutustiloja olisi muodostettu suhteellisesti eniten Etelä-Suomen keskisuurten ja suurten viljelmien kuntiin sekä Keski-Suomen pohjoisosan kuntiin, joissa oli vielä tuolloin runsaasti uudisraivauskelpoista maata tarjolla. Sen sijaan Mikkelin läänissä ja osassa Kuopion lääniä niiden osuus olisi jäänyt yleensä alle 10 %. Tilanne olisi ollut sama lähes poikkeuksetta myös Pohjanmaalla sekä Turun saaristossa ja Ahvenanmaalla.¹

1. Osa Ahvenanmaan kunnista oli mukana siirtoväen lopullisessa sijoitussuunnitelmassa. Ahvenanmaalle aiottiin sijoittaa Lavansaaren kunnan kalastaja- ja merenkulkijaväestöä. Ahvenanmaan sijoituskunnille tällä ei olisi ollut maataloudellisesti eikä kielellisesti suurtakaan merkitystä (kts. liitetaulukoista 7 ja 8). Siirtoväen asuttamisesta Ahvenanmaalle kuitenkin luovuttiin jo syksyllä 1940 ilmeisesti alueen

Kartta 16. Siirtoväen pika-asutuslain mukaan perustettaviksi suunniteltujen tilojen osuus sijoituskuntien viljelmäluvusta (v. 1941 maataloustiedustelu).

Kartasta 16 voidaan päätellä, että pika-asutustilojen kuntakohtaisen perustamisen taustana olivat selvästi tuolloiset viljelmäkoko- ja maanomistussuhteet. Suoritettu karkeasyinen tarkastelu toisin sanoen osoittaa, että siirtoväen kuntakohtainen sijoitussuunnitelma oli laadittu ainakin tältä osin lain hengen ja kirjaimen mukaisesti. Keski suurten ja suurten viljelmien kuntiin Etelä-Suomessa olisi perustettu suhteellisesti laskien erittäin runsaasti pika-asutustiloja pääasiassa yksityisten omistamille maille. Varsin monen eteläisen Suomen kunnan viljelmäluvusta olisi pika-asutuslain toimeenpanon jälkeen ollut yli puolet pika-asutustiloja (Pohja 86.9 %, Myrskylä 63.7 %, Pernaja 60.5 %, Espoo 59.4 %, Vanaja 57.8 % ja Janakkala 56.4 %). Tämä olisi ollut seurausta kuntien viljelmäkokorakenteesta, jossa maanomistuksen suhteen selvästi hallitsevina olivat suuret viljelmät.²

Vaikka Keski-Suomen pohjoisosiin olisi perustettu runsaasti uusia tiloja, ei niiden osuus yleensä olisi noussut niin suureksi kuin Etelä-Suomessa. Tosin eräitä poikkeuksiaikin oli, kuten Kärsämäki (52.8 %).³

Maan itäosissa uusien tilojen osuus olisi ilmeisestikin vallinneista maanomistussuhteista ja viljelyskelpoisen maan vähäisyydestä johtuen jäänyt varsin pieneksi. Pohjanmaalla syy uusien tilojen erittäin vähäiseen osuuteen olisi ollut maanomistussuhteissa, koska siellä olivat hallitsevina pienviljelmät ja vauraammat talonpoikaistilat, jotka kuitenkin jäivät peltopinta-alaltaan alle 25 hehtaarin luovutusrajan.

Pika-asutuslain tässä suhteessa aiheuttamat muutokset olisivat olleet tuntuvimmat maan eteläosissa ja Keski-Suomen pohjoisosissa. Etelä-Suomen suurten viljelmien kuntien agraarisiin suhteisiin olisi tullut kokonaan uusi elementti — pientilat. Kun muistetaan edellä esitetyt yksityismaan luovutusmäärät Uudellamaalla, ei muutos maanomistussuhteiden osalta olisi ollut kuitenkaan radikaali. Tästä huolimatta eteläsuomalaisen maatalouden kuvaan olisi tullut erit-

kansainvälis-oikeudellisen aseman ja kielipoliittisten syiden seurauksena. Valtioneuvoston piiristään 12.9.1940 asettama pika-asutuslain toimeenpanoa seurannut ministerivaliokunta käsittelee myös Ahvenanmaan kysymystä. Valiokunnan jäseninä olivat pääministeri Risto Ryti sekä ministerit Juho Koivisto, Ernst von Born, Viljami Kalliokoski ja Oskari Lehtonen. Ministerivaliokunta katsoi, ettei pika-asutuskakia tulisi toimeenpanna Ahvenanmaalla, koska sikäläisissä kouluissa ei voitaisi järjestää suomenkielistä opetusta siirtoväen lapsille. Kts. ministerivaliokunnalle jätetty päiväamäton ja allekirjoittamaton muistio pika-asutuslain toimeenpanosta ja ministerivaliokunnassa siihen tehdyt muutokset. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. Kts. myös Seppälä 77—78 ja lavansaarelaisten sijoituspaikoista liitekartta 1.

2. Kts. liitetaulukosta 7.

3. Kts. liitetaulukosta 7.

täin suuri pienviljelijöiden ryhmä. Eräissä Helsingin ympäristön kunnissa muutos olisi ollut varsin mielenkiintoinen. Alueen maatalous olisi muuttunut ilmeisen laajaperäisestä, pääasiassa viljanviljelyyn keskittyneestä osittain pienviljelmiin perustuvaksi maataloudeksi, joka olisi väistämättä kehittynyt nimenomaan urbaanin yhteisön tarpeita palvelevaksi puutarhaviljelyksi. Tällöin olisivat eräät Karjalan kannaksen maataloudelle ja koko yhteisölle historiallisesti ominaiset piirteet tulleet siirretyiksi Helsingin ympäristöön.

Keski-Suomen pohjoisosissa eivät lukuisat uudet tilat sinänsä olisi aiheuttaneet kovinkaan suurta muutosta alueen maataloudellisiin suhteisiin. Pika-asutuslain vaikutus olisi ollut lähinnä siinä, että alueen väestö olisi merkittävästi kasvanut. Näin pika-asutuksen toimeenpano olisi voimistunut sitä asutuksellisen ekspansioon suuntaa, joka näille Keski-Suomen kunnille oli ollut ominaista 1920- ja 1930-luvuilla.

Myös kartta 17 on piirretty liitetaulukon 7 perusteella. Kartassa sijoituskunnat on jaettu kolmeen ryhmään sen mukaan, kuinka suuri muodostettavien pika-asutustilojen viljellyn ja viljelyskelpoisen maan suhteellinen osuus oli kunnan peltoalasta vuoden 1941 tietojen mukaan. Ensimmäisessä ryhmässä ovat kunnat, joissa osuus olisi ollut alle 10 %, toisessa kunnat väliltä 10 — 20 % ja kolmannessa kunnat yli 20 %.

Kartasta havaitaan, että pika-asutustilojen osuus sijoituskuntien peltoalasta olisi Etelä-Suomessa jäänyt yleensä pienemmäksi kuin vastaava osuus viljelmien määrästä. Tästä huolimatta pika-asutustilojen osuus peltoalasta olisi noussut eteläisessä Suomessa varsin korkeaksi.⁴

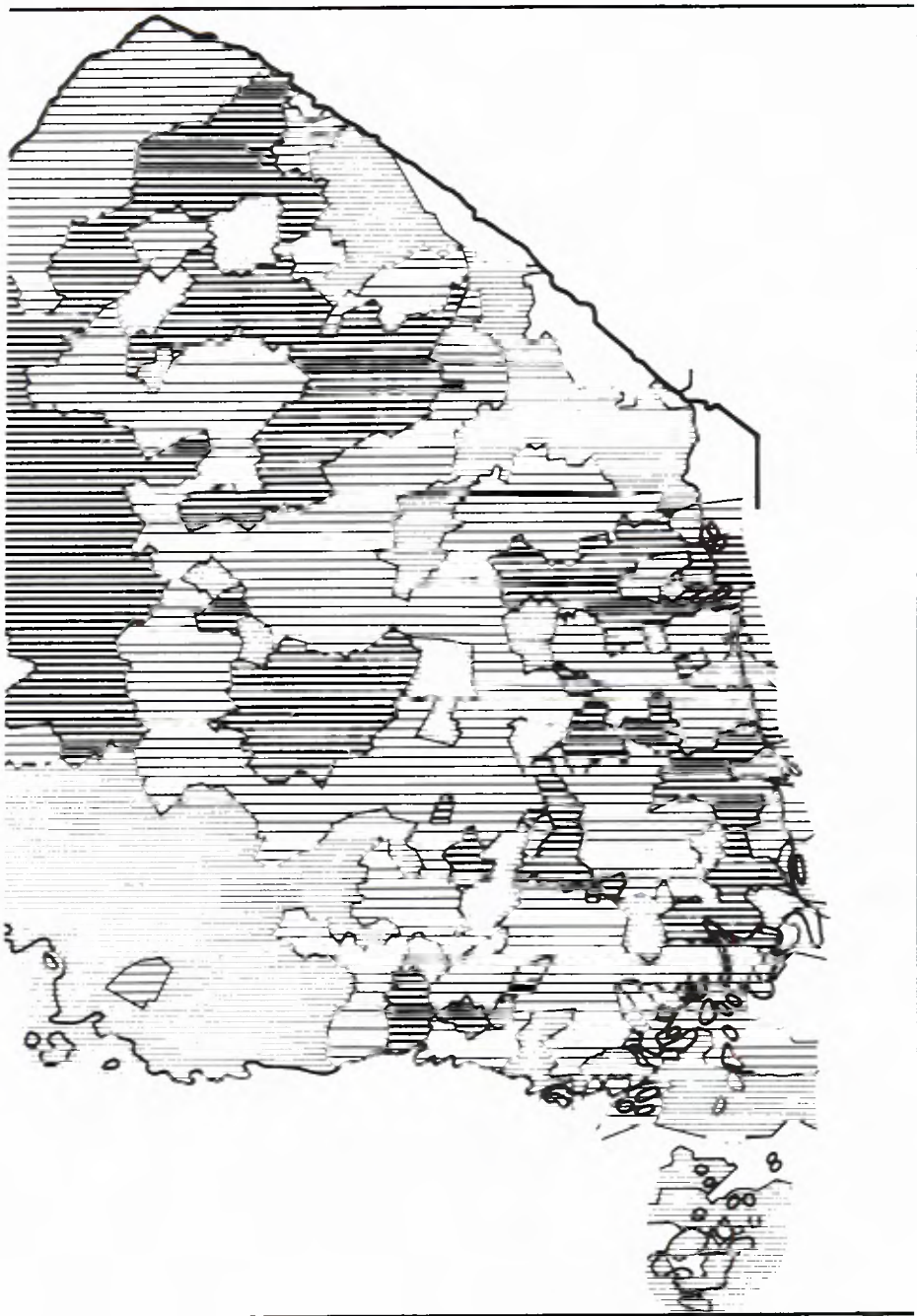
Sen sijaan maan keski- ja itäosissa pika-asutustilojen osuus peltoalasta olisi ollut huomattavasti suurempi kuin niiden osuus vastaavasti tilaluvusta. Tähän löytyy kuitenkin hyvin yksinkertainen selitys. Prosenttimäärä osoittaa sen, että pika-asutus maataloudellisilla syrjäseuduilla rakentui suurimmaksi osaksi uudisraivauksen varaan. Näin kartasta 17 selvästi samanlaisina hahmottuvat eteläinen ja pohjoinen alue eroavat itse asiassa varsin paljon toisistaan. Etelässä prosenttiluku todella kuvaa hyvin sitä, kuinka suuri pika-asutustilojen maatalousmaan osuus olisi ollut sijoituskunnan peltoalasta. Pohjoisempaan taas se heijastaa pääosiltaan sitä, mikä oli raivattavan maan osuus kunnan aikaisemmasta peltoalasta.

Niissä Etelä-Suomen kunnissa, joissa siirtoväen pika-asutustilojen lukumäärä olisi ollut yli puolet aikaisemmasta viljelmäluvusta, olisi

4. Kts. myös liitetaulukosta 7.

Kartta 17. Pika-asutustiloihin käytettäväksi suunnitellun maatalousmaan osuus sijoituskuntien peltoaloista (v. 1941 maatalousiedustelu).

tilojen maatalousmaan osuus peltoalasta jäänyt selvästi alle 50 % johtuen maanomistussuhteista. Kolmasosa tai hieman enemmänkin peltoalasta olisi siirtynyt karjalaisille, esimerkiksi Janakkalassa (44.9 %), Myrskylässä (38.3 %), Vanajassa (31.8 %) ja Pernajassa (31.3 %).⁵

Vastaavasti niissä pohjoisemman Suomen kunnissa, joissa siirtoväelle annettavaksi suunniteltu maatalousmaa oli suurimmaksi osaksi viljelyskelpoista eikä valmista peltoa, saattoi tämän osuus nousta yli puoleenkin sijoituskunnan peltoalasta, kuten Sonkajärvellä (69.6 %), Kärämäellä (67.2 %), Viitasaarella (56.7 %) ja Pihtiputaalla (53.7 %).⁶ Näissä kunnissa olisi uudisraivaus todella tuntuvasti muuttanut niiden maataloudellista merkitystä. Samalla uudisraivaus olisi ollut myös kiinteä osa asutuksellista ekspansiota, joka pika-asutuksen seurauksena olisi yhä voimakkaampana tunkeutunut Keski-Suomen salomaille.

Maan itäisimmissä osissa ja erityisesti Pohjanmaalla pika-asutustiloihin tuleva osuus sijoituskunnan peltoalasta olisi jäänyt erittäin vähäiseksi. Tämä on tietysti luonnollinen seuraus siitä, ettei näille alueille yleensääkään aiottu perustaa kovin monia pika-asutustiloja.

2. Pika-asutuslaki ja kielisuhteet

Pika-asutuslain toimeenpanovaiheen aikana lain oletetuista vaikutuksista Suomen ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien kielisuhteisiin nousi kiivas poliittinen kamppailu. Sen ratkaisulla saattoi olla vaikutusta myös lain toimeenpanon nopeuteen tai jopa lain sisällön muutoksiin eräissä kohdissa. Näin on luontevaa selvittää lain vaikutusta kielisuhteisiin sijoitussuunnitelman ja väestötilaston perusteella taustaksi seuraavalle luvulle, jossa käsitellään lain toimeenpanosta käytyä poliittista kiistelyä.

Vuonna 1940 kielisuhteita Suomessa sääteli erityinen kielilaki, joka oli vuodelta 1922.⁷ Sen mukaan valtioneuvoston tuli kymmenvuotiskausin tehdä päätös maan kaikkien kuntien kielisuhteista virallisen väestötilaston pohjalta. Kunnat olivat pääsääntöisesti joko yksi- tai kaksikielisiä. Tämän lisäksi valtioneuvoston päätöksessä määriteltiin kaksikielisen kunnan enemmistökieleksi joko suomi tai ruotsi. Vähemmistökielen asema oli turvattu melko tehokkaasti, sillä 10 %

5. Kts. liitetaulukosta 7.

6. Kts. liitetaulukosta 7.

7. Kielilaki. Annettu 1.6.1922 (N:o 148).

osuus väestöstä takasi kaksikielisyyden. Tätä ei valtioneuvosto voinut päätöksellään lopettaa ennen kuin toiskielisten määrä oli vähentynyt 8 %:iin, mikäli kunta oli aikaisemmin ollut kaksikielinen. Vastaavasti yksikielinen kunta ei voinut muuttua kaksikieliseksi ennen kuin toiskielisten osuus oli noussut 12 % :iin.⁸

Vuonna 1940 voimassa olleet kielisuhteet oli määrätty valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1936.⁹ Päätös oli voimassa vuoden 1942 loppuun asti, jolloin valtioneuvosto määräsi kielisuhteista vuosiksi 1943 — 1952.¹⁰

Kaaviossa 5 on selvitelty kielellistä jaotusta Suomessa vuosina 1936 — 1942 ja siinä vuonna 1943 tapahtuneita muutoksia. Kuten tunnettua keskittyi ruotsinkielinen asutus maassa neljälle eri alueelle. Uudellamaalla, Turun saaristossa, Ahvenanmaalla ja Pohjanmaalla oli perinteisesti vahva ruotsinkielinen asutus. Selvää muutospainetta kielisuhteissa oli kuitenkin Uudellamaalla, jonne muuttoliike toi suomenkielistä väestöä. Tämä näkyi konkreettisesti siinä, että eräissä alueen kunnissa kielisuhteet muuttuivat valtioneuvoston päätöksellä vuoden 1943 alusta. Tuusulasta tuli yksikielinen suomenkielinen kunta, Lapinjärvellä enemmistön kieli muuttui ruotsista suomeksi sekä yksikielisistä ruotsinkielisistä Karjaasta ja Pernajasta tuli kaksikielisiä kuntia, joissa enemmistön kielenä oli ruotsi.¹¹ Taustana kehitykselle oli ilmeisesti se, että alueen oma ruotsinkielinen maataloustyöväestö muutti kaupunkeihin ja tilalle tuli suomenkielistä työväestöä. Sen sijaan muilla ruotsinkielisillä alueilla kielisuhteet säilyivät entisellään. Tämä on ymmärrettävää, sillä näiden agraaristen tai kalastuksellisten seutujen maanomistussuhteet olivat pääasiassa pientalonpoikaiset. Tästä syystä muuttoliikettä alueille ei ollut, koska maatalous ei tarvinnut palkattua työvoimaa. Lisäksi teollistuminen oli vähäistä.

Siirtoväen sijoitussuunnitelman ja vuoden 1940 väestötilaston perusteella voimme ylimalkaisesti vertailla sitä, mitä muutoksia siirtoväen asuttaminen olisi maan kielisuhteissa kuntatasolla aiheuttanut.

Liitetaulukossa 8 on laskettu kaaviossa 5 mainittujen kuntien osalta suomen- ja ruotsinkielisen väestön osuudet vuoden 1940 väestötilaston perusteella. Kunkin kunnan suomenkielisen väestön määrään on lisätty sijoitussuunnitelman perusteella arvioitavissa ollut kasvu. Siirtoväkihän oli pääpiirteissään suomenkielistä, joten ongelmaa ei

8. Em. laki. Lain 2 §:ään, joka sääteli itsehallintoalueiden kielisuhteita oli tehty muutos 5.4.1935 (N:o 141).

9. Valtioneuvoston päätös virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaoituksesta vuosina 1936—1942. Annettu 2.1.1936 (N:o 2).

10. Valtioneuvoston päätös virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaoituksesta vuosina 1943—1952. Annettu 4.2.1943 (N:o 126).

11. Em. lähde.

Kaavio 5. Kielellinen jaotus Suomessa vuosina 1936 — 1942 sekä siinä vuonna 1943 tapahtuneet muutokset¹

kielisuhteet vuosina 1936—1942					muutokset vuoden 1943 pääöksessä
lääni	kaksikieliset		yksikieliset		
	suomi	ruotsi	ruotsi		
Uudenmaan	Ruotsinpyhtää Helsingin mlk Lohja Tuusula Myrskylä	Lapinjärvi Espoo Pohja Tenhola Siuntio Kirkkonummi Porvoon mlk Liljendal Porvoo Loviisa	Bromarv Hangon mlk Tammisaaren mlk Snappertuna Inkoo Karjaa Degerby Sipoo Pernaja	Lapinjärvi (su/ru) Tuusula (su) Karjaa (ru/su) Pernaja (ru/su)	
Turun ja Porin	Särkisalo Turku	Iniö Nauvo Parainen Kemio Dragsfjärd	Houtskari Korpoo Vestanfjärd Hiittinen	Iniö (ru) ²	
Ahvenanmaan			kaikki kunnat		
Viiipurin	Pyhtää				

Vaasan	Vaasa Kokkola	Siipyy Lappväärtti Tiukka Vöyri Oravainen Jepua Kaarlela Kristiinan- kaupunki Pietarsaari Kaskinen	Maksamaa Pietarsaaren mlk Teerijärvi Luoto Björköby Munsala Purmo Kruunupyö Alaveteli Närpiö Ylimarkku Korsnäs Pirttikylä Petolahti Bergö Maalahti Sulva Mustasaari Koivulahti Uudenkaarlepyyn mlk Ähtävä Öja Raippaluoto
--------	------------------	--	--

¹ Kaavion tiedot perustuvat valtioneuvoston vuosina 1936 ja 1943 tekemiin päätöksiin kuntien kielisuhteista. Kaaviossa ovat mukana vain yksikieliset ruotsinkieliset ja kaksikieliset maalaiskunnat sekä eräät kaksikieliset kaupungit, joissa siirtoväen pika-asutustaki saattoi vaikuttaa kielisuhteisiin. VnP n:o 2/1936 ja n:o 126/1943.

² Tiedot vuodelta 1940 Inön kielisuhteista viittaavat siihen, että valtioneuvoston päätöksessä vuodelta 1936 olisi virhe. Iniössä oli vuonna 1940 vain 5% suomenkielistä väestöä, joten ei ole uskottavaa, että kunnan kielisuhteissa olisi tapahtunut näin suuri muutos muutaman vuoden aikana. Kts. liitetaulukko 8.

sen kielellisessä luokittelussa ole. Tosin Inkoon ja Snappertunan kuntiin suunniteltiin sijoitettavaksi noin 100 tilaa Hangon vuokra-alueelta pois siirtyneille.¹² Tämä väestö oli pääosaltaan ruotsinkielistä.¹³ Kuntaan sijoitettavaksi suunnitellun siirtoväen määrä on arvioitu siten, että suunnitelman tilaluku on kerrottu neljällä. Voidaan tietysti sanoa, että kertoimen olisi pitänyt olla suurempi. Neljään on kuitenkin päädytty siksi, että kielisuhteiltaan ongelmallisiksi koettuihin kuntiin asutettavaksi suunnitellut siirtokunnat olivat pääosiltaan Kannaksen kuntia, joissa viljelijäperheet olivat 1930-luvun lopulla ilmeisen pieniä. Kaikki maansaantiin oikeutetut eivät olisi myöskään varmasti muuttaneet suunniteltuun sijoituskuntaan eikä siirtoväen vapaaehtoisessa sijoittumisessa liene ollut suurtakaan painetta ruotsinkielisille alueille.

Sijoitussuunnitelman perusteella suoritetusta tarkastelusta voidaan jo suoraan päätellä, että pika-asutus olisi saattanut muuttaa kielisuhteita Uudenmaan kunnissa, joihin oltiin muodostamassa varsin runsaasti uusia tiloja. Muille ruotsinkielisille alueille ei uusia karjalaistiloja ollut tulossa sanottavastikaan.

Liitetaulukosta 8 nähdään, että niissä Uudenmaan kunnissa, joissa kielellinen jaotus muuttui valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1943, väestön kielisuhteet olivat jo vuonna 1940 saavuttaneet ne prosenttiset kriteerit, joiden perusteella valtioneuvosto päätöksensä kieliasissa teki. Pernajassa ja Karjaalla oli odotettavissa kaksikielistyminen, Lapinjärvellä suomenkielinen väestö oli jo enemmistönä ja Tuusulassa ruotsinkielisten määrä oli jo niin alhainen, että kunta oli muuttamassa yksikieliseksi.¹⁴

Näissä samoissa kunnissa olisi siirtoväen asuttaminen merkinnyt suomalaisen väestön aseman vahvistumista kielisuhteissa, mutta muutoksen perusteet olivat olemassa jo vuonna 1940 ilman pika-asutuslakiakin, Pernajassa suomenkielisten osuus olisi kasvanut noin 14 %:sta lähes 28 %:iin, Karjaalla 14 %:sta 20 %:iin, Lapinjärvellä ruotsinkielisten määrä olisi vähentynyt hieman alle 50 %:sta noin 40

12. Kts. siirtoväen sijoitussuunnitelma. MTHA.

13. Suurin osa Hangon vuokra-alueelta siirtyneistä maansaantiin oikeutetuista oli lähtöisin Bromarvista ja Tammisaaren mlk:sta. Molemmat kunnat olivat yksikielisiä ruotsinkielisiä. Luovutetun Karjalan alueella oli Kurkijoella pieni ruotsinkielinen vähemmistö, joka ei tosin ollut vaikuttanut kunnan kielisuhteisiin. Sorjon kylästä lähtöisin olleille yhdeksälle ruotsinkieliselle perheelle olisi Sarvilahden kartanon omistajan Ernst von Bornin myymänä vapaaehtoisin kaupun muodostettu uudet tilat kartanon maille Pernajaan. E.von Bornin motiivit olivat nimenomaan kielelliset. Kts. Siren, Olle, Sarvlaks. Gårdshushållningen och gårdssamhället från 1600-talet till 1900-talet, 264. E. von Born halusi mitä ilmeisimmin pitää oman lähipiirinsä ruotsinkielisenä. Sen sijaan Pernajaan sijoitettavaksi suunniteltujen 325 pika-asutustilan joukossa ei yhdeksällä ruotsinkielisellä tilalla olisi ollut suurtakaan kielellistä merkitystä. Kts. Pernajan tietoja liitetaulukosta 7.

14. Kts. liitetaulukosta 8.

-%:iin ja Tuusulassa 8 %:sta 7 %:iin.¹⁵ Sen sijaan Degerbyssä kielisuhteet olisivat muuttuneet nimenomaan pika-asutuslain seurauksena. Yksikielisestä ruotsinkielisestä kunnasta olisi tullut kaksikielinen kunta, jossa ruotsi olisi ollut enemmistön kielenä. Samoin olisi käynyt myös Sipoossa. Snappertunaan sijoitettavaksi suunnitelluista 36 tilasta 29 olisi muodostettu Hangon alueelta muuttaneille. Näin on todennäköistä, että pika-asutuslaki ei olisi aiheuttanut muutosta kielisuuhteisiin. Vaikka myös Inkooseen piti sijoittaa 75 ”hankolaistilaa”, olisi sinne perustettu lisäksi 86 karjalaistilaa. Suomenkielisten osuus kunnan väestöstä olisi tällöin kasvanut 8 %:sta lähes 15 %:iin, joten Degerbyn ja Sipoon ohella myös Inkoo olisi muuttunut kaksikieliseksi nimenomaan pika-asutuslain seurauksena, kun valtioneuvosto seuraavan kerran olisi määrännyt kunnittaisista kielisuuhteista.¹⁶

Liitetaulukosta 8 havaitaan, että Turun ja Porin läänin kuntien kielisuuhteissa ei olisi ilmeisestikään pika-asutuksen seurauksena tapahtunut muutoksia. Tosin Vestanfjärdissä ja Korppoossa suomenkielisen väestön osuus olisi noussut hieman alle 10 %:sta hieman yli 10 %:iin. Tämä ei kuitenkaan olisi vielä entisessä yksikielisessä kunnassa riittänyt kaksikielisyyden perustaksi. Ahvenanmaalla ei olisi myöskään tapahtunut muutoksia, vaikka aiottuja sijoituksia ei olisi peruutettukaan. Pohjanmaan ruotsinkielisten kuntien kielisuuhteet olisivat säilyneet myös täysin muuttumattomina, sillä pika-asutustiloja ei seudulle pitänyt sanottavasti muodostaa.

Johtopäätöksenä voidaan esittää, että pika-asutuslain oletettuja vaikutuksia kielisuuhteisiin on aivan ilmeisesti liioiteltu (kts. seur. luku). Siirtoväen asuttaminen olisi ollut välitön syy kielisuuhteiden muutokseen vain kolmessa Uudenmaan kunnassa. Niissäkin odotettavissa olevasta kaksikielisyydestä huolimatta enemmistökielen — ruotsin — asema olisi ollut edelleen turvallisen tuntuinen. Sen sijaan eräissä muissa Uudenmaan kunnissa oli jo ennen toista maailmansotaa tapahtunut sellaisia muutoksia, että niissä virallisten kielisuuhteiden perustana olleet väestölliset tekijät osoittivat vuonna 1940 vääjäämättä sen, että muutos ilman pika-asutuslakiakin olisi ollut varma. Näin tapahtui vuonna 1943. Luonnollista on tietysti, että pika-asutuslain toimeenpano olisi merkittävästi suomalaistanut monien Uudenmaan kuntien väestöä, vaikka virallisten kielisuuhteiden muutokset olisivatkin jääneet erittäin harvinaisiksi. Pika-asutuslain vaikutukset useimpiin Uudenmaan ruotsinkielisiin kuntiin olisivat kuitenkin olleet mitattavissa aivan eri asteikolla kuin pelkkänä kieliky-

15. Em. lähde.

16. Em. lähde ja siirtoväen sijoitussuunnitelma.

symyksenä. Laki olisi johtanut nimenomaan näkyviin muutoksiin kuntien suurtilavaltaisissa maanomistussuhteissa. Monet kartanot olisivat saaneet lähinaapureikseen aivan uusina tulokkaina pienviljelijäväestöä, joka toiskielisenä olisi tuonut kunnan maataomistavan väestön piiriin kokonaan uuden kieliryhmän.

VI Kamppailu pika-asutuslain toimeenpanosta

Lokakuun alussa 1940 valmistunut siirtoväen kuntakohtainen sijoitussuunnitelma paljasti lain toimeenpanon lopullisen ulottuvuuden sijoituskunnissa. Tämä synnytti varsin voimakkaan muutospaineen lakia vastaan erityisesti maan ruotsinkielisessä väestössä. Taistelu lain ympärillä jatkui koko talven 1940—1941 aina kesään asti, jolloin pika-asutuslain toimeenpano raukesi uuden sodan seurauksena. Tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta kiinnostavia ovat muutokset, joita pika-asutuslakiin pyrittiin saamaan ja joilla olisi ollut merkitystä lain asutukselliseen sisältöön sekä toimeenpanoon. Sen sijaan tässä yhteydessä ei voida syventyä siihen erittäin laajaan sisäpoliittiseen ongelmavyöhyteen, joka varsinkin Rangellin hallituksen ensimmäisten kuukausien ajan pysyi selvittämättömänä. Tilanne laukesi vasta toukokuussa, kun sisäasiainministeri Ernst von Born erosi hallituksesta pika-asutuslain muutosyrityksessään kokemansa tappion seurauksena.

Jo elokuussa 1940 alkoi eri tahoille tihkua huhuja pika-asutuslain toimeenpanon valmisteluista maatalousministeriön asutusasiainosastolla ja siellä toimineesta pika-asutusneuvottelukunnasta. Erityisesti Ruotsalaisessa kansanpuolueessa alettiin huolestua lain toimeenpanon seurauksista maan ruotsinkielisillä seuduilla. Puolueen piirissä oli hyvinkin pessimistisiä näkemyksiä lain vaikutuksista kielisuhteisiin.¹

Keskustelussa tuli esiin myös sellaisia mielipiteitä, ettei kieli- ja kansallisuuskysymyksen nostamisella voitettaisi mitään, vaan ruotsinkielisten maanomistajien olisi hyödyllistä etsiä tukea suomenkieliselä taholla olevasta tyytymättömyydestä.² Hyvin läheisesti tähän

1. Asia oli esillä Rkp:n keskushallituksessa elo- ja syyskuussa hyvin tiheään: 28.8., 30.8., 11.9. ja 20.9.1940. Puolue järjesti myös ylimääräiset puoluepäivät 22.9.1940 juuri pika-asutuslain tiimoilta. Useita puolueen lähetystöjä kävi hallituksen puolella ja puolue esitti monia julkilausumia. Kts. ylim. puoluepäivien pöytäkirjat, keskushallituksen pöytäkirjat 28.8.1940 ja Rkp:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 21.9.1940. SCA.

2. Tällaisia näkemyksiä esittivät muun muassa insinööri Erik von Frenckell, sekä tohtorit Erik Hornborg ja C.O. Frietsch. Rkp:n keskushallituksen pöytäkirjat 20.9.1940.

liittyen ministeri Ernst von Born katsoi, että pika-asutuslain vaikutuksia olisi tarkasteltava kahdesta eri näkökulmasta. Toisaalta arvostelu voitiin kohdistaa puhtaasti asiallisiin perustein lain taloudellisiin vaikutuksiin ja toisaalta asuttamisen seurauksiin kielisuhteissa. E. von Born oli sitä mieltä, ettei mitään laillista tukea suomalaistumisvaaraa vastaan ollut löydettävissä. Tästä syystä lain kritisointi oli suunnattava puhtaasti asiallisiin kysymyksiin.³ Mitään selvää toimintalinjaa ei puolueen piirissä alkusyksystä vielä luotu, vaan näkemysten kirjo vaihteli jyrkästä nationalismista aina hyvin pitkälle kansallista yksimielisyyttä korostavaan suuntaan.

Selvän viitteen asutushujen vaikutuksesta kielikysymyksessä antaa Svenska Lantbruksproducenternas Förbund i Österbottenin kirjelmä valtioneuvostolle syyskuun alussa 1940. Kirjelmässä todettiin, että ruotsinkielisellä Pohjanmaalla oli erittäin vähän asutusmahdollisuuksia. Järjestön huoli kotiseutunsa joutumisesta karjalaisten asuttamisalueeksi perustui väärille huhuille, sillä koko Pohjanmaalle aiottiin siirtäväen sijoitussuunnitelmassa maanomistussuhteista johdettua perustaa verrattain vähän pika-asutustiloja.⁴

Loppukesällä 1940 virisi pika-asutuslain vaikutuksesta kielikysymykseen myös laaja julkinen keskustelu. Koko syksyn kieliraja jakoi keskustelijat selvästi kahteen leiriin. Suomenkielinen lehdistö paheksui lähes poikkeuksetta ruotsinkielisen väestön tapaa suhtautua karjalaisten asuttamiseen kielikysymyksenä. Yhtä vakuuttuneena ruotsinkielinen lehdistö painotti puolestaan, että lain toimeenpano tulisi suomalaistamaan ruotsinkieliset kunnat ja uhkasi näin koko ruotsalaisen Suomen olemassaoloa.⁵

Lehdistödebatin ja ilmeisesti myös suorien henkilökohtaisten yhteydenottojen kautta pika-asutuslaista tuli myös ulkopoliittinen kysymys, sillä Ruotsin lehdistö alkoi kirjoittaa Suomen ruotsinkielistä väestöä uhkaavasta vaarasta. Asiasta käytiin sekä Helsingissä että Tukholmassa neuvotteluja molempien maiden hallitusten ja lähetti-

3. Keskushallituksen pöytäkirjat 28.8.1940.

4. Järjestön 7.9.1940 päivätyn kirjelmän allekirjoittajina olivat järjestön puheenjohtaja J.E. Hästbacka ja varapuheenjohtaja Edv. Haga, jotka molemmat olivat myös Rkp:n pohjalaisia kansanedustajia. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60.

5. Tästä lehdistökeskustelusta on vuoden 1940 elokuun alusta marraskuun loppuun kerännyt Valtioneuvoston Tiedotuskeskus varsin kattavan leikekokoelman, jossa on mukana lähes 100 kannanottoa pika-asutuslakiin tuolta ajalta. Kts. Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto Hu 1. VA. Pika-asutuslain ympärillä marraskuun alun 1940 jälkeen käytyä lehdistökeskustelua voi seurata hyvin Valtioneuvoston Tiedotuskeskuksen tilanneselostuksista, jotka olivat pääasiassa lehdistökatsauksia. Niissä käsiteltiin myös ulkomaalaisten lehtien kirjoittelua eli myös Ruotsin lehdistön kirjoittelua pika-asutuslain tiimoilta. Suomalaisesta lehdistökeskustelusta voidaan katsauksien perusteella sanoa, että jyrkkä kaksijakoisuus hävisi siitä talvelta 1941. Kts. Valtioneuvoston Tiedotuskeskuksen tilanneselostukset sarja A. Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto Dh 13- Dh 18.

läiden kesken. Yhteenvetona näistä keskusteluista voidaan esittää, että Ruotsin Helsingin lähettiläs Stig Sahlin vakuuttui pääministeri Rytin kanssa käymissään keskusteluissa siitä, että Suomen hallitus tulee takaamaan maan ruotsinkielisen väestön aseman säilymisen.⁶ Vastaavasti Suomen Tukholman lähettiläs Jarl Wasastjerna neuvotteli Ruotsin ulkoministeri Christian Güntherin kanssa. Tämä oli ilmaissut vakavan huolestumisensa Suomen tapahtumista, mutta vakuuttui myös Rytin antamista lupauksista.⁷

Näin pika-asutuslain toimeenpanosta käyty kiistely painottui selvästi ruotsin- ja kaksikielisissä kunnissa olleen maan tulevan kohtalon ympärille eli kysymykseen ruotsalaismaasta. Mitään selvää yhteistä kaikkia maanluovuttajia käsittävää rintamaa ei syntynyt. Tämä onkin luonnollista, koska ruotsinkielisten seutujen maanomistajien aktiivisuus lisäsi tietysti painetta maanluovutukseen suomenkielisillä seuduilla. Argumentit saattoivat olla molemmilla ryhmillä samat, jo eduskuntakäsittelystä tutut uudisraivauslinjat, elintarvikekysymys ja yksityisten taloudellisten arvojen tuhoutuminen.

Pika-asutuslain toimeenpanon ympärillä käydyssä keskustelussa pääteemaksi muodostunut ruotsalaismaa ei suinkaan syntynyt vuonna 1940, vaan tällä osin myyttisiä piirteitä sisältäneellä käsitteellä oli myös varhaisempi historia, joka juonsi juurensa 1800-luvun lopulta. Erityisen voimakkaasti keskustelua ruotsalaismaasta käytiin 1910- ja 1920-luvuilla. Tuolloin Etelä-Suomen ruotsinkielisen väestön kasvu oli selvästi pysähtynyt ja ruotsinkielisten keskuudessa syntyi pelko siitä, että heidän tukialueensa alkaisivat suomalaistua maan myynnin seurauksena. Keskustelu sai selviä äärintenationalistisia ja myyttisiä piirteitä, joissa korostettiin ruotsalaismaan pyhää koskemattomuutta. Erityisesti painotettiin sitä, että ruotsalaisväestöstä tulisi juuretonta, jos sen yhteys maahan löystyisi.⁸ Edellä on jo mainittu, että ruotsinkielisten maanomistajien taholla pelättiin aikanaan myös Lex Kallion johtavan ruotsalaisseutujen suomalaistumiseen.⁹ Tätä

6. S. Sahlinin kirje Ruotsin ulkoministeriön poliittisen osaston päällikölle Staffan Söderblomille 18.9.1940. Sahlin oli keskustellut edellisenä päivänä Rytin kanssa. Sahlin oli aikaisemmin pyrkinyt hillitsemään Ruotsin lehdistön kirjoittelua kirjeellään Söderblomille 9.9.1940, HP 21 Af. UD.

7. Wasastjerna ulkoministeri Rolf Wittingille 27.9.1940, UM 12 L. Ruotsin 1940. UMA. Kts. myös muistio Güntherin ja Wasastjerna keskusteluista, Stockholm 20.9.1940. Finska frågan. UD. Muistion mukaan Wasastjerna näyttää hakeneen voimakasta tukea ruotsalaismaakysymyksessä Ruotsin hallitukselta, mutta Günther sanoi luottavansa Rytin antamiin lupauksiin.

8. Ruotsalaismaakysymystä 1910- ja 1920-lukujen vaihteessa on käsitellyt varsin seikkaperäisesti Pekka Kalevi Hämäläinen. Hämäläinen, Pekka Kalevi, Kielitaistelu Suomessa 1917—1939, 29 — 36.

9. Born, Den finländska lagstiftningen om anskaffande av jord för kolonisationsändamål ”Lex Kallio”, 12 — 15.

taustaa vasten on ymmärrettävä se jyrkkä vastustus, joka ruotsinkielisissä maanomistajissa syntyi, vaikka pika-asutuslaki ei sinänsä olisi-kaan merkinnyt mitään todellista suomalaistumisvaaraa, kuten edellisessä luvussa on osoitettu.

Vaikka pika-asutuslain toimeenpanosta käyty julkinen keskustelu painottui selvästi ruotsalaismaan ympärille, toimi suomenkielisiä yksityisiä maanluovuttajia edustanut MTK aktiivisesti saadakseen näkemyksensä siirtoväen sijoitussuunnitelmasta kuuluville. Järjestön johtohenkilöt olivat jo keväästä lähtien painottaneet uudisraivauslinjaa siirtoväen asuttamisessa. Maataloustuottajat ryhtyivät asiassa jopa konkreettisiin toimiin, sillä kesällä 1940 perustettiin tarkoitusta varten Pellonraivaus Oy.¹⁰ Kun tietoja valmisteilla olevasta sijoitus-suunnitelmasta alkoi tihkua julkisuuteen, kirjoitti MTK:n puheenjohtaja Jännes pääministeri Rytille näkemyksistään siirtoväen asutamiskysymyksessä. Hänestä asutusviranomaiset eivät riittävästi näyttäneet ottaneen huomioon sitä, että vastoin pika-asutuslakia huomattava määrä taloudellisia arvoja uhkasi vaarantua. Jännes toivoi, että hallitus heti sijoitussuunnitelman valmistuttua asettaisi pätevän juristin, agraaripolitiikon ja maanviljelysekonomistin antamaan asiantuntijalausuntoa siitä. Kirjeen liitteenä olevassa muistiossa ”Uudisraivaus ja pika-asutus” hän pyrki vielä syventämään näkemyksiään.¹¹

10. Pellonraivaus Oy perustettiin MTK:n aloitteesta 15.8.1940. Yhtiön raivaustavoitteet olivat varsin korkeat. Niitä ei useastakaan syystä pystytty välirauhan aikana saavuttamaan. MTK:n vuosikertomus 1939 — 1940, 72 — 74. Perustettu yhtiö vapautettiin tehdyn anomuksen perusteella veroista, koska yhtiön toiminnalla katsottiin olleen yleishyödyllistä merkitystä. Em. lähde sekä Juho Jänneksen kirje pääministeri Rytille 12.7.1940. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. Yhtiö pyrki painostamaan valtiovaltaa myös raivauspakon säätämiseen. Em. vuosikertomus, 74 sekä yhtiön toimitusjohtaja V.A. Arolan muistio pääministeri Rytille 13.9.1940. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. Juho Jännes oli kesällä 1940 pyrkinyt tekemään Pellonraivaus Oy:n tunnetuksi myös ruotsinkielisten maanomistajien keskuudessa. Kts. Jännes, Juho, Den förflyttade befolkningens temporära placering och nyodlingsverksamheten. Särtryck ur Nyland 13.7.1940. Marraskuussa 1940 Jännes toivoi asuttamisen lykkäytyvän osittain, jotta Pellonraivaus Oy voisi kesän 1941 kuluessa näyttää minkä verran se pystyy raivauksia suorittamaan. Jännes, Juho, Pika-asutus elintarviketilanteen kannalta, 34—35.

11. Juho Jänneksen kirje pääministeri Rytille 21.9. 1940 ja sen liitteenä oleva muistio ”Uudisraivaus ja pika-asutus”. Muistio oli päivätty 13.9.1940. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. Jännes käsitteli kirjeessään myös asutuskeskusten lähialueiden käyttöä pika-asutukseen. Hänestä ei ollut siirtoväen pika-asutuslain mukaista, että sellaista maata, jolla muussa kuin maatalouskäytössä olisi suurempi arvo annettaisiin siirtoväelle. Helsinkiin liitettäväksi suunniteltujen alueiden maanomistajien keskuudessa tämä kysymys tuntuu olleen kovin ajankohtainen, sillä ”Helsingin liitosalueiden maanomistajain valitseman komitean” puolesta pankinjohtaja Lauri af Heurlin tilasi professori Kyösti Haatajalta asiasta lausunnon. Lauri af Heurlinin kirjeet 6. ja 8. 11.1940 Haatajalle sekä Haatajan painettu vastaus esitettyihin kysymyksiin 19.11.1940. Kyösti Haatajan kokoelma, kansio 44. OKK.

Marraskuussa MTK jätti valtioneuvostolle kirjelmän, jossa se varsin radikaalisti vaati luopumista siirtoväen sijoitussuunnitelman mukaisesta asuttamisesta. Järjestö katsoi, että vain kunnollisen viljelystilan Karjalassa omistaneet ja myös asuntotilan saantiin oikeutetut asutettaisiin ensitilassa. Tällöin muiden asuttaminen siirtyisi myöhempään aikaan. MTK vetosi erityisesti yksityisten taloudellisten arvojen menetykseen ja maan elintarviketilanteeseen.¹² MTK sai näkemyksilleen tukea kansanhuoltoministeri V.A. Kotilaiselta, joka kirjeessään pääministeri Rytille ilmoitti huolensa maataloustuotannosta pika-asutuksen seurauksena. Kotilainen pyysi Rytä viemään asian pika-asutusministerivaliokuntaan. Näkemyksensä hän näyttää saaneen Jännekseltä, koska katsoi aiheelliseksi liittää kirjeeseensä korrehtuurin tämän artikkelista, joka käsitteli pika-asutusta elintarviketilanteen kannalta.¹³

MTK:n ja erityisesti sen puheenjohtaja Juho Jänneksen aktiivisuus siirtoväen sijoitussuunnitelman osittaiseksi jäädyttämiseksi synnytti voimakkaan protestin Karjalan Liitossa. Jännes onnistui ajamaan näkemyksensä läpi 11.11.1940 maataloustuottajien liittojen johtokuntien neuvottelukokouksessa. Luovutetun alueen maataloustuottajien etuja kiinteässä yhteistyössä Karjalan Liiton hallituksen kanssa ajaneet Itä-Karjalan ja Etelä-Karjalan Maataloustuottajain Liitot eivät saaneet kokouksessa muiden tukea, vaan jäivät yksinään oppositioon. Edellä mainittu MTK:n kirjelmä valtioneuvostolle muotoiltiin juuri tämän kokouksen päätösten perusteella.¹⁴

Karjalan Liitto ryhtyi tarmolla tuottamaan vastineita Jänneksen näkemyksille, joiden katsottiin edustavan ensisijaisten luovutusvelvollisten etuja eikä laisinkaan varsinaiseen viljelijäväestöön kuuluvien maanluovuttajien asiaa. Liiton kirjoitustoiminnasta vastasivat lähinnä sen maatalousjaoston jäsenet Eeno Pusa ja Johannes Virolai-

12. Pika-asutuslain toteuttaminen. Maataloustuottajain Keskusliiton valtioneuvostolle marraskuun 18 p:nä 1940 jättämä kirjelmä. Maataloustuottajain Keskusliiton julkaisuja N:o 50. Kts. myös Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. Kirjelmä julkaistiin myös Maaseudun Tulevaisuudessa 21.11.1940.

13. Kotilaisen kirje Rytille 11.11.1940. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. Kotilaisen lähettämä korrehtuuri oli Jänneksen artikkelista ”Pika-asutus elintarviketilanteen kannalta”. Kts. nootti 10.

14. Karjalan Liiton hallituksen pöytäkirjat 13.1.1941 ja J. Virolaisen selostus syksyn 1940 tapahtumista. KLA; Etelä-Karjalan Maataloustuottajain Liiton puheenjohtaja T. Tahvola, joka oli myös MTK:n valtuuskunnan puheenjohtaja ja johtokunnan jäsen joutui kokouksessa tekemään selkoa toiminnastaan luovutetun alueen edustajana. Kts. myös MTK:n vuosikertomus 1939—1940, 22 ja Itä-Karjalan ja Etelä-Karjalan Maataloustuottajien Liittojen toiminnasta välirauhan aikana, sama, 11.

nen.¹⁵ Jälkimmäisen mielestä tämä aktiivisuus vaiensi Jänneksen jokikin aikaa, mutta toisaalta Jännes ja maisteri Eero J. Korpela saattoivat toimia MTK:n tavoitteiden puolesta tuotantokomiteassa.¹⁶ Marraskuun puolivälissä luovutetun alueen kansanedustajat esittivät vetoomuksensa pääministerille pika-asutuslain vauhdittamiseksi ja vaativat samalla pika-asutustoiminnan johtoa vaihdettavaksi.¹⁷ Karjalan Liiton piirissä oli ollut jo kesällä tyytymättömyyttä pika-asutustoiminnan johtoon ja se ilmaistiin usein myös syksyn 1940 aikana, vaikka on muistettava, että tärkeimmissä pika-asutusta hoitavissa toimielimissä oli selvästi siirtoväelle suopea ”miehitys”.¹⁸

Kun painetta vaikuttaa pika-asutuslain toimeenpanoon alkoi syksyn ensiviikkoina kasaantua kaikkien asianosaisten keskuudessa, perustettiin myös hallitukseen erityinen ministerivaliokunta käsittelemään lain toimeenpanoon liittyviä kysymyksiä 12.9.1940. Kuten muistetaan oli maatalousministeriön asutusasiainosasto saanut hoitaa siihen asti siirtoväen sijoitussuunnitelman valmistelua ja muita lain toimeenpanoon liittyviä asioita itsenäisesti. Ministerivaliokunnan jäseninä olivat pääministerin lisäksi II maatalousministeri J. Koivisto, sisäasiainministeri von Born, oikeusministeri O. Lehtonen ja maatalousministeri V. Kalliokoski. Myös II valtiovarainministeri J. Piltola näyttää olleen läsnä eräissä kokouksissa.¹⁹

Lokakuun aikana ministerivaliokunta löi lukkoon näkemyksensä eräistä pika-asutuslain toimeenpanoon liittyvistä kysymyksistä. Ensimmäinen linjanveto liittyi määräraikaan, jonka kuluessa maanluovuttaja saattoi hankkia muualta kuin omista maistaan ns. vastikemaa-ta luovutusvelvollisuutensa täyttämiseksi. Tähän liittyi läheisesti se,

15. Karjalan Liiton arkistosta löytyy varsin runsas määrä lähinnä Pusan ja Virolaisen laatimia vastineita Jänneksen suhtautumiseen pika-asutuksen toimeenpanoon. Esimerkkinä mainittakoon Virolaisen laatima vastine Jänneksen Suomen Maataloustieteellisessä Seurassa 8.11.1940 pitämään esitelmään. Vastine oli otsikoitu ”Tuhoako pika-asutus talonpoikaisviljelyksen”. Kts. myös Suomen Maataloustieteellisen Seuran pöytäkirjat toimintavuonna 1940—1941, Maataloustieteellinen Aikakauskirja 1941, 109.

16. Em. Virolaisen selostus.

17. Karjalaisten kansanedustajien vetoomus pääministeri Rytille 14.11.1940. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60.

18. Esimerkiksi Pusan muistiot ”Sytä, miksi siirtoväen pika-asutustoiminta ei suju” 25.9.1940 ja ”Mitenkä saataisiin siirtoväen pika-asutustoimintaan vauhtia” 3.10.1940. KLA.

19. Muistio pika-asutusministerivaliokunnassa käsitellyistä kysymyksistä ja ministerivaliokunnassa muistioon tehty muutokset. Muistio ja selvitys muutoksista ovat päiväämättömiä ja allekirjoittamattomia, mutta asiayhteydestä voi päätellä, että käsittely on tapahtunut lokakuussa 1940. Rytin päiväkirjan mukaan ministerivaliokunnan kokouksessa 8.10.1940 annettiin Koiviston tehtäväksi laatia ehdotus yhte-näisiksi ohjeiksi esille nousseista kysymyksistä. Näin muistio on mitä ilmeisimmin juuri tämä Koiviston tehtäväksi annettu ehdotus. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60 ja Risto Rytin päiväkirja 2. ja 8.10. 1940. OKVA. VA.

tarvitaanko samasta kunnasta hankittavalle vastikemaaalle valtioneuvoston lupa. Ministerivaliokunta katsoi aiheelliseksi esittää, että alkuperäistä varsin lyhyttä määräaika pidennettäisiin 15.11.1940 asti ja että samasta kunnasta hankittavalle vastikemaaalle ei tarvita valtioneuvoston lupaa kuten muualta hankittavalle maalle. Lisäksi käsiteltiin kysymystä taloudellisten arvojen säilyttämisestä, maanhankintaa kuntien ym. laitosten maista, vapaaehtoista maanluovutusta, luovutettavien alueiden hinnan määrittämistä ja Ahvenanmaan asemaa pika-asutuslain yhteydessä, jota on jo edellä selvitetty²⁰.

Pääministeri Rytin päiväkirjasta ja arkistosta näkee, että hän oli varsin hyvin selvillä pika-asutustoiminnan vaiheista syksyn 1940 aikana ja kuten edellä on nähty kaikki osapuolet toimittavat hänelle jatkuvasti tietoja näkemyksistään. Heti sijoitussuunnitelman valmistuttua sitä kävivät ministerivaliokunnassa esittelemässä pika-asutustoiminnan johtaja Sulo Teittinen ja maanmittaushallituksen insinööri Väinö V. Seppälä.²¹ Rytin kokoelmassa on myös tarkat tiedot sijoitussuunnitelman mukaisista maanotoista lääneittäin, maanomistajaryhmittäin ja ruotsinkielisissä kunnissa. Nämä maatalousministeriön asutusasiainosastossa laaditut tiedot oli toimitettu pääministerille lokakuun alussa.²² Ryti näyttää pyrkineen myös itse aktiivisesti hankkimaan tietoja erityisesti ruotsalaismaakysymyksestä, sillä mitä todennäköisimmin hän tilasi sihteeriltään L.A. Puntilalta selvityksen asiasta sijoitussuunnitelman valmistumisen jälkeen. Puntilan päiväämätön ”seloste” perustui sijoitussuunnitelman tietoihin. Näin siinä olevat luvut maan ruotsinkielisiin kuntiin tulevista karjalaisista olivat parhaat mahdolliset tuossa tilanteessa saatavilla olleet.²³ Rytin on pitänyt Puntilan muistiosta nähdä, että sijoitussuunnitelma rakentui myös ruotsinkielisten alueiden osalta täysin pika-asutuslain hengen pohjalle eli yksinomaan maanomistuksellisiin tekijöihin.

1. Avainkysymyksenä vastikemaa

Pika-asutuslain 22 §:n 4 momentti tarjosi maanluovuttajille tietäen edellytyksin mahdollisuuden hankkia luovutusvelvollisuuden alaisen maansa vastikkeeksi maata jostain muualta valtioneuvoston

20. Em. muistio.

21. Rytin päiväkirja 2.10.1940.

22. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60.

23. Em. kokoelma ja kansio.

suostumuksella.²⁴ Näin syntyi käsite vastikemaa. Luovutusvelvollisella oli alunperin neljän päivän sisällä paikkakunnalla suoritettun alkukatselmuksen jälkeen tilaisuus jättää anomus erivapaudesta. Pika-asutuslain toimeenpanon käynnistysvaikeuksien vuoksi tätä määräaikaa pidennettiin kahdesti maatalousministeriön päätöksellä ensin 15.11.1940 asti ja sitten käytännössä vuoden 1940 loppuun.²⁵ Eräänä syynä määrääjän pidentämiseen oli Ruotsalaisen kansanpuolueen 22.9.1940 pidettyjen ylimääräisten puoluepäivien vetoomus vastikemaa-ajan muuttamiseksi yhden kuukauden mittaiseksi.²⁶

Puhtaasti vastikemaa-anomusten perusteella arvioiden ei koko kysymys näytä kovinkaan merkittävältä. Julkinen keskustelu siitä ei liene kuitenkaan tyhjästä syntynyt. Vastikemaa-ajan pidennystä haluavat näkivät siinä mahdollisuuden pitää siirtoväen sijoitussuunnitelman mukainen asutustoiminta avoimessa tilassa ja pidennystä vastustaneet tajusivat tämän selvästi. Vuoden 1943 asutuslainsäädäntötoimikunnan mietinnössä ilmoitetaan valtioneuvostolle saapuneiden erivapausanomusten määräksi 199 kappaletta, joista tuolloin oli vielä 101 käsittelemättä. Anomuksissa tarjottujen maiden pinta-ala oli hieman yli 16 000 hehtaaria.²⁷ Eeno Pusan kokoelmassa olevan selvityksen mukaan näyttävät vastikemaita tarjonneen pääasiassa muut maanomistajat kuin varsinaiseen viljelijäväestöön kuuluneet.²⁸ Vuoden 1943 komitean antamien tietojen kanssa on ristiriidassa ylisinööri Seppälän tieto 291:stä vastikemaa-anomuksesta joulukuun alussa 1940.²⁹ Ristiriitaa ei voi käytettävissä olevilla lähteillä selvittää, mutta Seppälän ilmoittamaa lukumäärää on voinut suurentaa se, että valtioneuvostolle on tullut myös ”turhia” anomuksia saman kunnan alueelta hankittavaksi suunnitelluista vastikemaista.

Maanluovutuskysymys ruotsinkielisissä kunnissa ajautui syksyn 1940 aikana selvään umpikujaan. Hallituksen ei kuitenkaan ollut helppoa ryhtyä antamaan mitään erityishelpotuksia maan ruotsinkielisille maanomistajille, joiden edustajat eivät näytä halunneen ymmärtää sitä, että lain toimeenpanoa oltiin suorittamassa asiallisin perustein. Kuten edellä on havaittu, suunnitelmat maanluovutukses-

24. Kts. siirtoväen pika-asutuslaki. Ason julk. 2, 111 ja 115.

25. Maatalousministeriön päätös siirtoväen pika-asutuslain toimeenpanosta 8.7.1940 101 §. Ason julk. 2, 140—141. Maatalousministeriön päätös siirtoväen pika-asutuslain toimeenpanosta annetun maatalousministeriön päätöksen muuttamisesta 1.10.1940 (N:o 534) ja 15.11.1940 (N:o 644).

26. Kts. em. Koiviston muistio pika-asutusministerivaliokunnassa ja Rkp:n ylimääräisten puoluepäivien 22.9.1940 pöytäkirjat. SCA.

27. Komiteamietintö 6/1943, 17.

28. Yhteenveto Uudenmaan, Hämeen ja Vaasan läänien vastikemaan anojista. Eeno Pusan kokoelma, kansio 6. TA.

29. Seppälä, 104—105.

ta oli rakennettu yksinomaan maanomistukselliselle pohjalle. Tästä syystä esimerkiksi ruotsinkielinen Pohjanmaa olisi jäänyt käytännöllisesti katsoen kokonaan pika-asutuksen ulkopuolelle.

Ruotsinkieliset maanomistajat näkivät ainoaksi vielä käytettävissä olevaksi keinoksi maanluovutuksesta aiheutuvien haittojen estämiseksi vastikemaan hankintaoikeuden ajallisen pidentämisen. Tähän tähtäävän muutosesityksen pika-asutuslain 22 §:ään teki sisäministeri von Born marraskuun puolivälissä 1940. Sen mukaisesti sellainen yksityinen omistaja, jolta oli määrätty pika-asutuksen alkukatselmuksessa otettavaksi yli 10 % ja muu omistaja, jolta oli määrätty otettavaksi yli 50 % viljelysmaan alasta, saisi käyttää ylittävältä osalta vastikemaan hankintaoikeutta vuoden 1941 loppuun asti. Tämä oikeus ei olisi koskenut rappio- ja keinottelutiloja.³⁰ Ideana pidennyksessä olisi ollut, että tällöin maanluovuttajille olisi jäänyt verrattain pitkä aika hankkia joko uudisraivauksella tai ostamalla vastikemaata. Ilmeisestikin uudisraivaukseen kohdistettiin suuria toiveita, sillä Pellonraivaus Oy:n toiminnan uskottiin pääsevän vauhtiin kesällä 1941.

Tämä von Bornin ehdotus pika-asutuslain muuttamiseksi synnytti lukkiutuneeseen tilanteeseen uutta jännitystä. Suurimmille ja varakkaimmille maanluovuttajille se näytti tarjoavan takaportin. E. von Bornin ehdottama raja yksityiselle luovutusvelvolliselle oli niin korkea, että normaalit vauraat talonpoikaisviljelmät eivät olisi päässeet vielä sen piiriin. Näyttää siltä, että hallituksessa uskottiin tällaiseen ratkaisuun, koska von Bornin ehdotus lähetettiin lausuntoa varten siirtoväen pika-asutusneuvottelukunnalle ja myös syksyllä 1940 toimintansa aloittaneelle Bruno Suvirannan johtamalle tuotantokomitealle.³¹

30. Hallituksen pika-asutusministerivaliokunnan työskentelyä seurattiin Rkp:n eduskuntaryhmässä tarkkaan lokakuussa. Ministeri von Bornin jäsenyys valiokunnassa antoikin tähän hyvät mahdollisuudet. Rkp:n eduskuntaryhmä ei ollut tyytyväinen Koiviston muistioon. Rkp:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 22.10. ja 7.11.1940; Ministeri von Born toimi kuitenkin edelleen sitkeästi tavoittelemansa vastikemaan hankintaoikeuden pidennyksen puolesta, sillä 14.11.1940 hän ilmoitti eduskuntaryhmälleen, että hän oli hallituksessa tehnyt ehdotuksen vastikemaa-oikeuden pidentämisestä. Hallitus antoi ehdotuksen ministerivaliokunnan käsiteltäväksi. Rkp:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 13.11.1940; Muistelmissaan von Born on perustellut toimintaansa vastikemaakysymyksessä selvästi enemmän maataloustuotannollisilla yms. syillä kuin kielipoliittisilla tekijöillä. Born, Ernst von, Levnadsminnen, 377—378.

31. Pika-asutusneuvottelukunnan pöytäkirjat 28.11.1940 ja tuotantokomitean maatalousjaoston pöytäkirjat 29.11.1940. VMKA. Tuotantokomitea syntyi mitä ilmeisimmin prof. Bruno Suvirannan, prof. Hugo E. Pippingin ja tohtori A.E. Tudeerin aloitteellisuuden perusteella. Tämän kolmikon lokakuussa 1940 laatima muistio johti siihen, että valtioneuvosto asetti tuotantokomitean 14.11.1940. Kts. käsikirjoitus Bruno Suvirannalle 14.3.1946 ja siinä A.E. Tudeerin kirjoitus ”Ensimmäisiä askeleita”, 2 — 3. VMKA. Kts. myös tuotantokomitean mietintö (komiteanmietintö 1942), 1 — 8. Komitea osoittautui heti alusta lähtien tarpeelliseksi työrukkaseksi

Neuvottelukunta antoi hyvin lyhyen lausunnon, jossa se torjui muutosesityksen. Perusteluna oli ennen kaikkea, että vastikemaa-ajan pidentäminen tulisi ratkaisevasti hidastamaan pika-asutuslain toimeenpanoa. Lisäksi neuvottelukunta oli sitä mieltä, että pidennys hyödyttäisi vain suurviljelijöitä, koska 10 %:n tai sitä suurempi luovutusvelvollisuus viljelymaasta oli vain yli 100 peltotehtaan viljelmillä. Neuvottelukunnan jäsenistä Rurik Pihkala ei hyväksynyt von Bornin ehdotusta, mutta ei myöskään niitä perusteluja, joita neuvottelukunnan enemmistö kannatti. Jäsen Henrik Kullberg oli sitä mieltä, että von Bornin esitys olisi pitänyt hyväksyä.³²

Tuotantokomitea valmisteli lausuntonsa pika-asutuslain 22 §:n muutoksesta varsin perusteellisesti. Sitä käytettiin sängen usein asiakirjana, johon vedottiin talven 1940 — 1941 aikana vastikemaakysymyksestä käydyssä keskustelussa. Lausunto valmisteltiin tuotantokomitean maatalousjaostossa, jonka puheenjohtajana toimi Juho Jännes ja jäseninä olivat maanviljelysneuvos L. Hirvensalo (ml), prof. W. Louhivuori, johtaja V. Tanner, prof. A.I. Virtanen sekä tuotantokomitean puheenjohtaja Suviranta. Sihteerinä oli E.J. Korpela.³³ Asiantuntijoina komitea käytti ylijohtaja K.J. Ellilää, prof. K.T. Jutilaa, agr. V. Huuhtasta, agr. P. Vidingiä ja prof. K. Haatajaa.³⁴

Huuhtasen ja Vidingin lausunnot olivat jyrkästi suunniteltua pika-asutuslain muutosta vastaan. Sen sijaan Ellilältä ja Jutilalta ei ilmeisestikään oltu pyydetty lausuntoa suoranaisesti vastikemaakysymyksestä, vaan pika-asutuksen vaikutuksesta maan elintarviketilanteeseen. Ainakaan he eivät ottaneet kantaa von Bornin esitykseen. Molemmat korostivat uudisraivauksen merkitystä.³⁵ Haataja ei esittänyt mielipidettään kirjallisena. Komitean lausunnossa hänen kerrotaan olleen vastikemaaesityksen takana.³⁶

Komitea päätyi kannattamaan vastikemaa-oikeuden ajallista pidentämistä. Maanluovuttajalla olisi ollut oikeus hankkia valmista peltoa vastikemaaksi puolen vuoden ajan ja viljelyskelpoista maata vuoden

hallitukselle talouspolitiikan ja muiden laajojen yhteiskuntapolitiittisten kysymysten suunnittelussa. Tästä kertoo hyvin se, että komitea jo toimintansa ensiviikkoina joutui tavallaan tuomarin asemaan hankalassa vastikemaakysymyksessä. Tuotantokomitea antoi toimintansa aikana vuoden 1940 marraskuusta vuoden 1942 toukokuuhun kaikkiaan 56 lausuntoa valtioneuvostolle, eri ministeriöille, päämajalle tai valtionyhtiöille. Kts. mietintö, 2 — 4.

32. Neuvottelukunnan pöytäkirjat 28.11.1940 ja liite A.

33. Tuotantokomitean maatalousjaoston pöytäkirjat 29.11. ja 7.12.1940. Kts. tuotantokomitean ja sen eri jaostojen kokoonpanosta mietintö, 5 — 6.

34. Maatalousjaoston pöytäkirjat 7.12. ja 11.12.1940.

35. Maatalousjaoston pöytäkirjat 11.11.1940 sekä liitteenä olevat Huuhtasen, Vidingin, Ellilän ja Jutilan lausunnot.

36. Tuotantokomitean pöytäkirjat 12.12.1940 ja liitteenä oleva tuotantokomitean lausunto valtioneuvostolle, 2.

ajan alkukatselmuksesta. Tällä tavoin haluttiin kytkeä vastikemaan-hankinta uudisraivaukseen. Komitea muutti von Bornin ehdotuksessa olleita prosenttirajoja siten, että oikeus vastikemaan hankintaan olisi tullut koskemaan todennäköisesti lähes kaikkia luovuttavia yksityisiä tiloja. Sen sijaan muiden omistajaryhmien kiinteistöissä ministeri von Bornin ehdottama 50 %:n raja olisi säilynyt. Komitean muotoilema uusi momentti pika-asutuslain 22 §:ään yksityismaiden osalta ei ole helposti tulkittava, mutta luultavasti se olisi merkinnyt sitä, että kaikki tämän ryhmän luovutusvelvolliset olisivat tulleet vastikemaa-oikeuden piiriin. Ehdottamansa varsin suuren muutoksen seurauksia pika-asutuslain toimeenpanon sujuvuuteen ei komitea pohdiskellut. Se oli sitä mieltä yleensäkin, ettei vastikemaan hankkiminen hidastaisi lain toimeenpanoa. Lausunnossa todettiin käsitte-lyn tapahtuneen yksinomaan elintarviketilanteen ja maan talouselämän asettamien vaatimusten pohjalta eikä asian poliittiseen puoleen ollut kiinnitetty huomiota. Komitea uskoi, että ehdotus voitaisiin toteuttaa ilman lainmuutosta.³⁷

Myös Maatalousseurojen Keskusliiton pika-asutusasiain neuvottelukunta otti kantaa vastikemaakysymykseen, vaikka siltä ei varsinaista lausuntoa pyydettykään. Neuvottelukunta ei voinut hyväksyä suunniteltua ajallista pidennystä, koska se merkittävästi jarruttaisi lain toimeenpanoa. Tosin Rurik Pihkala oli erimieltä.³⁸

Tämän jälkeen lain muutosesitys juuttui uuden presidentin valintaan ja hallituksen vaihtamiseen liittyviin poliittisiin ongelmiin.³⁹ Keskustelua lain tiimoilta tiivistä loppusyksyn aikana edelleen vastikemaakysymys, mutta myös eräät muut pika-asutuslain toimeenpanoon liittyvät ongelmat olivat esillä. Marraskuussa kävivät karjalaiset kansanedustajat Karjalan Liiton aloitteesta jättämässä kirjelmän pääministeri Rytille. Jo aikaisemmin esitettyjen kysymysten lisäksi kirjelmässä paheksuttiin erityisesti sitä, että vastikemaan hankinta-aikaa oli jatkuvasti pidennetty. Pohjois-Suomeen oltiin kirjelmän mukaan perustamassa liian pieniä tiloja.⁴⁰ Karjalan Liiton lähetystö

37. Em. lausunto valtioneuvostolle, 7—9. Hirvensalo saneli tuotantokomitean pöytäkirjaan merkinnän, että vastikemaa-oikeuden laajentaminen tulisi hidastamaan pika-asutuslain toimeenpanoa. Em. tuotantokomitean pöytäkirja.

38. Maatalousseurojen Keskusliiton pika-asutusasiain neuvottelukunnan pöytäkirjat 13.12.1940. Asutusvaliokunnan arkisto. MTHA. Myös yli-insinööri Seppälä arvosteli vastikemaa-oikeuden pidentämistä. Seppälä, 89.

39. Ministeri von Born kertoi välikysymyskeskustelussa 3.1.1941, että hallitus oli yksimielisesti hyväksynyt hänen ehdotuksensa, tosin Suvirannan komitean prosenttirajojen mukaisena. Asia jäi ministerivaliokunnan valmisteltavaksi, mutta presidentin vaalit keskeyttivät muutosesityksen käsittelyn. VpPk 1940 II, 1892.

40. Kts. em. karjalaisten kansanedustajien vetoamus pääministerille 14.11.1940. Vrt. myös Yrjölä, 46—47.

kävi myös tarjoamassa neuvotteluita ministeri von Bornille marraskuussa. Tapaaminen ei kuitenkaan johtanut positiivisiin lopputuloksiin.⁴¹

Myös eduskunta sai loppuvuodesta tilaisuuden palata jälleen pika-asutuslakiin, sillä asiasta tehtiin kaksi kysymystä ja yksi välikysymys. Kansanedustaja A. Korvenoja ja eräät muut, pääasiassa kokoomuksen edustajat, olivat jo lokakuussa tehneet kysymyksen pika-asutuslain toimeenpanoon liittyvistä ongelmista maanluovuttajan näkökulmasta.⁴² He puuttuivat esimerkiksi siihen, että muodostettavista tiloista pyrittiin saamaan suurempia kuin aikaisempi tilakoko edellytti. Kyselijät vetosivat tässä maatalousvaliokunnan perusteluihin pika-asutuslain säätämisvaiheessa. Hallituksen esityksessä ollut maareformiperiaate hylättiin juuri maatalousvaliokunnassa.⁴³ Toinen maatalousministeri Koivisto vastasi kysymykseen joulukuun alussa. Tällöin hän esitteli yksityiskohtaisesti pika-asutuksen toimeenpanon eri vaiheita ja ilmoitti, että Karjalan kannaksen kääpiötiloista johtuneita haittoja on toimeenpanossa pyritty poistamaan.⁴⁴

Eräät sosialidemokraatit M. Erichin johdolla esittivät marraskuun puolivälissä kysymyksen, jonka esihistoriaan kuului pääministerin luona vierailut lähetystö. Se ja kysymyksen tekijät olivat huolissaan erilaisten kunnallisten laitosten maista ja myös työttömiksi jäävien maatyöläisten kohtalosta.⁴⁵ Maanluovutuksen seurauksena mahdollisesti työttömiksi jäävien maatyöläisten tulevaisuus tuli esille myös muiden kuin sosialidemokraattien toimesta. Ruotsinkielisten maatyöläisten kokous Helsingissä jätti valtioneuvostolle kirjelmänsä marraskuussa. Siinä tosin oltiin yhtä huolestuneita kielikysymyksestä kuin työllisyysnäkymistä.⁴⁷ Myös Karjalan Liitto vaati hallitukselta toimia maatyöläisten asian ajamiseksi.⁴⁸

Eri puolueiden karjalaiset kansanedustajat tekivät 5.12.1940 hallitukselle välikysymyksen, jossa moitittiin erityisesti pika-asutuslain toimeenpanoa hitaudesta. Välikysymyksessä puututtiin myös vastikemaan hankintaan, koska sen katsottiin tarjoavan suurmaanomistajille mahdollisuuden kiertää pika-asutuslain toimeenpano. Vastikemaiden ostojen seurauksena maanhinta nousi tuntuvasti, minkä kat-

41. E. Pusan käsikirjoitus ”Olisiko siirtoväen pika-asutuslakia voitu nopeammin toteuttaa?”, 14. E. Pusan kokoelma, kansio 6. TA.

42. VpPk 1940 II, 1460 — 1463.

43. Sama, 1462.

44. Sama, 1463 — 1469. Koivisto vastasi eduskunnassa 3.12.1940.

45. Sama, 1703 — 1705 ja sos. dem. eduskuntaryhmän pöytäkirjat 2.10.1940.

46. Em. valtiopäiväpöytäkirjat, 1705—1706. Koivisto vastasi 16.12.1940.

47. Ruotsinkielisten maataloustyöläisten vetoamus valtioneuvostolle 11.11.1940. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60.

48. Em. karjalaisten kansanedustajien kirjelmä pääministerille.

sottiin vaikeuttavan siirtoväen maanhankintaa vapaaehtoisin kaupoin. Monista maansa vastikemaiksi myyneistä tuli kysymyksen tekijöiden mukaan tilattomia. Välikysymyksessä pidettiin ongelmallisena myös sitä, että erityisesti maan pohjoisosiin muodostettiin liian pieniä pika-asutustiloja.⁴⁹

Välikysymys oli alunperin kohdistettu Rytin hallitukselle, mutta se siirtyi eräiden mutkien jälkeen J.W. Rangellin hallituksen vastattavaksi. Se oli konkreettinen ennusmerkki niistä lukuisista vaikeuksista, jotka kevään 1941 aikana koettelivat uuden hallituksen sisäistä yhtenäisyyttä juuri vastikemaakysymyksen seurauksena. Vaikka välikysymyksen allekirjoittajat eivät asettaneetkaan uuden hallituksen luottamusta vaakalaudalle eikä hallitus itsekään kokenut tilannetta sellaiseksi, oli tammikuun alussa 1941 käyty välikysymyskeskustelu eräänlainen tilitys pika-asutuslain siihenastisesta toimeenpanosta. Keskustelussa ei sanoja säästetty siirtoväen eikä maanluovuttajien edustajien puolelta.⁵⁰

Pika-asutuslaki ja erityisesti siihen vireillä ollut laajennus vastikemaaoikeuteen oli kompastuskivi J.W. Rangellin hallituksen muodostamisvaiheissa. Toisaalta ruotsalaiset halusivat takeita asiansa edistymiselle ja toisaalta maalaisliitto ei halunnut hyväksyä mitään laajennuksia.⁵¹ Ministeri von Bornin ajama muutosesitys aiheutti jatkuvaa kitkaa uuden hallituksen toiminnalle. Vastikemaakysymys poltti kuin kuuma peruna ministereiden käsissä, sillä valtakunnasta ei löytynyt sellaista poliittista voimaa, joka olisi uskaltanut ottaa ratkaisevan askeleen suuntaan tai toiseen.

Tässä paitsiotilanteessa kutsuttiin Suomen ruotsinkielisen väestön oma parlamentti — kansankäräjät — koolle tammikuun lopulla. Kansankäräjien kokoontumista pidettiin ruotsinkielisten keskuudessa ilmeisesti viimeisenä vaikutusmahdollisuutena omien uhanalaiseksi koettujen etujen puolustamisessa. Talvisodan synnyttämän kansallisen eheyden osana kielisovulla oli tärkeä asema. Sovun ilmapiiriin kansankäräjät taustaltaan voimakkaan nationalistisena

49. Maalaisliiton Juhani Leppälä oli välikysymyksen ensimmäinen allekirjoittaja. VpPk 1940 II, 1498 — 1500. Eräänä kimmokkeena välikysymykseen oli J. Virolaisen mukaan Rytin nuiva suhtautuminen karjalaisten kansanedustajien lähetystön toiveisiin 14.11.1940. Tästä syystä päätettiin 16.11. tehdä välikysymys Rytin hallitukselle. Karjalan Liiton hallituksen pöytäkirjat 13.1.1941 ja liite.

50. Välikysymyskeskustelu käytiin eduskunnassa 3.1.1941. VpPk 1940 II, 1817 (alkaen).

51. Kts. maalaisliiton eduskuntaryhmän ja sen valtuuskunnan pöytäkirjat 21.12., 30.12. ja 31.12.1940 sekä 2.1. ja 3.1.1941; Rkp:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 20.12., 30.12. ja 31.12. sekä 1.2. ja 3.1. 1941. Erityisesti Rkp:n eduskuntaryhmän pöytäkirjoista näkyy, kuinka tärkeä vastikemaakysymys oli puolueelle Rangellin hallituksen muodostamisvaiheissa; Sos.dem. eduskuntaryhmän pöytäkirjat 3.1.1941 (valmistava valiokunta).

instituutiona loivat särön.⁵² Lähestyvät kansankäräjät kiihdyttivät lehdistökeskustelua kotimaassa sekä jälleen myös Ruotsissa.⁵³ Kansankäräjien valtuusto vetosi valtioneuvostoon kirjelmällään, jossa pika-asutuslain toimeenpanoon haluttiin vaikuttaa jo aikaisemmasta keskustelusta tutuksi tulleilla teemoilla.⁵⁴ Vetoomus painettiin myöhemmin myös suomenkielisenä, koska sitä ei kansankäräjien valtuuston mielestä oltu julkaistu suomenkielisessä sanomalehdistössä.⁵⁵

Umpisolmun avaaminen näyttää jääneen presidentti Rytille, sillä uusi pääministeri Rangell ei ollut poliittisesti niin arvovaltainen, että olisi pystynyt tekemään päätöksen ilman Rytin tukea. Ryti yritti tammi — helmikuussa useaan eri otteeseen saada sopuratkaisua aikaan Rkp:n ja maalaisliiton välillä. Tässä hän ei kuitenkaan onnistunut, sillä molemmilla suunnilla oli takanaan painetta kentältä eikä asiaa voitu hoitaa ministeritason sovitteluna.⁵⁶ Ryti sai neuvoja myös Suomen Moskovan lähettiläältä J.K. Paasikiveltä, joka pelkäsi sitä, että Neuvostoliiton lehdistö saattaisi ryhtyä käyttämään hyväkseen kirjoituksissaan pika-asutuksen ympärillä olevia riitoja. Paasikivi itse piti koko pika-asutuslakia epäonnistuneena. Hänestä karjalaiset olisi pitänyt asuttaa kolmen — neljän vuoden aikana. Paasikivi esitti kantansa tueksi Saksan esimerkin. Siellä eri puolilta Eurooppaa ”kotiotettavat” puoli miljoonaa saksalaista aiottiin asuttaa vähitellen. Suuri Saksa piti suomalaisittain vaatimattomia suunnitelmiaan Paasikiven mukaan erinomaisina.⁵⁷ Henkilökohtaisesti Ryti kannatti vastike-

52. Kts. kansankäräjäinstituution syntyhistoriasta Hämäläinen, Pekka Kalevi, 68 — 72.

53. Hyvän yleiskatsauksen tästä lehdistökeskustelusta sekä Suomessa että Ruotsissa saa Valtioneuvoston Tiedotuskeskuksen tilanneselostuksista tammi—helmikuulta 1941. Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto, Dh 14 — 15. VA.

54. Kansankäräjät kokoontuivat 30.1.1941. Suomen ruotsalaisten kansankäräjien valtuusto lähetti vetoomuksensa valtioneuvostolle 6.2.1941. Kts. Vakava sana vakavalta hetkellä. Ruotsalaisten kansankäräjien vetoomus hallitukselle pika-asutuskysymyksessä, 3 — 15.

55. Em. lähde, 2.

56. Risto Rytin muistelmakäsikirjoitus, 78. Risto Rytin kokoelma, kansio 9. VA; Risto Rytin lausuntoja, 11. OKVA. VA; Risto Rytin päiväkirja 3.1., 14.1. ja 17.2.1941.

57. Paasikiven kirje Moskovasta Rytille 26.1.1941. Risto Rytin kokoelma, kansio 3. Kts. myös Ruotsin Moskovan lähettilään Wilhelm Assarssonin raportti 26.1.1941 keskusteluista Paasikiven kanssa. Finska frågan. UD. Paasikivi ja Assarsson olivat keskustelleet neuvostolehdistössä olleista kirjoituksista, joissa oli käsitelty pika-asutuslakia. Paasikivi oli katsonut sekä hallituksen että eduskunnan epäonnistuneen pika-asutuslain säätämässä ja toimeenpanossa. Erityisen selvin sanoi Suomen lähettiläs moitti Kivimäkeä lain huonosta suunnittelusta. Hänestä väärät miehet Niukkanen johdolla olivat päässeet asioita hoitamaan; Saksa siirsi lokakuun 1939 ja maaliskuun 1941 välisenä aikana kaikkiaan noin 500 000 henkeä eri puolilta Eurooppaa asutettavaksi Saksan valtakuntaan liitetyille puolalaisille alueille. Siirretyt koostuivat pääasiassa Itä-Euroopan saksalaisista vähemmistöistä. Schechtman, European ..., 255 — 287.

maaoikeuden laajentamista, vaikka pitikin koko asiaa detaljikysymyksenä.⁵⁸

Samaan aikaan kun kolmiossa Ryti, von Born ja maalaisliiton ministerit yritettiin etsiä poliittista ratkaisua lukkiutuneeseen tilanteeseen, jossa hallituksen koossapysyminen oli koko helmikuun ajan veitsen terällä, valmisteltiin pika-asutuslain muutosesitystä ministeriötasolla.⁵⁹ Maatalousministeriö oli jälleen pyytänyt siirtoväen pika-asutusneuvottelukunnalta tammikuun lopulla lausuntoa hallituksessa valmisteilla olleesta pika-asutuslain 22 §:n muutoksesta. Neuvottelukunta pysyi edelleen kannassaan, tosin nyt huomattavasti laajemmin perustellen. Se katsoi muutoksen hidastavan merkittävästi lain toimeenpanoa, koska monilla alueilla keskeytyisivät kaikki valmistelut lähes vuodeksi.⁶⁰ Muutosesityksessä oli vastikemaan hankintaan oikeuttavan luovutettavan viljelysmaan alaraja nostettu von Bornin alkuperäisen ehdotuksen 10 %:sta 15 %:iin. Hankinta olisi ollut mahdollista 1.9.1941 asti, kun ajallisena takarajana von Bornilla oli vuoden 1941 loppu. Jo tuttuun tapaan Henrik Kullberg jätti lausuntoon eriyvän mielipiteensä.⁶¹

Helmikuun alussa pyysi maatalousministeriö neuvottelukunnalta vielä uutta lausuntoa valmisteilla olevasta vastikemaakysymyksestä. Nyt neuvottelukunnan olisi pitänyt tehdä itse ehdotus sellaisesta 22 §:stä, joka ei olisi hidastanut siirtoväen pika-asutuslain toimeenpanoa, mutta olisi sisältänyt vastikemaa-ajan pidennyksen. Tähän ei neuvottelukunnan enemmistö aikaisempiin lausuntoihinsa vedoten katsonut olevan mahdollisuuksia. Sen sijaan vähemmistö Teittinen, Ahla ja Pihkala valmistelivat tällaisen kompromissiehdotuksen. Siinä mainittua luovutusrajaa oli nostettu 20 %:iin yksityisten maanluovuttajien kohdalla ja aikarajana oli 1.7.1941. Kullberg oli edelleen johdonmukaisesti von Bornin esityksen kannalla.⁶²

Karjalaiset kansanedustajat ja Karjalan Liitto olivat arvostelleet syksyn ja alkutalven aikana sekä pika-asutusviranomaisia että hallitusta siirtoväen asuttamisen hitaudesta. Korjausta oli vaadittu myös maan pohjoisosiin muodostettavien pika-asutustilojen kokoon. Ilmeisesti juuri tämän kritiikin seurauksena valtioneuvosto asetti tammikuun lopulla toimikunnan tutkimaan pika-asutuslain toi-

58. Rytin muistelmien käsikirjoitus, 78 ja Rytin lausuntoja, 11.

59. Risto Rytin päiväkirja 17.2., 19.2., 20.2., 24.2. ja 25.2.1941.

60. Neuvottelukunnan pöytäkirjat 29.1.1941 ja liite A.

61. Sama.

62. Neuvottelukunnan pöytäkirja 14.2.1941 ja liitteet A, B, C ja D.

meenpanon nopeuttamista ja tehostamista.⁶³ Agr. Väinö Huuhtasen johtaman toimikunnan työskentely sai melko pian uuden käänteen, kun sitä pyydettiin jättämään helmikuun alussa valtioneuvostolle ehdotus tarpeellisista muutoksista pika-asutuslakiin. Toimikunnan ehdotus piti sisällään muutokset varsin moneen pika-asutuslain pykälään, mutta ei kuitenkaan 22 §:ään. Hallituksen esitys pika-asutuslain muuttamisesta perustuikin pääosiltaan Huuhtasen toimikunnan ehdotukseen.⁶⁴

Pika-asutuslain muutosesityksen antaminen viipyi hallituksessa asian poliittisen vaikeuden vuoksi aina helmikuun lopulle asti. Muutosta valmistelleen ministeri V. Kalliokosken esityksessä vastikemaan hankinta-aikaa olisi pidennetty vain niille yksityisille maanomistajille, jotka joutuivat antamaan yli 15 % viljelysmaastaan. Sen sijaan yhteisöt eivät olisi saaneet pidennystä vastikemaan hankinta-aikaan. Ministeri von Born ei hyväksynyt tätä, vaan halusi pidennyksen myös yhteisöille. Pitääkseen Rkp:n hallituksessa päätti presidentti Ryti antaa esityksen pika-asutuslain muuttamisesta sellaisessa muodossa, että myös kunnat, seurakunnat ja vastaavat olisivat saaneet pidennyksen vastikemaan hankinta-aikaan joutuessaan luovuttamaan yli 50 % viljelysmaastaan.⁶⁵

Pika-asutuslain muutosesitys tuli valtioneuvoston istuntoon 25.2.1941. Istuntoa varten ministereille oli jaettu muutosesitys presidentti Rytin antamassa muodossa. Asian käsittely ei kuitenkaan sujunut toivottua linjaa. Ministeri Kalliokosken aloitteesta hallitus äänesti ratkaisuksi, että vastikemaan hankinta-aikaa olisi pidennetty vain yli 15 % luovuttaville yksityisille maanomistajille eikä lainkaan erilaisille yhteisöille kuten painetussa esityksessä oli. Pettynyt von Born puolusteli alkuperäistä esitystä kansan- ja maataloudellisilla syillä sekä vetosi myös Suvirannan komitean lausuntoon.⁶⁶

Asia sai kuitenkin uuden dramaattisen käänteen iltapäivällä, kun hallitus kokoontui presidentin esittelyyn. Tällöin von Born esitti, että myös muille kuin yksityisille varattaisiin mahdollisuus pidennet-

63. Toimikunnan puheenjohtajana oli agr. Väinö Huuhtanen, joka toimikunnan asettamispäivästä eli 23.1.1941 lähtien oli myös siirtoväen asutustoiminnan johtajan apulainen. Jäseninä toimikunnassa olivat agr. Paavo Viding, maisteri Olavi Mäenpää, mv. Eeno Pusa ja agr. Erik Blomqvist. Sihteerinä oli varatuomari Veikko Vennamo. Toimikunnan tehtävänä oli erityisesti harkita, pitäisikö Pohjois-Suomeen ja eräille muille maataloudellisille syrjäseuduille muodostaa suurempia tiloja kuin pika-asutuslaki mahdollisti; Huuhtasen toimikunnan mietinnön allekirjoittamaton käsikirjoitus huhtikuuta 1941, Ns. Vennamon kokoelma. MTHA.

64. Kts. toimikunnan lähetekirjelmä valtioneuvostolle ja hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi siirtoväen pika-asutuslain muuttamisesta. N:o 22. VpAk 1941, I—II, 1—5.

65. Risto Rytin päiväkirja 17.2., 19.2. ja 20.2. 1941.

66. Valtioneuvoston pöytäkirjat 25.2.1941.

tyyn vastikemaan hankintaan mikäli nämä joutuisivat luovuttamaan yli 50 % peltoalastaan. Ministerit Walden, Witting ja Kotilainen yhtyivät esitykseen, jonka tasavallan presidentti vastoin hallituksen enemmistön aamupäiväistä kantaa hyväksyi.⁶⁷ Näin Ryti ajoi vastikemaakysymyksen läpi sellaisessa muodossa kuin oli Rkp:lle luvannut vastoin hallituksen enemmistön mielipidettä. Tekemällään ratkaisulla hän otti varsin suuren riskin maalaisliiton suuntaan, vaikka saikin von Bornin pysymään hallituksessa. Paine maalaisliiton ministerien vetämiseksi hallituksesta oli Rytin päätöksen jälkeen suuri puolueen eduskuntaryhmässä.⁶⁸ Maatalousministeri Kalliokosken asema lakiesityksen varmentavana ministerinä oli hankala, koska esitys oli vastoin hänen näkemyksiään.⁶⁹

Painopiste hallituksen muutosesityksessä oli selvästi lakiteknisissä parannuksissa, mutta se sisälsi myös siirtoväen ajaman vaatimuksen maan pohjoisosiin perustettavien tilojen suurentamisesta. Esityksen mukaan pohjoisessa piti pyrkiä siihen, että metsä takasi viljelijän toimeentulon, jos riittävää määrää viljelysmaata ei tilalle saataisi. Lakiesityksen ainoa kiistanalainen kohta oli 22 a §, jossa esitettiin vastikemaa-oikeutta pidennettäväksi niille yksityisille maanomistajille, jotka joutuivat luovuttamaan viljelysmaastaan yli 15 % ja myös yhteisöille, jotka joutuivat luovuttamaan pellostaan yli puolet. Oikeus vastikemaan hankintaan olisi kestänyt 1.9.1941 asti.⁷⁰

Lakiesitys tuli eduskunnan käsittelyyn 13.3.1941. Lähetekeskustelussa käyttivät puheenvuoroja lähes yksinomaan karjalaiset ja ruotsinkieliset. Molempien osapuolien näkemykset olivat lukkoonlyödyt. Lähetekeskustelun puheenvuoroista kävi selvästi ilmi, ettei hallitus tällaisessa asiassa voi tehdä päätöksiä ilman eduskunnan tukea.⁷¹

67. Valtioneuvoston pöytäkirjat presidentin esittelystä 25.2.1941.

68. Risto Rytin päiväkirja 4.3.1941 ja maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan pöytäkirjat 25.2., 27.2., 28.2. ja 4.3.1941 sekä maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 25.2., 26.2. ja 27.2. 1941. Maalaisliiton eduskuntaryhmän valtuuskunnan kokouksessa 25.2. Kalliokoski kertoi, ettei tiennyt vastikemaakysymyksen saamasta suunnasta ennen istuntoa.

69. Juridisesti Kalliokosken asema oli mielenkiintoinen. Samanlaiset kysymykset olivat ajankohtaisia juuri tuolloin Paavo Kastarin väitöskirjasta käydyn oikeustieteellisen keskustelun vuoksi. Kastari katsoi valtioneuvoston enemmistön taipuneen presidentin tahtoon. Kalliokoski sen sijaan harkitsi varmentamisesta kieltäytymistä, mutta erään oikeusoppineiden mukaan hänellä ei ollut siihen oikeutta, vaikka hän olisi esittänyt eronpyyntönsäkin. Kts. Kastari, Paavo, Eroaminen ja eronpyyntö valtioneuvoston vastuusta kieltäytymisen muotona, 392. Lakimies 1941.

70. Em. hallituksen esitys.

71. Uutta 22 a §:ää vastaan puhuivat U. Hannula (ml) VpPk 1941, I, 189, E. Paavolainen (kok), 192, J. Niukkanen (ml), 195, V. Havas (kok), 197, J. Paksujalka (ml), 207, S. Teittinen (ed), 208, ja J. Kuittinen (sd), 211. Hallituksen esitystä tältä osin kannattivat E. Furuholm, 202, J. Österholm, 203, H. Kullberg, 206, E. Bonsdorff, 211 ja von Born, 200 (kaikki Rkp:n edustajia). He olisivat halunneet myös yhtiöiden maat vastikemaa-oikeuden ja -pidennyksen piiriin.

Pika-asutuslain muutosesityksen eduskuntakäsittelyn ratkaiseva vaihe oli maatalousvaliokunnassa. Maatalousvaliokunnan asiantuntijoista K.J. Ellilä oli sitä mieltä, että vastikemaapidennys ei haittaisi lain toimeenpanoa ja olisi välttämätön elintarviketilanteen kannalta. Edelleen hän katsoi, että lakia oli lähdetty toimeenpanemaan kokonaan eri suuntaan kuin alunpitäen uskottiin. Tällöin vastikemaasta oli tullut tärkeä puolustuskeino maanluovuttajille.⁷² Asiantuntijoista S. J. Teittinen, V. Huuhtanen ja J. Jyske uskoivat, että pidennetty vastikemaan hankinta-aika tulisi hidastamaan lain toimeenpanoa.⁷³

Maatalousvaliokunnassa 22 a § putosi pois ensimmäisessä käsittelyssä. Kun H. Kullbergin lisäksi kukaan muu ei kannattanut sen hyväksymistä, asia raukesi.⁷⁴ Toisessa käsittelyssä olivat ensin vastakain sosialidemokraattien M. Lepistön kompromissiesitys vastikemaa-oikeuden pidentämisestä ruotsinkielisissä kunnissa ja ruotsalaisten U. Hildénin kannattama alkuperäinen ehdotus. Arvan turvin Lepistön esitys voitti, mutta hävisi sitten ensimmäisen käsittelyn kannalle äänin 7—9. Näin maatalousvaliokunnan mietintöön ei tullut 22 a §:ää missään muodossa.⁷⁵ Valiokunta hyväksyi muuten pääpiirteissään hallituksen esityksen pitäen sitä myönteisenä parannuksena lakiin. Mietinnön neljässä vastalauseessa tarjottiin erilaisia vaihtoehtoja 22 a §:ksi. Mielenkiintoista kompromissia esitettiin sosialidemokraattien M. Lepistön, V. Eskolan ja J. Tolosen vastalauseessa. Siinä haluttiin pidentää vastikemaa-oikeutta ruotsinkielisissä kunnissa. Allekirjoittajien perusteluna oli, että karjalaisten olisi vaikea elää ummikkoina toiskielisten keskellä.⁷⁶

Maatalousvaliokunta sai mietintönsä valmiiksi 22.4.1941. Ensimmäiseen käsittelyyn se tuli 2.5.1941 ja suuri valiokunta antoi oman mietintönsä jo 3.5.1941. Suuri valiokunta ei tehnyt muutoksia maatalousvaliokunnan mietintöön. Vastikemaakysymys tuli esille vielä 2. käsittelyssä, kun eduskunta joutui äänestämään siitä Kullbergin, Linkomiehen ja Lepistön ehdotuksesta. Äänestyksen tulos oli kuitenkin, että 22 a § ei sisältynyt eduskunnan vastaukseen hallituksen pika-asutuslain muutosesityksestä.⁷⁷

Avainasemassa pika-asutuslain muutosesityksen eduskuntakäsittelyssä olivat sosialidemokraatit, sillä todennäköisesti heidän äänillään

72. Maatalousvaliokunnan pöytäkirjat 19.3.1941. Ellilän lausunto.

73. Em. pöytäkirjat 19.3. ja 27.3.1941. Teittisen, Huuhtasen ja Jyskeen lausunnot.

74. Em. pöytäkirjat 18.4.1941.

75. Em. pöytäkirjat 19.4.1941.

76. Maatalousvaliokunnan mietintö N:o 5, VpAk 1941 I—II (hallituksen esitys N:o 22).

77. Em. maatalousvaliokunnan mietintö; Ensimmäinen käsittely VpPk 1941 I, 512; Suuren valiokunnan mietintö N:o 37, VpAk 1941 I—II (hallituksen esitys N:o 22); Kts. äänestyksistä VpPk 1941 I, 610 - 614. Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen valmistui 13.5.1941 (kts. hallituksen esitys N:o 22, VpAk 1941 I—II).

tultiin ratkaisemaan vastikemaakysymyksen kohtalo. Väinö Tanner oli jo maaliskuun lopulla sos.dem. puolueuuevostossa yrittänyt lämmittää mielipiteitä suopeiksi vastikemaa-ajan pidennykselle. Tuolloin hän sai vastaansa kuitenkin selvän opposition.⁷⁸ Puolueen eduskuntaryhmä määrittä kantansa 22 a §:ään huhtikuun puolivälissä. Ryhmän puheenjohtaja Tanner koki myös tällöin tappion kannattaessaan pykälän hyväksymistä.⁷⁹ Viimeinen äänestys vastikemaasta sosialidemokraattisessa eduskuntaryhmässä suoritettiin toukokuun alussa. Silloin päätettiin siitä, miten eduskunnassa suhtauduttaisiin Lepistön, Eskolan ja Tolosen maatalousvaliokunnan mietintöön tekemään vastalauseeseen. Varsin selvin numeroin ryhmä päätti kannattaa vastalauseetta, mutta tiukassa äänestyksessä jäsenille myönnettiin kuitenkin ”vapaat kädet” eduskunnassa.⁸⁰ Lepistön vastalauseen häviämiseen eduskunnassa tällä ei ollut merkitystä, sillä maalaisliiton ja kokoomuksen voima riitti vastalauseen kaatamiseen. Sosialidemokraattisessa eduskuntaryhmässä ollut vahva siirtoväen ja pienviljelijäväestön edustus johti siihen, ettei puolueen voimahahmo Väinö Tanner saanut ryhmää ohjaksiinsa vastikemaakysymyksensä. Tämä merkitsi sitä, ettei hallituksen ja eduskunnan enemmistön mielipidettä voitu ohittaa, vaikka presidentti Ryti oli pannut koko arvovaltansa peliin.

Välitön seuraus 22 a §:n hylkäämisestä oli sisäasiainministeri Ernst von Bornin ero hallituksesta.⁸¹ Ruotsin ulkoministeri Günther keskusteli Helsingin matkallaan 6.—7.5.1941 presidentti Rytin ja pääministeri Rangellin kanssa vastikemaakysymyksen todennäköisestä lopputuloksesta ja siitä aiheutuvasta von Bornin erosta. Asia koettiin kiusalliseksi Pohjanlahden molemmilla puolilla, mutta mitään merkittävää aktiivisuutta Ruotsi ei osoittanut, vaikka seurasiakin edelleen

78. Sos.dem. puolueuuevoston pöytäkirjat 30.3.1941. TA.

79. Sos.dem. eduskuntaryhmän ja sen valmistavan valiokunnan pöytäkirjat 17.4.1941; Tanner oli neuvotteluissa Rkp:n eduskuntaryhmän edustajien kanssa luvannut vaikuttaa puolueessaan 22 a §:n läpimenemiseen. Rkp:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.4.1941; Tanneria vastustivat sosialidemokraattien eduskuntaryhmän pika-asutuslain muutosesityksen 22 a §:n kohdalla karjalaisten kansanedustajien lisäksi erityisesti myös edustajat, jotka olivat mukana Sosialidemokraattisen pienviljelijäin neuvottelukunnan toiminnassa. Kts. neuvottelukunnan toimintakertomus vuodelta 1940, joka on sos.dem. puolueuuevoston pöytäkirjan 30.3.1941 liitteenä ja neuvottelukunnan kirje puolueen eduskuntaryhmälle 7.4.1941. Neuvottelukunnan varapuheenjohtaja E. Pusan ensimmäisenä allekirjoittama kirje on eduskuntaryhmän valmistavan valiokunnan pöytäkirjan 17.4.1941 liitteenä.

80. Sos.dem. eduskuntaryhmän ja sen valmistavan valiokunnan pöytäkirjat 8.5.1941; Tanner oli luvannut Rytille hieman aikaisemmin hoitaa vastikemaakysymystä ryhmässään Lepistön vastalauseen perusteella, vaikka katsoikin mahdollisuudet ruotsalaisten toiveiden toteuttamiseen vähäisiksi. Risto Rytin päiväkirja 5.5.1941.

81. Ministeri von Born jätti eroanomuksensa 13.5.1941. Kts. valtioneuvoston pöytäkirjat.

tarkasti tilanteen kehitystä ruotsalaismaakysymyksessä.⁸²

Vaikka kamppailu pika-asutuslain toimeenpanosta keskittyikin keväällä 1941 eduskuntaan ja siellä Rkp:n ajaman vastikemaakysymyksen ympärille, oli siirtoväen asuttaminen myös muuten esillä julkisuudessa. Karjalan Liitto piti suurin joukkokokouksin siirtoväen asian jatkuvasti näkyvillä. Liitto pyrki järjestämään Kalevalan päiväksi 28.2. 1941 Karjala-juhlia eri puolille maata. Samaan aikaan pidettiin Helsingissä Liiton I varsinainen vuosikokous, josta valittu lähetystö kävi kertomassa karjalaisten näkemykset pika-asutus- ja korvauskysymyksessä eduskuntaryhmille.⁸³ Toukokuun lopulla järjestettiin Helsingissä useiden eri karjalaisjärjestöjen aloitteesta suuri siirtoväen kokous, jossa käsiteltiin kaikkia siirtoväen kannalta keskeisiä kysymyksiä.⁸⁴ Eeno Pusa pyrki kirjoituksillaan edelleen aktiivisesti vaikuttamaan pika-asutuslaista käytävään keskusteluun. Lain arvostelijoiden näkemyksistä oli hyvä esimerkki Rurik Pihkalan esitelmä Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä maaliskuun lopulla 1941.⁸⁵ Vastikemaakysymyksen ratkettua siirtoväelle edullisesti antoi Karjalan Liiton hallitus julkilausuman, jossa pyrittiin osoittamaan, ettei karjalaisväestö suhtautunut vihamielisesti maan ruotsinkieliseen väestöön.⁸⁶

Syksystä 1940 vireillä ollut pika-asutuslain muutosprosessi vastikemaan hankinta-ajan pidentämiseksi raukesi toukokuussa 1941. Sen rinnalla pika-asutuslakiin tehtiin eräitä selviä parannuksia ja annettiin lakiesitys pika-asutuslain seurauksena mahdollisesti työttömiksi jäävien maataloustyöntekijöiden asuttamisesta.⁸⁷ Hanke vastikemaa-ajan pidentämiseksi sai alusta lähtien kielitaistelun leiman.

82. Ruotsin Helsingin lähettilään K.-I. Westmanin raportit 3.5. ja 14.5.1941, HP 1 Af 110 sekä muistio Güntherin ja Rydin keskusteluista 7.5.1941, Finska frågan. UD. Kts. myös Garlgren, Wilhelm M., Svenska utrikespolitik 1939—1945, 273—274.

83. Yrjölä, 51—55.

84. ”Karjalaisten edustajakokous 25.—26.5.1941. Kokouksen hyväksymä päätöslauselma ja kokouksessa esitetyt ajatukset.” Karjalan Liiton julkaisu N:o 7; Kts. myös Yrjölä, 56—62.

85. Pusa, Eeno, Elintarviketuotanto ja asutuskysymys. Pusan 28.5.1941 päivätty kirjanen sisältää artikkelit ”Siirtoväen pika-asutuslain toteuttaminen. Eräitä asiatietoja ja arvostelevia huomautuksia” ja ”Elintarviketuotantomme ja uudisraivaus”. Moilemmissa Pusa pyrkii varsin laajaan tilastoaineistoon tukeutuen torjumaan ne väitteet, joita maanluovuttajien edustajat pika-asutuslain toimeenpanon haitallisista vaikutuksista esittivät. Pihkalan esitelmä Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä 27.3.1941 rakentui pääosiltaan juuri niille argumenteille, joita Pusan kirjoituksissa yritettiin kumota. Pihkala, Rurik, Perussyyt pika-asutuksessa esiintyviin epäkohtiin ja niiden korjaaminen. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1941, 138 - 161 ja Tuodeer, 27.

86. Karjalan Liiton hallituksen pöytäkirjat 4.6. 1941 ja liite a.

87. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi siirtoväen pika-asutustoiminnan kautta tiloilta pois joutuvien maataloustyöntekijäin asuttamisesta. VpAk 1941 I—II, esitys N:o 36. Hallitus antoi esityksen 4.4.1941 ja eduskunnan vastaus oli valmis 3.6.1941.

Ruotsinkieliset maanomistajat sisäministeri Ernst von Bornin johdolla näkivät vastikemaa-oikeuden ajallisessa pidentämisessä keinon välttää maanluovutukselta kotitaltaan. Kuten aikaisemmin on jo osoitettu pika-asutuslain toimeenpano ei olisi aiheuttanut merkittäviä kielisuhteiden muutoksia. Vaikka myös suomenkieliset maanluovuttajat arvostelivat voimakkaasti pika-asutuslakia MTK:n ja erityisesti sen puheenjohtajan Juho Jänneksen suulla, oli kamppailu lain toimeenpanosta ennen kaikkea kiistelyä ruotsalaismaasta. Myös suomenkieliset suurmaanomistajat olivat kiinnostuneita vastikemaan hankinta-ajan pidentämisestä, mutta vetäytyivät taktisen vaiteina ruotsalaisten selän taakse ja antoivat näiden pitää ääntä vastikemaa-asiasta julkisuudessa. Ratkaisevasti suomenkielisten maanluovuttajien kantaan vaikutti kuitenkin, että pidennetty hankinta-aika olisi rajoittanut heidän mahdollisuuksiaan löytää tarvittaessa vastikemaita omista kotikunnistaan. Tällaisen vastikemaan käyttöhän oli vapaampaa kuin hankinta muualta. Pidennetty vastikemaan hankinta-aika olisi luonnollisesti lisännyt maanostopainetta suomenkielisissä kunnissa. Näin Rkp ei saanut eduskunnassa rinnalleen yhtenäistä suomenkielisiä maanluovuttajia edustavaa rintamaa, vaan osa näistä vastusti 22 a §:n hyväksymistä.

Pääministeri Ryti lämpeni syksyllä 1940 sisäasiainministeri von Bornin sitkeästi ajamalle vastikemaan hankinta-ajan pidentämiselle. Vaikka pääministerillä olikin käytössään tarkat tiedot pika-asutuksen tulevista, verrattain vähäisistä vaikutuksista kielisuhteisiin, olivat hänen motiivinsa aluksi myös ulkopoliittiset. Tähän vaikuttivat hänen syksyllä 1940 Ruotsiin antamansa lupaukset ja ilmeisesti myös Ruotsin lehdistön aktiivisuus alkusyksystä.

Presidentti Rytin uraa vastikemaakysymys hiersi koko alkuvuoden 1941. Saadakseen mieleisensä hallituksen ja pitääkseen sen koossa hän joutui luovimaan jatkuvasti Rkp:n ja maalaisliiton ministereiden näkemysten välillä. Taktisesti hän onnistui tässä hyvin, sillä hallitus pysyi koossa toukokuuhun asti, jolloin von Born erosi. Rytin toiminta ei kuitenkaan ollut pohjimmiltaan taktikointia, vaan sitä ohjasivat hänen henkilökohtaiset mielipiteensä siirtoväen pika-asutuslaista ja vastikemaakysymyksestä. Tästä on osoituksena Rytin selvä linjanveto kroonisessa hallituskriisissä talvella 1941 Rkp:n tavoitteiden puolesta. Toiminnallaan hän oli vähällä aiheuttaa maalaisliiton eron hallituksesta, mikä olisi vielä entisestään kaventanut leimallisen presidentin hallituksen parlamentaarista pohjaa.

Rytin tärkeimpinä neuvonantajina siirtoväen asuttamisessa syksyn ja talven 1940—1941 aikana olivat juuri pika-asutuslakia voimakkaimmin arvostelleet talous- ja maatalousmiehet, joille karjalaisten asuttaminen oli puhtaasti taloudellinen kysymys. Käyttämällä heitä asiantuntijoinaan Ryti vaikutti siihen, ettei luottamuksellisia suhteita

hänen ja karjalaisten välille päässyt syntymään kevään 1940 tapahtumien jälkeen. Hyvänä osoituksena Rytin henkilökohtaisista näkemyksistä siirtoväen asuttamisasiassa vielä huhtikuun lopulla 1941, jolloin vastikemaakysymys oli jo käytännössä ratkennut siirtoväen eduksi, oli hänen sisäpoliittinen tilanteenarvionsa Yhdysvaltojen Helsingin lähettiläälle Arthur Schoenfeldille. Keskusteluissa Ryti oli pitänyt ”agraarien rettelöintiä eduskunnassa suhteellisen vaarattomana”.⁸⁸

Asutustoiminnan asiantuntijat ja siirtoväki kokivat pidennetyn vastikemaan hankinta-ajan jarruksi pika-asutuslain toimeenpanon loppuunsaattamiselle. Kun siirtoväki oli jo syksyn 1940 aikana arvoستellut lain toimeenpanoa hitaaksi, oli varsin selvää, että vastikemaapapereiden ilmestyminen ministereiden työpöydille nostatti karjalaisten päättäväisen vastarinnan. Karjalaisten asuttaminen kanavoitui poliittiseen päätöksentekoon ennen kaikkea eduskunnan kautta. Vaikka ministeritasolla olisikin voitu löytää kompromissi vastikemaakysymyksessä, ei eduskuntaa asiassa voitu sivuuttaa. Kaikkien eduskuntaryhmien karjalaisedustajat toimivat jo perinnäisen yksimielisesti saadakseen hallituksen esityksen 22 a §:n hylätyksi. Maalaisliiton ryhmässä karjalaisten asian ajaminen oli itsestäänselvyys, mutta myös sosialidemokraattien ryhmässä ollut vahva karjalais- ja pienviljelijäedustus vaikutti siirtoväelle myönteiseen lopputulokseen. Vastikemaakysymyksen käsittely hallituksessa ja eduskunnassa osoitti, että tuolloin käytetty tapa tehdä tärkeät päätökset pienessä sisärenkaassa, ei kaikissa asioissa pätenyt. Tässä suhteessa Ryti teki ilmeisestikin väärän tilanteenarvion.

2. Tilinpäätös

Koko talven 1941 kestänyt kiistely pika-asutuslain muutoksesta ei sinänsä hidastanut siirtoväen asuttamista, sillä lain toimeenpano oli talven aiheuttamasta luonnollisesta syystä keskeytyksissä tammi-kuun lopusta huhtikuun alkuun. Maaliskuussa pika-asutustoiminnan johtaja Sulo J. Teittinen kertoi presidentti Rytille, että vuoden 1941 aikana saataisiin valmiiksi noin 20 000 uutta tilaa.⁸⁹ Tämän arvi-
on mukaan noin 10 000 tilan valmistuminen olisi siirtynyt vuoden 1942 puolelle. Uskottavalta tuntuu kuitenkin, että vauhtiin päästy-
ään pika-asutustoiminnan tulos olisi ollut parempi kuin Teittisen
arvio. Keväällä 1941 uusien tilojen muodostamista jatkettiin ilmeisen

88. Risto Rytin päiväkirja 26.4.1941.

89. Sama, 26.3.1941.

toiveikkaina, mutta sota keskeytti pika-asutuslain toimeenpanon heti alkuunsa.

Sodan keskeyttäessä pika-asutuksen jatkamisen oli valmiiksi muodostettuna 8422 tilaa ja puolivalmiina 4533 tilaa eli yhteensä lähes 13 000 tilaa oli valmiina tai valmistumassa. Valmistuneista tiloista oli viljelystiloja 5417. Pika-asutustarkoituksiin oli otettu maata hieman yli 200 000 hehtaaria, josta viljelys- ja viljelyskelpoista maata noin 80 000 hehtaaria. Pakkolunastamalla ja vapaaehtoisilla kauppoilla oli maata saatu lähes yhtä paljon eli hieman alle 90 000 hehtaaria kummallakin tavalla. Valtion maata oli pika-asutukseen käytetty noin 40 000 hehtaaria. Pika-asutuslain toimeenpano oli kohdistunut suunniteltua enemmän maatalouskelpoisiin maihin ja valmiin pellon käyttö oli ollut puolestaan alkuperäisiä suunnitelmia vähäisempää. Lähes 8000 tilalle oli tehty viljelyssopimukset ja otettu asukkaat.⁹⁰

Pika-asutuslain toimeenpano oli kesäkuussa 1941 vielä niin alkuvaiheessa, ettei mitään syvällisempiä arviointoja sen sujumisesta tai sujumattomuudesta voida esittää. Samoin on mahdotonta arvioida, olisiko laki toimeenpantuna aiheuttanut niitä monia kansantaloudellisia, maataloudellisia ja kansanhuollollisia lieveilmiöitä, joita valitun asutusratkaisun arvostelijat povasivat sen tuovan muassa. Tässä yhteydessä on kuitenkin muistettava, että Suomi joutui Moskovan rauhan jälkeen aloittamaan mittavan jälleenrakennustyön, jossa elintarviketilanteesta johtuen nimenomaan maataloudellisella jälleenrakentamisella oli tärkein sija. Lukuisat esimerkit kuten maanhankintalaki osoittavat, että pienmaatalouteen perustuvan agaraariyhteiskunnan tehokkain jälleenrakennusyksikkö on pienviljelijäperhe. Se pystyy jälleenrakennuskausille ominaisissa niukkuuden oloissa joustavasti sopeuttamaan työpanoksensa maatalouteen ja sen harjoittamiseksi välttämättömään rakennustoimintaan. Juuri tällaisen jälleenrakennusmallin tarveaineet pika-asutuslaki olisi tarjonnut, joten on vaikea uskoa, että seurauksena olisi ollut esimerkiksi elintarviketuotannon lasku.

Vaikka pika-asutuslain toimeenpano ei sujunutkaan sillä nopeudella, jota ”lainisä” Kivimäki oli optimistisesti kaavaillut maaliskuussa 1940, ei tämä riitä osoitukseksi siitä, että siirtoväen asuttamisessa välirauhan aikana olisi epäonnistuttu. Pika-asutuslaki oli kokonaisuudessaan erittäin laajamittainen ratkaisuyritys karjalaisten asuttamiseksi. Rakentuessaan itsenäisen Suomen kahden ensimmäisen

90. Kts. liite 4 ja myös asutuslainsäädäntötoimikunnan mietintö, 10—17 (liitteen 4 taulukot ovat tämän toimikunnan mietinnöstä). Yli-insinööri Seppälä paheksui pakkolunastuksen piiriin kuuluvan maan myyntiä vapaaehtoisin kaupoin, koska tällaiset kaupat suosivat vain muutamia karjalaisia ja synnyttivät etuja eräille maanomistajille. Seppälä, 88—89.

vuosikymmenen asutus- ja yhteiskuntapoliittiselle perinteelle pika-asutuslain toimeenpanoon haluttiin sisällyttää myös varsin kunnianhimoisia yhteiskuntapoliittisia tavoitteita. Siirtoväen pika-asutuslailla ei pyritty yksinomaan palauttamaan luovutetun Karjalan maatalouden tilaa entiselleen supistuneessa Suomessa, vaan tähdättiin maareformiin eräiden Karjalan maatalouden pahimpien epäkohtien poistamiseksi. Näin laajasti ymmärretyn pika-asutuslain toimeenpano lähti käyntiin yllättävän ripeästi huolimatta monista teknisluontoisista ongelmista. Pika-asutuslain toimeenpanoa nopeampi ratkaisu olisi edellyttänyt jo siirtoväen omatoimisia maanottoja eli puolivallankumouksellista tilannetta, jossa suomalainen oikeudellinen ja perinteinen maanjakotekninen järjestelmä ei olisi enää toiminut. Tästä ei Suomessa vuosina 1940-1941 kuitenkaan ollut kysymys.

Pika-asutuslain seuraukset eivät siirtyneet historiaan kesän ja alkusyksyn tapahtumien jälkeen, vaikka siirtoväelle tarjoutuikin mahdollisuus Karjalaan paluuseen. Karjalaisten paluumuuton seurauksena valtion haltuun jäi pääosa pakkolunastuksella luovutetusta maasta.⁹¹ Tämän maan tulevasta kohtalosta käynnistyi kilpajuoksu syksyllä 1941.

Ensimmäisenä ehti pika-asutusmaiden vastaisesta käytöstä ilmaisemaan mielipiteensä Maatalousseurojen Keskusliiton pika-asutusasiain neuvottelukunta. Se katsoi, ettei pika-asutustoimintaa maanlunastuksen osalta voida palauttaa entisiin asemiinsa vaan saavutetulle pohjalle olisi rakennettava asutustoiminnallinen jatko-ohjelma.⁹² Myös Ason pika-asutusneuvottelukunta oli samoilla linjoilla.⁹³ Sen sijaan tuotantokomitea ehdotti valtioneuvostolle, että se jättäisi lepäämään rauhallisempiin aikoihin mahdollisesti vireillä olevat suunnitelmat pika-asutuslain jatkosta.⁹⁴ Myös edistyspuolueen puoluetoimikunta käsittelee asiaa Sulo J. Teittisen alustuksen pohjalta. Mitään päätöksiä kokouksessa ei kuitenkaan tehty.⁹⁵

91. Pika-asutuslain 30 §:n mukaan pakkolunastuksella otettu alue palautui alkuperäiselle omistajalle, jollei alueelle vuoden kuluessa katselmustoimituksesta oltu otettu asukasta. Kts. em. mietintö, 17 ja Siirtoväen pika-asutuslainsäädäntö, 118; Kun suurimmalle osalle pika-asutukseen otetusta maasta oli muodostettu tilat ja otettu asukkaat, ei lain 30 §:n mukaisia raukeamisia pakkolunastetuilla alueilla sanottavastikaan tapahtunut. Siirtoväen luopuminen pika-asutustiloista paluun yhteydessä aiheutti sen, että suurin osa pika-asutusmaista jäi valtion haltuun. Vain 986 pika-asutustilan saanutta ei luopunut viljelmästään. SVT XXX Asutustilasto B.C. 1. Asutustoiminta 1945—1947 (25—27), 17.

92. Maatalousseurojen Keskusliiton pika-asutusasiain neuvottelukunnan pöytäkirjat 26.9. ja 11.11.1941.

93. Ason pika-asutusneuvottelukunnan pöytäkirjat 10.10.1941.

94. Tuotantokomitean pöytäkirjat 21.10.1941 ja lausunto valtioneuvostolle 22.10.1941.

95. Edistyspuolueen puoluetoimikunnan pöytäkirjat 30.11.1941. Kansallisen edistyspuolueen arkisto, kansio 7. VA; Teittinen ei ollut itse paikalla vaan hänen alustuksensa luettiin.

Eri suunnilta tulleet, toisistaan poikkeavat näkemykset olivat yhtenä sysäyksenä siihen, että valtioneuvosto asetti toimikunnan 6.11.1941 K.T. Jutilan johdolla selvittämään uutta asutuksellista tilannetta. Sen piti laatia ehdotukset asutustoiminnan jatkamisesta sodan jälkeen ja toimenpiteistä, jotka aiheutuivat siirtoväen pika-asutuslain keskeyttämisestä. Erityisesti toimikunnan piti harkita maanhankintaa rintamamiehille, sotainvalideille, sotaleskille ja sotaorvoille. Samoin sen tuli pohtia mitä pika-asutuslaissa omaksuttuja periaatteita käytettäisiin asutustoiminnassa sodan jälkeen. Toimikunnan oli selvitettävä myös mitkä pika-asutukseen luovutetuista maa-alueista tulisi palauttaa entisille omistajille. Toimikunnan työ on kuitenkin vuonna 1945 säädetyn maanhankintalain välitöntä esihistoriaa eikä siten kuulu enää tämän tutkimuksen piiriin.⁹⁶

Siirtoväen tulevaisuudelle supistuneen Suomen täysivaltaisina kansalaisina luotiin edellytykset välirauhan aikana pika-asutus- ja korvauslailla. Vaikka karjalaisten asian ajaminen lainsäädännön tasolla edistyi heidän kannaltaan varsin myönteisissä merkeissä, joutui siirtoväki elämään arkipäiväänsä sangen kirjavissa oloissa evakkoon lähtönsä jälkeen. Vain harvat heistä ehtivät saada uudet pysyvät asuinsijat. Kun siirtoväen elämän perussävyä oli väliaikaisuuden tuntu, ei ole ihmeteltävää, että elämänuskoa ylläpidettiin myös toiveilla Karjalaan paluusta. Jo kesällä 1940 oli karjalaisten keskuudessa kierrellyt haavekuva siitä, että sireenien kukkiessa seuraavan kerran päästään takaisin.⁹⁷ Tämä osoittaa, että kansa vaistonvaraisesti tajusi Suomen ulkopoliittikan suunnan kääntymisen, vaikka asiaa ei virallisissa puheissa luonnollisesti vielä tuolloin käsitelty.

Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että karjalainen siirtoväki olisi ollut määräämässä Suomen valintaa kevättalvella 1941. Menetettyjen kotiseutujen kaipuu ja haavekuvat paluusta Karjalaan eivät välirauhan aikana missään vaiheessa kanavoituneet voimaksi, joka olisi ohjannut Suomen poliittisen johdon valintoja. Karjalan Liitto jatkoi kamppailuaan pika-asutuslain toimeenpanon läpiviemiseksi kesäkuuhun 1941 ilman, että jo loppukevällä aistittavat uuden sodan merkit olisivat herpauttaneet otteen. Luonnollista on tietysti, etteivät karjalaiset asettuneet Suomen sodankäynnin jarrumiehiksi, kun Moskovan rauhassa menetetty Karjala kesällä 1941 varsin nopeasti vallattiin takaisin. Tavalliselle karjalaiselle tämä oli kuin herääminen painajaisunesta. Karjalan Liiton nopea toimintalinjan muutos osoitti, ettei siirtoväki ollut menettänyt evakossa yhteiskunnallista valmiut-

96. Kts. em. mietintö, 5—6.

97. Kts. siirtoväen paluutoiveista Simonen, Seppo, Paluu Karjalaan. Palautetun alueen historiaa 1941—1944, 28—29.

taan hoitaa omia asioitaan. Karjalan jälleenrakentamista alettiin suunnitella heinäkuussa 1941 Karjalan Liiton puhaltamassa tahdissa.⁹⁸

Moskovan rauha koettiin häpeärauhaksi Suomessa suureksi osaksi juuri Karjalan menetyksen tähden. Tästä syystä luovutettujen alueiden takaisinvaltaus oli Suomen sodanpäämääristä kesällä 1941 ainoa, joka hyväksyttiin soraäänittä.

Kysymykseen, halusiko Suomen poliittinen johto poistaa siirtoväkikysymyksen päiväjärjestyksestä talvella 1940—1941 valtaamalla Karjalan takaisin, ei saa käytettävissä olevasta lähdeaineistosta vastausta. Uskottavaa lienee kuitenkin, että maan poliittisen sisärenkaan luottamus tähän ”ratkaisumalliin” lujittui kevään 1941 kuluessa. Presidentti Rytin toiminnalle vastikemaakysymyksessä löytyy tästä eräs osaselitys. Mahdollisimman laajapohjaisen hallituksen koossapito uusien tuulten puhaltaessa Suomen ulkopoliitiikassa on saattanut olla motiivina Rytin karjalaisvastaisessa toiminnassa. Ministeri von Bornin ero hallituksesta toukokuussa 1941 lienee tulkittavissa osin muodolliseksi, sillä Rkp oli selvästi hallituksen politiikan takana kesäkuussa.⁹⁹ Puolueen politiikan uskottavuuden säilyttäminen omien keskuudessa vaati kuitenkin von Bornin eroa. Tämän presidentti näyttää ymmärtäneen varsin hyvin. Huhtikuussa von Born oli jo esittänyt Ruotsin Helsingin sotilasasiamiehelle Gösta von Stedingkille, että puolimiljoonainen siirtoväki oli riittävä peruste Suomen hyökkäykselle itään.¹⁰⁰ Mitä ilmeisimmin maan hallituksessa uskottiin siirtoväen synnyttämän yhteiskunnallisen kriisin laukeavan kivuttomimmin uuden sodan myötä.

98. Kts. Yrjölä, 64—67 ja Karjalan asiain neuvottelukunnan mietintö. Komiteanmietintö 1:1942. Lähetekirjelmä, 3—5. Mietintö oli päivätty jo 30.9.1941, vaikka julkaistiinkin vasta seuraavan vuoden puolella.

99. Kts. Rkp:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 19.6.1941.

100. Björkman, Leif, Sverige inför Operation Barbarossa. Svensk neutralitetspolitik 1940—1941, 194.

Siirtoväen pika-asutuslaki — lopullisen ratkaisun ennakkonäytös

Tutkimuksessa on lähestytty vuonna 1940 säädettyä pika-asutuslakia osana Suomessa viimeisen sadan vuoden aikana harjoitettua asutustoimintaa ja laajemminkin osana suomalaisessa maaseutuyhteisössä tuona aikana tapahtunutta muutosta. Suomalainen kehitys on tällöin kytketty myös kiinteästi prosessiin, joka hitaasti mutta vääjäämättömästi muutti tai on edelleen muuttamassa Euroopan maatalousyhteiskuntia teollisiksi. Olennainen — joskin Suomessa lähes tutkimaton — juonne tässä kehityslinjassa ovat olleet maaseutuyhteisössä tapahtuneet muutokset. Monista eri syistä useimmissa Itä-Euroopan maissa maakysymyksestä oli tämän vuosisadan alkuun mennessä tullut keskeisin yhteiskunnallinen ongelma. Mitattavimmat maareformit tapahtuivat pääosassa Itä-Eurooppaa — Suomi mukaanluettuna — kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkiseurauksena. Inhimillisen elämän kirjoon on kuulunut, että toisaalla maanomistussuhteiden muutoksilla on pyritty torjumaan vallankumouksellinen kehitys ja toisaalla ne ovat olleet ensimmäinen väli-etappi vallankumouksen tiellä.

Taustasyyt siihen, että Suomessa Moskovan rauhan jälkeen alkukesästä 1940 pystyttiin säätämään laajamittainen laki siirtoväen asuttamiseksi, ovat löydettävissä kahdelta suunnalta. Toisaalta Suomessa oli tuolloin olemassa vankka asutuslainsäädännöllinen perintö ja tehokas asutushallinto. Nämä olivat välitön heijastuma yhteiskunnallisesta todellisuudesta, jossa hyvin monen maaseudun ihmisen mielisissä kangasteli toive omasta maasta ainoana reaalisena väylänä elintason nousuun. Toisaalta karjalainen yhteisö, jonka jäsenet siirtyivät supistuneeseen Suomeen, oli suomalaisissa oloissa ainutkertaisen tasarakeinen yhteiskunnallisilta suhteiltaan. Suomalaiselle maaseudulle tunnusomaiset sosiaalista eriarvoisuutta synnyttäneet tekijät olivat olleet Karjalassa vähäisiä. Karjala sinänsä vastasi monessa suhteessa talonpoikaisen vallankumouksen läpikäyneen Suomen yhteiskuntapolitiikan ihannetta. Näin siirtoväen sosiaalinen ja poliittinen tausta oli toinen välttämätön perusedellytys pika-asutuslain säätämiseksi.

Vaikka Suomessa säädettiin 1920- ja 1930-luvuilla kaksi varsin radikaalia asutuslakia, ei niitä kumpaakaan toimeenpantu läheskään täydessä mitassa. Näihin lakeihin liittyvästä asutuslainsäädännöllisestä suunnittelusta ja käytännön toteutuksesta oli kuitenkin seurauksena, että Suomessa oli voimakas asutuksellinen traditio, kun Suomi toisen maailmansodan seurausvaikutuksena joutui asuttamaan karjalaista siirtoväkeä ja myös muuta maaseutuväestöä maanhankintalain toimeenpanon yhteydessä.

Siirtoväen pika-asutuslakia, samoin kuin vuonna 1945 säädettyä maanhankintalakia, on yleensä tarkasteltu asutus- ja yhteiskuntapolitiittisesti irrallisina ainutkertaisina ilmiöinä. Tutkijat eivät ole yhdistäneet niitä aikaisempaan asutukselliseen kehitykseen enempää lainsäädännöllisesti kuin asutuspoliittisestikaan.

Tässä tutkimuksessa on katsottu välttämättömäksi selvittää myös pika-asutuslain asutuspoliittinen tausta ja sisältö. Tällöin pika-asutuslaki on saatu kytketyksi ns. normaali ajan asutustoiminnan yhteiskunnalliseen traditioon. Tämä historiallinen perspektiivi luo kokonaan uuden näkökulman Suomen historiaan toisen maailmansodan vuosina.

Vuoden 1936 asutuslain säätämisprosessissa olivat keskeisinä peruskysymyksinä minne asutustoiminnan maantieteellinen painopiste suunnataan ja kenen omistamaa maata asutukseen käytetään. Laissa pyrittiin pääasiassa tukemaan jo olemassa olleita viljelmiä lisämailla, mutta uusien tilojen perustaminenkin oli mahdollista, lähinnä valtion maille. Lain päälinjat vastasivat hyvin asutustoiminnan todellista tarvetta. Lisämaita kaivattiin etupäässä maan eteläosissa ja uusien tilojen perustamista maan syrjäalueilla.

Siirtoväen pika-asutuslain suunnittelu annettiin 1930-luvun tärkeimmän asutuslainsäädännöllisen vaikuttajan professori T.M. Kivimäen tehtäväksi. Tästä syystä ei ole yllätys, että pika-asutuslaista tuli itse asiassa vain vuoden 1936 asutuslain sovellutus siirtoväen suurisuuntaiseen asuttamisoperaatioon.

Kivimäen valitsemista lähtökohdista seurasi, että siirtoväen asuttamisen yhteydessä pyrittiin korjaamaan eräitä karjalaisen maatalouden pahimpia ongelmia. Luovutetulle alueelle olivat tyypillisiä erittäin vähäiset viljelmäkokoerot yhden kunnan sisällä. Sen sijaan Karjalassa oli varsin suuria alueellisia eroja tässä suhteessa. Etelä-Kannas ja Raja-Karjala olivat leimallisia kääpiötila-alueita, kun taas Keski-Karjalassa viljelmäkoko oli suurempi. Luovutetun alueen maanomistussuhteet olivat historiallisista syistä kehittyneet muusta Suomesta poikkeaviksi. Karjala oli ennen Suomen itsenäistymistä kiinteässä taloudellis-sosiaalisessa riippuvuussuhteessa Pietariin. Yhteyden katkeaminen merkitsi maatalouden kohoamista tärkeimmäksi toimeentulon lähteeksi. Seurauksena tästä Karjalassa alkoi vi-

reä uudisraivauskausi ja samalla paine tilojen jakamiseen lisääntyi. Asutustoiminnan keinoin ei ollut suuriakaan mahdollisuuksia tyydyttää Karjalassa 1920- ja 1930-luvulla kasvanutta maannälkää, koska maareservejä ei alueella sanottavastikaan ollut.

Pika-asutuslaki sai eduskunnassa varsin tulkinnanvaraisen sisällön. Tämä tuli esiin jo lakia säädettäessä, sillä sekä hallituksen esityksen kannattajat että oppositiossa olleet katsoivat lain muotoutuvan heille edulliseksi. Näin selittyä osaksi myös se, että laki hyväksyttiin lähes yksimielisesti. Erityisesti pika-asutuslain asutuspoliittinen sisältö riippui suuresti toimeenpanijan tulkinnoista.

Lain toimeenpanon sunnittelu ja varsinainen toteutus jäi niiden valvontaan, jotka olivat tunnetusti ennen sotaa harjoitetun asutuspolitiikan kannattajia. Heihin yhdistyi toimeenpanossa erittäin ratkaisevan aseman saaneiden siirtoväen edustajien panos. Tästä syystä lain toimeenpano sai käytännössä ilmeen, joka oli sopusuhteissa sekä siirtoväen vaatimusten että myös hallitsevina olleiden asutuspoliittisten näkemysten kanssa.

Luovutetun alueen sisäiset erot viljelmäkokorakenteessa olisivat tuntuvasti supistuneet, mikäli siirtoväen sijoitussuunnitelma olisi toimeenpantu sellaisena kuin syksyllä 1940 suunniteltiin. Ainoastaan eräät Kannaksen kunnat olisivat säilyttäneet vanhan statuksensa. Näissä kunnissa toimeentulon hankinta olisi edelleen perustunut pääasiassa sivuansioihin. Viljelmäkokorakenteen yhtenäistymiskehityksessä oli taustalla kaksi suoraan pika-asutusta juontuvaa tekijää: Keski-Karjalassa varsin yleiset asutuslain viljelystilakäsitettä suuremmat talonpoikaiset viljelmät olisivat pienentyneet ja Kannakselle ja Raja-Karjalalle tyypilliset kääpiötilat olisivat nousseet viljelystilakategoriaan. Maareformin seurauksena supistuneeseen Suomeen olisi sijoitettu yhdellä kertaa erittäin suuri määrä pienviljelmiä, jotka tuon ajan mittapuiden mukaan olisivat taanneet omistajilleen pääasiallisen toimeentulon. Karjalaiselle maaseutuväestölle muutos olisi ollut usein melko tuntuva, sillä olihan se tottunut hankkimaan särpimen leivälleen erilaisista sivuansioista. Muutos olisi ollut merkittävä myös supistuneen Suomen maatalouden tuotantorakenteessa.

Pika-asutuslain toimeenpano ei kuitenkaan sujunut kivuttomasti sijoitussuunnitelman vahvistamisen jälkeen. Ruotsinkielisen väestön edusmiehet havahtuivat loppukesästä 1940 huomaamaan, että karjalaisia oli tulossa jakamaan myös heidän maitaan. Tästä alkoi pitkä kiista ruotsin- ja kaksikielisissä kunnissa olleen maan käytöstä siirtoväen asuttamiseen. Vastikemaan hankinta-ajan pidentämisen nimissä käyty kamppailu ruotsalaismaasta sai myös ulkopoliittista sisältöä, kun Ruotsi varsin aktiivisesti seurasi tilanteen kehittymistä. Sinänsä pika-asutuslaki ei olisi sanottavasti muuttanut kielisuhteita Suomessa ja ruotsalaismaakysymyksellä olikin huomattavasti syvemmän yh-

teiskunnallisen ristiriidan leima. Tämän ymmärtäminen vaatisi kuitenkin kokonaan oman tutkimuksensa. Vastikemaa-asia ratkesi toukokuussa 1941 karjalaisten voittoon, mutta mitään käytännöllistä merkitystä asialla ei enää ollut, sillä uusi sota oli jo odottamassa.

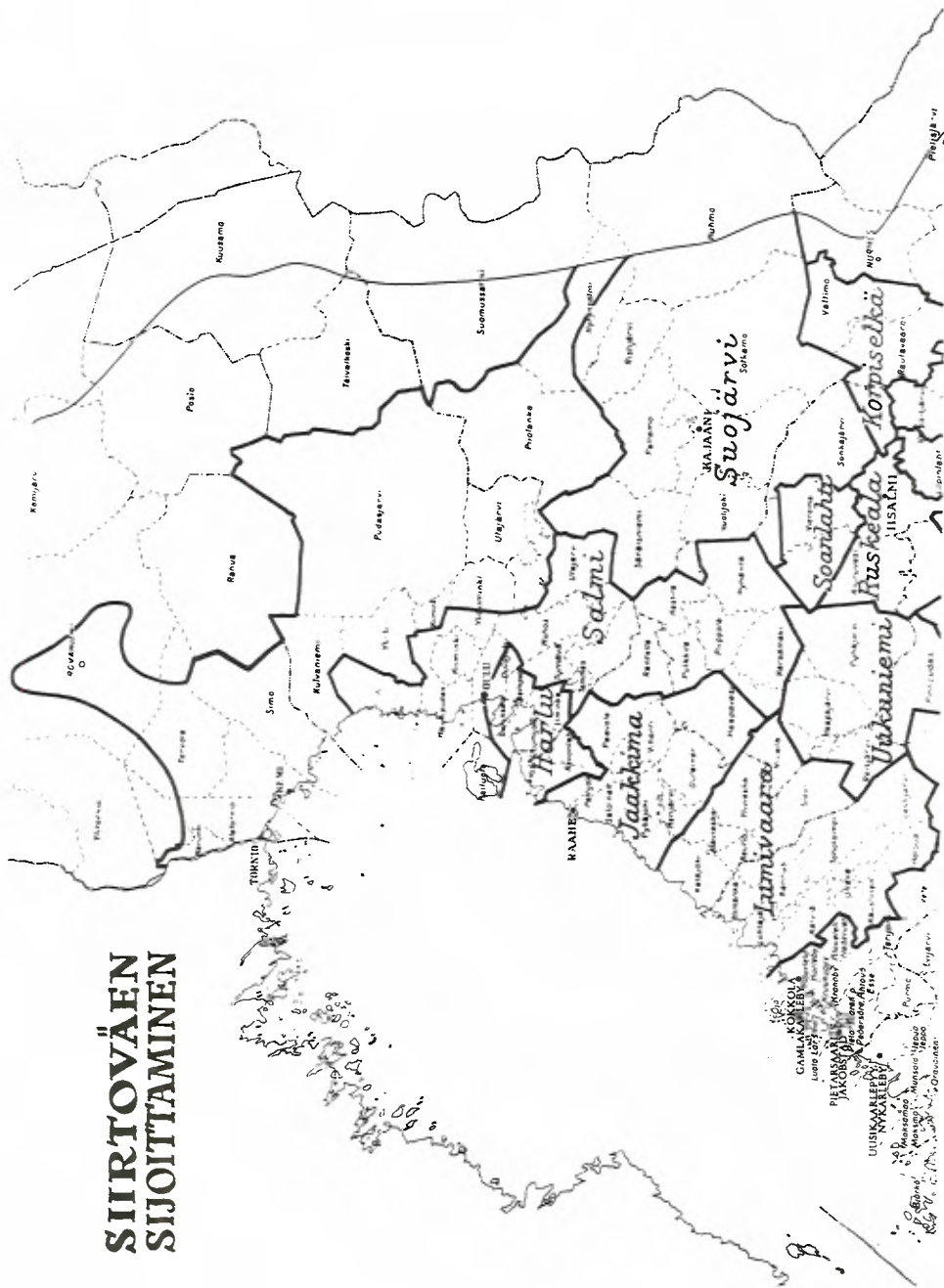
On aivan ilmeistä, ettei millekään muulle Suomen alueelle kuin Karjalalle olisi vastaavassa tilanteessa pystytty löytämään pika-asutuslain mukaista asuttamisratkaisua. Sosiaalisesti ja taloudellisesti erittäin yhtenäisestä talonpoikaisesta yhteiskuntarakenteesta johtuen ei luovutetun Karjalan maaperästä nousseilla poliittisilla voimilla ollut kovinkaan suuria tosiasiallisia eroja. Näin syntyi koko siirtoväkeä edustanut Karjalan Liitto ja eduskuntaan erittäin yhtenäinen karjalaisten rintama, jota ei ollut helppo sivuuttaa missään puolueessa. Luonnollisista syistä maalaisliitto oli tässä rintamassa hallitsevana.

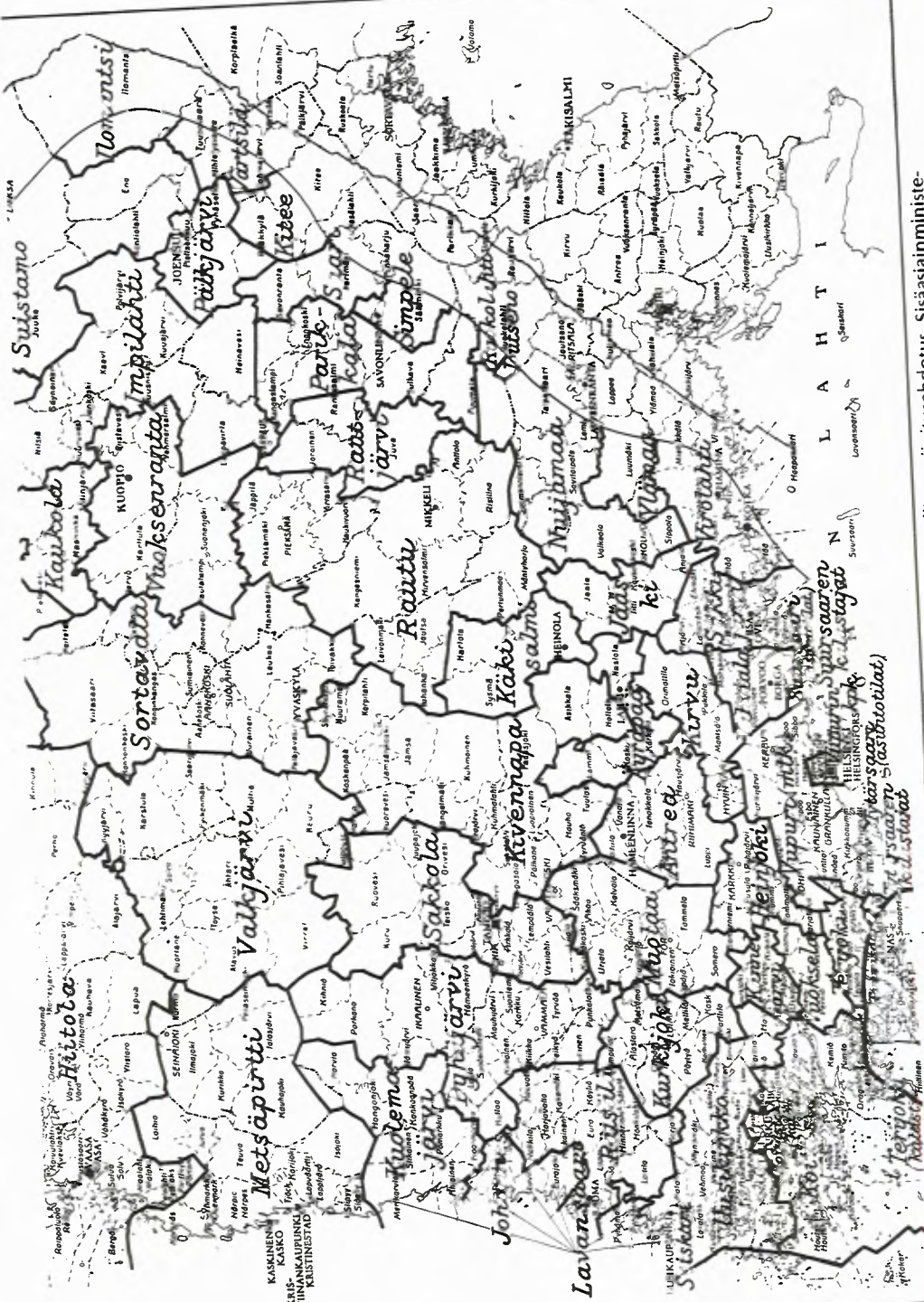
Moskovan rauha 1940 suisti Suomen syvään yhteiskunnalliseen kriisiin siirtoväkikysymyksen seurauksena. Vaikka karjalaisväestö säilytti rauhanteon jälkeen edelleen Suomen kansalaisuuden, olivat tulevan yhteiskuntakehityksen suuntaviivat vaakalaudalla siihen asti, kunnes ratkaisumalli siirtoväen elämän järjestämiseksi oli löydetty. Historiallisesti ainutlaatuista on, että pakolaiset — sitähän siirtoväki oli — pystyivät itse tarttumaan ohjaksiin tässä koko yhteiskuntaa koskevassa asiassa. Tästä löytyy kuitenkin tärkein selitys siihen, että pika-asutuslaki oli valmis jo kesäkuussa 1940.

Vaikka pika-asutuslaki jäikin karjalaisten asuttamisen osalta historiaan jo kesällä 1941, oli sillä huomattavasti syvällisempi merkitys myös tässä suhteessa. Vuoden 1945 kriittisissä oloissa säädetty maanhankintalaki oli pika-asutuslain suora kopio siirtoväen osalta. Ennen kaikkea pika-asutuslaki tarjosi kuitenkin karjalaisille tietyn turvan tulevaisuudesta kun uusi evakkomatka kesällä 1944 alkoi. Jos siirtoväen asiaa ei olisi välirauhan oloissa pystytty hoitamaan, olisi siirtoväen valinta kotimaaksi saattanut olla syksyllä 1944 aivan toinen kuin keväällä 1940. Tätä iskua Suomi tuskin olisi kestänyt vuoden 1944 kriisissä. Näin pika-asutuslaki oli peruuttamaton ennakkonäytös, jonka käsikirjoitusta ei voitu muuttaa vuosien 1944—1945 tilanteessa.

Liitteet

SIIRTOVÄEN SJOITTAMINEN

Lähde: Seppälä, 98—99 ja maatalousministeriön asutusasiainosastossa laadittu toinen lopullinen sijoitusehdotus. Sisäasiainministeriön siirtoväenasiainosaston (ns. Virolaisen) salaisen arkiston kartta, SVO 39/56 M 25/10. VA; Siirtoväen sijoitus suunnitelman mukaan ei itärajan suoja-alue jäänyt niin leveäksi kuin tässä kartassa on esitetty, vrt. kartta 10, 172.

Liite 1.

Sivuanzioiden osuus pienviljelijäperheiden toimeentulosta vuoden 1938 pienviljelijätutkimuksen mukaan (asutuslainsäädäntötoimikunnan I mietintö 1943: 6, 53. Taulukko 47).
Pienviljelijäperheet ovat kokonaistulostaan saaneet:

Suuruusluokat peltoalan mukaan	Etelä-länsipuoliskon pienviljelmillä				Pohjois-koillispuoliskon pienviljelmillä				Asutustiloilla			
	maataloudesta ja metsä- taloudesta		sivuanzio- taloudesta		maataloudesta ja metsä- taloudesta		sivuanzio- taloudesta		maataloudesta ja metsä- taloudesta		sivuanzio- taloudesta	
	mk	%	mk	%	mk	%	mk	%	mk	%	mk	%
I. alle 2 ha	5,000	45	6,100	55	7,100	40	10,500	60	6,355	49	6,583	51
II. 2—5 ha	8,000	62	5,000	38	10,400	53	9,300	47	8,596	63	5,135	37
III. 5—10 ha	14,900	79	3,900	21	14,200	66	7,300	34	12,568	78	3,605	22
IV. 10—15 ha	20,700	88	2,800	12	—	—	—	—	16,305	88	2,165	12
Keskimäärin	10,600	69	4,700	31	9,400	50	9,700	51	10,293	69	4,632	31

Liite 2.

Siirtoväen pika-asutuslain toimeenpanoon liittyvää tilastoaineistoa (asutuslainsäädäntötoimikunnan mietintö, 8—9).

Taulukko n:o 1

Lääni	Valtion maat, joista oli suunniteltu otettavaksi pika-asutukseen,		
	on		oli ehdotettu otettavaksi pika-asutukseen
	peltoa ha	vilj.kelp. ha	peltoa ja vilj.kelp. ha
Uudenmaan	3,772	1,815	2,766
Turun ja Porin	5,445	2,052	3,908
Hämeen	6,063	2,967	5,708
Viipurin	404	38	267
Mikkelin	312	917	862
Kuopion	1,376	2,937	2,665
Vaasan	1,658	5,696	5,690
Oulun	1,825	7,738	4,141
Lapin	70	3,401	255
koko maa	20,925	27,561	26,262

Taulukko n:o 2

Lääni	Seurakuntain maat, joista oli suunniteltu otettavaksi pika-asutukseen,		
	on		oli ehdotettu otettavaksi pika-asutukseen
	peltoa ha	vilj.kelp. ha	peltoa ja vilj.kelp. ha
Uudenmaan	2,159	987	2,069
Turun ja Porin	4,891	1,168	3,794
Hämeen	2,471	703	2,282
Viipurin	419	338	573
Mikkelin	776	1,152	1,117
Kuopion	1,355	2,105	1,928
Vaasan	5,785	3,285	5,809
Oulun	1,664	2,988	3,375
Lapin	134	296	227
koko maa	19,654	13,022	21,174

Taulukko n:o 3

Lääni	Kuntien maat, joista oli suunniteltu otettavaksi pika-asutukseen,		
	on		oli ehdotettu otettavaksi pika-asutukseen
	peltoa ha	vilj.kelp. ha	peltoa ja vilj.kelp. ha
Uudenmaan	3,059	1,338	2,565
Turun ja Porin	7,481	1,605	5,460
Hämeen	3,120	1,211	2,425
Viipurin	489	194	446
Mikkelin	1,892	1,253	2,019
Kuopion	2,953	4,899	4,441
Vaasan	4,623	1,464	2,903
Oulun	3,869	2,959	3,909
Lapin	501	1,103	327
koko maa	27,987	16,026	24,495

Taulukko n:o 4

Lääni	Yhtiöiden ja muiden yhtymäin maat, joista oli suunniteltu otettavaksi pika-asutukseen		
	on		oli ehdotettu otettavaksi pika-asutukseen
	peltoa ha	vilj.kelp. ha	peltoa ja vilj.kelp. ha
Uudenmaan	13,063	5,018	12,886
Turun ja Porin	6,352	7,165	11,405
Hämeen	8,118	4,145	9,460
Viipurin	1,537	995	1,784
Mikkelin	1,976	3,771	4,319
Kuopion	3,850	18,887	14,625
Vaasan	2,738	9,555	9,131
Oulun	3,954	5,283	6,572
Lapin	413	522	457
koko maa	42,001	55,341	70,639

Taulukko n:o 5

Lääni	Keinottelu- ja rappiotilat, joista oli suunniteltu otetta- vaksi pika-asutukseen,		
	on		oli ehdotettu otettavaksi pika-asutukseen
	peltoa ha	vilj.kelp. ha	peltoa ja vilj.kelp. ha
Uudenmaan	1,060	308	1,253
Turun ja Porin	3,089	832	2,875
Hämeen	2,033	769	2,380
Viipurin	122	206	236
Mikkelin	2,156	2,904	4,002
Kuopion	3,146	6,792	7,304
Vaasan	1,535	1,624	2,673
Oulun	1,565	2,794	3,843
Lapin	141	553	464
koko maa	14,847	16,782	25,030

Taulukko n:o 6

Lääni	Muut yksityistilat, joista oli suunniteltu otettavaksi pika-asutukseen,		
	on		oli ehdotettu otettavaksi pika-asutukseen
	peltoa ha	vilj.kelp. ha	peltoa ja vilj.kelp. ha
Uudenmaan	82,525	19,354	29,279
Turun ja Porin	144,210	18,028	43,413
Hämeen	101,483	18,551	30,023
Viipurin	2,345	1,474	1,427
Mikkelin	14,873	12,812	9,627
Kuopion	31,549	36,259	19,381
Vaasan	49,884	12,277	13,555
Oulun	24,794	18,493	16,696
Lapin	703	3,162	—
koko maa	452,366	138,610	163,401

Yhteenvetona esitetään taulukko n:o 7, josta käy ilmi, paljonko eri luovuttajaryhmillä oli peltoa ja viljelyskelpoista maata kaikkiaan sekä kuinka paljon sanotuista alueista oli suunniteltu otettavaksi maata.

Taulukko n:o 7

Luovuttajaryhmä	Luovuttaja-ryhmällä		Suunniteltu otettavaksi	
	peltoa	vilj. kelp. maata	yhteensä peltoa ja vilj.kelp. maata	
	ha	ha	ha	%
Valtio	20,925	27,561	26,262	54,2
Seurakunnat	19,654	13,022	21,174	64,8
Kunnat	27,987	16,026	24,495	55,6
Yhtiöt ja muut yhtymät	42,001	55,341	70,639	72,6
Keinottelu- ja rappiutilojen omistajat	14,847	16,782	25,030	79,1
Muut yksityiset	452,366	138,610	163,401	27,6
yht.	577,780	267,342	331,001	39,2

Liite 3.

Maatalousviljelmien luku, keskipeltoala, lisämaan tarvitsijat ja luovutusmahdolliset v:n 1929 yleisen maatalouslas-
kennan mukaan.¹

lääni ja kihlakunta	2 ha suurempien viljelmien			Paikalliset lisämaan tarvitsijat (2—5 ha)			Luovutusmahdolliset (peltoala yli 25 ha)			
	luku	keskipel- toala ha	yhteinen peltoala ha	luku	%	pelto- ala ha	luku	%	keskipel- toala ha	yhteensä peltoala ha
Uudenmaan lääni	13951	18,3	255952	3437	24,6	10851	2900	20,8	52,8	153263
Raaseporin kihlakunta	1986	16,0	31859	655	33,0	2102	394	19,8	50,0	19684
Lohjan kihlakunta	2991	17,7	53055	908	30,4	2886	612	20,5	57,1	34963
Helsingin kihlakunta	4699	18,8	88112	1092	23,2	3464	974	20,7	53,7	52280
Pernajan kihlakunta	4146	19,8	82152	701	16,9	2159	916	22,1	50,4	46189
Turun ja Porin lääni	32097	13,6	437047	10465	32,6	33238	4396	13,7	49,0	215279
Vehmaan kihlakunta	2374	12,0	28531	822	34,6	2617	265	11,2	39,0	10335
Mynämäen kihlakunta	1668	12,8	21322	603	36,1	1892	215	12,9	43,1	9264
Piikkiön kihlakunta	1465	21,3	31272	342	23,3	1064	404	27,6	53,0	21418
Haikon kihlakunta	3613	17,9	64614	946	26,2	3006	710	19,7	56,4	40037
Maskun kihlakunta	4178	16,3	67893	867	20,8	2815	777	18,6	46,9	36420
Uvilan kihlakunta	5550	10,7	59432	2421	43,6	7631	522	9,4	48,9	25528
Ikaalisten kihlakunta	5197	9,1	47413	1946	37,4	6209	300	5,8	37,0	11090
Tyrvään kihlakunta	2886	10,9	31512	1066	36,9	3407	272	9,4	41,5	11288
Loimaan kihlakunta	4918	17,0	83573	1313	26,7	4183	923	18,8	53,8	49631
Ahvenanmaan lääni	1510	7,2	10807	687	45,5	2150	21	1,4	39,9	837

Liite 3 jatk.

244

Hämeen lääni	19140	13,8	266928	6171	31,8	19335	2490	12,8	50,3	125193
Tammelan kihlakunta	4439	17,4	77173	1010	22,8	3197	768	17,3	55,8	42873
Pirkkalan kihlakunta	2691	14,4	38805	790	29,4	2509	399	14,8	47,2	18830
Ruoveden kihlakunta	2764	10,2	28244	1138	41,2	3562	254	9,2	40,4	10274
Jämsän kihlakunta	3207	9,4	29990	1505	46,9	4631	223	7,0	42,5	9488
Hauhon kihlakunta	3127	15,5	48569	963	30,8	3022	479	15,3	55,3	26508
Hollolan kihlakunta	3154	13,9	43758	747	23,7	23,7	2360	365	11,6	16957
Viipurin lääni	38615	7,7	297319	14997	38,8	47891	792	2,1	43,3	34331
Kymin kihlakunta	4480	9,9	44465	1146	25,6	3854	172	3,8	41,7	7167
Lappeen kihlakunta	4237	8,0	33950	1289	30,4	4214	65	1,5	42,4	2753
Jämsken kihlakunta	5006	7,9	39762	1584	31,6	5187	76	1,5	50,8	3863
Rannan kihlakunta	5084	7,0	35771	2492	49,0	7686	114	2,2	51,1	5831
Äyräpään kihlakunta	4956	6,1	30189	2501	50,5	7787	47	0,9	37,9	1783
Käkisalmen kihlakunta	4823	8,5	41048	1530	31,7	5114	128	2,7	41,0	5248
Kurkijoen kihlakunta	3767	9,3	35049	961	25,5	3203	119	3,2	35,2	4192
Sortavalan kihlakunta	3098	6,8	21187	1428	46,1	4629	52	1,7	48,6	2525
Salmin kihlakunta	3122	4,9	15257	2038	65,3	6144	14	0,4	35,3	494
Mikkelin lääni	14602	7,4	107521	6850	46,9	22058	435	3,0	42,7	18591
Heinolan kihlakunta	3900	8,0	31067	1871	48,0	5791	153	3,9	45,7	6988
Mikkelin kihlakunta	3353	6,8	22906	1567	46,7	5212	71	2,1	41,8	2970
Juuan kihlakunta	3563	7,0	25054	1717	48,2	5567	98	2,8	41,2	4042
Rantasalmen kihlakunta	3732	7,6	28262	1654	44,3	5372	113	3,0	40,6	4591
Kuopion lääni	22297	7,5	167923	10870	48,8	33322	825	3,7	38,8	31985
Rautalammin kihlakunta	3514	7,9	27748	1559	44,4	4825	135	3,8	37,5	5061
Kuopion kihlakunta	3948	9,2	36414	1594	40,4	5043	241	6,1	41,0	9888
Iisalmen kihlakunta	4224	8,5	36034	1866	44,2	5690	220	5,2	37,0	8139
Liperin kihlakunta	5027	6,8	34349	2400	47,7	7401	108	2,1	36,0	3883
Ilomantsin kihlakunta	3142	5,9	18628	1899	60,4	5729	61	1,9	43,4	2647
Pielisjärven kihlakunta	2395	6,0	14488	1522	63,5	4540	60	2,5	39,5	2367

Vaasan lääni	43528	10,5	456240	13034	29,9	41022	3110	7,1	35,5	110504
Närpiön kihlakunta	4810	9,1	43586	1491	31,0	4762	175	3,6	31,9	5588
Ilmajoen kihlakunta	6336	11,2	70880	1846	29,1	5803	606	9,6	35,8	21698
Korsholman kihlakunta	6393	11,8	75226	1571	24,6	4978	631	9,9	35,1	22152
Lapuan kihlakunta	6356	13,1	83104	1471	23,1	4653	775	12,2	36,4	28177
Pietarsaaren kihlakunta	6087	10,1	61685	1339	22,0	4347	247	4,1	31,9	7888
Kuortaneen kihlakunta	6366	9,9	63112	2035	32,0	6298	348	5,5	32,8	11406
Laukaan kihlakunta	3358	8,2	27419	1678	50,0	5180	156	4,6	44,5	6947
Viitasaaren kihlakunta	3711	8,1	29999	1539	41,5	4801	167	4,5	35,3	5894
Oulun lääni	23060	7,5	172065	12281	53,3	36842	968	4,2	38,6	37364
Saloisten kihlakunta	5604	9,1	51023	2029	36,2	6409	289	5,2	33,9	9793
Haapajärven kihlakunta	4518	9,4	42596	1852	41,0	5586	316	7,0	36,8	11624
Kajaanin kihlakunta	3410	4,8	16267	2429	71,2	7110	33	1,0	44,9	1483
Oulun kihlakunta	5602	7,9	44151	3120	55,7	9433	302	5,4	44,0	13280
Kemin kihlakunta	3317	4,7	15732	2341	70,6	6859	25	0,8	43,0	1074
Lapin kihlakunta	412	3,2	1338	359	87,1	989	—	—	—	—
Petsamon kihlakunta	14	2,4	33	13	92,9	28	—	—	—	—

Huom! Lääneihin sisältyvät myös kaupungit, kihlakuntiin vain maalaiskunnat.

¹Taulukko oli maataloushallituksen silloisen ylijohtaja K.J. Ellilän 29.3.1940 päivätyn muistion ”Näkökohtia Karjalan siirtoväen asuttamisesta” liitteenä. Risto Rytin kokoelma (140 a), kansio 60. VA.

Liite 4

Tilastoaineistoa siirtoväen asuttamisesta kesäkuun lopussa 1941, jolloin pika-asutuslain toimeenpano keskeytyi sodan seurauksena (asutuslainsäädäntötoimikunnan I mietintö 1943: 6, 10—16).

Taulukko 1. Pika-asutuslain mukaan otetun maan hankintamuoto.

Luovuttajaryhmä	Pakkolunastettu		Vapaalla kaupalla ostettu		Yhteensä	
	ha	%	ha	%	ha	%
Yksityiset, ryhmä mv ¹	12,377.77	45.5	14,848.08	54.5	27,225.85	100
Yksityiset, ryhmä mo ²	11,018.59	44.1	13,992.85	55.9	25,011.44	100
Yksityiset, ryhmä r ³	6,546.71	59.7	4,422.09	40.3	10,968.80	100
Yhtiöt y.m. yhtymät	30,455.42	53.3	26,683.71	46.7	57,139.13	100
Kunnat	14,785.83	56.9	11,207.86	43.1	25,993.69	100
Seurakunnat	13,263.12	46.1	15,537.34	53.9	28,800.46	100
Yhteensä	88,447.44	50.5	86,691.93	49.5	175,139.37	100
Valtio					38,537.24	
					Yhteensä 213,676.62	

¹mv; tiloillaan asuvat maanviljelijät.

²mo; maanomistajat, jotka eivät saa päätoimeentuloaan maanviljelyksestä tai eivät asu tilallaan.

³r; rappio- ja keinottelutilojen omistajat.

Taulukko 2. Eri luovuttajaryhmiltä hankittu maa maankäyttöalajeittain (ha).

Luovuttajaryhmä	Peltoa ha	Niittyä ha	Vilj.kelp. maata ha	Varsinaista metsämaata ha	Jouto- maata ha	Yhteensä	
						ha	ha
Yksityiset, ryhmä mv	6,764.38	1,253.15	5,907.83	12,969.53	330.96	27,225.85	
Yksityiset, ryhmä mo	4,363.66	1,053.72	4,086.07	15,048.88	459.11	25,011.44	
Yksityiset, ryhmä r	1,512.17	782.34	1,985.33	6,226.26	462.70	10,968.80	
Yhtiöt y.m. yhtymät	6,077.29	1,722.11	12,912.57	34,992.56	1,434.60	57,139.13	
Kunnat	3,844.31	990.11	4,612.66	15,995.82	550.79	25,993.69	
Seurakunnat	4,426.34	979.21	5,674.62	17,292.41	427.88	28,800.46	
Valtio	3,958.23	675.64	5,941.46	26,386.16	1,575.76	38,537.25	
Yhteensä	30,946.38	7,456.28	41,120.54	128,911.62	5,241.80	213,676.62	
Eri maankäyttöalajien %-osuus	14.5	3.5	19.2	60.3	2.5	100.0	

Taulukko 3. Eri luovuttajaryhmien %-osuus maankäyttölajeittain.

Luovuttajaryhmä	Eri luovuttajaryhmät luovuttaneet			
	Peltoa	Maatalous- ja maatalous- kelpoista maata	Varsi- naista metsä- maata	Kaikkiaan
				%
Yksityiset, ryhmä mv	21.9	17.5	10.1	12.7
Yksityiset, ryhmä mo	14.1	12.0	11.7	11.7
Yksityiset, ryhmä r	4.9	5.4	4.8	5.1
Yhtiöt ym.yhtymät	19.6	26.0	27.1	26.8
Kunnat	12.4	11.9	12.4	12.2
Seurakunnat	14.3	13.9	13.4	13.5
Valtio	12.8	13.3	20.5	18.0
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0

Taulukko 4. Muodostetut ja keskeneräiset pika-asutustilat.

Lääni	Valmiita tiloja				Yhteensä
	Viljelys-tiloja	Sekamuot. tiloja	Asunto-tiloja	Kalastus-tiloja	
Uudenmaan	703	70	364	5	1,142
Turun ja					
Porin	977	120	398	63	1,558
Hämeen	1,031	80	413	—	1,524
Viipurin	98	14	85	—	197
Mikkelin	608	53	65	—	726
Kuopion	871	113	461	—	1,445
Vaasan	719	77	260	—	1,056
Oulun	370	49	236	—	655
Lapin	40	27	52	—	119
Koko maassa	5,417	603	2,334	68	8,422

Lääni	Tiloja, joiden muodostamisessa ulkotyöt on suoritettu					Yhteensä
	Perikunta- tiloja	Viljelys- tiloja	Sekamuot. tiloja	Asunto- tiloja	Kalastus- tiloja	
Uudenmaan	52	289	40	203	4	588
Turun ja Porin	29	284	35	111	56	515
Hämeen	29	435	23	25	—	512
Viipurin	2	20	3	—	—	25
Mikkelin	11	105	9	35	—	160
Kuopion	10	198	51	116	—	375
Vaasan	14	179	17	60	—	270
Oulun	6	107	11	31	—	155
Lapin	—	5	—	—	—	5
Koko maassa	153	1,622	189	581	60	2,605

(taulukko 4)

Lääni	Tiloja, jotka on vain paalutettu					Yhteensä
	Perikunta-tiloja	Viljelys-tiloja	Sekamuot. tiloja	Asunto-tiloja	Kalastus-tiloja	
Uudenmaan	10	260	18	100	7	395
Turun ja Porin	32	356	42	257	2	689
Hämeen	11	148	10	19	—	188
Viipurin	—	11	1	—	—	12
Mikkelin	11	54	7	7	—	79
Kuopion	6	87	16	42	—	151
Vaasan	20	223	7	7	—	257
Oulun	18	99	13	24	—	154
Lapin	—	1	2	—	—	3
Koko maassa	108	1,239	116	456	9	1,928

Taulukko 5. Eri tavoilla hankitusta pika-asutusmaasta muodostetut tilat ja niihin käytetyn maan pinta-ala¹

Tiloja muodostettu	Asuntotilat		Sekamuotoisilat	
	Lukumäärä	pinta-ala ha	Lukumäärä	Pinta-ala ha
Pakkolunastuksella	956	799,612	219	3,154.130
Vapaaehtoisella kaupalla	820	752.615	195	3,154.130
Valtion maasta	384	213.231	62	816.295
Osittain pakkolunastuksella, vapaaehtoisella kaupalla tai valtion maasta	111	127.924	117	2,286.961
Ei ilmoitettu, miten maa on luovutettu	63	47.767	10	137.219
Kaikkiaan	2,334	1,941.149	603	9,187.401

(taulukko 5)

Tiloja muodostettu	Viljelystilat		Kalastustilat	
	Lukumäärä	pinta-ala ha	Lukumäärä	pinta-ala ha
Pakkolunastuksella	1,695	66,706,527	32	309,147
Vapaaehtoisella kaupalla	1,731	53,693,316	20	204,727
Valtion maasta	583	20,869,522	2	15,060
Osittain pakkolunastuksella, vapaaehtoisella kaupalla tai valtion maasta	1,231	47,178,464	11	66,010
Ei ilmoitettu, miten maa on luovutettu	177	5,528,560	3	35,550
Kaikkiaan	5,417	203,976,389	68	630,494

Yhteensä	
Lukumäärä	pinta-ala ha
Pakkolunastuksella	2,902
Vapaaehtoisella kaupalla	2,766
Valtion maasta	1,031
Osittain pakkolunastuksella, vapaaehtoisella kaupalla tai valtion maasta	1,470
Ei ilmoitettu, miten maa on luovutettu	253
Kaikkiaan	8,422

¹Pinta-alatiedot ovat poikkeavat taulukon 1 luvuista. Tämä johtuu erilaisista laskentaperusteista. Kts. em. mietintö, 14.

Liitetaulukko 1. Tietoja luovutetun alueen maatalouden perusrakenteesta vuoden 1929 maataloustiedustelun mukaan kunnittain.¹

kunta	asukas- luku	pelto- ala (ha)	viljelmä- luku	peltoheht. kohden asuva väestö	viljelmien keskim. pelto- ala
Säkkijärvi	9727	5842	939	1.66	6.2
Kirvu	10104	6778	1035	1.49	6.5
Jääski	12879	7890	909	1.63	8.7
Antrea	9524	6448	857	1.47	7.5
Vuoksenranta	3743	3394	498	1.10	6.8
Viipuri mlk	29005	12130	1294	2.39	9.4
Vahviala	5890	3668	586	1.60	6.3
Johannes	9237	3494	627	2.64	5.6
Koivisto	11748	3122	978	3.76	3.2
Kuolemajärvi	6212	3099	614	2.00	5.0
Uusikirkko	12910	6323	1639	2.04	3.9
Kanneljärvi	4480	2087	624	2.14	3.3
Kivennapa	11848	5403	1341	2.19	4.0
Terijoki	8278	1202	350	6.88	3.4
Muolaa ²	13753	7412	1535	1.85	4.8
Äyräpää	5249	3386	474	1.55	7.1
Heinjoki	3745	4326	488	0.86	8.9
Valkjärvi	7894	4705	958	1.67	4.9
Vuoksela	4093	2917	401	1.40	7.3
Rautu	6450	4855	868	1.32	5.6
Sakkola	6306	5667	772	1.11	7.3
Metsäpirtti	5323	4489	686	1.85	6.5
Pyhäjärvi	8421	5766	883	1.46	6.5
Räisälä	8295	6973	861	1.18	8.1
Käkisalmi mlk	3925	3007	360	1.30	8.3
Kaukola	4788	4675	655	1.02	7.1
Hiitola	8509	8290	985	1.02	8.4
Kurkijoki	10578	10707	1069	0.98	10.0
Jaakkima	9912	6957	951	1.42	7.3
Lumivaara	5782	4822	681	1.18	7.9
Sortavala mlk	21459	11141	1737	1.92	6.4
Harlu	6233	2801	582	2.22	4.8
Ruskeala	6184	3876	674	1.59	5.7
Soanlahti	1991	1617	347	1.23	4.7
Suistamo	7826	3151	973	2.48	3.2
Korpiselkä	4208	1069	448	3.93	2.4
Suojärvi	11747	1654	961	7.10	1.7
Salmi	11011	4462	1369	2.46	3.3
Impilahti	14815	5328	1092	2.78	4.9
Pälkjärvi	2881	2578	396	1.11	6.5
yht.	346981	197511	33497	1.76	5.9

kunta	kpl	alle 10 ha:n viljelmät osuus kaikista viljelmistä	kpl	3-10 ha:n viljelmät osuus alle 10 ha:n viljelmistä	kpl	5-10 ha:n viljelmät osuus 3-10 ha:n viljelmistä
Säkkijärvi	771	82.1	489	63.4	301	61.5
Kirvu	817	78.9	611	74.8	416	68.0
Jääski	574	63.1	318	55.4	222	69.8
Antrea	629	73.4	425	67.6	288	67.8
Vuoksenranta	381	76.5	242	63.5	153	63.2
Viipuri mlk.	903	69.8	578	64.0	379	65.6
Vahviala	476	81.2	307	64.5	200	65.1
Johannes	538	85.9	295	54.8	156	52.9
Koivisto	940	96.1	381	40.5	161	42.2
Kuolemajärvi	552	89.9	368	66.7	177	48.1
Uusikirkko	1541	94.0	757	49.1	302	39.9
Kanneljärvi	592	94.9	252	42.6	95	37.7
Kivennapa	1260	93.9	737	58.5	307	41.6
Terijoki	332	94.9	150	45.2	52	34.7
Muolaa	1383	90.1	910	65.8	472	51.9
Äyräpää	373	78.7	270	72.4	173	64.1
Heinjoki	310	63.5	212	68.4	150	70.7
Valkjärvi	857	89.5	556	64.9	301	54.1
Vuoksela	296	73.8	191	64.5	118	61.8
Rautu	761	87.7	494	64.9	262	53.0
Sakkola	590	76.4	392	66.4	254	64.8
Metsäpirtti	565	82.4	393	69.6	207	52.7
Pyhäjärvi	720	81.5	521	72.4	317	60.8
Räisälä	623	72.4	437	70.1	302	69.1
Käkisalmi mlk.	254	70.6	191	75.2	140	73.3
Kaukola	479	73.1	298	62.2	195	65.4
Hiitola	691	70.1	524	75.8	375	71.6
Kurkijoki	645	60.3	479	74.3	330	68.9
Jaakkima	691	72.7	455	65.8	302	66.4
Lumivaara	538	79.0	394	73.2	274	69.5
Sortavala mlk.	1453	83.6	1011	69.6	572	56.6
Harlu	517	88.8	261	50.5	150	57.5
Ruskeala	576	85.4	362	62.8	201	55.5
Soanlahti	302	87.0	145	48.0	82	56.5
Suistamo	924	95.0	339	36.7	150	44.2
Korpiselkä	443	98.9	121	27.3	46	38.0
Suojärvi	959	99.8	161	16.8	41	25.5
Salmi	1329	97.1	596	44.8	215	36.1
Impilahti	981	89.8	548	55.9	298	54.4
Pälkjärvi	322	81.3	158	49.1	97	61.4
yht.	27888	83.2	16329	58.5	9233	56.5

(liitetaulukko 1)

kunta	yli 25 pelto- hehtaarin viljelmät	%	yli 100 pelto- hehtaarin viljelmät
Säkkijärvi	7	0.7	—
Kirvu	8	0.8	—
Jääski	32	3.5	1
Antrea	16	1.9	1
Vuoksenranta	3	0.6	—
Viipuri mlk	67	5.2	8
Vahviala	10	1.7	1
Johannes	7	1.1	2
Koivisto	3	0.3	—
Kuolemajärvi	4	0.6	—
Uusikirkko	13	0.8	—
Kanneljärvi	3	0.5	—
Kivennapa	3	0.2	—
Terijoki	1	0.3	—
Muolaa	3	0.2	—
Äyräpää	9	1.9	—
Heinjoki	17	3.5	—
Valkjärvi	1	0.1	—
Vuoksela	9	2.2	—
Rautu	13	1.5	—
Sakkola	21	2.7	—
Metsäpirtti	16	2.3	—
Pyhäjärvi	8	0.9	1
Räisälä	28	3.2	2
Käkisalmi mlk	16	4.4	—
Kaukola	9	1.4	—
Hiitola	21	2.1	3
Kurkijoki	50	4.7	2
Jaakkima	21	2.2	—
Lumivaara	7	1.0	1
Sortavala mlk	29	1.7	4
Harlu	4	0.7	1
Ruskeala	16	2.4	1
Soanlahti	2	0.6	—
Suistamo	3	0.3	—
Korpielkä	—	—	—
Suojärvi	—	—	—
Salmi	3	0.2	—
Impilahti	6	0.5	—
Pälkjärvi	12	3.0	—
yht.	501	1.5 %	28 (0.8%)

¹Väestötiedot SVT VI 70 (v. 1929) ja maataloustiedot SVT III 26:1.²Muolaan kuntaan sisältyy tässä tutkimuksessa myös Kyyrölä.

Liitetaulukko 2. Tietoja maatilametsälöiden kokosuhteista luovutetulla alueella vuoden 1929 metsälötilaston mukaan¹

kunta	metsälöiden lukumäärä	metsä-ala ha	keskim. pinta-ala ha	metsättö- mien viljelmien osuus %
Säkkijärvi	957	36789	38.4	10.4
Kirvu	1082	41984	38.8	9.4
Jääski	943	26339	27.9	18.8
Antrea	900	26109	29.0	14.5
Vuoksenranta	505	14005	27.7	6.1
Viipuri mlk	1338	31292	23.4	7.4
Vahviala	623	18046	29.0	17.2
Johannes	659	12969	19.7	12.1
Koivisto	1014	16802	16.6	6.5
Kuolemajärvi	614	17137	27.9	2.9
Uusikirkko	1671	31108	18.6	16.5
Kanneljärvi	639	8395	13.1	13.8
Kivennapa	1361	25559	18.8	6.3
Terijoki	381	2600	6.8	27.8
Muolaa	1546	29551	19.1	3.7
Äyräpää	492	9629	19.6	6.7
Heinjoki	526	13304	25.3	13.9
Valkjärvi	989	18822	19.0	8.6
Vuoksela	414	6016	14.5	12.1
Rautu	878	16992	19.3	9.9
Sakkola	800	18956	23.7	11.9
Metsäpirtti	689	10686	15.5	7.4
Pyhäjärvi	901	23789	26.4	8.3
Räisälä	897	18672	20.9	13.9
Käkisalmi mlk	369	12081	32.7	8.7
Kaukola	707	16611	23.5	17.4
Hiitola	990	20558	20.8	10.6
Kurkijoki	1083	30435	28.1	8.8
Jaakkima	993	28302	28.5	17.0
Lumivaara	691	13293	19.2	12.7
Sortavala mlk	1763	32707	18.5	9.9
Harlu	608	12479	20.5	19.4
Ruskeala	682	23665	34.7	5.7
Soanlahti	347	10918	31.5	13.0
Suistamo	979	38639	39.5	27.1
Korpiselkä	465	22261	47.9	40.2
Suojärvi	1014	50144	49.4	21.7
Salmi	1407	32319	23.0	14.1
Impilahti	1161	35420	30.5	18.2
Pälkjärvi	339	17345	51.2	21.2
yht.	34417	872728	25.4	12.6

metsättömien osuus koko maassa oli 26.5%.

(liitetaulukko 2)

kunta	yli 100 ha:n metsälöt	%	yli 500 ha:n metsälöt
Säkkijärvi	56	5.8	2
Kirvu	69	6.4	3
Jääski	35	3.7	1
Antrea	30	3.3	1
Vuoksenranta	18	3.6	—
Viipuri mlk	39	2.9	4
Vahviala	21	3.4	2
Johannes	8	1.2	3
Koivisto	7	0.7	1
Kuolemajärvi	21	3.4	—
Uusikirkko	34	2.0	4
Kanneljärvi	5	0.8	—
Kivennapa	18	1.3	—
Terijoki	—	—	—
Muolaa	19	1.2	1
Äyräpää	8	1.6	1
Heinjoki	13	2.5	1
Valkjärvi	10	1.0	1
Vuoksela	3	0.7	—
Rautu	17	1.9	1
Sakkola	20	2.5	—
Metsäpirtti	10	1.4	—
Pyhäjärvi	13	1.4	3
Räisälä	11	1.2	1
Käkisalmi mlk	20	5.4	1
Kaukola	21	3.0	—
Hiitola	13	1.3	3
Kurkijoki	29	2.7	2
Jaakkima	35	3.5	1
Lumivaara	6	0.9	—
Sortavala mlk	20	1.1	4
Harlu	8	1.3	1
Ruskeala	42	6.1	2
Soanlahti	14	4.0	1
Suistamo	63	6.4	6
Korpiselkä	61	13.1	1
Suojärvi	142	14.0	1
Salmi	44	3.1	2
Impilahti	55	4.7	5
Pälkjärvi	35	8.3	6
yht.	1091	3.2	66 (0.2%)

¹Metsälötilasto vuodelta 1929. Laatinut vuoden 1929—1930 maataloustiedustelun pohjalta N.A. Osara.

Liitetaulukko 3. Maalaisliiton, sosialidemokraattien ja kokoomuksen äänimäärät luovutetun Karjalan alueella kunnittain vuoden 1939 eduskuntavaaleissa (SVT XXIX A. 20)

kunta	kokonais- äänät	ään. %	m-liitto	%	sos.dem.	%	kokoomus	%
Säkkijärvi	2249	52	1094	48.6	598	26.6	402	17.9
Kirvu	3143	69	2397	78.3	330	10.5	235	7.5
Jääski	6691	63	1679	25.1	3188	47.6	1219	18.2
Antrea	3182	66	1705	53.6	730	22.9	556	17.5
Vuoksenranta	1429	79	1220	85.4	127	8.9	74	5.2
Viipuri mlk	5337	64	1696	31.8	2354	44.1	890	16.7
Vahviala	2255	72	933	41.4	905	40.1	265	11.7
Johannes	2320	68	895	38.6	864	37.2	330	14.2
Koivisto	2472	51	787	31.8	803	32.5	536	21.7
Kuolemajärvi	2017	68	1203	59.6	205	10.2	451	22.3
Uusikirkko	3072	57	1345	43.8	492	16.0	503	16.4
Kanneljärvi	1203	58	449	37.3	197	16.4	232	19.3
Kivennapa	2942	56	1393	47.3	588	20.0	718	24.4
Terijoki	1971	48	272	13.8	447	22.7	727	36.9
Muolaa	3969	65	2820	71.0	504	12.7	415	10.4
Ävräpää	2031	69	1178	58.0	435	21.4	309	15.2
Heinjoki	1466	75	1079	73.6	68	4.6	191	13.0
Valkjärvi	2664	70	1810	67.9	87	3.3	530	19.9
Vuoksela	963	67	657	68.2	88	9.1	125	13.0
Rautu	1863	68	1451	77.9	169	9.1	85	4.6
Sakkola	2065	66	1152	55.8	342	16.6	250	12.1
Metsäpirtti	1713	70	1113	65.0	342	20.0	73	4.3
Pyhäjärvi	2902	72	2048	70.6	498	17.2	138	4.7
Raisälä	2844	71	1681	59.1	885	31.1	130	4.6
Käkisalmi mlk	1519	61	711	46.8	474	31.2	132	8.7

(liitetaulukko 3)

Kaukola	1556	68	1115	71.7	249	16.0	109	7.0
Hiirola	2998	75	2119	70.7	570	19.0	170	5.7
Kurkijoki	2952	77	2649	67.0	638	21.6	273	9.2
Jaakkima	2836	69	1746	61.6	670	23.6	187	6.6
Lumivaara	1875	75	1554	82.9	177	9.4	57	3.0
Sortavala mlk	5848	56	3170	54.2	1607	27.5	805	13.8
Harlu	2659	75	696	26.2	1540	57.9	313	11.8
Ruskeala	2180	69	1064	48.8	765	35.1	124	5.7
Soanlahti	944	80	484	51.3	358	37.9	67	7.1
Suistamo	2436	61	664	27.3	1183	48.5	365	15.0
Korpiselkä	1343	79	341	25.4	736	54.8	196	14.6
Suojärvi	4429	61	1084	24.5	2090	47.2	692	15.6
Salmi	3416	56	1337	39.1	1074	31.4	385	11.3
Impilahti	4375	68	1475	33.7	1872	42.9	608	13.9
Päikjärvi	644	61	318	47.9	244	36.7	69	10.4
yht.	105793	66 ¹	52584	49.7	29492	27.9	13936	13.2

¹Äänestysprosentti on Viipurin läänin molempien vaalipiirien yhteinen.

Liitetaulukko 4. Tietoja siirtoväen sijoitusuunnitelman mukaisista tilakokosuhteista kunnittain vuodelta 1940.^a

kunta	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Säkkijärvi	7251	986	7.3	947	96.1	544	57.4	351	64.5
Kirvu	10783	1112	9.7	1053	94.7	776	73.7	633	81.6
Jääski	7287	816	8.9	753	92.3	429	57.0	386	90.0
Antrea	9928	1035	9.6	948	91.6	637	67.2	529	83.0
Vuoksenranta	5849	536	10.9	496	92.6	391	78.8	323	82.6
Viipuri mlk	11708	1320	8.9	1253	94.9	793	63.3	656	82.7
Vahviala	5098	592	8.6	563	95.1	354	62.9	288	81.3
Johannes	4706	738	6.4	705	95.5	307	42.5	209	68.1
Koivisto	6693	1304	5.1	1290	98.9	486	37.7	242	49.8
Kuolemajärvi	7227	865	8.3	824	95.3	582	70.6	487	83.7
Uusikirkko	10475	1443	7.3	1416	98.1	865	61.1	491	56.8
Kannelljärvi	4362	573	7.6	562	98.1	343	61.0	230	67.1
Kivennapa	12856	1429	9.0	1395	97.6	1037	74.3	725	69.9
Terijoki	2498	593	4.2	590	99.5	182	30.8	118	69.4
Muolaa	16089	1738	9.3	1638	94.2	1175	71.7	816	69.4
Äyräpää	5245	545	9.6	511	93.8	375	73.4	294	78.4
Heinjoki	5646	563	10.0	531	94.3	391	73.6	336	85.9
Valkjärvi	9193	910	10.1	852	93.6	667	78.3	524	78.6
Vuoksela	4340	401	9.9	401	92.0	292	72.8	210	71.9
Rautu	7815	804	9.7	766	95.3	592	77.3	408	68.9
Sakkola	7590	827	9.2	770	93.1	521	67.7	410	78.7
Metsäpirtti	5767	718	8.0	689	96.0	464	67.3	242	52.1
Pyhäjärvi	10747	1111	9.7	1058	95.2	762	72.0	625	82.0
Räisälä	11031	1092	10.1	1017	93.1	759	74.6	598	78.8
Käkisalmi mlk	3334	345	9.7	322	93.3	233	72.4	183	78.5
Kaukola	5689	598	9.5	553	92.5	371	67.1	290	78.2
Hiitola	10152	944	10.7	850	90.0	651	76.6	531	81.6
Kurkijoki	10998	1018	10.8	929	91.3	697	75.0	589	84.5

(liitetaulukko 4)

Jaakkima	7034	720	9.8	678	94.2	490	72.3	401	81.8
Lumivaara	6159	616	10.0	587	95.3	465	79.2	357	76.8
Sortavala mlk	12554	1563	8.0	1513	96.8	941	62.2	640	68.0
Harlu	4250	742	5.7	731	98.5	330	45.1	206	62.4
Ruskeala	6564	707	9.3	661	93.2	481	72.8	351	73.0
Soanlahti	2949	334	8.8	317	94.9	222	70.0	155	69.8
Suistamo	6817	994	6.9	964	97.0	531	55.1	337	63.5
Korpiselkä	2349	351	6.7	344	98.0	178	51.7	111	62.3
Suoljärvi	9690	1145	8.5	1109	96.9	720	64.9	572	79.4
Salmi	12955	1497	8.6	1429	95.5	932	65.2	638	68.4
Impilahti	8339	1148	7.3	1123	97.8	683	60.8	388	56.8
Pälkjärvi	2282	261	8.7	244	93.5	161	66.0	91	56.5
yht.	302299	35070	8.6	33382	95.2	21810	65.5	15971	73.2

1 Maatalousmaa (viljelty ja viljelyskelpoinen) kunnittain hehtaareissa.

2 Tilaluku.

3 Keskimääräinen tilakoko maatalousmaan mukaan hehtaareissa.

4 Alle 15 ha:n tilojen määrä.

5 Edellisten suhteellinen osuus kaikista sijoitussuunnitelman mukaista tiloista.

6 Viljelystilojen määrä.

7 Niiden suhteellinen osuus alle 15 ha:n tiloista.

8 9—15 ha:n viljelystiloja.

9 Niiden suhteellinen osuus viljelystiloista.

^aTaulukko laadittu 4.10.1940 vahvistetun siirtoväen sijoitussuunnitelman perusteella. Maatalousministeriön asutusasiainosaston arkisto.

Liitetaulukko 5. Viljelmäkorkorakenne luovutetulla alueella ja siirtokunnissa vuoden 1929 maataloustiedustelun ja siirtoväen sijoitusuunnitelman mukaan.^a

kunta	asuntotilat			sekamuotoistilat				
	1	2	3	4	5	6	7	8
Säkkijärvi	179	19.1	289	29.3	289	30.8	114	11.6
Kirvu	116	11.2	216	19.4	285	27.5	61	5.5
Jääski	203	22.3	295	36.1	149	16.4	29	3.5
Antrea	136	15.9	262	25.3	205	23.9	49	4.7
Vuoksenranta	88	17.7	66	12.3	140	28.1	39	7.3
Viipuri mlk	223	17.2	362	27.4	301	23.3	98	7.4
Vahviala	130	22.2	174	29.4	146	24.9	35	5.9
Johannes	175	27.9	301	40.8	207	33.0	97	13.1
Koivisto	378	38.6	533	40.9	401	41.0	271	20.8
Kuolemajärvi	77	12.5	199	23.0	298	48.5	43	5.0
Uusikirkko	463	28.2	394	27.3	776	47.3	157	10.9
Kanneljärvi	217	34.8	150	26.2	280	44.9	69	12.0
Kivennapa	243	18.1	225	15.7	710	52.9	133	9.3
Terijoki	120	34.3	356	60.0	160	45.7	52	8.8
Muolaa	245	16.0	310	17.8	666	43.4	153	8.8
Äyräpää	72	15.1	101	18.5	128	27.0	35	6.4
Heinjoki	71	14.5	101	17.9	89	18.2	39	6.9
Valkjärvi	170	17.7	148	16.2	386	40.3	37	4.1
Vuoksela	68	16.9	63	14.4	110	27.4	47	10.8
Rautu	137	15.8	88	10.9	362	41.7	86	10.7

Sakkola	130	16.8	219	26.5	206	26.7	30	3.6
Metsäpirtti	95	13.8	115	16.0	263	38.3	110	15.3
Pyhäjärvi	92	10.4	217	19.5	311	35.2	73	6.6
Räisälä	125	14.5	183	16.7	196	22.8	75	6.9
Käkisalmi milk	36	10.0	61	17.7	78	21.7	28	8.1
Kaukola	121	18.5	136	22.7	163	24.9	46	7.7
Hiitola	113	11.5	145	15.3	203	20.6	54	5.7
Kurkijoki	100	9.3	172	16.9	215	20.1	60	5.9
Jaakkima	152	16.0	140	19.4	237	24.9	48	6.6
Lumivaara	92	13.5	77	12.5	172	25.2	45	7.3
Sortavala milk	247	14.2	346	22.1	634	36.5	226	14.5
Harlu	185	31.8	335	45.1	182	31.3	66	8.9
Ruskeala	134	19.9	144	20.4	241	35.7	41	5.8
Soanlahti	109	31.4	63	18.9	111	32.0	32	9.6
Suistamo	422	43.4	359	36.1	352	36.2	74	7.4
Korpiselkä	222	49.5	122	34.8	175	39.1	44	12.5
Suojärvi	604	62.8	297	25.9	314	32.7	92	8.0
Salmi	434	31.7	402	26.8	680	49.7	95	6.3
Impilahti	277	25.4	283	24.6	406	37.2	157	13.7
Pälkjärvi	80	20.2	44	16.8	145	36.6	39	14.9
yht.	7281	21.7	8493	24.2	11372	33.9	3079	8.8

1 Asuntoilatyypit tilat vuonna 1929 luovutetulla alueella (0.25—2.00 ha).

2 Sama %.

3 Sijoitusluokituksen mukaiset asuntotilat.

4 Sama %.

5 Sekamuotoilatyypit tilat vuonna 1929 luovutetulla alueella (2—5 ha).

6 Sama %.

7 Sijoitusluokituksen mukaiset sekamuotoilatilat.

8 Sama %.

(liitetaulukko 5)

kunta	viljelystilat					suuret viljelystilat					yht.	
	9	10	11	12	13	14	15	16	v. 1929	v. 1940		
Säkijärvi	301	32.0	544	55.2	170	18.1	39	3.9	939	986		
Kirvu	416	40.2	776	69.8	218	21.1	59	5.3	1035	1112		
Jääski	222	24.4	429	52.6	335	36.8	63	7.7	909	816		
Antrea	288	33.6	637	61.5	228	26.6	87	8.4	857	1035		
Vuoksenranta	153	30.7	391	72.9	117	23.5	40	7.5	498	536		
Viipuri mlk	379	29.3	793	60.1	391	30.2	67	5.1	1294	1320		
Vahviala	200	34.1	354	59.8	110	18.8	29	4.9	586	592		
Johannes	156	24.9	307	41.6	89	14.2	33	4.5	627	738		
Koivisto	161	16.5	486	37.3	38	3.9	14	1.1	987	1304		
Kuolemajärvi	177	28.8	582	67.3	62	10.1	41	4.7	614	865		
Uusikirkko	302	18.4	865	59.9	98	6.0	27	1.9	1639	1443		
Kanneljärvi	95	15.2	343	59.9	32	5.1	11	1.9	624	573		
Kivennapa	307	22.9	1037	72.6	81	6.0	34	2.4	1341	1429		
Terijoki	52	14.8	182	30.7	18	5.1	3	0.5	350	593		
Muolaa	472	30.7	1175	67.6	152	9.9	100	5.7	1535	1738		
Äyräpää	173	36.5	375	68.8	101	21.3	34	6.2	474	545		
Heinjoki	150	30.7	391	69.4	178	36.5	32	5.7	488	563		
Valkjärvi	301	31.4	667	73.3	101	10.5	58	6.4	958	910		
Vuoksela	118	29.4	292	67.0	105	26.2	35	8.0	401	437		
Rautu	262	30.2	592	73.6	107	12.3	38	4.7	868	804		

(liitetaulukko 5)

266

Sakkola	254	32.9	521	63.0	182	23.6	57	6.9	772	827
Metsäpirtti	207	30.2	464	64.6	121	17.6	29	4.0	686	718
Pyhäjärvi	317	35.9	762	68.6	163	18.4	59	5.3	883	1111
Räisälä	302	35.1	759	69.5	238	27.6	75	6.9	861	1092
Käkisalmi mlk	140	38.9	233	67.5	106	29.4	23	6.7	360	345
Kaukola	195	29.8	371	62.0	176	26.9	45	7.5	655	598
Hiitola	375	38.1	651	69.0	294	29.8	94	10.0	985	944
Kurkijoki	330	30.9	697	68.5	424	39.7	89	8.7	1069	1018
Jaakkima	302	31.7	490	68.0	260	27.3	42	5.8	951	720
Lumivaara	274	40.2	465	75.5	143	21.0	29	4.7	681	616
Sortavala mlk	572	32.9	941	60.2	284	16.3	50	3.3	1737	1563
Harlu	150	25.8	330	44.5	65	11.2	11	1.5	582	742
Ruskeala	201	29.8	481	68.0	98	14.5	41	5.8	674	707
Soanlahti	82	23.6	222	66.5	45	13.0	17	5.1	347	334
Suistamo	150	15.4	531	53.4	49	5.0	30	3.0	973	994
Korpiselkä	46	10.3	178	50.7	5	1.1	7	2.0	448	351
Suojärvi	41	4.3	720	62.9	2	0.2	36	3.1	961	1145
Salmi	215	15.7	932	62.2	40	2.9	68	4.5	1369	1497
Impilahti	298	27.3	683	59.5	111	10.2	25	2.2	1092	1148
Pätkjärvi	97	24.5	161	61.7	74	18.7	17	6.5	396	261
yht.	9233	27.6	21810	62.2	5611	16.7	1688	4.8	33497	35070

9 Viljelystilatyypiset tilat vuonna 1929 luovutetulla alueella (5—10 ha).

10 Sama %.

11 Viljelystilat sijoitusuunnitelman mukaan.

12 Sama %.

13 Suuret viljelystilat (yli 10 ha:n tilat) luovutetulla alueella vuonna 1929.

14 Sama %.

15 Sijoitusuunnitelman mukaiset suuret viljelystilat (yli 15 ha).

16 Sama %.

*Taulukko laadittu vuoden 1929 maataloustiedustelun (SVT III 26:1) ja siirtoväen sijoitusuunnitelman perusteella.

Liitetaulukko 6. Muutokset prosenttiyksiköissä siirtokuntien sijoitusuunnitelman mukaisessa tilakorakenteessa verrattuna vuoden 1929 maataloustiedustelun mukaiseen tilanteeseen.¹

kunta	asunto-tilat	sekamuot. tilat	viljelys-tilat	suuret viljelys-tilat	kokonaisu-määrän muutos %
Säkkijärvi	+10.2	—19.2	+23.2	—14.2	+ 5.0
Kirvu	+ 8.2	—22.0	+29.6	—15.8	+ 7.4
Jääski	+13.8	—12.9	+28.2	—29.1	—10.2
Antrea	+ 9.4	—19.2	+27.9	—18.2	+19.8
Vuoksenranta	— 5.4	—20.8	+42.2	—16.0	+ 7.6
Viipurin mlk	+10.2	—15.9	+30.8	—25.1	+ 2.0
Vahviala	+ 7.2	—19.0	+25.7	—13.9	+ 1.0
Johannes	+12.9	—19.9	+16.7	— 9.7	+17.7
Koivisto	+ 2.3	—20.2	+20.8	— 2.8	+33.3
Kuolemajärvi	+10.5	—43.5	+38.5	— 5.4	+40.9
Uusikirkko	— 0.9	—36.4	+41.5	— 4.1	—11.9
Kanneljärvi	— 8.6	—32.9	+44.7	— 3.2	— 8.2
Kivennapa	— 2.4	—43.6	+49.7	— 3.6	+ 6.6
Terijoki	+25.7	—36.9	+15.9	— 4.6	+69.4
Muolaa	+ 1.8	—34.6	+36.9	— 4.2	+13.2
Äyräpää	+ 3.4	—20.6	+32.3	—15.1	+15.0
Heinjoki	+ 3.4	—11.3	+38.7	—30.8	+15.4
Valkjärvi	— 1.5	—36.2	+41.9	— 4.1	— 5.0
Vuoksela	— 2.5	—16.6	+37.6	—18.2	+ 9.0
Rautu	— 4.9	—31.0	+43.4	— 7.6	— 7.4
Sakkola	+ 9.7	—23.1	+30.1	—16.7	+ 7.1
Metsäpirtti	+ 2.2	—23.0	+34.4	—13.6	+ 4.7
Pyhäjärvi	+ 9.1	—28.6	+32.7	—13.1	+25.8
Räisälä	+ 2.2	—15.9	+34.4	—20.7	+26.8
Käkisalmi mlk	+17.7	—13.6	+28.6	—22.7	— 4.2
Kaukola	+ 4.2	—17.2	+32.2	—19.4	— 8.7
Hiitola	+ 3.8	—14.9	+30.9	—19.8	+ 4.2
Kurkijoki	+ 7.6	—14.2	+37.6	—31.0	— 4.8
Jaakkima	+ 3.4	—18.3	+36.3	—21.5	—24.3
Lumivaara	— 1.0	—17.9	+35.3	—16.3	— 9.5
Sortavalan mlk	+ 7.9	—22.0	+27.3	—13.1	—10.0
Harlu	+13.3	—22.4	+18.7	— 9.7	+27.5
Ruskeala	+ 0.5	—29.9	+38.2	— 8.7	+ 4.9
Soanlahti	—12.5	—22.4	+42.9	— 7.9	— 3.7
Suistamo	— 7.3	—28.8	+38.0	— 2.0	+ 2.1
Korpiselkä	—14.7	—26.6	+40.4	+ 0.9	—21.6
Suojärvi	—36.9	—24.7	+58.6	+ 2.9	+19.1
Salmi	— 4.9	—43.4	+46.5	+ 1.6	+ 9.3
Impilahti	— 0.8	—23.5	+32.2	— 8.0	+ 5.1
Pälkjärvi	— 3.4	—21.7	+37.2	—12.2	—34.1
yht.	+ 2.5	—25.1	+34.6	—11.9	+ 4.7

¹Taulukko on laskettu liitetaulukon 5 perusteella.

Liitetaulukko 7. Pika-asutuslain toimeenpanon suunnitellut vaikutukset eräisiin sijoitus kuntien agraariin suhteisiin.¹

kunta	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Uudenmaan									
lääni									
Tenhola	315	—	315	39	12.4	269	6.9	4694	5.7
Pohja	241	19	222	193	86.9	1105	5.7	3795	29.1
Karjaa mlk	339	—	339	69	20.3	441	6.4	4200	10.5
Karjaa kaup.	52	2	50	42	84.0	164	3.9	603	27.2
Snapperturna	203	—	203	36	17.7	156	4.3	3277	4.8
Inkoo	460	20	440	161	36.6	1014	6.3	5562	18.2
Degerby	218	—	218	30	13.8	235	7.8	2767	8.5
Karjalohja	251	7	244	84	34.4	644	7.7	3021	21.3
Sammatti	187	—	187	7	3.7	127	18.1	1651	7.7
Nummi	513	—	513	63	12.3	765	12.1	5468	14.0
Pusula	524	—	524	45	8.6	568	12.6	5041	11.3
Pyhäjärvi	370	39	331	111	33.5	960	8.6	3168	30.3
Karkkila	22	—	22	39	177.3	70	1.8	448	15.6
Vihti	913	54	859	256	29.8	2900	11.3	11440	25.3
Lohja mlk	421	52	369	181	49.1	1586	8.8	6053	26.2
Lohja kaup.	16	—	16	98	612.5	123	1.2	179	68.7
Siuntio	558	31	527	210	39.8	1666	7.9	8122	20.5
Kirkkonummi	639	12	627	137	21.8	1364	9.9	7936	17.2
Espoo	445	14	431	256	59.4	1612	6.3	6344	25.4
Helsinki mlk	714	—	714	259	36.3	1325	5.1	10564	12.3
Haaga	13	—	13	32	246.1	10	0.3	44	22.7
Nurmijärvi	908	22	886	146	16.5	1654	11.3	11414	14.5
Hyvinkää mlk	359	33	326	139	42.6	1489	10.7	5638	26.4
Hyvinkää kaup.	54	—	54	110	203.7	323	2.9	789	40.9
Tuusula	597	24	573	141	24.6	1458	10.3	7875	18.5

Kerava	120	—	120	70	58.3	142	2.0	1089	13.0
Sipoo	884	33	851	68	8.0	645	9.5	9426	6.8
Pornainen	286	—	286	97	33.9	927	9.5	4291	21.6
Mäntsälä	1022	108	914	277	30.3	2574	9.3	13788	18.7
Pukkila	305	—	305	44	14.4	459	10.4	5109	9.0
Askola	418	—	418	67	16.0	747	11.1	6554	11.4
Porvoo mlk	1199	56	1143	317	27.7	2482	7.8	14871	16.7
Pernaja	550	13	537	325	60.5	2407	7.4	7699	31.3
Liljendal	256	—	256	21	8.2	66	3.1	3552	1.8
Myrskylä	248	—	248	158	63.7	1680	10.6	4387	38.3
Oirimattila	1004	74	930	353	37.9	4046	11.5	17021	23.8
Iitti	835	28	807	244	30.2	2659	10.9	11694	22.7
Kuusankoski	174	—	174	202	116.1	414	2.0	2588	16.0
Jaala	497	16	481	79	16.4	684	8.6	4090	16.7
Artjärvi	384	29	355	69	19.4	687	9.9	5303	12.9
Lappträsk	508	21	487	199	40.9	1667	8.4	9249	18.0
Elimäki	763	56	707	392	55.4	4395	11.2	12994	33.8
Anjala	393	—	393	72	18.3	813	11.3	4635	17.5
Ruotsinpyhtää	341	—	341	186	54.5	1049	5.6	5033	20.8
Loviisa	44	—	44	99	225.0	136	1.4	234	58.1
Porvoo	32	—	32	80	250.0	106	1.3	232	45.7

Turun ja Porin

lääni	70	—	70	1	1.4	2	2.0	298	0.7
Velkua	388	—	388	36	9.3	256	7.1	3186	8.0
Taivassalo	274	—	274	94	34.3	295	3.1	1652	17.8
Kustavi	286	—	286	54	18.9	292	5.4	2028	14.4
Lokalahti	589	—	589	64	10.9	514	8.0	5620	9.1
Vehmaa	616	—	616	50	8.1	390	7.8	4989	7.8
Kalanti	185	11	174	51	29.3	92	1.8	841	10.9
Uusikaupunki mlk	411	18	393	69	17.5	283	4.1	2545	11.1
Pyhäranta	189	—	189	23	12.2	43	1.9	685	6.3
Pyhämää	1236	5	1231	98	8.0	1155	11.8	10328	11.2
Laitila									

Kodisjoki	116	—	116	3	2.6	23	7.7	838	2.7
Iniö	96	4	92	5	5.4	6	1.2	271	2.2
Karjala	251	—	251	7	2.8	74	10.6	1940	3.8
Mynämäki	583	—	583	77	13.2	653	8.5	5856	11.1
Mietoinen	285	26	259	111	42.8	827	7.4	3412	24.2
Lemu	155	18	137	43	31.4	280	6.5	1768	15.8
Askainen	131	4	130	37	28.5	252	6.8	1813	13.9
Merimasku	139	5	134	34	25.4	145	4.3	1081	13.4
Rymättylä	392	11	381	81	21.2	224	2.8	2694	8.3
Houtskär	250	—	250	10	4.0	31	3.1	745	4.2
Korppoo	289	—	289	12	4.1	59	4.9	1149	5.1
Nauvo	230	—	230	44	19.1	197	4.5	1969	10.0
Parainen	563	21	542	174	32.1	895	5.1	5977	15.0
Kakkerta	78	—	70	15	21.4	133	8.9	799	16.6
Kaarina	89	10	79	101	127.8	545	5.4	1481	36.8
Piikkiö	232	1	231	65	28.1	561	8.6	3544	15.8
Kuusisto	40	—	40	54	135.0	171	3.2	686	24.9
Paimio	599	40	559	162	29.0	1042	6.4	8099	12.9
Sauvo	316	8	308	142	46.1	972	6.8	6026	16.1
Karuna	192	26	166	71	42.8	350	4.9	2479	14.1
Kemiö	734	23	711	181	25.4	1349	7.4	7544	17.9
Dragsfjärd	180	—	180	109	60.5	233	2.1	1603	14.5
Hiittinen	131	—	131	31	2.3	6	2.0	349	1.7
Särkisalo	186	—	186	40	21.5	189	4.7	1580	12.0
Pernio	656	31	625	294	47.0	2685	9.1	10823	24.8
Kisko	560	15	545	97	17.8	1155	11.9	4996	23.1
Suomusjärvi	311	—	311	22	7.1	260	11.8	2836	9.2
Kittala	500	—	500	104	20.8	781	7.5	6136	12.7
Pertteli	487	46	441	113	25.6	1055	9.3	6370	16.6
Kuusjoki	402	—	402	77	19.1	568	7.4	6033	9.4
Muurla	199	3	196	57	29.1	526	9.2	2642	19.9
Uskela	219	—	219	80	36.5	860	10.7	3425	25.1
Salo	49	—	49	98	200.0	305	3.1	680	44.8
Angelnieniemi	120	—	120	40	33.3	302	7.5	1615	18.7

Halikko	742	27	715	245	34.3	2104	8.6	10203	20.6
Vestanfjärd	149	—	149	6	4.0	51	8.5	1081	4.7
Marttila	498	—	498	56	11.2	547	9.8	7163	7.6
Karinainen	258	—	258	43	16.7	333	7.7	3425	9.7
Koski	588	—	588	47	8.0	568	12.1	7896	7.2
Tarvasjoki	328	—	328	32	9.7	281	8.8	4574	6.1
Aura	265	—	265	62	23.4	430	6.9	4067	10.6
Lieto	522	24	498	111	22.3	886	8.0	7969	11.1
Maaria	255	—	255	96	37.6	615	6.4	3565	17.2
Paattinen	189	—	189	16	8.5	88	5.5	2314	3.8
Raisio	186	33	151	67	44.4	225	3.3	2010	11.2
Naantali mlk	76	5	71	52	73.2	297	5.7	1217	24.4
Rusko	123	—	123	25	20.3	216	8.6	1771	12.2
Masku	200	—	200	59	29.5	513	8.7	3214	16.0
Vahto	196	—	196	25	12.7	237	9.5	2223	10.7
Nousiainen	461	5	456	37	8.1	343	9.3	5402	6.3
Pöytyä	703	54	649	164	25.3	1813	11.0	9450	19.2
Oripää	299	—	299	46	15.4	527	11.4	3873	13.6
Yläne	550	30	520	35	6.7	499	14.2	4223	11.8
Honkilahti	258	—	258	23	8.9	271	11.8	1715	15.8
Hinnerjoki	251	—	251	8	3.2	95	11.9	2164	4.4
Eura	473	—	473	82	17.3	761	9.3	4244	17.9
Kiukainen	626	2	624	61	9.8	499	8.2	6564	7.6
Lappi	492	2	490	33	6.7	307	9.3	3975	7.7
Rauma mlk	557	33	524	50	9.5	238	4.8	3250	7.3
Eurajoki	683	—	683	130	19.0	770	5.9	6260	12.3
Luvia	325	—	325	89	27.4	377	4.2	2697	14.0
Pori mlk	403	25	378	148	39.1	1304	8.8	3816	34.2
Ulvila	542	85	457	246	53.8	1653	6.7	4836	34.2
Nakkila	615	34	581	279	48.0	2832	10.1	5678	49.9
Kuulla	355	1	354	31	8.7	348	11.2	2326	15.0
Noormarkku	510	6	504	283	56.1	2721	9.6	2661	102.2
Pomarkku	588	28	560	107	19.1	1007	9.4	2723	37.0
Ahlainen	436	6	430	79	18.4	519	6.6	2190	23.7

Merikarvia	857	24	833	81	9.7	474	5.8	3316	14.3
Siikainen	645	10	635	69	10.9	740	10.7	3740	19.8
Kankaanpää	1394	—	1394	127	9.1	983	7.7	8459	11.6
Honkajoki	578	—	578	35	6.0	443	12.6	4574	9.7
Karvia	811	33	778	84	10.8	987	11.7	6153	16.0
Parkano	1036	3	1033	53	5.1	412	7.8	5963	6.9
Kihniö	543	—	543	11	2.0	137	12.4	3153	4.3
Jämijärvi	639	—	639	45	7.0	437	9.7	4396	9.9
Ikaalinen	1694	30	1664	120	7.2	1138	9.5	11194	10.2
Viljakkala	382	—	382	22	5.7	179	8.1	2533	7.1
Hämeenkyrö	1001	23	978	160	16.3	1551	9.7	9711	16.0
Lavia	780	—	780	26	3.3	236	9.1	4800	4.9
Suodenniemi	460	20	440	49	11.1	415	8.5	3429	12.1
Mouhijärvi	554	12	542	61	11.2	625	10.2	4491	13.9
Suoniemi	205	—	205	27	13.2	252	9.3	1925	13.1
Karkku	437	5	432	31	7.2	304	9.8	3584	8.5
Tyrvää	1033	31	1002	73	7.3	701	9.6	8774	8.0
Kiikka	452	1	451	46	10.2	472	10.3	4259	11.1
Kiikoinen	405	—	405	43	10.6	412	9.6	2727	15.1
Kauvatsa	336	—	336	22	6.5	206	9.4	2982	6.9
Harjavalta	235	37	198	42	21.2	347	8.3	2519	13.8
Kokemäki	847	16	831	142	17.1	1571	11.1	8567	18.3
Huittinen	993	28	965	135	14.0	1264	9.4	12600	10.0
Keikyä	200	—	200	23	11.5	140	6.1	1844	7.6
Köyliö	593	20	573	163	28.4	1957	12.0	4976	39.3
Säkylä	410	—	410	23	5.6	343	14.9	3324	10.3
Vampula	527	65	462	68	14.7	723	10.6	5141	14.1
Punkalaidun	819	—	819	127	15.5	1365	10.7	11037	12.4
Alastaro	616	24	592	148	25.0	1562	10.5	9312	16.8
Metsämaa	192	—	192	37	19.3	407	11.0	3141	12.9
Loimaa	887	—	887	272	30.7	3011	11.1	18358	16.4
Loimaa kaup.	24	—	24	27	112.5	129	4.8	803	16.1
Melliä	293	—	293	56	19.1	613	10.9	4895	12.5
Turku	101	—	101	141	139.6	164	1.2	1272	12.9

Pori	518	45	473	149	31.5	700	4.7	3513	19.9
Rauma	96	—	96	45	46.9	140	3.1	266	52.6
Uusikaupunki	52	—	52	50	96.1	57	1.1	130	43.8
Naantali	6	—	6	5	83.3	5	1.0	17	29.4
Ahvenanmaan maakunta									
Eckerö	197	—	197	11	5.6	22	2.0	533	4.1
Jomala	398	—	398	29	7.3	34	1.2	2533	1.3
Finström	307	—	307	22	7.2	36	1.6	1702	2.1
Geta	148	—	148	3	2.0	6	2.0	545	1.1
Saltvik	373	—	373	7	1.9	13	1.8	1768	0.7
Sund	224	—	224	8	3.6	13	1.6	1351	1.0
Vårdö	106	—	106	7	6.6	14	2.0	406	3.4
Lemland	257	—	257	3	1.2	6	2.0	744	0.8
Föglö	184	—	184	4	2.2	8	2.0	558	1.4
Kumlinge	130	—	130	4	3.1	8	2.0	263	3.0

Hämeen lääni

Somero	1155	51	1104	315	28.5	3521	11.2	18784	18.7
Somerniemi	344	—	344	53	15.4	439	8.3	3573	12.3
Tammela	973	11	962	87	9.0	1147	13.2	8964	12.8
Forssa	195	45	150	59	39.3	551	9.3	2871	19.2
Jokioinen	623	95	528	144	27.3	1265	8.8	6944	18.2
Ypäjä	540	20	520	169	32.5	1784	10.5	7593	23.5
Humppila	374	1	373	104	27.9	1040	10.0	5022	20.7
Urjala	884	54	830	228	27.5	2402	10.5	10526	22.8
Koijärvi	328	—	328	59	18.0	753	12.8	4974	15.1
Kylmäkoski	259	—	259	69	26.6	590	8.5	4051	14.6
Akaa	260	62	198	97	49.0	655	6.7	3249	20.2
Kalvola	401	10	391	178	45.5	818	4.6	3878	21.1
Sääksmäki	437	2	435	73	16.8	923	12.6	6491	14.2
Valkeakoski	22	—	22	32	145.4	180	5.6	365	49.3
Päikkäne	459	22	437	67	15.3	631	9.4	5202	12.1
Lempäälä	456	45	411	74	18.0	699	9.4	4943	14.1

Vesilahti	803	8	795	42	5,3	543	12,9	7948.	6,8
Viihala	151	—	151	15	9,9	140	9,3	1582	8,8
Tottijärvi	213	—	213	8	3,7	149	18,6	1637	9,1
Nokia	167	—	167	90	53,9	354	3,9	1933	18,3
Pirkkala	161	—	161	50	31,0	407	8,1	1961	20,7
Ylöjärvi	369	3	366	52	14,2	428	8,2	3483	12,3
Messukylä	128	7	121	91	75,2	333	3,6	1711	19,5
Aitolahti	95	16	79	20	25,3	185	9,2	893	20,7
Kangasala	690	49	641	137	21,4	1153	8,4	6788	17,0
Sahalahti	216	—	216	40	18,5	397	9,9	2512	15,8
Orivesi	644	22	622	88	14,1	829	9,4	5346	15,5
Juupajoki	394	10	384	42	10,9	435	10,3	2777	15,7
Teisko	665	1	664	82	12,3	956	11,6	5535	17,3
Kuru	664	—	664	17	2,6	178	10,5	2841	6,3
Ruovesi	1011	42	969	103	10,6	1218	11,8	6888	17,7
Vilppula	577	36	541	70	12,9	780	11,1	3520	22,1
Mänttä	125	—	125	36	28,8	264	7,3	739	35,7
Kuorevesi	421	—	421	67	15,9	715	10,7	2816	25,4
Korpilahti	1000	26	974	78	8,0	814	10,4	5019	16,2
Muurame	243	—	243	28	11,5	224	8,0	1770	12,6
Säynätsalo	1	—	1	2	200,0	22	11,0	38	57,9
Jämsä	894	49	845	151	17,9	1406	9,3	6720	20,9
Jämsänkoski	94	8	86	17	19,8	146	8,6	630	23,2
Koskenpää	326	—	326	44	13,5	476	10,8	1939	24,5
Längelmäki	574	8	566	74	13,1	720	9,7	4136	17,4
Eräjärvi	285	4	281	19	6,8	192	10,1	2294	8,4
Kuhmoinen	767	9	758	35	4,6	370	10,6	4613	8,0
Kuhmalahdi	333	—	333	26	7,8	315	12,1	2328	13,5
Luopioinen	467	—	467	63	13,5	608	9,6	4185	14,5
Tuulos	275	3	272	29	10,7	270	9,3	1873	14,4
Hauho	642	17	625	78	12,5	696	8,9	7220	9,6
Tyrvääntö	149	25	124	57	46,0	571	10,0	2745	20,8
Hattula	496	5	491	168	34,2	909	5,4	5353	17,0
Hämeenlinna mlk	97	14	83	161	194,0	597	3,7	1429	41,8

Vanaja	207	3	204	118	57.8	1089	9.2	3427	31.8
Renko	418	—	418	42	10.0	419	10.0	3777	11.1
Janakkala	667	68	599	338	56.4	3795	11.2	8445	44.9
Loppi	1020	24	996	125	12.5	1585	12.7	8543	18.5
Hausjärvi	613	36	577	142	24.6	1372	9.7	9518	14.4
Riihimäki	189	16	173	82	47.3	821	10.0	3282	25.0
Kärkölä	437	20	417	80	19.2	933	11.7	6856	13.6
Nastola	579	34	545	146	26.8	1563	10.7	6591	23.7
Hollola	802	47	755	185	24.5	1810	9.8	10947	16.5
Koski	320	1	319	70	21.9	793	11.3	3784	20.9
Lammii	795	30	765	126	16.5	1255	10.0	7980	15.7
Asikkala	949	24	925	87	9.4	651	7.5	8623	7.5
Padasjoki	606	26	580	76	13.1	684	9.0	4047	16.9
Tampere	101	—	101	51	50.5	115	2.2	673	17.1
Lahti	81	—	81	76	93.8	195	2.6	1297	15.0
Viipurin lääni									
Pyhtää	389	—	389	122	31.4	757	6.2	4095	18.5
Kymi	487	20	467	70	15.0	197	2.8	4035	4.9
Sippola	872	29	843	73	8.6	575	7.9	9014	6.4
Vehkalahti	1056	—	1056	57	5.4	609	10.7	9353	6.5
Miehikkälä	683	—	683	8	1.2	74	9.2	5784	1.3
Virolahti	696	—	696	9	1.3	136	15.1	6293	2.2
Lemi	640	2	638	6	0.9	60	10.0	3992	1.5
Luumäki	917	—	917	25	2.7	245	9.8	6738	3.6
Valkeala	1154	61	1093	149	13.6	1745	11.7	10534	16.6
Suomenniemi	290	3	287	11	3.8	65	5.9	1499	4.3
Savitaipale	994	12	982	15	1.5	160	10.7	6898	2.3
Taipalsaari	461	6	455	11	2.4	98	8.9	3090	3.2
Ruokolahti	1217	—	1217	5	0.4	26	5.2	8031	0.3
Mikkelin lääni									
Heinola mlk	685	30	655	96	14.6	901	9.4	4493	20.0
Sysmä	977	—	977	135	13.8	1444	10.7	9156	15.8

(liitetaulukko 7)

Hartola	927	33	894	107	120	1050	9.8	5909	17.8
Luhanka	307	19	288	22	7.6	220	10.0	1822	12.1
Leivonmäki	356	4	352	22	6.2	217	9.9	1685	12.9
Joutsa	755	32	723	41	5.7	391	9.5	4161	9.4
Mäntyharju	1353	33	1320	80	6.1	759	9.5	6368	11.9
Pertunmaa	731	1	730	53	7.3	474	8.9	3627	13.1
Ristina	821	—	821	40	4.9	314	7.8	5257	6.0
Antola	360	5	355	26	7.3	253	9.7	2083	12.1
Mikkeli mlk	1385	27	1358	102	7.5	1101	10.8	9211	11.9
Hirvensalmi	850	16	834	16	1.9	165	10.3	5066	3.2
Kangasniemi	1277	42	1235	123	10.0	1266	10.3	7497	16.9
Haukivuori	538	—	538	33	6.1	373	11.3	3039	12.3
Pieksämäki	898	23	875	100	11.4	1128	11.3	4587	24.6
Pieksämäki kaup.	38	1	37	37	100.0	79	2.1	359	22.0
Virtasalmi	399	1	398	48	12.1	516	10.7	2167	23.8
Jäppilä	352	—	352	54	15.3	476	8.8	2226	21.4
Joroinen	744	1	743	129	17.4	1450	11.2	6561	22.1
Juva	1457	43	1414	205	14.5	2383	11.6	9796	24.3
Puumala	758	13	745	60	8.0	631	10.5	3908	16.1
Rantasalmi	937	39	898	120	13.4	1327	11.0	6647	20.0
Sulkava	735	58	677	88	13.0	1150	13.1	4417	26.0
Sääminki	916	—	916	83	9.1	1088	13.1	6585	16.5
Kerimäki	765	11	754	41	5.4	381	9.3	5195	7.3
Punkaharju	348	—	348	2	0.6	12	6.0	2501	0.5
Enonkoski	355	—	355	11	3.1	138	12.5	1995	6.9
Savonranta	361	1	360	21	5.8	226	10.8	1749	12.9
Heinävesi	997	21	976	192	19.7	1546	8.0	4219	36.6
Kangaslampi	268	—	268	38	14.2	396	10.4	1596	24.8
Mikkeli	24	—	24	15	62.5	32	2.1	259	12.3
Heinola	37	—	37	14	37.8	32	2.3	146	21.9
Savonlinna	15	—	15	6	40.0	28	4.7	120	23.3
Kuopion lääni									
Leppävirta	1346	33	1313	104	7.9	1021	9.8	9768	10.4

Varkaus	159	—	159	150	94.3	92	0.6	1039	8.8
Suonenjoki	711	19	692	54	7.8	506	9.4	4385	11.5
Hankasalmi	1075	49	1026	94	9.2	722	7.7	6519	11.1
Rautalamppi	765	—	765	98	12.8	1226	12.5	5421	22.6
Konnevesi	537	—	537	88	16.4	621	7.0	3653	17.0
Vesanto	625	5	620	71	11.4	463	6.5	4196	11.0
Karttula	564	—	564	80	14.2	1143	14.3	3915	29.2
Tervo	435	22	413	32	7.7	384	12.0	3112	12.3
Kuopio mlk	845	20	825	121	14.7	1101	9.1	6896	16.0
Siilinjärvi	629	38	591	141	23.8	957	6.8	5615	17.0
Riistavesi	325	—	325	22	6.8	289	13.1	3133	9.2
Vehmersalmi	510	—	510	51	10.0	546	10.7	3798	14.4
Tuusniemi	821	27	794	134	16.9	1127	8.4	4678	24.1
Maaninka	668	52	616	143	23.2	1503	10.5	6252	24.0
Pielavesi	1415	26	1389	207	14.9	2130	10.3	8451	25.2
Keitele	529	—	529	89	16.8	696	7.8	3065	22.7
Kiuruvesi	1547	71	1476	497	33.7	4869	9.8	10310	47.2
Iisalmi mlk	1326	78	1248	213	17.1	1784	8.4	8074	22.1
Viermä	680	—	680	212	31.2	1847	8.7	4127	44.7
Sonkajärvi	1075	69	1006	385	38.3	3623	9.4	5206	69.6
Lapinlahti	992	—	992	178	17.9	1882	10.6	7764	24.2
Nilsjä	1086	20	1066	103	9.7	902	8.7	6490	13.9
Varpaisjärvi	746	—	746	74	9.9	666	9.0	3340	19.9
Muuruvesi	507	14	493	97	19.7	836	8.6	3974	21.0
Juankoski	127	37	90	69	76.7	427	6.2	754	56.6
Kaavi	961	—	961	53	5.5	394	7.4	4238	9.3
Säyneinen	386	—	386	28	7.2	231	8.2	1827	12.6
Polvijärvi	1143	25	1118	91	8.1	975	10.7	7974	12.2
Kuusjärvi	683	—	683	218	31.9	1024	4.7	4411	23.2
Liperi	1331	34	1297	86	6.6	868	10.1	10538	8.2
Kontiolahti	961	70	891	177	19.9	1242	7.0	3421	36.3
Pielisensuu	74	4	70	54	77.1	186	3.4	891	20.9
Rääkkylä	909	13	896	137	15.3	1399	10.2	5630	24.8
Kitee	1628	10	1618	32	2.0	374	11.7	9858	3.8

Kesälahti	550	—	550	11	2.0	84	7.6	3073	2.7
Tohmajärvi	980	30	950	208	21.9	1051	5.0	5341	19.7
Kiihtelysvaara	564	40	524	258	49.2	1715	6.6	2348	73.0
Pyhäselkä	642	17	625	103	16.5	992	9.6	4091	24.2
Ilomantsi	1469	41	1428	202	14.1	897	4.4	4583	19.6
Tuupovaara	711	—	711	81	11.4	721	8.9	2519	28.6
Eno	934	—	934	221	23.7	1502	6.8	3028	49.6
Pielisjärvi	1696	11	1685	161	9.5	1189	7.4	6633	17.9
Juuka	1421	39	1382	167	12.1	1670	10.0	5663	29.5
Rautavaara	586	24	562	82	14.6	593	7.2	1147	51.7
Nurmes	1304	83	1221	205	16.8	1217	5.9	6292	19.3
Valtimo	522	—	522	184	35.2	1093	5.9	2621	41.7
Kuopio	26	—	26	16	61.5	15	0.9	107	14.0
Iisalmi	27	—	27	27	100.0	51	1.9	110	46.3
Vaasan lääni									
Siipyy	453	2	451	3	0.7	20	6.7	2411	0.8
Isojoki	938	—	938	40	4.3	323	8.1	5229	6.2
Lapväärtti	892	—	892	21	2.3	125	5.9	5819	2.1
Karijoki	556	—	556	8	1.4	64	8.0	4211	1.5
Närpiö	1415	—	1415	3	0.2	20	6.7	11719	0.2
Övermark	435	—	435	2	0.5	18	9.0	4098	0.5
Korsnäs	679	—	679	4	0.6	18	4.5	3316	0.5
Teuva	1254	13	1241	38	3.1	288	7.6	9432	3.0
Kauhajoki	2540	73	2467	139	5.6	1088	7.8	18204	6.0
Kurikka	1399	30	1369	60	4.4	468	7.8	12279	3.8
Jalasjärvi	2137	21	2116	78	3.7	716	9.2	16936	4.2
Peräseinäjoki	883	12	871	33	3.8	343	10.4	7666	4.5
Ilmajoki	1798	—	1798	89	4.9	709	8.0	17444	4.1
Seinäjoen mlk	278	—	278	20	7.2	110	5.5	2677	4.1
Seinäjoen kaup.	71	—	71	8	11.3	10	1.2	569	1.7
Ylistaro	1237	3	1234	53	4.3	641	12.1	13431	4.8
Isokyrö	1066	34	1032	48	4.6	704	14.7	12789	5.5
Vähäkyrö	677	7	670	14	2.1	171	12.2	7826	2.2

Laihia	1046	21	1025	99	9.6	1450	14.6	12541	11.6
Jurva	618	—	618	37	6.0	354	9.6	4283	8.3
Pirttikylä	511	—	511	4	0.8	52	13.0	3881	1.3
Maalahti	797	—	797	2	0.2	35	17.5	5665	0.6
Sulva	461	—	461	3	0.6	12	4.0	4444	0.3
Mustasaari	850	—	850	19	2.2	268	14.1	8296	3.2
Raippaluoto	395	—	395	4	1.0	10	2.5	870	1.1
Koivulahti	573	—	573	4	0.7	12	3.0	3715	0.3
Maksamaa	257	—	257	7	2.7	55	7.8	1202	4.6
Vöyri	1137	—	1137	6	0.5	75	12.5	10670	0.7
Nurmo	681	24	657	39	5.9	348	8.9	6078	5.7
Lapua	1679	—	1679	44	2.6	491	11.1	20451	2.4
Kauhava	1115	13	1102	40	3.6	418	10.4	13825	3.0
Ylihärkä	478	11	467	11	2.3	143	13.0	6090	2.3
Alahärmä	759	10	749	20	2.7	166	8.3	9280	1.8
Oravainen	561	—	561	2	0.3	21	10.5	5261	0.4
Munsala	613	—	613	14	2.3	159	11.3	5372	2.9
Uusikaarlepyy mlk	418	—	418	11	2.6	171	15.5	4192	4.1
Jepua	258	—	258	7	2.7	70	10.0	3369	2.1
Pietarsaari mlk	640	—	640	15	2.3	110	7.3	6476	1.7
Purmo	368	—	368	5	1.3	43	8.6	5016	0.8
Ähtävä	348	—	348	19	5.4	222	11.7	3540	6.3
Teerijärvi	426	—	426	5	1.2	40	8.0	3339	1.2
Kruunupyy	382	—	382	12	3.1	170	14.2	4195	4.0
Kaarlela	392	—	392	22	5.6	87	3.9	4433	2.0
Alaveteli	262	—	262	2	0.8	27	13.5	2895	0.9
Kälviä	514	2	512	76	14.8	774	10.2	4461	17.3
Lohtaja	426	6	420	30	7.1	323	10.8	4178	7.7
Himanka	360	—	360	13	3.6	77	5.9	2459	3.1
Kannus	613	18	595	35	5.9	234	6.7	5471	4.3
Toholampi	584	11	573	87	15.2	934	10.7	6602	14.1
Ullava	206	—	206	16	7.8	147	9.2	1288	11.4
Kaustinen	525	—	525	9	1.7	92	10.2	3935	2.3
Veteli	544	—	544	43	7.9	403	9.4	4920	8.2

Lestijärvi	192	1	191	35	18.3	393	11.2	1310	30.0
Halsua	255	—	255	30	11.8	314	10.5	2816	11.1
Perho	388	—	388	96	24.7	1049	10.9	3459	30.3
Soini	615	15	600	43	7.2	430	10.0	2741	15.7
Lehtimäki	423	23	400	42	10.5	429	10.2	2812	15.2
Alajärvi	1125	11	1114	26	2.3	367	14.1	9644	3.8
Vimpeli	475	8	467	31	6.6	313	10.1	4242	7.4
Evijärvi	564	—	564	29	5.1	323	11.1	5359	6.0
Kortesjärvi	521	3	518	10	1.9	137	13.7	5821	2.3
Lappajärvi	700	9	691	22	3.2	219	9.9	6931	3.1
Kuortane	867	—	867	16	1.8	199	12.4	8425	2.4
Toysä	606	—	606	20	3.3	199	9.9	4289	4.6
Alavus	1496	33	1463	33	2.1	374	11.3	9787	3.8
Vierri	1537	48	1489	116	7.8	1323	11.4	8283	16.0
Ähtäri	973	25	948	86	9.1	746	8.7	4710	15.8
Pihlajavesi	341	—	341	51	14.9	518	10.1	1309	39.6
Multia	620	5	615	73	11.9	696	9.5	2379	29.2
Keuruu	980	86	894	165	18.4	1424	8.6	5192	27.4
Petäjävesi	641	—	641	63	9.8	686	10.9	3072	22.3
Jyväskylän mlk	761	35	726	129	17.8	647	5.0	4922	13.0
Toivakka	446	14	432	69	16.0	524	7.6	3020	17.3
Uurainen	488	7	481	24	5.0	191	7.9	2302	8.3
Laukaa	1046	—	1041	120	11.5	1154	9.6	8137	14.2
Äänekoski mlk	369	23	346	47	13.6	540	11.5	2657	20.3
Äänekoski kaup.	50	1	49	68	138.8	136	2.0	308	44.1
Suolahti kaup.	76	9	67	13	19.4	126	9.7	457	27.6
Saarijärvi	1247	48	1199	149	12.4	1400	9.4	7744	18.1
Pylkönmäki	366	—	366	18	4.9	185	10.3	1739	16.6
Karstula	901	—	901	88	9.8	943	10.7	5118	18.4
Kyyjärvi	324	—	324	45	13.9	449	10.0	2067	21.7
Kivijärvi	328	3	325	79	24.3	950	12.0	1373	69.2
Kannonkoski	402	—	402	36	8.9	264	7.3	2182	12.1
Kinnula	304	4	300	53	17.7	565	10.7	1811	31.2
Pihtipudas	784	—	784	217	27.7	2403	11.1	4474	53.7

Viitasaari	1216	46	1170	439	37.5	4106	9.3	7241	56.7
Konginkangas	309	—	309	35	11.3	310	8.8	1913	16.2
Sumainen	328	—	328	19	5.8	143	7.5	1869	7.6
Vaasa	7	—	7	91	1300.0	600	6.6	498	120.0
Kaskinen	10	—	10	11	111.1	30	2.7	9	333.3
Kristiinankaupunki	54	—	54	14	25.9	85	6.1	179	47.5
Pietarsaari	2	—	2	22	1100.0	180	8.2	56	321.4
Kokkola	50	—	50	18	36.0	193	10.7	345	55.9
Jyväskylä	23	—	23	20	86.9	71	3.5	300	23.7
Oulun lääni									
Sievi	784	—	784	67	8.5	709	10.6	7388	9.6
Rautio	233	—	233	19	8.1	141	7.4	2156	6.5
Ylivieska	995	—	995	89	8.9	903	10.1	9631	9.4
Alavieska	550	—	550	18	3.3	145	8.0	5404	2.7
Kalajoki	723	17	706	48	6.8	470	9.8	6769	6.9
Merijärvi	320	9	311	18	5.8	206	11.4	2122	9.7
Oulainen	991	16	975	67	6.9	651	9.7	7333	8.9
Pattijoki	603	—	603	9	1.5	110	12.2	3006	3.6
Saloinen	286	—	286	20	7.0	209	10.4	1822	11.5
Pyhäjoki	362	—	362	23	6.3	143	6.2	2476	5.8
Vihanti	521	—	521	54	10.4	452	8.4	3358	13.5
Rantsila	517	—	517	63	12.2	586	9.3	5206	11.2
Paavola	680	29	651	376	57.8	4162	11.1	6834	60.9
Revonlahti	203	12	191	81	42.4	787	9.7	1997	39.4
Siikajoki	298	—	298	31	10.4	275	8.9	1997	13.8
Pyhäjärvi	941	—	941	161	17.1	1363	8.5	5449	25.0
Reisjärvi	516	—	516	35	6.8	364	10.4	3699	9.8
Haapajarvi	999	20	979	91	9.3	837	9.2	6851	12.2
Nivala	1513	19	1494	61	4.1	709	11.6	16390	4.3
Kärsämäki	536	—	536	283	52.8	2635	9.3	3919	67.2
Haapavesi	1052	38	1014	77	7.6	939	12.2	6956	13.5
Piippola	263	—	263	76	28.9	576	7.6	2029	27.4
Pyhäntä	288	—	288	62	21.5	533	8.6	1892	28.2

Kestilä	453	10	443	53	12.0	500	9.4	4355	11.5
Säräsniemi	585	34	551	122	22.1	1169	9.6	3757	31.1
Vuolijoki	356	—	356	45	12.6	342	7.6	1840	18.6
Paltamo	849	—	849	71	8.4	736	10.4	3015	24.4
Kajaani milk	567	—	567	157	27.7	1066	6.8	2301	46.3
Sotkamo	1648	53	1595	148	9.3	1093	7.4	6364	17.2
Ristijärvi	414	—	414	59	14.2	630	10.7	1337	47.1
Hyrnsalmi	343	—	343	61	17.8	467	7.6	851	54.9
Halluoto	279	3	276	7	2.5	48	6.8	952	5.0
Urajärvi	794	3	791	209	26.4	1866	8.9	4852	38.4
Muhos	636	1	635	225	35.4	1621	7.2	6907	23.5
Tyrnävä	543	28	515	154	29.9	1492	9.7	7899	18.9
Temmes	151	—	151	39	25.8	221	5.7	1403	15.7
Lumijoki	302	—	302	70	23.1	610	8.7	2320	26.3
Liminka	470	8	462	211	45.7	1745	8.3	5757	30.3
Kempele	258	—	258	4.3	16.7	388	9.0	2389	16.2
Oulunsalo	344	—	344	30	8.7	261	8.7	1726	15.1
Oulujoki	333	45	288	163	56.6	872	5.3	4306	20.2
Ylikiminki	425	—	425	32	7.5	248	7.7	2111	11.7
Kiiminki	365	12	353	43	12.2	380	8.8	2185	17.4
Haukipudas	736	26	710	67	9.4	311	4.6	3628	8.6
Ii	569	9	560	68	12.1	536	7.9	1960	27.6
Oulu	154	—	154	243	157.8	259	1.1	991	26.1
Raahе	59	—	59	64	108.5	125	1.9	268	46.6
Kajaani	127	—	127	75	59.1	350	4.7	503	69.5

- 1 Yli 0,25 peltohehtaarin viljelmät vuoden 1941 maataloustiedustelun mukaan.
- 2 Pika-asutuslain perusteella muodostetut tilat. Vuoden 1941 maataloustiedustelussa on eritelty tuolloin jo ”valmiit” pika-asutustilat.
- 3 Ensimmäisen ja toisen sarakkeen erotus. Näin on saatu selville kunnan viljelmäluu ennen pika-asutuslain toimeenpanon aloittamista.
- 4 Kuntaan perustettaviksi suunniteltujen pika-asutustilojen kokonaismäärä.
- 5 Pika-asutustilojen %-osuus kunnan viljelmäluvusta (sarake 3).
- 6 Kunnan alueelle muodostettaville pika-asutustiloille annettavaksi suunniteltu maatalousmaa (viljelty ja viljelyskelpoinen) hehtaareissa.
- 7 Kuntaan perustettaviksi suunniteltujen pika-asutustilojen keskimääräinen pinta-ala (maatalousmaa).
- 8 Kunnan peltopinta-ala vuoden 1941 maataloustiedustelun mukaan.
- 9 Pika-asutustiloille annettavaksi suunnitellun maatalousmaan %-osuus kunnan peltopinta-alasta.

¹⁷Taulukko on laadittu siirtoväen sijoitusuunnitelman ja SVT III 38:3 perusteella. Viljelmäluu on jälkimmäisen taulukosta 3 ja peltopinta-ala taulukosta 9. Viljelmäluvusta on vähennetty alle 0,25 peltohehtaarin viljelmät. Siirtoväen sijoitusuunnitelmasta ei käy selville suunniteltiinko pika-asutustiloja perustettaviksi siirtoväen ”sijoitusalueella”, Pohjaslahden, Triukan, Petalahden, Bergön, Björköbyn, Luodon, Öjan ja Pulkkilan kuntiin. Tällä puutteella ei kuitenkaan ole ollut käytännön merkitystä taulukon laadinnassa. Valkealan kunta sisältää myös Kouvolan kauppalan.

Liitetaulukko 8. Siirtoväen sijoitussuunnitelman mukaisen asuttamisen arvioitu vaikutus sijoitus kuntien kielisuhteisiin¹

kunta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Uudenmaan lääni										
Tenholha	ruotsi/suomi	374	3360	3734	10.0	156	530	3890	13.6	—
Pohja	ruotsi/suomi	1783	3777	5560	32.1	772	2555	6332	40.3	—
Karjaa mlk	ruotsi	778	4788	5566	14.0	444	1222	6010	20.3	ruotsi/suomi ²
Snapperturna	ruotsi	93	1891	1984	4.7	144	237	2128	11.1	— ³
Inkoo	ruotsi	304	3438	3742	8.1	644	948	4386	21.6	ruotsi/suomi ⁴
Degerby	ruotsi	111	1381	1492	7.4	120	231	1612	14.3	ruotsi/suomi
Lohja mlk	suomi/ruotsi	10715	2223	12938	17.2	1116	11831	14054	15.8	— ⁵
Siuntio	ruotsi/suomi	1056	3294	4350	24.3	840	1896	5190	36.5	—
Kirkkonummi	ruotsi/suomi	1474	6494	7968	18.5	548	2022	8516	23.7	—
Espoo	ruotsi/suomi	5055	6539	11594	43.6	1024	6079	12618	48.2	— ⁶
Helsinki mlk	suomi/ruotsi	12779	5822	18601	31.3	1036	13815	19637	29.6	—
Tuusula	suomi/ruotsi	13203	1116	14319	7.8	844	14047	15163	7.4	suomi ⁷
Sipoo	ruotsi	754	6568	7322	10.3	272	1026	7594	13.5	ruotsi/suomi
Porvoo mlk	ruotsi/suomi	3976	11409	15385	25.8	1268	5244	16653	31.5	—
Pernaja	ruotsi	996	5963	6959	14.3	1300	2296	8259	27.8	ruotsi/suomi ⁸
Liljendal	ruotsi/suomi	183	1612	1795	10.2	84	267	1879	14.2	—
Myrskylä	suomi/ruotsi	1900	690	2590	26.6	632	2532	3222	21.4	—
Lappträsk	ruotsi/suomi	2414	2395	4809	49.8	796	3210	5605	42.7	suomi/ruotsi ⁹
Ruotsinpyhtää	suomi/ruotsi	2046	1651	3697	44.6	744	2790	4441	37.2	—
Loviisa	ruotsi/suomi	806	2855	3661	22.0	396	1202	4057	29.6	—
Porvoo	ruotsi/suomi	2957	4457	7414	39.9	320	3277	7734	42.4	—
Turun ja Porin lääni										
Iniö	ruotsi/suomi	32	561	593	5.4	20	52	613	8.5	— ¹⁰
Houtskär	ruotsi	51	1370	1421	3.6	40	91	1461	6.2	—
Korpoo	ruotsi	177	1907	2084	8.5	48	225	2132	10.5	—
Nauvo	ruotsi/suomi	415	2115	2530	16.4	176	591	2706	21.8	—
Parainen	ruotsi/suomi	2607	7204	9811	26.6	696	3303	10507	31.4	—

Kemiö	ruotsi/suomi	1655	4054	5709	29.0	724	2379	6433	37.0	—
Dragsfjärd	ruotsi/suomi	758	3300	4058	18.7	436	1194	4494	26.6	—
Hiittinen	ruotsi	99	1232	1331	7.4	12	111	1343	8.3	—
Särkisalo	suomi/ruotsi	1363	550	1913	28.7	160	1523	2073	26.5	—
Vestanfjärd	ruotsi	151	1417	1568	9.6	24	175	1592	11.0	—
Turku	suomi/ruotsi	63751	10598	74349	14.2	564	64315	74913	14.1	—
Ahvenanmaan maakunta										
Eckerö	ruotsi	38	987	1025	3.7	44	82	1069	7.7	—
Jomala	ruotsi	104	2628	2732	3.8	116	220	2848	7.7	—
Finström	ruotsi	52	1962	2014	2.6	88	140	2102	6.7	—
Geta	ruotsi	15	741	756	2.0	12	27	768	3.5	—
Saltvik	ruotsi	102	2130	2232	4.6	28	130	2260	5.7	—
Sund	ruotsi	102	1337	1439	7.1	32	134	1471	9.1	—
Vårdö	ruotsi	5	693	698	0.7	28	33	726	4.5	—
Lemland	ruotsi	95	1359	1454	6.5	12	107	1466	7.3	—
Föglö	ruotsi	69	1279	1348	5.1	16	85	1364	6.2	—
Kumlinge	ruotsi	9	824	833	1.1	16	25	849	2.9	—
Viipurin lääni										
Pyhtää	suomi/ruotsi	3601	1319	4920	26.8	488	4089	5408	24.4	—
Vaasan lääni										
Siipyy	ruotsi/suomi	979	1788	2767	35.4	12	991	2779	35.7	—
Lapväärtti	ruotsi/suomi	1208	3759	4967	24.3	84	1292	5051	25.6	—
Närpiö	ruotsi	375	8383	8758	4.3	12	387	8770	4.4	—
Övermark	ruotsi	45	2372	2417	1.9	8	53	2425	2.2	—
Korsnäs	ruotsi	15	3833	3848	0.4	16	31	3864	0.8	—
Pirttikylä	ruotsi	133	2338	2471	5.4	16	149	2487	6.0	—
Maalahti	ruotsi	238	3876	4114	5.8	8	246	4122	6.0	—
Sulva	ruotsi	54	2689	2743	2.0	12	66	2755	2.4	—
Mustasaari	ruotsi	198	5501	5699	3.5	76	274	5775	4.7	—
Raippaluoto	ruotsi	9	2646	2655	0.3	16	25	2671	0.9	—
Koivulahti	ruotsi	4	2970	2974	0.1	16	20	2990	0.7	—

Maksamaa	ruotsi	2	1514	1516	0.1	28	30	1544	1.9	—
Vöyri	ruotsi/suomi	945	5027	5972	15.8	24	969	5996	16.2	—
Oravainen	ruotsi/suomi	566	3212	3778	15.0	8	574	3786	15.2	—
Munsala	ruotsi	47	3126	3173	1.5	56	103	3229	3.2	—
Uusikaarlepyy	ruotsi	67	2475	2542	2.6	44	111	2586	4.3	—
mlk										
Jepua	ruotsi/suomi	239	1439	1732	13.8	28	267	1760	15.2	—
Pietarsaari mlk	ruotsi	498	6682	7180	6.9	60	558	7240	7.7	—
Purmo	ruotsi	224	2301	2525	8.9	20	244	2545	9.6	—
Ahtävä	ruotsi	70	2160	2230	3.1	76	146	2306	6.3	—
Teerijärvi	ruotsi	133	2839	2972	4.5	20	153	2992	5.1	—
Kruunupyy	ruotsi	39	2852	2891	1.3	48	87	2939	3.0	—
Kaarlela	ruotsi/suomi	777	3298	4075	19.1	88	865	4163	20.8	— ¹²
Alaveteli	ruotsi	114	1735	1849	6.2	8	122	1857	6.6	—
Vaasa	suomi/ruotsi	20277	12837	33114	38.8	364	20641	33478	38.3	—
Kaskinen	ruotsi/suomi	552	1006	1558	35.4	44	596	1602	37.2	—
Kristiinän- kaupunki	ruotsi/suomi	939	1279	2218	42.3	56	995	2274	43.7	—
Pietarsaari	ruotsi/suomi	2989	4158	7147	41.8	88	3077	7235	42.5	—
Kokkola	suomi/ruotsi	5190	3343	8533	39.2	72	5262	8605	38.8	—

- 1 Kunnan vuonna 1940 voimassa ollut kielellinen jaotus (valtionuuvoston päätös virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaotuksesta vuosina 1936—1942. 1936, N:o 2). Kaksikielisissä kunnissa on mainittu ensin enemmistön kieli.
- 2 Suomenkielisen väestön määrä kunnassa. Väestötiedot ovat SVT VI. Väestötilastoa 98:1 taulun 1 mukaisia eli 31.12.1940 tilanteesta. Kunnan kokonaisväestönä on tässä taulukossa pidetty läsnäolevaa väestöä, jolloin on ollut mahdollista saada kielisuhteet näkyviin.
- 3 Ruotsinkielisen väestön määrä kunnassa.
- 4 Kunnan kokonaisväkiluku.
- 5 Kielellisen vähemmistön %-osuus kunnan väestöstä.
- 6 Sijoitus suunnitelman perusteella laskettu suomenkielisen väestön oletettu lisäys kunnassa. Lisäys on saatu ker-
tomalla sijoitus suunnitelman tilaluku neljällä.

- 7 Suomenkielisen väestön kokonaismäärä kunnassa suunnitellun asuttamisen jälkeen.
 - 8 Kunnan uusi kokonaisväkiluku.
 - 9 Kielellisen vähemmistön %-osuus uudessa tilanteessa.
 - 10 Siirtoväen asuttamisen arvioitu vaikutus kielelliseen jaotukseen. Jos siirtoväen asuttamisella olisi ollut vaikutusta kielelliseen jaotukseen, on uusi jaotus merkitty sellaisena kuin valtioneuvosto olisi sen todennäköisesti joutunut vahvistamaan vuoden 1943 alusta lähtien. Ei vaikutusta = —.
- ¹Liitetaulukossa ovat mukana vain ne sijoituskunnat, joissa pääosiltaan suomenkielisen siirtoväen asuttaminen saattoi vaikuttaa kunnan kielisuhteisiin. Näin vuonna 1940 yksikieliset suomenkieliset sijoituskunnat on jätetty pois liitetaulukosta.
- ²Karjaan mlk:n väestötietoihin sisältyvät Karjaan kauppalan tiedot. Kielellinen jaotus Karjaan mlk:ssa muuttui valtioneuvoston päätöksellä vuodesta 1943 lähtien kuten kielisuhteet jo vuonna 1940 ennakoivat.
- ³Suurin osa Snappertunaan suunnitelluista tiloista oli Hangon alueen väestölle eli ruotsinkielisille. Näin muutos kielisuhteissa ei olisi ollut todellinen. Muutos sinänsä ei olisi vielä edellyttänyt uutta kielellistä jaotusta.
- ⁴Lähes puolet Inkooseen suunnitelluista tiloista olisi perustettu Hangon alueen väestölle. Näin muutos kielisuhteissa ei olisi ollut niin suuri kuin prosenttiset osuudet näyttävät. Lähtien siitä olettamuksesta, että ”hankolaisilla” olisivat tulleet muodostetuiksi ruotsinkieliselle siirtoväelle, olisi suomenkielisen väestön osuus kasvanut 14,7 %:iin kunnan kokonaisväkiluvusta. Tämä olisi edellyttänyt kielellisen jaotuksen muutosta.
- ⁵Lohjan mlk:n väestötiedot sisältävät myös Lohjan kauppalan väestön.
- ⁶Espoon väestötiedot sisältävät myös Kauniaisten väestön.
- ⁷Tuusulan väestötiedot sisältävät myös Keravan väestön. Valtioneuvoston päätöksellä Tuusula muuttui vuonna 1943 yksikieliseksi suomenkieliseksi kunnaksi kuten vuoden 1940 väestötiedot jo ennakoivat. Kerava sen sijaan säilyi edelleen kaksikielisenä.
- ⁸Pernaja muuttui vuonna 1943 valtioneuvoston päätöksellä kaksikieliseksi kunnaksi kuten vuoden 1940 väestötiedot jo selvästi ennakoivat.
- ⁹Lapträsk muuttui vuonna 1943 kaksikieliseksi enemmistöltään suomenkieliseksi kunnaksi kuten vuoden 1940 väestötiedot jo ennakoivat.
- ¹⁰Valtioneuvoston päätöksessä vuodelta 1936 on Inön osalta mitä ilmeisimmin virhe. Tätä osoittavat vuoden 1940 kielisuhteet kunnassa. Inöi muutettiin vuonna 1943 yksikieliseksi ruotsinkieliseksi kunnaksi.
- ¹¹Raippaluodon väestötiedot sisältävät myös Björköbyn väestön.
- ¹²Kaartelan väestötiedot sisältävät myös Öjan väestön.

Lähdeluettelo

1. Painamattomat lähteet

Valtionarkisto (VA)

Kansanhuoltoministeriön arkisto

kiertokirjeet kansanhuoltolautakunnille vv. 1939—1940

Maatalousministeriön arkisto

Oikeuskanslerinviraston arkisto

saapuneet asiakirjat 1945/1432 Sotasyllisyysoikeudenkäynti 1 (R. Rytin päiväkirja ja lausuntoja)

Sisäasiainministeriön siirtoväenasiainosaston arkisto

ns. Virolaisen salaiseen arkistoon liittyvät kartat

Valtioneuvoston pöytäkirjat vv. 1940—1941

Valtioneuvoston tiedotuselinten arkisto

Valtioneuvoston Tiedotuskeskuksen kirjekonseptit vv. 1940—1941

Valtioneuvoston Tiedotuskeskuksen lehdistökatsaukset vv. 1940—1941

Siirtoväen pika-asutusta koskeva leikekokoelma syksyltä 1940

Valtiovarainministeriön Taloudellisen Neuvottelukunnan arkisto

K.T. Jutilan kokoelma

Kansallisen edistyspuolueen arkisto

Kansallisen edistyspuolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat vv. 1935—1936
(E.J. Paavolan lahjoitus)

T.M. Kivimäen kokoelma

Juho Niukkasen kokoelma

Erkki Paavolaisen kokoelma

Eeno Pusan kokoelma

Risto Rytin kokoelma

Väinö Tannerin kokoelma

Arno Tuurnan kokoelma

Väinö Voionmaan kokoelma

Eduskunnan kirjasto (EK)

Suuren valiokunnan pöytäkirjat vv. 1940—1941

Maatalousvaliokunnan pöytäkirjat vv. 1940—1941

Kyösti Haatajan kokoelma

Korkeimman oikeuden arkisto

Korkeimman oikeuden lausunto valtioneuvostolle seurakuntien maiden asuttamisesta 13.5.1935

Maatilahallituksen arkisto (MTHA)

Maatalousministeriön asutusasiainosaston arkisto

Ns. Vennamon kokoelma, johon sisältyy mm. siirtoväen sijoitusuunnitelma ja maatalousministeriön asutusasiainosastoon asetetun siirtoväen pika-asutusneuvottelukunnan pöytäkirjat

Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunnan arkisto

asutusvaliokunnan pöytäkirjat

Maatalousseurojen Keskusliiton pika-asutusasiain neuvottelukunnan pöytäkirjat

Sota-arkisto (SA)

Päämajan operatiivisen osaston arkisto

Alhava, A, Evakuoinnin suoritus ja siinä saadut kokemukset viime sodan aikana, käsikirjoitus T/2864/33

Turtola, Jussi, Luovutetun alueen evakuointi maaliskuussa 1940, käsikirjoitus T/2864/32

Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA)

tietoja luovutetulle alueelle takaisin pyrkineistä UM 109 F 13

Suomen ja Ruotsin suhteet UM 12 L Ruotsi 1940—1941

J. Wasastjernan raportit Tukholmasta UM 5 C 2 1940—1941

Moskovan rauhanneuvotteluiden 1940 pöytäkirjat ja muistiinpanot kouksista maaliskuun lopulla Moskovassa UM 109 B 6

aineistoa Paasikiven ja Voionmaan Moskovan matkalta maaliskuussa 1940 UM 109 E 1

Valtiovarainministeriön kansantalousosaston arkisto (VMKA)

Tuotantokomitean arkisto

Bruno Suvirannalle 14.3.1946 (käsikirjoitus; Marjatta Kangastuksen hallussa)

Karjalan Liiton arkisto (KLA)

Karjalan Liiton hallituksen pöytäkirjat 1940—1941

siirtoväen pika-asutuslakiin liittyvää aineistoa

Maataloustuottajain Keskusliiton arkisto

MTK:n johtokunnan pöytäkirjat 1935—1941

Keskustan ja maaseudun arkisto (K-MA)

Maalaisliiton puolue-elinten pöytäkirjat ja asiapaperit vuosilta 1934—1936 ja 1940—1941

Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat vuosilta 1934—1936 ja 1940—1941

Maalaisliiton veteraanihaastattelut (V. Kalliokoski ja T. Ikonen)

Oulun kaupunginkirjasto (OKK)

Kyösti Haatajan kokoelma

Porvarillisen Työn Arkisto (PTA)

Kansallisen Kokoomuksen puolue-elinten pöytäkirjat vv. 1940—1941

Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat vv. 1940—1941

Svenska centralarkivet (SCA)

Ruotsalaisen kansanpuolueen puolue-elinten pöytäkirjat vv. 1940—1941

Ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat vv. 1940—1941

Työväen arkisto (TA)

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen puolue-elinten pöytäkirjat vv. 1940—1941

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat vv. 1940—1941

Eeno Pusan kokoelma

Oy Yleisradio Ab. Ääniarkisto (YLE)

Kyösti Kallion puhe 12.4.1940

Sveriges utrikesdepartementets arkiv, Stockholm (UD)

Politik: Allmänt Finland 1940—1941 HP 1 Af

Finska frågan

Frågor rörande nationella minoritetets ställning Finland 1940—1941 HP 21 Af

2. Painetut lähteet

Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918—1945. Aus dem Archiv des Deutschen Auswärtigen Amts. Serie D: 1937—1945, Band VIII. Die Kriegsjahre Erster Band 4. September bis 18. März 1940. Frankfurt/Main 1961.

Asetuskokoelma 1922, 1936, 1940—1941 ja 1943.

Asutushallituksen julkaisut

Cajander, E., Asutus- ja maatalousoloista valtionmetsätörmässä Rovaniemen pitäjässä. Asutushallituksen tiedonantoja. Jatkuva N:o 1. Sarjan N:o I. 1. Helsinki 1918.

Cajander, E., Asutus- ja maatalousoloista valtionmetsätörmässä Suomussalmen pitäjässä. Asutushallituksen tutkimustoimiston julkaisuja. Jatkuva N:o 2. Sarjan N:o II. 1. Helsinki 1919.

Asutushallituksen vuosikertomus 1918. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 4. Sarjan N:o I. 2. Helsinki 1921.

Asutushallituksen vuosikertomus 1919. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 5. Sarjan N:o I. 3. Helsinki 1921.

Asutushallituksen vuosikertomus 1920. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 7. Sarjan N:o I. 5. Helsinki 1922.

Asutushallituksen vuosikertomus 1921. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 8. Sarjan N:o I. 6. Helsinki 1922.

Asutushallituksen vuosikertomus 1922. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 10. Sarjan N:o I. 8. Helsinki 1923.

Cajander, E., Asutustilallisen toimeentulomahdollisuuksista Suomessa. Asutushallituksen tutkimustoimiston julkaisuja. Jatkuva N:o 11. Sarjan N:o II. 3. Helsinki 1923.

Asutushallituksen vuosikertomus 1923. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 12. Sarjan N:o I. 9. Helsinki 1924.

Asutushallituksen vuosikertomus 1924. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 13. Sarjan N:o I. 10. Helsinki 1926.

Asutushallituksen vuosikertomus 1925—1927. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 14. Helsinki 1929.

Asutushallituksen vuosikertomus 1928. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 16. Helsinki 1929.

Asutushallituksen vuosikertomus 1929. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 17. Helsinki 1930.

Asutushallituksen vuosikertomus 1930. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 18. Helsinki 1931.

Asutushallituksen vuosikertomus 1931. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 19. Helsinki 1932.

Asutushallituksen vuosikertomus 1932. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 20. Helsinki 1933.

Asutushallituksen vuosikertomus 1933. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 21. Helsinki 1934.

Asutushallituksen vuosikertomus 1934. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 22. Helsinki 1935.

Asutushallituksen vuosikertomus 1935. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 23. Helsinki 1936.

Asutushallituksen vuosikertomus 1936. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 25. Helsinki 1937.

Asutushallituksen vuosikertomus 1937. Asutushallituksen julkaisuja. Jatkuva N:o 26. Helsinki 1937.

Asutuskysymys ja maataloutemme kehitysmahdollisuudet. Julkaisija talousneuvosto. Helsinki 1947.

Kansallisen Kokoomuspuolueen maatalous- ja asutuspoliittinen ohjelma. Hyväksytty yleisessä puoluekokouksessa Helsingissä v. 1935. Helsinki 1935.

Komiteanmietinnöt

Agraarikomitean mietintö I. Maanvuokralakiehdotus. 1907.

Agraarikomitean mietintö II. Ehdotus laiksi maanhankinnasta tilattomalle maalaisväestölle ja liitteet I—III. 1907.

Viipurin läänin maatalouskomisioni. Mietintö I. Salmin kihlakunta. 1908.

Viipurin läänin maatalouskomisioni. Mietintö II. Karjalan kannas. 1909.

Suojärven lahjoitusmaakomitean mietintö 14:1920.

Asutustoimintakomitean mietintö kirkollistilalain asuttamisesta 9:1928.

Suomenlahden itäosan rannikon ja ulkosaarten sekä Laatokan rannikon ka-

lastajaväestön taloudellista asemaa tutkimaan asetetun komitean mietintö 13:1930.
 Asutustoimintakomitean mietintö 11:1933.
 Taloudellinen tutkimus Suomenlahden itäisellä rannikkoalueella. Suomenlahden itäisen rannikkoalueen ja eräitten ulkosaarten taloudellista tutkimusta toimittamaan asetetun komitean mietintö 5:1938.
 Pika-asutuskomitean mietintö (Kivimäen komitea) 1940.
 Siirtoväen pika-asutuslain kautta tiloilta pois joutuvan maataloustyöväestön asuttamista pohtineen komitean mietintö mon. 16:1941.
 Karjalan asiain neuvottelukunnan mietintö 1:1942.
 Tuotantokomitean mietintö 1942.
 Asutuslainsäädäntötoimikunnan mietintö I 6:1943.
 Vuoden 1944 asutuskomitean mietintö 3:1945.
 Maankäyttölainsäädäntökomitean mietintö I—II. Ehdotus maankäyttölaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi perusteluineen. 10:1950.
 Maalaisliiton puolueohjelma vuodelta 1921. Hamina 1921.
 Kertomus maalaisliiton eduskuntaryhmän toiminnasta 1934. Rovaniemi 1935.
 Kertomus maalaisliiton eduskuntaryhmän toiminnasta 1935. Jyväskylä 1936.
 Kertomus maalaisliiton eduskuntaryhmän toiminnasta 1936. Rovaniemi 1937.
 Kertomus maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1934. Helsinki 1935.
 Kertomus maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1935. Helsinki 1936.
 Kertomus maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1940. Helsinki 1941.

Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja

Maatalousministeriön asutusasiainosaston vuosikertomus 1938. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 1. Helsinki 1939.
 Siirtoväen pika-asutuslainsäädäntö sekä pika-asutustoimikuntien toimintaa koskevat esitelmät, jotka pidettiin pika-asutustoimikuntien puheenjohtajia ja jäseniä varten 15—19 p:nä heinäkuuta järjestetyssä neuvontatilaisuudessa. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2. Helsinki 1940.
 Pika-asutustoimintaa koskevia kiertokirjeitä. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 3. Helsinki 1941.
 Siirtoväen pika-asutustoimintaa koskevia esitelmiä, jotka pidettiin pika-asutustoimikuntien puheenjohtajia ja jäseniä varten kesäkuun 3—6 p:nä 1941 järjestetyissä esitelmätilaisuuksissa. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 4. Helsinki 1942.
 Maatalousministeriön asutusasiainosaston vuosikertomus v. 1939. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 5. Helsinki 1944.
 Maatalousministeriön asutusasiainosaston vuosikertomukset vv. 1940—1943. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 6. Helsinki 1946.
 Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö sekä sen toimeenpano-ohjeita. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 7. Helsinki 1945.
 Maatalousseurojen Keskusliiton XXIII edustajakokous Helsingissä helmikuussa 1941. Kokouksen ohjelma ja kysymysten alustukset. Maatalous-

seurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 299. Helsinki 1941.

Maatalousseurojen Keskusliiton toiminta 1940. Maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja N:o 300. Helsinki 1941.

Maatalousseurojen Keskusliiton XXIII edustajakokous 1941. Pöytäkirjat. Tehnyt J. Jyske. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 303. Helsinki 1941.

Maatalousseurojen Keskusliiton toiminta 1941. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 321. Helsinki 1942.

Maataloustuottajain Keskusliiton vuosikertomus 1935. Maataloustuottajain Keskusliiton julkaisuja N:o 41.

Maataloustuottajain Keskusliiton vuosikertomus 1936. Maataloustuottajain Keskusliiton julkaisuja N:o 42.

Hallituksen esitys siirtoväen pika-asutuslaiksi. Maataloustuottajain Keskusliiton 8.5.1940 eduskunnan maatalousvaliokunnalle jättämä kirjelmä. Maataloustuottajain Keskusliiton julkaisuja N:o 49. Helsinki 1940.

Pika-asutuslain toteuttaminen. Maataloustuottajain Keskusliiton valtioneuvostolle marraskuun 18 p:nä 1940 jättämä kirjelmä. Maataloustuottajain Keskusliiton julkaisuja N:o 50. Helsinki 1940.

Maataloustuottajain Keskusliiton vuosikertomus 1939—1940. Maataloustuottajain Keskusliiton julkaisuja N:o 51.

Maataloustuottajain Keskusliiton vuosikertomus 1941—1942. Maataloustuottajain Keskusliiton julkaisuja N:o 52.

Osara, N.A., Metsätötilasto vuodelta 1929. Laadittu vv:n 1929—1930 maataloustiedustelun aineiston perusteella. Helsinki 1936.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuoden 1935 ylimääräisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat 4.3.—12.3.1935. Turku 1935.

Tiedonantoja sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän toiminnasta v. 1935. Mikkeli 1935.

Maa- ja metsätalousohjelma. Suomen sosialidemokraattisen puolueen puolueuuvoston asettaman maatalousohjelmakomitean ehdotus vuoden 1930 puoluekokoukselle. Helsinki 1929.

Suomen sinivalkoinen kirja II. Neuvostoliiton suhtautuminen Suomeen Moskovan rauhan jälkeen. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Helsinki 1941.

Suomen virallinen tilasto

III. Maatalous 9, I maataloustiedustelu Suomessa: Maanviljelys 1910; 17, Maanviljelys ja karjanhoito 1920; 26:1, Yleinen maataloustiedustelu 1929—30. Osa 1., 26:2, Yleinen maataloustiedustelu 1929—30. Osa 2., 26:3, Yleinen maataloustiedustelu 1929—30. Osa 3; 36, Maanviljelys ja karjanhoito v. 1939; 38:1, Yleinen maatalouslaskenta v. 1941. Osa I. Yleiskatsaus laskennan tuloksiin maalaiskunnissa. 38:3, Maanomistus ja maankäyttö.

VI. Väestötilasto 45, Suomen väkiluku 1910. I nide; 57, Väestösuhteet v. 1921; 70, Väestösuhteet 1929; 93, Väestösuhteet vuonna 1939; 101 C. Luovutettujen ja vuokrattujen alueiden väkiluku 1940 ja 1945.

XVIII A. Teollisuustilasto 46, Teollisuustilastoa vuonna 1929; 55, Teollisuustilastoa vuonna 1938; 56, Teollisuustilastoa vuosina 1939 ja 1940.

XXIX A. Vaalilasto 15, Eduskuntavaalit v. 1930; 17, Eduskuntavaalit v. 1933; 18, Eduskuntavaalit v. 1936; 20, Eduskuntavaalit 1939 ja 1945.
XXX. Asutustilasto B. C. 1., 25—27, Asutustoiminta 1945—1947.
Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880—1975. Tilastollisia tiedonantoja N:o 63. Helsinki 1979.
Tietoja viljelysmaiden aloista ja maanomistusoloista siirtoväen pika-asutus-toimintaa varten. Helsinki 1940 (Kts. kirjallisuusluettelosta Y. Ilvessalon ja E. Erkkilän kohdalta).

Tilattoman väestön alakomitea

Gebhard, Hannes, Maanviljelysväestö, sen suhde muihin elinkeinoryhmiin ja sen yhteiskunnallinen kokoonpano. Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitea I. Helsinki 1913.
Gebhard, Hannes, Viljellyn maan ala ja sen jakautuminen. Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitea III. Helsinki 1908.
Vennola, J.H., Maanomistus Suomen maalaiskunnissa. Tilattoman väestön alakomitea VI. Helsinki 1908.

Valtiopäivät

Pöytäkirjat 1935—1936, 1940—1941 ja 1957 (VpPk).
Asiakirjat 1934—1935, 1940—1941 ja 1953 (VpAk).

3. Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomat (HS)
Hufvudstadsbladet (Hbl)
Karjala
Maakansa
Maaseudun Tulevaisuus
Pohjolan Sanomat
Suomen Sosialidemokraatti (SS)
Uusi Suomi (US)
Kyntäjä 1940—1941
Maanmittaus 1940—1941
Maataloudellinen ammattilehti Maa 1940—1941
Maatalous 1940—1941
Maataloustieteellinen Aikakauskirja 1940—1941
Metsätaloudellinen Aikakauslehti 1940—1941

4. Kirjallisuus

- Aarnio, B., Siirtoväen maansaantimahdollisuudet. *Maatalous* 5—6/1940.
- Agrarian problems from the Baltic to the Aegean. The Royal Institute of International Affairs. London 1944.
- Ahava, Teini, Siirtoväen pika-asutuslakiin tehdyt muutokset. *Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja* N:o 4. Helsinki 1942.
- Ahla, Väinö, Siirtoväen pika-asutuslaki. *Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja* N:o 2. Helsinki 1940.
- Ahla, Väinö, Eräitä pika-asutuslain soveltamista koskevia kysymyksiä. *Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja* N:o 4. Helsinki 1942.
- Airio, Pentti, Neuvostoliitolle luovutettujen alueiden evakuointi v. 1940 ja v. 1944 sekä sotilasjohdon osuus näissä järjestelyissä. *Sotakorkeakoulun diplomityö* v. 1977.
- Aluemenetyksemme ja metsät. *Metsätaloudellinen Aikakauslehti* 1—6/1940.
- Aminoff, Tauno, Katsaus asutustoiminnan hallinnolliseen kehitykseen. Kts. teoksesta *Maanviljelystoimituskunta-maatalousministeriö 90 vuotta. 1860—1950. Muistojulkaisu.* Helsinki 1950.
- Antell, Kurt, Kolonisationsproblemet och svenskbygderna. *Svenska Folkpartiets centralstyrelse.* Helsingfors 1940.
- Anttila, Lauri, Siirtoväen pika-asutustoiminnan johdosta tiloilta pois joutuvien maataloustyöntekijäin asuttamisesta. *Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja* N:o 4. Helsinki 1942.
- Anttila, Lauri ja Seppälä, Väinö V., Siirtoväen pika-asutuslaki selityksineen. *Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja* N:o 2. Helsinki 1940.
- Arter, David, Bumpkin against Bigwig. The Emergence of a Green Movement in Finnish Politics. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. *Tutkimuksia* 47/1978. Tampere 1978.
- Asutushallinto 1917—1967. Helsinki 1967.
- Asutushallinto 1917—1957. Asutushallituksen — maatalousministeriön asutusasiainosaston 40-vuotisjulkaisu. Helsinki 1957.
- Berend, Iván T. and Ránki, György, Economic Development in East-Central Europe in the 19 th and 20 th Centuries. New York 1974.
- Berend, I. T. and Ranki G., Hungary. A Century of Economic Development. Newton Abbot 1974.
- Berend, Iván T. — Ránki, György, East Central Europe in the 19 th and 20 th Centuries. Budapest 1977.
- Björkman, Leif, Sverige inför Operation Barbarossa. *Svensk neutralitetspolitik 1940—1941.* Stockholm 1971.
- Blomster, Tapani, Muuttoliike Petsamoon vuosina 1921—1939. *Scripta Historica VI. Acta Societatis Historicae Ouluensis.* Tornio 1980.
- Borbándi, Gyula, Der Ungarische Populismus. *Studia Hungarica. Schriften des Ungarischen Instituts München* 7. Mainz 1976.
- Born, Ernst von, Den finländska lagstiftningen om anskaffande av jord för kolonisationsändamål "Lex Kallio". Helsingfors 1923.

- Born, Ernst von, Levnadsminnen. Helsingfors 1954.
- Cajander, E., Asutusmaan hinnoista Suomessa. Suomen maataloustieteellisen seuran julkaisuja 17. vihko. Helsinki 1927.
- Cajander, E., Valtion asutustoiminta ja sitä koskeva lainsäädäntö Suomessa XX vuosisadan alussa. Maatalousministeriön julkaisu IV. Helsinki 1925.
- Dolmányos, István, A few problems of the Land Reforms in Eastern Europe (1917—1939). Agrártörténeti Szemle. VI Évfolyam 1964. Supplementum.
- Dovring, Folke, Land and Labor in Europe 1900—1950. A comparative survey of recent agrarian history. Studies in social life IV. The Hague 1960.
- Eidelberg, Philip Gabriel, The Great Rumanian Peasant Revolt of 1907. Origins of a Modern Jacquerie. Leiden 1974.
- Ellilä, K.J., Näkökohtia Karjalan siirtoväen asuttamisesta. Maatalous 3—4/1940.
- Erkkilä, E. E., Moskovan rauhan jälkeisen Suomen viljelysaloja ja maanomistussuhteita valaisevia tilastotietoja. Julkaisussa ”Tietoja viljelysmaiden aloista ja maanomistusoiloista siirtoväen pika-asutustoimintaa varten.” Helsinki 1940.
- Erkiö, Väinö, Kyösti Haataja, Asutuslainsäädäntö. Maaoykeus II. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoossa 1940. Siv. 595. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1941.
- Carlgrén, Wilhelm M., Svensk utrikespolitik 1939—1945. Stockholm 1973.
- Gollwitzer, Heinz, (hrsg.), Europäische Bauernparteien im. 20. Jahrhundert. Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte. Band 29. Stuttgart 1977.
- Haataja, Kyösti, Den stora jordreformen i Finland. Eripainos ”Socialt Arbeid” -lehdestä n:o 5—6, 1935.
- Haataja, Kyösti, Maakysymyksemme. Periaatteellista selvittelyä. Kansantaloudellisia tutkimuksia V. Helsinki 1935.
- Haataja, Kyösti, Maakysymyksemme. Lakit. t:ri, ylitirehtööri K. Haatajan kirjoittama alustus Kansallisen Kokoomuspuolueen yleiseen puoluekokoukseen, joka pidettiin Turussa 2—3 p. huhtik. 1923. Helsinki 1923.
- Haataja, Kyösti, Maakysymyksemme ja metsäpolitiikka. Helsinki 1936.
- Haataja, Kyösti, Maaoykeus I. Helsinki 1936.
- Haataja, Kyösti, Maaoykeus II. Asutuslainsäädäntö. Porvoo 1940.
- Haataja, Kyösti, Maanmittauslaitos itsenäisyyden aikana. Kts. teoksesta Suomen maanmittauksen historia II. Porvoo 1933.
- Haataja, Kyösti, Maaoykeus II. Asutuslainsäädäntö. Porvoo 1940.
- Haataja, Kyösti, Maanvuokra- ja maakysymyksen vaiheita ulkomailla. Taloustieteellisiä tutkimuksia XIII. Helsinki 1914.
- Haataja, Kyösti, Missä määrin maan pakollinen luovuttaminen maareformitarkoituksia varten voidaan katsoa juridisesti oikeutetuksi. Eripainos ”Lakimiehestä” n:o 5 v. 1937. Porvoo 1938.
- Haataja, Kyösti, Tilojen pirstoutumisen ehkäiseminen ja siihen liittyvä kysymys perimysjärjestelmän muuttamisesta. Sisältyy erillisenä viikkosena Maataloustuottajain Keskusliiton vuoden 1935 vuosikertomukseen. Helsinki 1935.
- Haataja, Kyösti, Torpparikysymyksemme ja pienviljelysliike. Porvoo 1916.
- Haataja, Kyösti, Vuoden 1945 maanhankintalainsäädäntö. Porvoo 1946.
- Haataja, Kyösti ym., Jordpolitiken i Norden. Stockholm 1955.

- Haatanen, Pekka, Suomen maalaisköyhälistö. Tutkimusten ja kaunokirjallisuuden valossa. Porvoo 1968.
- Harmaja, Leo, Kansantaloudellinen Yhdistys 1884—1934. Helsinki 1934.
- Harve, Paavo, Puunjalostusteollisuutta ja puutavarakauppaa harjoittavien yhtiöiden maan hankinta Suomessa. Acta Forestalia Fennica 52.1. Helsinki 1947.
- Harve, Paavo, Puutavaran kantohinnan määrittäminen pika-asutustoimituksissa metsän arvoa laskettaessa. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2. Helsinki 1940.
- Hellevaara, E., Kalastajaväestön asuttaminen. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2. Helsinki 1940.
- Hietanen, Silvo, Asutustoiminta Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla. Esitelmä SUOMA-projektin tutkijaseminaarissa 24.11.1980.
- Hietanen, Silvo, Siirtoväen mielialaan vaikuttaneet tekijät talvisodan aikana ja Moskovan rauhnan 1940 luomassa tilanteessa siirtoväen korvauslain säätämiseen asti. Poliittisen historian pro gradu-tö 1971.
- Hill, Martin, The Economic and Financial Organisation of the League of Nations. A Survey of Twenty-Five Years' Experience. Washington 1946.
- Huittinen, K., Karjalan siirtoväki odottaa vain oikeutta. Kansanedustaja Huittisen lausunto lisätyn keskushallituksen kokouksessa 6.6.1940. Kytäjä 1/1940.
- Huhtanen, V., Mitä agronomien kannalta on huomioonotettava pika-asutustiloja perustettaessa. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 4. Helsinki 1942.
- Hämäläinen, Pekka Kalevi, Kielitaistelu Suomessa 1917—1939. Porvoo 1968.
- Hämäläinen, Vilho, Karjalan kannaksen venäläinen kesäasutus ja sen vaikutus Suomen ja Venäjän suhteiden kehitykseen autonomian ajan lopulla. Acta Universitatis Tampereensis ser. A vol. 59. Tampere 1974.
- Ilvessalo Mikko: Suomen vuosien 1939—40 ja 1941—44 sotien jälkeinen asutustoiminta metsätalouden kannalta. Metsäntutkimuslaitoksen julkaisuja 56.4. Helsinki 1962.
- Ilvessalo, Yrjö, Metsän arvioimisohjeet pika-asutustoimituksia varten. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2. Helsinki 1940.
- Ilvessalo, Yrjö, Metsän arvon laskenta pika-asutustoimituksissa. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 4. Helsinki 1942.
- Ilvessalo, Yrjö, Suomen metsänomistussuhteet. Metsätaloudellinen Aikakauslehti 3/1941.
- Ilvessalo Yrjö, Viljelyskelpoisen ja viljellyn maan alat vv. 1936—38 suoritettun valtakunnan metsien arvioinnin valossa. Julkaisussa ”Tietoja viljelysmaiden aloista ja maanomistusoloista siirtoväen pika-asutustoimintaa varten”. Helsinki 1940.
- Jakobson, Max, Diplomaattien talvisota. Suomi maailmanpolitiikassa 1938—1940 (5. painos). Juva 1979.
- Jutikkala, Eino, Suomen korvenraivauksen loppukiri. Kotiseutu 4—5, 1972.
- Jutikkala, Eino, Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty painos. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 257. osa. Helsinki 1958.
- Juva, Mikko, Kirkon parlamentti. Suomen kirkolliskokousten historia

- 1876—1976. Pieksämäki 1976.
- Jännes, Juho, Den förflyttade befolkningens temporära placering och nyodlingsverksamheten. Särtryck ur Nyland 13.7.1940. Helsingfors 1940.
- Jännes, Juho, Mahdollisuudet hankkia siirtoväkeen kuuluville maanviljelijäperheille väliaikaisesti tyydyttävät asunnot ja ansiomahdollisuudet. Helsinki 1940.
- Jännes, Juho, Nykypäivien näkökohtia Suomen asutustoiminnan suunnitteluun. Helsinki 1935.
- Jännes, Juho, Onko Suomen asutustoiminnan suunnittelu oikealla pohjalla? (1935).
- Jännes, Juho, Pika-asutus elintarviketilanteen kannalta. Helsinki 1940.
- Jännes, Juho, Siirtoväen pika-asutuslakiesityksen tarkastelua. Helsinki 1940.
- Jännes, Juho, Siirtoväen väliaikainen sijoittaminen ja uudisraivaustoiminta. Ylipainos Maaseudun Tulevaisuudesta. 1940.
- Jääskeläinen, Mauno, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919—1938. Suomen kansanedustuslaitoksen historia VII. Helsinki 1973.
- Kaila, Toivo T., Sosiaalisemme Säätytalossa. Porvoo 1946.
- Kaira, Kaarlo, Tasavallan presidentin itsenäinen päätösvalta ja valtioneuvosto. Lakimies 1941.
- Kallio, Kustaa, Asutustoiminnassa muodostettujen viljelystilojen metsämaalojen suuruussuhteista. Eripainos julkaisusta Acta Forestalia Fennica 61. Helsinki 1954.
- Karjalaisten edustajakokous 25.—26.5.1941. Kokouksen hyväksymä päätöslauselma ja kokouksessa esitetyt alustukset. Karjalan Liiton julkaisu N:o 7. Helsinki 1941.
- Karste-Liikkanen, Greta, Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämäkentässä 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918. Kansantieteellinen arkisto 20. Forssa 1968.
- Kastari, Paavo, Eroaminen ja eronpyyntö valtioneuvoston vastuusta kieltäytymisen muotoina. Lakimies 1941.
- Kekkonen, Urho, Puheita ja kirjoituksia I. Puheita vuosilta 1936—1956. (toim. Tuomas Vilkuna) Tapiola 1967.
- Kekkonen, Urho, Siirtoväki ja sen huolto. Opaskirjanen siirtoväen huoltoviranomaisia ja siirtoväkeä varten. I—II. Helsinki 1940—41.
- Kena, Kirsti, Kirkon aseman ja asenteiden muotoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918—1922. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 110. Helsinki 1979.
- Kieniewicz, Stefan, The Emancipation of the Polish Peasantry. Chigago 1969.
- Kilpi, O.K., Suomen ammatissatoimiva väestö ja sen yhteiskunnalliset luokat vuosina 1815/75. I maaseutu. Väestötilastollinen tutkimus papiston väkilukutaulujen tiedoista. Taloustieteellisiä tutkimuksia XII. Helsinki 1913.
- Kivimäki, T.M., Pika-asutuksen toimeenpanon periaatteita. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1940.
- Kivimäki, T.M., Suomalaisen poliitikon muistelmat. Porvoo 1965.
- Kokkonen, P., Maan hinnoittelusta. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 4. Helsinki 1942.
- Korbonski, Andrzej, Politics of Socialist Agriculture in Poland: 1945—1960. New York 1965.

- Korpela, Eero J., Luovutettujen alueiden maanviljelijöiden uudelleen asuttaminen. Maisteri Eero J. Korpelan Maataloustuottajain Keskusliiton järjestämässä tilaisuudessa 18.4.1940 pitämä esitelmä. Helsinki 1940.
- Kosatev, Todor, Agrarnata politika na Bălgarskite pravitelstva po bežanskija vāpros v perioda 1919—1932 g. Studies on Bulgarian History 5. The Home Policy of Bulgaria during Capitalism 1878—1944. Sofija 1980.
- Kotonen, Anton ja Kivimäki, T.M., (toim.), Asutuslaki (laki maan hankkimisesta asutustarkoituksiin 25 p:ltä marraskuuta 1922) ja sen toimeenpano-asetus. Helsinki 1922.
- Kulha, Keijo K., Aseveljien aika. Suomalaisen asevelihengen ja aseveliliikkeen historiaa 1940—1945. Porvoo 1980.
- Kulha, Keijo K., Karjalaiset Kanta-Suomeen. Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944—1948. Jyväskylä 1969.
- Kulhia, H.P., Pika-asutukseen käytettävän maan hinnoittelusta. Maanmittaus 1940.
- Kullberg, Henrik, Den nya snabbkolonisationslagen. Svenska Lantbruksproducenternas Förbund. Helsingfors 1940.
- Kuusterä, Paula, Pulaliikehdinnästä ja sen taustasta. Poliittisen historian liensisiaattityö 1979.
- Kähönen, Urho, Pika-asutuksessa pakkolunastettavan maan hinnoittelusta. Maatalous 2/1941.
- Landau, Zbiegniew, Polish Economy of the Years 1918—1939 in Polish Post-war Publications. Acta Poloniae Historica V 1962.
- Lappi-Seppälä, Jussi, Tiloja muodostettaessa on myöhemmin tapahtuvaa rakennustoimintaa jo ajateltava. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 4. Helsinki 1942.
- Leino, Pentti K., V:n 1936 asutuslain toteuttamisesta Pohjois-Suomessa. Maanmittausinsinööri 1—2/1958.
- Lento, Reino, Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878—1939. Turku 1951.
- Lilja, V., Metsänhoitaja pika-asutustoimikunnan jäsenenä. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 4. Helsinki 1942.
- Lilja, Viljo, Pika-asutustilojen metsäkysymys on pyrittävä ratkaisemaan yhteismetsän pohjalla. Metsätaloudellinen Aikakauslehti 2/1941.
- Linkomies, Edvin, Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943—1944. Helsinki 1970.
- Maanviljelystoimituskunta — Maatalousministeriö 90 vuotta. 1860—1950. Muistojulkaisu. Helsinki 1950.
- Melander, Ilmari, Asutusmaan pakkolunastuksen yleiset perusteet vuoden 1936 asutuslain ja maanhankintalain mukaan I osa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 41. Porvoo 1950.
- Mitrany, David, The Effect of The War in Southeastern Europe. New Haven 1936.
- Mitrany, David, The Land & the Peasant in Rumania. The War and Agrarian Reform (1917—21). London 1930.
- Mitrany, David, Marx against the Peasant. A Study in Social Dogmatism. London 1951.
- Modeen, Gunnar, Suomen väkiluvun tuleva kehitys ja sen taloudelliset seu-

- raukset. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1934.
- Moore, Wilbert E., *Economic Demography of Eastern and Southern Europe*. Geneva 1945.
- Mäki, Antti, Viljelysmaan pakkolunastuksen vaikutuksesta luovuttavan viljelmän maatalouteen ja sen kannattavuuteen. Suomen maataloustieteellisen seuran julkaisuja 58.1. Acta Agralia Fennica. Hämeenlinna 1945.
- Narkiewicz, Olga A., *The Green Flag. Polish Populist Politics 1867—1970*. London 1976.
- Nieminen, Elis, Asutustilojen suuruus. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2. Helsinki 1940.
- Nieminen, Elis, Pika-asutuksessa luovutetun maan vastainen käyttö. Maatalous 9—10/1941.
- Niukkanen, Juho, Talvisodan puolustusministeri kertoo. Porvoo 1951.
- Osara, N.A., Luovutettujen metsien korvauskysymys. Metsätaloudellinen Aikakauslehti 7/1940.
- Paasikivi, J.K., Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939—41 I. Talvisota. Porvoo 1958.
- Paasikivi, J.K., Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939—41 II. Väli rauhan aika. Porvoo 1958.
- Paavolainen, Erkki, Kannaksen pakkorauha. Entisten lahjoitusmaiden yhteismetsäksymyksen loppuvaihe. Viipuri 1935.
- Paavolainen, Erkki, Karjalan kannaksen kysymyksiä. Viipuri 1921.
- Paavolainen, Erkki, Maiden siirtyminen muukalaisille Karjalan kannaksella. Kaukomieli V, Viipurilaisen osakunnan albumi 1811—1911. Porvoo 1912.
- Paavolainen, Erkki, Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904—1954. Lahti 1954.
- Paavolainen, Erkki, Sellainen oli Karjala. Luovutetun alueen vaihteita. Keuruu 1960.
- Pakaslahti, Aaro, Talvisodan poliittinen näytelmä. UM:n poliittisen osaston päällikön päiviä ja öitä. Porvoo 1970.
- Palosuo, Veikko, Metsäksymysten järjestely siirtoväen viljelysaloilla Harjavallassa. Metsätaloudellinen Aikakauslehti 2/1941.
- Parkkali, Väinö, Asutustoiminnasta, Ylijohtaja Väinö Parkkalin esitelmä Kansallisen Edistyspuolueen puoluekokouksessa Säätytalossa 18.4.1931. Helsinki 1931.
- Parkkali, Väinö ja Kivimäki, T.M., Asutuslaki selityksineen ja sen toimeenpanoasetus. (toim.) Vammala 1939.
- Pihkala, K.U., Asutus- ja maanjakotoimitukset itsenäisessä Suomessa. Yhteiskuntaoppia opettajille. Historian opettajain liiton vuosikirja III. Riihimäki 1958.
- Pihkala, K.U., Maatalouden rakennepoliitiikka. Asutustoiminta ja maareformit. Maanviljelijän tietokirja 3. Porvoo 1964.
- Pihkala, K.U., Viime maailmansodan aiheuttamat maareformit. Eripainos Kansamme Talous -lehestä n:ot 2—6, 1951. Helsinki 1951.
- Pihkala, Rurik, Siirtoväen asutuskysymys. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1940.
- Pihkala, Rurik, Perussyyt pika-asutuksessa esiintyviin epäkohtiin ja niiden korjaaminen. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1941.
- Pohjolainen, Teuvo, Kansalaisten perusoikeudet ja poikkeuslainsäädäntö.

- Tutkimus perusoikeuksia koskevien poikkeuslakien tavoitteista ja merkityksestä eri väestöryhmillä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 186. Tampere 1980.
- Polonsky, Antony, *The Little Dictators. The History of Eastern Europe since 1918*. London 1975.
- Polonsky, Antony, *Politics in Independent Poland 1921—1939. The Crisis of Constitutional Government*. Oxford 1972.
- Proudfoot, Malcolm J., *European Refugees: 1939—1952. A Study in Forced Population Movement*. London 1957.
- Pusa, Eeno, *Elintarviketuotanto ja asutuskysymys*. Helsinki 1941.
- Pusa, Eeno, *Siirtoväen pika-asutuksen toteuttaminen. Eräitä asiatietoja ja arvostelevia huomautuksia*. Helsinki 1941.
- Ranki, G., *Structural Crisis in Agriculture in Postwar Years. Revolutionary Situations in Europe 1917—1922 Germany, Italy, Austria-Hungary. Proceedings, 2nd International Colloquium. March 25, 26, 27, 1976*. Ed. Bertrand, Charles L. Montreal 1977.
- Ranta, Artturi, *Kappale Karjalaa Perä-Pohjolaan. Suomen Punaisen Ristin Lapin läänin Avustustoimikunta*. Kemi 1940.
- Rantala, Onni, *Äänestysosanotto. Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX*. Helsinki 1971.
- Rasila, Viljo, *Kansalaissodan sosiaalinen tausta*. Helsinki 1968.
- Rasila, Viljo, *Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia LIX. Julkaisut Suomen Historiallinen Seura*. Kajaani 1961.
- Rasila, Viljo, *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909—1918*. Helsinki 1970.
- Rasila, Viljo, *Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja muu asutustoiminta 1919—1939. Kts. teoksesta "Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919—1950". Historian Aitta XVII. Porvoo 1967*.
- Rauch, Georg von, *The Baltic States. The Years of Independence. Estonia, Latvia, Lithuania 1917—1940*. 1974.
- Rees, Elfan, *Century of the Homeless Man. International Conciliation. Carnegie Endowment for International Peace. N:o 515 November 1957*.
- Reimaa, Markku, *Puun ja kuoren välissä. Rytin toinen hallitus (27.3.—20.12. 1940) ulkopoliittisten vaihtoehtojen edessä*. Keuruu 1979.
- Rothschild, Joseph, *East Central Europe between the Two World Wars. A history of East Central Europe volume IX*. Seattle 1974.
- Räsänen, K.A., *Metsänhoitajat ja pika-asutustoiminta. Metsätaloudellinen Aikakauslehti 2/1941*.
- Saari, Eino, *Luovutettujen metsien korvauskysymys. Huomautuksia professori N.A. Osaran tämän nimiseen edellisessä numerossa julkaistuun kirjoitukseen. Metsätaloudellinen Aikakauslehti 8/1941*.
- Santonen, Arvo, *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä. Historiallisia tutkimuksia 83*. Forssa 1971.
- Schechtman, Joseph B., *European Population Transfers 1939—1945*. New York 1946.

- Schechtman, Joseph B., *Postwar Population Transfers in Europe 1945—1955*. London 1962.
- Seppälä, Väinö V., *Siirtoväen sijoitussuunnitelma. Maanmittaus 1940*.
- Sering, Max, (hrsg), *Die agrarischen Umwälzungen im ausserrussischen Osteuropa*. Berlin 1930.
- Sering, Max, *Maailmansodan taloudelliset ja yhteiskunnalliset seuraukset. Kansainvälisesti vertaillen tarkasteltuna. Yhteiskuntataloudellisia kirjoituksia 19*. Porvoo 1923.
- Siirtoväen pika-asutuslaki. *Karjalan Liiton julkaisuja N:o 1*. Helsinki 1940.
- Simonen, Seppo, *Paluu Karjalaan. Palautetun alueen historiaa 1941—1944*. Helsinki 1965.
- Sipilä, Lauri, *Eräitten rauhanteossa maaliskuun 12 päivänä 1940 Neuvostoliitolle luovutetuille alueille jääneitten maatilojen arvioista ja pakkohuutokauppahinnoista vuosina 1934—38. Maataloustieteellinen Aikauskirja 1941*.
- Sipilä, Lauri, *Maan ja maatilojen hinnan määrittämisessä huomioon otettavista näkökohdista. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2*. Helsinki 1940.
- Sirén, Olle, *Sarvlaks. Gårdshushållningen och gårdssamhället från 1600-talet till 1900-talet. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland Nr 488*. Lovisa 1980.
- Soikkanen, Hannu, *Eduskunnan toiminta sota-aikana (valtiopäivät 1939—1944) Suomen kansanedustuslaitoksen historia VIII*. Helsinki 1980.
- Soikkanen, Hannu, *Kohti kansanvaltaa 1. 1899—1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975*.
- Soikkanen, Hannu, *Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia*. Helsinki 1970.
- Soikkanen, Hannu, *Sota-ajan valtioneuvosto. Valtioneuvoston historia 1917—1966 II*. Helsinki 1977.
- Soininen, Arvo M., *Maanosituslainsäädäntö Suomen maatalouden pienviljelyvaltaistumiseen vaikuttavana tekijänä. Vuoden 1895 maanositusasetuksen synty ja vaikutus. Maataloustieteellinen Aikauskirja. Vol 49*, 1977.
- Soininen, Arvo M., *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Historiallisia tutkimuksia 96*. Helsinki 1975.
- Spulber, Nicolas, *The Economics of Communist Eastern Europe*. New York 1957.
- Suomaa, Väinö, *Katselmustoimituksessa huomioon otettavia näkökohtia. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 4*. Helsinki 1942.
- Suomen maanmittauksen historia. II osa. Venäjänvallan ja itsenäisyyden aika*. Porvoo 1933.
- Suviranta, Br., *Asutustoiminta ja kansantalous. Kansantaloudellinen Aikauskirja 1935*.
- Suviranta, Br., *Pako maataloudesta. Kansantaloudellinen Aikauskirja 1936*.
- Tanner, Väinö, *Olin ulkoministerinä talvisodan aikana*. Helsinki 1951.

- Tanner, Väinö, Tarton rauha. Sen syntyvaiheet ja -vaikeudet. Helsinki 1941.
- Tarkiainen, Tuttu, Eduskunnan valitseminen 1907—1963. Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX. Helsinki 1971.
- Tarkka, Jukka, 13. Artikla. Suomen sotasyllisyyskysymys ja liittoutuneiden sotarikospolitiikka vuosina 1944—1946. Porvoo 1977.
- Teittinen, Sulo J., Pika-asutustoiminnan yleinen järjestely. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2. Helsinki 1940.
- Teittinen, Sulo J., Tilojen muodostamisessa huomioon otettavia näkökohtia. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisuja N:o 2. Helsinki 1940.
- Tomasevich, Jozo, Peasants, Politics and Economic Change in Yugoslavia. Stanford 1955.
- Tudeer, A.E., Kansantaloudellinen Yhdistys vuosina 1934—1958. Eripainos Kansantaloudellinen Aikakauskirja nide IV/1959. Helsinki 1960.
- Vakava sana vakavalla hetkellä. Ruotsalaisten kansankäräjien vetoomus hallitukselle pika-asutuskysymyksessä. Helsinki 1941.
- Waris, Heikki, Suomalaisen yhteiskunnan rakenne. Helsinki 1948.
- Waris, Heikki, Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle. 2. tarkistettu painos. Tapiola 1973.
- Waris, Heikki; Jyrkilä, Vieno; Raitasuo, Kyllikki ja Siipi, Jouko, Siirtoväen sopeutuminen. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta. Yhteiskunnallisen korkeakoulun julkaisuja 4. Helsinki 1952.
- Warriner, Doreen, Economics of Peasant Farming. London 1964.
- Warriner, Doreen, Revolution in Eastern Europe. London 1950.
- Vehviläinen, Olli, Kotimarkkinateollisuus 1919—1939. Kts. teoksesta "Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919—1950" Historian Aitta XVII. Porvoo 1967.
- Vennola, J.H., Maakysymys talouspolitiikassamme. Huomiontekoja ja näkökohtia maaseudun maanomistuksesta. Taloustieteellisiä tutkimuksia XXIII. Helsinki 1918.
- Viding, Paavo A., Siirtoväelle on muodostettava elinkykyisiä tiloja. Maa 8/1940.
- Wiiala, Arvid, Maatila ja sen muodostaminen. Hämeenlinna 1952.
- Wildman, Allan K., The End of the Russian Imperial Army. The Old Army and Soldiers' Revolt (March-April 1917). Princeton 1980.
- Vilhula, T.N., Siirtoväen pika-asutuslaki, yksi niistä kolmesta. Kansanedustaja Vilhulan alustus lisätyn keskushallituksen kokouksessa 6.6.1940. Kytäjä 1/1940.
- Willandt, O.W., Pienviljelijäin taloudellinen asema, kokonaistuotto ja -tulo. Eripainos Suomen Osuustoimintalehden 6—7 ja 10—11 vihoista v. 1941. Helsinki 1941.
- Virolainen, Johannes, Karjalan kannaksen metsätaloudesta ja sen merkityksestä alueen pienviljelijöiden ansiotaloudessa. Silva Fennica 60. Helsinki 1943.
- Virolainen, Johannes, Siirtoväen pakollisen sijoituksen pohjoisrajan määrittämisestä. Maatalous 10—11/1940.
- Virolainen, Johannes, Taloudellinen tutkimus eräissä Karjalan kannaksen

- kylissä. Karjalan Kannaksen kuntien edustajiston julkaisuja. Helsinki 1938.
- Voionmaa, Väinö, Suomen karjalaisen heimon historia. 2. painos. Porvoo 1969.
- Volgyes, Ivan, (ed.), The Peasantry of Eastern Europe Volume II/20 th Century Developments. USA 1979.
- Yrjölä, Niilo, Karjalan Liiton taisteluntietä 1940—1960. Helsinki 1960.

Henkilöhakemisto

- Ahla, Väinö, 105 n, 123, 126, 134, 152,
154 n, 155, 156 n, 163 n, 219
Alestalo, Anselm, 60 n — 61 n, 63
Alhava, A., 106 n, 114 n
Arola, V.A., 208 n
Assarsson, Wilhelm, 218 n
Auer, Ilmari, 153 n
Blomqvist, Erik, 220 n
Bonsdorff, Elsa, 221 n
Born, Ernst von, 50 n, 108, 117 n,
131 n, 194 n, 202 n, 205 — 207 n,
210, 213 — 217, 220 — 221, 223,
225, 230
Cajander, E., 52, 94
Ekholm, K.-E., 131 n
Ellilä, K.J., 118 — 120, 134, 214, 222
Erich, Mikko, 144 n, 145 n, 146, 216
Erkiö, Väinö, 27 n
Erkkilä, E.E., 153
Eskola, Valfrid, 60, 63 n, 123, 126 n,
137, 142 n, 147 n, 222 — 223
Estlander, Ernst, 147
Forsell, Adolf, 153 n
Forstadius, Hjalmar, 62 n
Frietsch, C.O., 205 n
Frenckell, Erik von, 205 n
Furuhjelm., Elis, 221 n
Gebhard, Hannes, 25 — 26
Günther, Christian, 207, 223, 224 n
Haataja, Kyösti, 13 — 14, 27, 30 n,
47 n, 49 n, 56 — 59, 134, 208 n,
214
Haga, Edvard, 206 n
Halonen, Antti, 61 n, 121 n, 144 n,
147 n
Halonen, Toivo, 141 n, 144 n, 145,
146 n, 153 n
Hannula, Uuno, 221 n
Havas, Väinö, 139, 140 n — 142 n,
221 n
Heikkilä, Matti, 142 n, 144 n
Heikkinen, P.V., 131 n
Heinikainen, V., 130
Heurlin, Lauri af, 208 n
Hietanen, Juho, 93 n, 129
Hildén, Uno, 123, 126, 138 — 139,
140 n, 151, 222
Hillilä, Kaarlo, 158 n
Hirvensalo, Lassi, 214
Honkala, Sakari, 60, 61 n — 63 n
Hornborg, Eirik, 205 n
Huittinen, Kaapro, 132 n, 143, 145 n,
146
Huuhtanen, Väinö, 129 — 130,
145 n, 160, 214, 220, 222
Hämäläinen, Alex, 63 n
Hästbacka, J.E., 146, 206 n
Ikonen, Toivo, 61 n, 152, 153 n
Ilvessalo, Yrjö, 153, 188, 189 n
Inkinen, Aapo, 121 n
Janhunen, Toivo, 61 n
Jern, Johan, 62 n
Jokinen, Emil, 61 n
Junnila, Taave, 128 n
Juttila, K.T., 28 n, 29, 34, 50, 60, 153 n,
214, 229
Jyske, J., 128 n, 134, 152, 153 n, 222
Jännes, Juho, 56 — 57, 59, 127, 135,
137 — 138, 139 n, 143 — 144, 208
— 210, 214, 225
Jääskeläinen, Oiva, 153 n
Kaasalainen, Väinö, 121 n, 129
Kallio, Kyösti, 47, 107, 116 n — 117 n,
126
Kalliokoski, Viljami, 61 — 62, 63 n,
144, 145 n — 146 n, 194 n, 210, 220
— 221
Kares, K.R., 62 n, 141 n — 142 n
Karhunen, Roope, 153 n
Karvetti, Einari, 144 n
Kekkonen, Urho, 103, 114 n —
115 n, 116, 121
Kirra, Kalle, 132 n
Kivimäki, T.M., 27, 28 n, 48 n, 50, 55,
64 n, 113, 117, 120 — 122, 125 —
128, 130 — 132, 134 — 140, 148,
150 — 153, 155, 187, 218 n, 227,
232

Kivioja, Vilho, 142 n
 Kivisalo, Väinö, 63 n, 147 n
 Koivisto, Juho, 61, 104 n, 131 n, 132, 133 n, 134, 139, 142 — 146, 162 n, 194 n, 210, 212 n — 213 n, 216
 Koivuranta, Janne, 54, 60 n, 61, 62 n
 Korhonen, A.E., 160
 Korpela, Eero J., 127, 134, 153 n, 210, 214
 Korvenoja, Aku, 60, 62 n — 63 n, 123, 126, 134, 137, 140, 142 n, 147 n, 151, 216
 Kosonen, Antti, 63 n
 Kotilainen, V.A., 108, 131 n, 209, 221
 Kotonen, Anton, 48 n, 121 n
 Kovero, Martti, 50
 Kuittinen, Juho, 130, 140 n, 142 n, 221 n
 Kukkonen, Antti, 61 n, 131 n
 Kullberg, Henrik, 60, 61 n, 63 n, 134, 138, 141 n, 144 n, 146, 149, 152, 157, 160, 214, 219, 221 n, 222
 Kylänpää, Kustaa, 141 n
 Kämäräinen, Kalle, 63 n
 Lampinen, Juho, 61 n, 132 n — 133 n, 141 n, 145 — 146 n
 Lehtonen, Aleksi, 133 n, 142 n
 Lehtonen, Oskari, 131 n, 194 n, 210
 Lepistö, Matti, 60 n — 63 n, 137, 140 n, 141, 142 n, 222 — 223
 Leppälä, Juhani, 121 n, 128 n, 129, 152, 153 n, 160, 217 n
 Linkomies, Edwin, 222
 Lohi, Kalle, 61 n
 Louhivuori, Wilho, 214
 Lumiala, Eino A., 123 n
 Luostarinen, O.V., 123, 126, 189 n
 Luukka, Emil, 129
 Mannerheim, C.G.E., 117 n
 Marttila, Otto, 61 n
 Modeen, Gunnar, 56
 Molotov, V., 110 - 111
 Murtomaa, Lauri, 141 n
 Mäenpää, Olavi, 220 n
 Möttönen, Eino, 132, 133 n, 145 n — 146 n
 Nieminen, Elis, 34 n, 153 n, 155
 Nikkola, Iisakki, 144 n
 Nissinen, Tatu, 29 n
 Niukkanen, Juho, 107 — 109, 120, 121 n, 123, 126 n, 129 — 130, 146 — 147, 218 n, 221 n
 Näsi, 129 n
 Oksanen, Kaino, 63 n
 Orola, U., 152
 Osara, N.A., 45 n, 86 n, 87, 88 n, 189
 Paasikivi, Juho Kusti, 108 — 112, 218
 Paavolainen, Erkki, 77 n, 92 — 93, 97 n, 103, 129 — 130, 132 n, 144 n, 221 n
 Paksujalka, Juho, 121 n, 221 n
 Parkkali, Väinö, 50, 64 n, 121 n, 123, 134
 Pehkonen, E.Y., 128 n, 153 n, 157 — 158
 Pekkala, Mauno, 53, 60 n, 61 n, 63 n, 108, 131 n
 Peltonen, Martti, 144 n
 Pennanen, Pekka, 62 n
 Pihkala, Rurik, 53, 128, 134 — 136, 138 — 139, 141 n, 152, 153 n, 160, 188, 214 — 215, 219, 224
 Pilkama, Jalmari, 132 n
 Pilppula, J.E., 210
 Pipping, Hugo E., 213 n
 Pitkänen, J.S., 130
 Pitkänen, Matti, 131 n — 132 n, 140, 141 n, 145 n, 146
 Pohjannoro, Frans, 133 n
 Puntila, L.A., 211
 Pusa, Eeno, 27 n, 53 — 54, 68, 113, 123, 129 — 130, 131 n, 134, 138 n, 145 n, 152, 153 n, 156 n, 160, 209, 210 n, 212, 216 n, 220 n, 223 n, 224
 Pyy, Juho 63 n, 132 n — 133 n, 134, 141 n — 142 n, 147 n
 Pärssinen, Matti, 121 n, 142
 Raatikainen, Jussi, 130
 Rangell, J.W., 205, 217 — 218, 223
 Ranta, Artturi, 158
 Rantamaa, Antti, 133 n
 Reinikainen, Oskari, 147 n
 Reinikka, Tyko, 132, 149
 Ryti, Risto, 107 — 109, 111, 113 n, 116 n, 117 — 118, 120 — 122, 126, 127 n, 128, 130 — 131, 132 n, 134,

- 150, 194 n, 207 — 209, 211, 215,
217 — 221, 223, 224, 225 — 226,
230
- Räisänen, Yrjö, 63 n
- Saari, Eino, 189
- Sahlin, Stig, 207
- Schildt, Yrjö, 62 n — 63 n, 132 n —
133 n, 140
- Schoenfeld, Arthur, 226
- Seppälä, Väinö V., 154 n, 156 n,
157 n, 159, 160 n, 194 n, 211 —
212
- Simonen, Heikki, 141 n, 147 n
- Soini, Kalle, 61 n — 62 n, 132 n, 133
- Stedingk, Gösta von, 230
- Suviranta, Bruno, 56 — 58, 213 —
214, 215 n, 220
- Söderblom, Staffan, 207 n
- Söderhjelm, J.O., 108
- Tahvola, Tahvo, 130, 209 n
- Tanner, Väinö, 26, 27 n, 107 — 109,
110 n, 111, 117 n, 120, 131 n, 134,
158 n, 214, 223
- Tapaninen, Leonard, 62 n
- Tarkkanen, Emil, 147 n
- Teittinen, Sulo J., 133, 139 — 140,
152, 153 n, 156 n, 160, 162 n, 211,
219, 221 n, 222, 226, 228
- Tolonen, Juho, 60 n, 222 — 223
- Tudeer, A.E., 213 n
- Tukia, Elias, 121 n
- Tuomivaara, E.A., 62 n
- Turtola, Jussi, 106 n
- Tuurna, Arno, 129 - 130
- Walden, Rudolf, 109, 221
- Wasastjerna, Jarl, 207
- Vehkaoja, Heikki, 61 n
- Welling, Yrjö, 144 n
- Vennamo, Veikko, 152, 220 n
- Vennola, J.H., 21 n, 47
- Vesterinen, Vihtori, 123
- Westman, K.-I., 224 n
- Wickman, Matts, 61 n, 140 n — 142
n, 145 n — 146 n
- Viding, Paavo A., 131 n, 145 n, 152,
158, 214, 220 n
- Vilhula, T.N., 60 n, 134, 139 - 143,
145 n, 146
- Virkki, Helena, 123, 129
- Virkkunen, Paavo, 62 n, 133 n, 147 n
- Virolainen, Johannes, 90, 93 n, 94 —
95, 145 n, 152, 157, 160, 190, 209 n,
210, 217 n
- Virtanen, A.I., 214
- Witting, Rolf, 207 n, 221
- Voionmaa, Väinö, 109 — 111, 117
- Vähäkallio, Väinö, 123, 126, 151
- Väisänen, Jalmari, 140 n, 142 n
- Österholm, John, 221 n

Summary

The Prompt Settlement Act of 1940 for displaced persons — its background, content and execution.

This study is concerned with the 1940 Prompt Settlement Act for displaced persons as part of the settlement policy of Finland over the last hundred years and, in a wider sense, as part of the change which has occurred in rural society during that time. Development in Finland has been linked closely to the process which slowly but unmistakably changed, or is still changing, agricultural communities into industrial in Europe. Changes in rural society are an aspect of this line of development which is essential though little studied in Finland. For many reasons the land question became the central social problem in most countries of eastern Europe as this century began. In the main part of eastern Europe, including Finland, however, the most substantial land reforms occurred only as a consequence of the Second World War. It is part of the spectrum of human life that on the one hand changes in land ownership conditions have been used to resist revolutionary progress, while on the other they have served as the first stage on the road to revolution.

The background reasons for Finland's ability in early summer 1940, after the Peace of Moscow, to enact a far-reaching law for the assistance of displaced persons must be sought from two directions. First, Finland at that time had a strong heritage of legislation and an efficient administration for settlement. These served as a direct reflection of the social reality that in the mind of many a countryman there loomed the hope of land ownership as the only true path to a higher standard of living. Second, the Carelian community which moved into the Finland reduced in size was uniquely homogeneous in its social relations by Finnish standards. The factors which had caused social inequality in rural Finland had been of slight effect in Carelia, which in many ways represented the ideal of social policy in Finland, which had passed through a peasant revolution. The social and political background of the displaced persons, in fact, was a further reason for the necessity of the Prompt Settlement Act.

Although two extremely radical settlement laws were enacted in Finland in the 1920s and 1930s, neither was put into full effect. Thanks to the planning and partial implementation of these laws, however, Finland was provided with a strong tradition in matters of settlement when, as a consequence of the Second World War, she was obliged to resettle Carelians and other rural population within the terms of the Land Acquisition Act.

The Prompt Settlement Act and the Land Acquisition Act of 1945 have generally been regarded as detached unique phenomena of social and settlement policy. Scholars have not connected them, either as legislation or as settlement policy, with earlier development on these lines.

In the present study it is considered essential to elucidate the background and content of the Prompt Settlement Act as matters of settlement policy. The Prompt Settlement Act is here linked to the social tradition of settlement activity in normal times. This historical perspective provides a completely new angle for observation of Finnish history in the Second World War.

When the 1936 settlement law was enacted, the main questions to be

decided were the direction of geographical emphasis and the ownership of land to be used for settlement. The law provided mainly for the reinforcement of existing cultivation by extra land, but establishment of new farms was possible, chiefly on state land. In its main lines the law was well suited to the actual requirements of settlement. Extra land was needed chiefly in the southern districts, and new farms were needed in remote areas.

The planning of the Prompt Settlement Act was entrusted to Professor T.M. Kivimäki, whose influence on this form of legislation was supreme in the 1930s. For this reason it is no surprise that the Act was in fact merely an adaptation of the 1936 settlement law applied to the large scale resettlement of the displaced persons.

From the initial steps taken by Kivimäki it followed that efforts were made to solve some of the worst problems of Carelian agriculture as part of the resettlement. In the ceded area differences in the size of lands to be cultivated were small within one commune. The southern Carelian Isthmus and the border district were typified by tiny farming areas, while in central Carelia the size was bigger. In the ceded area, for historical reasons, conditions of land ownership differed from the rest of Finland in their development. Before Finland's independence Carelia was in a state of close dependence, both economic and social, on St Petersburg. The breaking of this connection caused agriculture to become the main source of income. As a result a period of energetic land clearance began in Carelia, while at the same time the pressure for land distribution increased. The process of settlement offered few opportunities for the satisfaction of growing land hunger in the 1920s and 30s in Carelia, because the area contained no land reserves to speak of.

Interpretations of the Prompt Settlement Act in Parliament varied greatly. This was evident at the time of enactment, because both government supporters and opposition regarded the Act as serving their own interests. This is also part of the explanation for the almost unanimous approval of the Act, whose content, in terms of settlement policy, depended greatly on the interpretation of executives.

The planning and application of the new law was under the supervision of known supporters of the settlement policy practiced before the war. Associated with them were representatives of the displaced persons, who had gained a status of decisive importance. For this reason the application of the Act took on an appearance in practice which agreed with the demands of the displaced and also with the views on settlement which prevailed.

The differences in size of lands for cultivation would have been considerably reduced if the plan for location of displaced persons had been carried out as intended in autumn 1940. Only a few of the communes of the Isthmus would have kept their old status. In these communes the earning of a living would have been based, as before, on supplementary income. In the progress toward uniformity in the size structure of cultivated lands there were two background factors which derived directly from the Prompt Settlement Act. The peasant cultivations, larger than those envisaged by the Act, which were very common in central Carelia, would have shrunk, and the tiny farms which were typical of the border area would have risen to the category of cultivations. In Finland, reduced in size, there would have been established an enormous number of small cultivations which, by the standards of that time, would have ensured for their owners the main part of a livelihood. To the Carelian rural population the change would have made

itself felt, for they were used to supplementing their diet with extra earnings. The change would have been felt too in the production structure of a reduced Finnish agriculture.

Implementation of the Prompt Settlement Act did not proceed painlessly, however, after the location plan was confirmed. Representatives of the Swedish-speaking population woke up to the fact, in late summer 1940, that Carelians were coming to divide up their lands. This was the start of a prolonged dispute on the use of land in Swedish-speaking and bilingual communes for the settlement of displaced persons. In itself the Prompt Settlement Act would have made no significant change to language relations in Finland, and the Swedish land question was marked by a considerably deeper social dispute. To understand this would require a study in itself, however. The compensation land issue was settled during May 1941 in favour of the Carelians, but this was of no practical importance, because a new war was impending.

It is quite evident that for no other district of Finland than Carelia could a solution to the settlement issue have been found along the lines of the Prompt Settlement Act. Owing to the social and economic uniformity of its peasant social structure there were no great differences between the political forces springing from the Carelian land which had been relinquished. Thus emerged the Carelian League, which represented all displaced persons, and in Parliament a Carelian front so homogeneous that no party could easily disregard it. This front was naturally dominated by the Agrarian Party.

The Moscow Peace of 1940 hurled Finland into a profound social crisis resulting from the question of displaced persons. Although the Carelian population retained its Finnish nationality, the direction to be taken in future social development was in the balance until a model was found for organization of the life of displaced persons. It is historically unique that refugees — for such the displaced persons were — should have been able to seize the reins in this matter which affected the whole community. This, however, is the main reason why the Prompt Settlement Act was ready as early as June 1940.

Although the Prompt Settlement Act became a thing of the past in its application to Carelian settlement in summer 1941, it had considerably deeper significance in that very respect. The Land Acquisition Act, which became law in the critical circumstances of 1945 was a direct copy of the Prompt Settlement Act with reference to displaced persons. Above all, however, it offered some future security when a new evacuation started in summer 1944. If the affairs of the displaced persons had not been dealt with in the period between the wars (1940—1941), their choice of a home country might have been quite different in autumn 1944 from what it was in spring 1940. Finland could hardly have endured such a blow in the crisis of 1944. Thus the Prompt Settlement Act was an irrevocable advance performance from whose scenario there could be no change in the situation of 1944—1945.